

ISSN 0351-1189

Primerjalna književnost

PKn (Ljubljana) 48.2 (2025)

Matija Murko in primerjalna književnost ***Matija Murko and Comparative Literature***

Uredil *Edited by* Blaž Zabel

MATIJA MURKO IN PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST
MATIJA MURKO AND COMPARATIVE LITERATURE

Uredil / Edited by: Blaž Zabel

1	Blaž Zabel: Matija Murko in primerjalna književnost (predgovor)
5	Blaž Zabel: Matija Murko and Comparative Literature (An Introduction)
9	Tone Smolej: Matija Murko in predfrancoski začetki slovenske primerjalne književnosti v 19. stoletju
25	Blaž Zabel: Matija Murko in ameriška komparativistika
43	Petra Kramberger, Irena Samide: Matija Murko in dunajska germanistika
67	Alen Širca: Literarna zgodovina Matije Murka in dalmatinsko-dubrovniška literatura
83	Andraž Jež: Matija Murko med romantično filologijo in moderno znanostjo
107	Blaž Gselman: Matija Murko kot predhodnik slovenske slovstvene vede in posrednik pri nastajanju literarne teorije
121	Varja Balžalorsky Antič: Od primerjalnega jezikoslovja k primerjalni književnosti: Meillet, Murko, Jakobson
143	Miloš Zelenka: Matija Murko and Structural Aesthetics
163	Alenka Jensterle Doležal: Reflections on the Czech Slavistics After the First World War: Matija Murko and Jan Máchal
179	Jasmina Talam, Irena Miholič: Voices From the Past: Musical Tradition of Bosnia and Herzegovina Through the Research of Matija Murko
203	Sylva Fischerová: Matija Murko's Research on the South Slavic Epic Tradition and Czechoslovakian Slavistics
229	Nina Petek: Matija Murko o prvih raziskavah in recepciji indijske mitološke, literarne in jezikovne dediščine pri slovanskih narodih

**Matija Murko in primerjalna
književnost**
***Matija Murko and Comparative
Literature***

Uredil / *Edited by* Blaž Zabel

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Murko M.(082)
82.091:929Murko M.(082)

MATIJA Murko in primerjalna književnost = Matija Murko and comparative literature /
uredil, edited by Blaž Zabel. - Ljubljana : Slovensko društvo za primerjalno književnost, 2025. -
(Primerjalna književnost, ISSN 0351-1189 ; 48 (2025), 2)

ISBN 978-961-93774-9-9
COBISS.SI-ID 238127107

Matija Murko in primerjalna književnost (predgovor)

Blaž Zabel

Pričujoča monografija oziroma posebna številka revije *Primerjalna književnost* je rezultat triletnega raziskovalnega projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki je od leta 2022 do leta 2025 potekal na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ob finančni podpori Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS). Nekateri raziskovalci smo prve verzije svojih prispevkov predstavili tudi na tridnevni konferenci z naslovom *Zgodovina primerjalne književnosti v Srednji Evropi*, ki je potekala v Ljubljani med 5. in 7. septembrom 2025 v okviru literarnega festivala Vilenica, pod pokroviteljstvom omenjenega projekta in v sodelovanju s Filozofsko fakulteto UL ter Slovenskim društvom za primerjalno književnost.

Namen zbranih prispevkov je raziskati bogato komparativistično zapuščino Matije Murka (1861–1952), ki je v času svojega življenja veljal za enega največjih slavistov, po smrti pa je njegova prepoznavnost presegla okvire slavistike in je dosegel svetovno slavo na širšem literarnovednem področju ter v številnih drugih humanističnih vedah. Murko se je rodil v vasi Derstelja v okolici Ptuja slovensko govorečim staršem. Po zaključeni osnovni šoli ter klasični gimnaziji na Ptuj in v Mariboru se je podal na študij germanistike in slavistike na Dunaj, kjer se je začela njegova akademska pot. Ta ga je preko dunajske privatne docenture vodila do profesure v Gradcu, Leipzigu in po koncu prve svetovne vojne do stolice za južnoslovanske jezike in književnosti na Karlovi univerzi v Pragi. V svoji bogati akademski karieri je Murko raziskoval različna področja: od germanistike, študija srednjeveških rokopisov, preučevanja literarnih stikov med nemško in češko romantiko in raziskovanja različnih slovanskih književnosti do etnoloških in folklorističnih raziskav, vključno z ljudskim slovstvom in celo stavbno dediščino. Če je bil za časa svojega življenja prepoznan kot eden največjih poznavalcev nemško-čeških literarnih odnosov in južnoslovanskih književnosti, pa je od šestdesetih let prejšnjega stoletja najbolj prepoznan po svojih raziskavah južnoslovanskega ustnega slovstva. Danes skorajda ni humanistične vede, ki ne bi poznala Matije Murka. Njegovo delo poznajo ne le literarni zgodovinarji, slavisti, klasični filologi, folkloristi,

etnologi in muzikologi, temveč tudi filozofi (na primer prek del Mircee Eliadeja, Marshalla McLuhana in Walterja Onga), teologi, arheologi, sociologi in številni drugi.

Med drugim je bil Murko večkrat omenjen tudi kot komparativist. Anton Slodnjak ga je oklical za prvega slovenskega primerjalnega literarnega zgodovinarja, Anton Ocvirk je v *Teoriji primerjalne literarne zgodovine* izpostavil njegovo raziskovanje češko-nemških literarnih stikov, ameriški komparativist Albert Bates Lord pa ga je označil za »pravega pionirja« raziskovanja ustnega slovstva. A navkljub jasnemu pomenu Murkovega dela za primerjalno književnost pri nas in po svetu so njegove raziskave na področju komparativistike še vedno razmeroma slabo poznane, prav tako tudi njegov vpliv na mednarodne komparativistične tokove. To vrzel želi zapolniti prav naša publikacija.

Sklop odpirata prispevka **Toneta Smoleja** in **Blaža Zabela**, ki poskušata celostno zajeti Murkov doprinos h komparativistiki. Smolej obravnava njegovo zgodnje raziskovalno obdobje, v katerem prepozna predfrancoske začetke slovenske komparativistike, Zabel pa prek raziskovanja Murkovega vpliva na ameriško komparativistiko pokaže, da so najodmevnejšo mednarodno recepcijo dosegle Murkove folkloristične raziskave južnoslovanske epike. Nato si prispevki sledijo zgodovinsko in tematsko, s čimer želimo Murkovo akademsko komparativistično pot zajeti čim bolj celostno. **Petra Kramberger** in **Irena Samide** raziščeta Murkovo zgodnje germanistično raziskovanje, ki se mu je posvečal v času študija na Dunaju. **Alen Širca** obravnava njegove pionirske raziskave dalmatinsko-dubrovniške literature iz graškega obdobja. Murkovo slavistično formacijo metodološko osvetlita prispevka **Andraža Ježa** in **Blaža Gselmana**. Sledijo članki, posvečeni Murkovemu praškemu obdobju: **Varja Balžalorsky Antić** obravnava Murkovo doslej neraziskano sodelovanje s francoskimi slavisti, **Miloš Zelenka** njegov prispevek k razvoju praškega strukturalizma, ene najvplivnejših smeri v komparativistiki in literarni vedi, **Alenka Jensterle Doležal** pa skozi primerjavo s sočasno literarno vedo izpostavlja njegov doprinos h kulturnim študijam. Sledita prispevek **Jasmine Talam** in **Irene Miholić**, ki preučita Murkovo zgodnje in povojno raziskovanje južnoslovanske ustne epike, ter prispevek **Sylve Fischerove**, ki izpostavi povezave med njegovimi folklorističnimi raziskavami in češko slavistiko. Sklop zaključita prispevek **Nine Petek**, ki se posveča doslej povsem spregledanemu področju Murkovega zanimanja za indoevropsko lingvistiko in literarno izročilo. Zbrani prispevki tako celostno zaobjamejo različna področja, ki jih je Murko zaznamoval s svojimi komparativističnimi raziskavami: od germanistike, slavistike,

filologije in etnologije do preučevanja literarnih vplivov, kulturnih študij in ustnega slovstva.

A raziskovanje Murkove zapuščine ni pomembno zgolj zaradi osvetlitve dela in mednarodnega vpliva tega pomembnega raziskovalca, temveč neposredno prispeva k širšemu razumevanju in nadaljnjemu raziskovanju globalne zgodovine komparativistike. Murka lahko razumemo tudi kot polperiferne raziskovalca: čeprav je pomembno vplival na razvoj komparativistike, je pogosto predstavljen kot manj pomemben lokalni predhodnik oziroma kot nekdo, ki je zgolj posredoval gradivo vplivnejšim raziskovalcem v akademskih središčih. Posledično so njegovi raziskovalni rezultati pogosto prezrti ali zaradi različnih zgodovinskih, družbenih in političnih razlogov celo načrtno potisnjeni na rob. Osvetlitev akademske poti enega samega raziskovalca zato ne ponuja le novih spoznanj o Murku, temveč preko študije primera omogoča razvoj in evalvacijo različnih metodologij raziskovanja perifernih in polperifernih akademskih tradicij.

S tem namenom smo se raziskovalci Murkovega komparativističnega in literarnovednega opusa lotili na več načinov: od natančnega branja njegovih publikacij, raziskovanja arhivov in študija korespondence do *longue durée* raziskav njegovega vpliva na komparativistične tradicije po svetu, ideološkega in zgodovinskega kartiranja njegovih raziskav v akademskem prostoru in nekaterih digitalnohumanističnih pristopov. Pri tem smo sledili ideji, da je za raziskovanje manj poznanih, a globalno vplivnih komparativističnih tradicij najprimernejša kombinacija filoloških, zgodovinskih in arhivskih pristopov (natančno branje) ter preučevanja globalnih vplivov, daljših zgodovinskih obdobj in digitalnohumanističnih metod (oddaljeno branje). Večina prispevkov tako temelji na arhivskem gradivu ali podrobni analizi objavljenih besedil, te ugotovitve pa vsebinsko povezujejo s širšimi literarnovednimi tezami, mednarodnimi akademskimi diskurzi in zgodovinskim razvojem vede. Takšna kombinacija natančnega in oddaljenega branja se je izkazala za izjemno plodno in, kot menimo, uporabno tudi za raziskovanje drugih, slabše raziskanih disciplinarnih zgodovin.

S tem namenom smo v okviru projekta v celoti digitalizirali Murkovo osebno korespondenco (Ms 1119) in rokopisno zapuščino (Ms 1392), ki ju hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, celoten arhiv revije *Slavia*, v veliki meri pa tudi njegovo korespondenco in zapuščino v Literarnem arhivu Muzeja češke literature (Literární archiv Památníku národního písemnictví). Digitalizirano gradivo je po dogovoru dostopno vsem zainteresiranim, večji del pa bo objavljen na spletnem portalu *dLib*. Poleg tega smo Murkovo korespondenco tudi geokartirali, kar olajša

raziskovanje in odpira nov pogled na njegovo vpetost v mednarodni akademski prostor. Do geokartiranega seznama pisem lahko dostopate preko www.comparativeliterature.si/maps.

Matija Murko and Comparative Literature (An Introduction)

Blaž Zabel

This special issue of the journal *Primerjalna književnost* (*Comparative Literature*) is the result of a three-year research project *Towards a History of Comparative Literature in a Global Perspective: Matija Murko and His International Collaborators* (J6-4620), conducted from 2022 to 2025 at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, with financial support from the Slovenian Research and Innovation Agency (ARIS). Several contributors also presented early versions of their articles at a three-day conference *The History of Comparative Literature in Central Europe*, held in Ljubljana from 5 to 7 September 2025 as part of the Vilenica Literary Festival, under the auspices of the aforementioned project and in collaboration with the Faculty of Arts, University of Ljubljana, and the Slovenian Comparative Literature Association.

The aim of the collected contributions is to explore the rich comparative legacy of Matija Murko (1861–1952), who during his lifetime was regarded as one of the foremost Slavic scholars, and whose renown, after his death, extended far beyond this discipline, earning him global recognition in the broader field of literary studies and in numerous other branches of the humanities. Murko was born in the village of Derstelja near Ptuj to Slovenian-speaking parents. After completing primary school and classical gymnasium in Ptuj and Maribor, he went on to study *Germanistik* and *Slawistik* at the University of Vienna, where his academic career began. From a *Privatdozent* in Vienna, he moved to professorships in Graz, Leipzig, and, after the First World War, to the chair of South Slavic languages and literatures at Charles University in Prague. Throughout his distinguished academic career, Murko worked across a range of fields: from German studies, medieval philology, and literary studies, to investigating German-Czech Romantic literary relations, studying various Slavic literatures, and folkloristic or ethnological research on folk literature or even architectural heritage. While during his lifetime he was recognized as one of the foremost experts on German-Czech literary relations and South Slavic literatures, he later became known for his research into South Slavic oral traditions. Today, there is hardly a field in the humanities unfamiliar with Murko. His work is known not only among literary historians,

Slavic scholars, classical philologists, folklorists, ethnologists, and musicologists, but also among philosophers (for example, in the works of Mircea Eliade, Marshall McLuhan, and Walter Ong), theologians, archaeologists, sociologists, and many others.

Murko has also frequently been cited as a comparatist. Anton Slodnjak referred to him as the first Slovenian comparative literary historian, Anton Ocvirk highlighted his research on Czech-German literary relations in his *Teorija primerjalne literarne zgodovine*, and the American comparatist Albert Bates Lord called him a “true pioneer” in the study of oral literature. Despite the clear significance of Murko’s work for comparative literature both in Slovenia and internationally, his contributions to the field remain relatively unknown, as does his influence on the discipline’s international development. This publication seeks to fill this gap.

The volume opens with two contributions, by **Tone Smolej** and **Blaž Zabel**, which offer a comprehensive account of Murko’s contribution to comparative literature. Smolej discusses Murko’s early research period, identifying pre-French beginnings of Slovenian comparative literature, while Zabel, through his investigation of Murko’s influence on American comparative literature, demonstrates that Murko’s folkloristic studies of South Slavic epic poetry had the most significant international reception. Then the articles are organized historically and thematically, aiming to present Murko’s academic trajectory in comparative literature as comprehensively as possible. **Petra Kramberger** and **Irena Samide** examine Murko’s early work in German studies, which he pursued during his time in Vienna. **Alen Širca** explores his pioneering studies of Dubrovnik literature from his period in Graz. Murko’s formation as a Slavist is methodologically illuminated by **Andraž Jež** and **Blaž Gselman**. Then the articles address Murko’s Prague period: **Varja Balžalorsky Antić** sheds light on Murko’s previously unexplored collaboration with French Slavic scholars, **Miloš Zelenka** discusses his contribution to the development of Prague structuralism, one of the most influential schools in comparative literature and literary theory, and **Alenka Jensterle Doležal**, through a comparison with contemporary literary studies, highlights his contribution to cultural studies. The contribution by **Jasmina Talam** and **Irena Miholić** examines Murko’s early and post-war research on South Slavic oral poetry, while **Sylva Fischerová**’s article emphasizes the connections between his folklore studies and Czech Slavic studies. The monograph concludes with **Nina Petek**’s contribution, which addresses a hitherto completely overlooked aspect of Murko’s work, his reception of Indo-European linguistics and

literature. Together, these contributions offer a comprehensive overview of the various fields Murko helped shape through his comparative research: from German and Slavic studies, philology, ethnology, to cultural studies, the study of literary influences, and of oral literature.

But researching Murko's legacy is not only important for shedding light on his work and his international influence, it also directly contributes to a broader understanding and continued exploration of the global history of comparative literature. Murko may also be seen as a semi-peripheral scholar: despite his major influence on the development of comparative literature, he has often been cast as a minor local precursor, as someone who merely supplied material to more influential scholars working in academic centers. As a result, his actual intellectual contributions have frequently been overlooked or even deliberately marginalized, for a range of historical, social, and political reasons. Rediscovering the academic trajectory of a single scholar hence not only provides new insights into Murko himself but, through this case study, enables the development and testing of various methodologies applicable to the study of other peripheral and semi-peripheral academic traditions.

To this end, we approached Murko's comparative and literary-historical work in a variety of ways: by close reading his publications and studying his correspondence, through archival research, *longue durée* discussion of his influence on comparative literature, ideological and historical mapping of his research within the global academic space, and by using different approaches in digital humanities. In doing so, we followed the idea that the best method for researching lesser-known yet globally influential comparative traditions is a combination of philological, historical, and archival methods (close reading) with the study of global influences, long-term historical developments, and digital humanities (distant reading). Most articles are thus based on archival materials or close reading of publications, which are then conceptually connected to general theoretical arguments, other international scholarly discourse, and the general disciplinary history. This combination of close and distant reading has proven to be highly productive and, in our view, offers a valuable model for investigating other, lesser-known disciplinary histories.

As part of the project, we also fully digitized Murko's personal correspondence (Ms 1119) and his collection of documents (Ms 1392) held by the National and University Library in Ljubljana, the entire archive of the journal *Slavia*, and much of his correspondence and other documents held in the Literary Archive of the Museum of Czech

Literature (Literární archiv Památníku národního písemnictví). These materials are available to interested researchers upon request, while the majority of documents will also be published on the online portal *Digital Library of Slovenia* (*dLib*). Finally, to facilitate the study of Murko's correspondence and to offer a new perspective on his international collaboration with other scholars, we have also geocoded his personal correspondence. The geocoded list of letters is accessible at www.comparativeliterature.si/maps.

Matija Murko in predfrancoski začetki slovenske primerjalne književnosti v 19. stoletju

Tone Smolej

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

<https://orcid.org/0000-0001-8544-2198>

tone.smolej@ff.uni-lj.si

Prispevek se ukvarja s komparativnimi raziskavami Matije Murka v njegovem dunajskem obdobju (1889–1902). Raziskave Povesti o sedmih modrecih, nastale tudi na pobudo Aleksandra Nikolajeviča Veselovskega, se vsaj deloma dotikajo tematologije. Murko denimo pripoved »Vidua« povezuje z »Efeško matrono« in to temo preučuje v ruskem ljudskem slovu ter v poljski književnosti. Del svoje raziskave pa je objavil v Kochovem Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte, tedaj edini periodični komparativistični publikaciji na svetu. Tri leta pred znamenitim pariškim komparativističnim kongresom, ki je leta 1900 za predmet raziskovanja določil medsebojne vplive evropskih književnosti, kar je vplivalo na razvoj francoske šole, je Murko objavil še monografijo Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. V tej monografiji razume pojem »vpliv« predvsem v vzpostavljenih osebnih stikih med predstavniki češke in nemške književnosti, manj pa se ukvarja s podrobno primerjavo književnih del. V Murkovih dunajskih razpravah lahko zato vidimo predvsem predfrancoske začetke slovenske primerjalne književnosti.

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / literarni vplivi

Uvod

Leta 1900 je Louis-Paul Betz, potomec alzaških izseljencev v Ameriko, ki je v Švici promoviral s tezo o Heineju v Franciji in nato postal prvi profesor primerjalne književnosti v Zürichu, objavil knjigo z naslovom *La littérature comparée. Essai bibliographique*.¹ Prvo bibliografijo

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Medkulturne literarnovedne študije* (P6-0265) in projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ju sofinancira

komparativističnih razprav je pospremil z uvodom, v katerem je poudaril, da je izmeril neskončnost področja primerjalne zgodovine modernih književnosti. Najbrž ni nenavadno, da je sin frankofone matere in germanofonega očeta posvetil najobsežnejši del bibliografije literarnim odnosom med Francijo in Nemčijo od srednjega veka do 19. stoletja. Sledijo še bibliografska poglavja razprav o literarnih zvezah med Francijo in Anglijo, med Anglijo in Nemčijo ter med Italijo in drugimi deželami. Skromneje so zastopane skandinavske in slovanske književnosti. Na slabih dveh straneh bibliografskega poglavja o slovanskih književnostih se v družbi Adama Mickiewicza, Mariana Zdziechowskega in Aleksandra Nikolajeviča Veselovskega pojavi Murkovo ime kar trikrat (Betz 79). Gre za spise, ki so bili objavljeni v njegovem dunajskem obdobju (1889–1902) in so povezani z njegovo habilitacijo. Niso pa navedene njegove razprave o *Povesti o sedmih modrecih*.

Povest o sedmih modrecih

Kot je znano, se je Matija Murko jeseni 1887 odpravil v Rusijo študirat na Univerzo v Sankt Peterburgu, kjer je nanj napravil velik vtis Aleksander Nikolajevič Veselovski, profesor zahodnoevropskih literatur.² Veselovski ni le temeljito poznal vseh romanskih in slovanskih jezikov ter književnosti, ampak je bil tudi »znamenit primerjalni slovstveni zgodovinar«, ki je študiral vse pismene in ustne sadove duha na Zahodu in Vzhodu (Murko, *Spomini* 72). Zaslovel je s svojo razpravo *Slovanske pripovedke o Solomonu in Kitovrasu ter zahodne legende o Morolfu in Merlinu (Slavjanskija skazanja o Solomone in Kitovrase i zapadnyja legendy o Morol'fe i Merline, 1872)*, s katero je sprožil številne primerjalne študije folklore in srednjega veka (Struve 3). Konec osemdesetih let 19. stoletja je Veselovskega, »velikega raziskovalca teorije o preseljevanju povestnih snovi«, zanimala tema *Povest o sedmih modrecih* v starejši ruski književnosti, ki jo je menda predlagal že več učencem, a se zanjo ni nihče odločil. Zelo se je razveselil podatka, da se Murko resno ukvarja z njo, čeprav jo je želel razširiti na vse Slované. Po Murku gre za okvirno povest proti hinavstvu nezvestih žensk, ki je bila zelo

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Ko je Murko pripravljaval svoje *Spomine*, je bil Veselovski spet zelo aktualen. Sovjetski stalinistični kritiki so Veselovskega, ki je bil tedaj že štiri desetletja pokojen, in njegove učence obtožili uslužnosti do Zahoda. Veselovskizem je postal sinonim za buržoazni liberalizem, kozmopolitizem in zlasti za komparativistiko (Struve 3–7).

razširjena v različnih jezikih na Vzhodu in na Zahodu (Murko, *Spomini* 72). Nekateri so celo poudarjali, da za Biblijo nobeno drugo delo ni bilo prevedeno v toliko jezikov.

Že v orientalski *Sindibadovi knjigi*, ki je indijskega izvora, se pojavi okvirna pripoved: mačeha skuša zapeljati kraljeviča, ki jo zavrne, zato ga obtoži posilstva, kralj pa ga obsodi na smrt. Eksekucijo vsak dan preprečujejo modreci, na koncu pa spregovori še kraljevič sam (Campbell xi–xii). Gaston Paris je domneval, da se je v bizantinskem cesarstvu na podlagi grškega prevoda izoblikovala povsem nova (sicer izgubljena) forma, ki je prek Italije postala vir različnih zahodnih različic (Paris, *Deux rédactions*), drugi pa so pripisovali posredniško vlogo križarjem in hebrejskemu prevodu (Campbell xvi–xvii). V nasprotju s t. i. vzhodno različico, v kateri modreci pripovedujejo tudi po dve ali več zgodb na dan, v zahodni, ki je ohranila samo štiri izvirne zgodbe, vsak od njih pove le eno. Na Zahodu je najbolj znana pod latinskim naslovom *Historia septem sapientum* s petnajstimi zgodbami; sedem jih izmenoma pripoveduje kraljica, sedem modreci, zadnjo pa kraljevič sam. Kraljica skuša doseči kraljevičevo smrt s pomočjo sedmih prilik. V zgodbi »Drevo« (»Arbor«) opisuje čudovito drevo, pod katerega je gospodar zasadil mlad poganjek. Ker se ta zaradi vej ni mogel razvijati, se je odločil posekati staro drevo, a je tudi mlado kmalu umrlo. Alegorije so v kraljičinih zgodbah zelo jasno razložene – staro drevo je kralj, škodljivi poganjek pa kraljevič: »Arbor ista tam nobilis est persona tua [...]. Pinella sub arbore est filius tuus maledictus, qui iam incipit per doctrinam suam crescere« (Roth 253).

Tudi njena druga zgodba »Merjasec« (»Aper«) o kralju, ki je voljan dati svojo hčer tistemu, ki bi ubil nevarnega divjega prašiča, ima podobno poanto. Pastir, ki je z drevesa s sadeži tako nasitil merjasca, da ga je uspaval in nato ubil, je zvijačni kraljevič, merjasec pa kralj. Kraljica, ki je zaradi mizogine zasnove slaba pripovedovalka, izbira neprimerne primere (mladi pastir denimo postane junak), kar škoduje njeni prepričljivosti, v njenih zgodbah pa se le redko pojavljajo pozitivni ženski liki (Skow-Obenaus 172–173). V nasprotju s kraljico, ki večinoma utemeljuje z alegorijami, modreci uporabljajo analogije, z opisi hudobnih žena želijo priklicati v spomin realnost okvirne zgodbe. V njihovih zgodbah so ženske nestanovitne, pohotne in nezveste, s svojimi napotki pa moža pehajo v nesrečo (178). V prvi modrečevi pripovedi »Pes« (»Canis«) žena od soproga zahteva, naj takoj ubije okrvavljenega psa, ki naj bi domnevno ubil njunega otroka. Ko mož, ki jo uboga, spozna, da je zvesti pes le rešil otroka pred kačo, odide bos delat pokoro v sveto deželo. Tudi v »Ptici« (»Avis«), tretji modrečevi

pripovedi, se mož pokori, ker je zaradi ženine prevare po krivici ubil govorečo srako. Ptica je namigovala na ženino prešuštvo, zato je ta nekoč nad pokrito kletko uprizorila nevihto. Ker je sraka neurje, o katerem pa nihče ni nič vedel, opisovala gospodarju, jo je žena razglasila za lažnivo. Ženska goljufivost je izrazita tudi v »Vodnjaku« (»Puteus«), drugi modrečevi zgodbi. Mož ni dovolil ponoči vstopa ženi, ker jo je sumil nezvestobe. Ko pa je simulirala samomor v vodnjaku, se je izmuznila v hišo in zunaj pustila moža, ki so ga kot domnevnega zakonolomca privezali na sramotilni steber. V svojih zgodbah modreci sporočajo kralju, naj ne zaupa svoji drugi ženi. Ženska preračunljivost doseže vrh v zgodbi »Vdova« (»Vidua«). V nasprotju s Petronijevo »Efeško matrono« pa vitez z gnusom zavrne vdovino ponudbo in jo celo ubije.³ Ker gre za zadnjo zgodbo modreca, je sporočilo vladarju zelo prozorno. Petnajsto zgodbo »Prerokba« (»Vaticinium«) pove kraljevič sam, ki je moral doslej molčati. Zaradi prerokbe naj bi oče dal sina vreči v morje, a je ta preživel in se pozneje vrnil domov kot uglednež. Kraljevičeva zgodba je pravna, saj sin očetu odpusti. Kraljevič v okvirni zgodbi na koncu izda, da ima mačeha mladega ljubimca, preoblečenega v deklico (Murko, *Spomini* 72).

V drugi polovici 19. stoletja so se zahodnoevropski literarni zgodovinarji intenzivno ukvarjali z različicami *Povesti o sedmih modrecih*. Karl Goedeke je prvi objavil primerjalno tabelo vrstnega reda posameznih zgodb (Goedeke 422–423), štiri leta pozneje pa je nova odkritja obelodanil še Adolf Mussafia, utemeljitelj dunajske romanistike. Posebej je tovrstne študije z obsežnim predgovorom k izdaji najstarejšega francoskega prevoda zaznamoval Gaston Paris (Campbell xxii). Do Murka, ki je vse omenjene raziskovalce – kot je razvidno s seznama v njegovi zapuščini – dobro poznal (Murko, Gradivo), pa se ni nihče ukvarjal s slovanskimi verzijami.

Po vrnitvi iz Rusije je Murko spisal kar tri obsežne študije. Najprej je leta 1890 pri Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu objavil članek o bolgarskem in srbskem prevodu *Povesti o sedmih modrecih* ter nato pri Akademiji znanosti na Dunaju, kjer je svoje spise o tem vprašanju publiciral že Mussafia, razpravo *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* (*Povest o sedmih modrecih pri Slovanih*).

³ Murko poudarja, da je snov »Efeške matrone« oziroma »Vdove« (»Vidua«) najti tudi v permski guberniji, kar ni nujno povezano z vplivi *Historie* (Murko, *Geschichte* 2). Na motivih »Vdove« pa po Murku sloni *Kaniowski dvor* (*Zamek kaniowski*) Seweryna Goszczyńskiego. Upravitelj želi Orliko prisiliti v zakon. Njenega brata kozaka, čuvaja pod vešali, zvabi stran, nato pa da odstraniti obešenca. Orlika mora nato izbrati med smrtno obsodbo brata ali poroko z upraviteljem.

V prvi razpravi se je posebej posvetil Bolgarom in Srbom, ki so po grškem viru prevajali vzhodno različico, imenovano *Syntipas* (Murko, »Bugarski i srpski prijevod«). Obsežen del svoje druge raziskave je namenil češkemu prevodom, zlasti *Kronyki o sedmi mudrcyh* iz leta 1590. V prevodu izobraženega prevajalca se zrcalijo nekatere češke zgodovinske okoliščine: posebej je poudarjeno, da ima vitez večnadstropno hišo, na potovanje pa se – kot Bruncvik – odpravi s tridesetimi konji (Murko, *Geschichte* 23). Murko je odkril novo češko različico (*Mravá kronyka o sedmi mudrcích*) iz 19. stoletja, ki jo je tudi deloma prevedel v nemščino. Čeprav so v besedilu ostale le tri izvirne zgodbe (»Arbor«, »Puteus«, »Vidua«) in ena orientalskega izvora, delo dobro posnema duh in slog izvirnika, saj sledi izvirni mizoginiji. Znotraj podobne okvirne zgodbe kraljica pripoveduje dodatne zgodbe, s katerimi želi inkriminirati kraljeviča.

V pripovedi »Sylwius«, ki jo Murko povezuje z zgodbo o modrem Heykarju iz *Tisoč in ene noči* (Murko, *Geschichte* 36), kraljica opisuje najdenčka, ki na koncu po krivem priča zoper svojega posvojitelja, češ da pripravlja zaroto zoper kralja. Na okvirno zgodbo se kraljica navezuje v pripovedi o arabskem vladarju, ki ugotovi svojemu sinu iz prvega zakona, da bo obiskal njegovo umirajočo mater, saj ga želi še zadnjič videti. Ker jo vladar obišče v preobleki, ga straža po sinovem navodilu ubije. Jan z Koszyczek pa je zaznamoval poljske prevode, v katerih pri viteških običajih ni sledi poenostavljanja. K Rusom je prišla zahodna redakcija po nekem poljskem tiskanem viru s konca 16. ali z začetka 17. stoletja, kar je razvidno iz nekaterih polonizmov, in se razširjala le v rokopisih 17. in 18. stoletja. Na podlagi sedemintridesetih rokopisov, ki jih je evidentiral v Rusiji, je Murko dokazal, da je bila *Povest* prevedena le enkrat in nato prepisana, pri prepisovanju pa so se teksti močno spreminjali (Murko, *Spomini* 73, 110). Ruski prepisovalci niso razumeli nekaterih zahodnih srednjeveških običajev (npr. turnir), samostalnik »vitez« so občasno zamenjali s »cesarjem«, kar je vodilo do nesmislov. V »Vodnjaku« (»Puteus«) naj bi tako sam cesar zaprl ven svojo ženo, v »Vdovi« (»Vidua«) pa naj bi cesar čuval obešenca. Terminološke težave se kažejo tudi pri drugih dvorjanih in duhovnikih (Murko, *Geschichte* 119–126).

Leta 1892 je Murko objavil še razpravo »Beiträge zur Textgeschichte der *Historia septem sapientum*« (»Prispevki k zgodovini dela *Historia septem sapientum*«), in sicer v reviji *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte*, ki jo je urejal Max Koch, profesor Univerze v Vroclavu. Koch je revijo, ki je bila tedaj edina periodična komparativistična publikacija na svetu, ustanovil pet let poprej. Z objavo v tej

reviji je Murko dejansko začel pisati zgodovino slovenske primerjalne književnosti. Murko se uvodoma sklicuje na svojo raziskavo o *Povesti o sedmih modrecih* pri Slovanih, v kateri je ugotavljal, iz katerega zahodnoevropskega vira izvirajo češke, poljske in ruske različice (Murko, »Beiträge« 1). V nadaljevanju se sicer ukvarja z viri nizozemskega, francoskega in angleškega prevoda, hkrati pa razmišlja o nujnosti temeljite kritične izdaje *Historie septem sapientum*.

Njegove raziskave *Povesti sedmih modrecev* so vzbudile precejšnjo pozornost. Gaston Paris je v reviji *Romania*, posvečeni raziskavam romanskih jezikov in književnosti, o razpravi *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* zapisal, da gre za delo, ki izkazuje obsežno in hkrati zanesljivo erudicijo (»ce travail d'une érudition à la fois très étendue et très sûre«) (Paris, »Geschichte« 373), v zvezi z »Efeško matrono« pa jo je v svoji knjigi o Lessingu citiral Erich Schmidt (798). V predgovoru k svoji izdaji angleške romance *The Seven Sages of Rome* je njegovi nemški razpravi priznavalno navajal Killis Campbell (xxvi), kar dokazuje, da se je Murko uveljavil tudi onstran Atlantika. Celo v najnovejši izdaji *Historie septem sapientum* se v bibliografiji Murkovo ime pojavi kar dvakrat (Roth 729). Čeprav je Murko obžaloval, da Rusi njegovi raziskavi niso posvetili primerne pozornosti (Murko, *Spomini* 110), je bil lahko ponosen na pohvalo Veselovskega, ki mu je v pismu zapisal, da v zvezi z njegovim delom nima nobenih metodoloških pripomb, saj je opravljeno z veliko skrbnostjo in taktom: »Lahko se učimo od vas«.⁴

Nemški vplivi na začetke slovanske romantike

Na podlagi svoje razprave *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* se je Murko želel habilitirati kot privatni docent za slovansko filologijo, a je Vatroslav Jagić zahteval še kakšno delo iz zgodovine novjših slovanskih književnosti. Prvotno je kandidat razmišljal o raziskavi nemških vplivov na slovenskega pesnika hrvaškega ilirizma Stanka Vraza, a se je izkazalo, da bi moral obravnavati še češke, poljske in ruske vplive nanj. Ker naj bi bila takšna naloga prevelika, se je omejil na začetke češke romantike (Murko, *Spomini* 111). Habilitacijsko delo *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik (Nemški vplivi na začetke češke romantike)* je izšlo leta 1897 pri graški katoliški založbi Styria. Glede na nadnaslov *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge*

⁴ Za transkripcijo in prevod pisma se zahvaljujem lekt. Tatjani Komarovi.

der slavischen Romantik (*Nemški vplivi na začetke slovanske romantike*), ki ga v svoji bibliografiji navaja tudi Betz (79), je bila raziskava zamišljena kot prvi del obsežnejšega projekta.

Murko izhaja iz predpostavke, da so bili za Slované odločilni pozitivni učinki narodno-domoljubnega nauka nemške romantike. V monografiji obravnava tako Josefa Dobrovskega, patriarha slavistike, kot Josefa Jungmanna, slovaropisca, ki je sicer prevajal Goethejeva dela (*Hermann und Dorothea*, »Mignon«, »Der Zauberlehrling«), a je sam pesnil še v klasicističnem duhu. Dobro desetletje po Masarykovem obračunu z romantičnimi ponarejevalci se je tudi Murko soočil s Hankovimi ponaredki, znanimi kot *Kraljedvorski* in *Zelenogorski rokopis*, in jih obravnaval v luči narodnega preporoda. V knjigi je pomembno mesto namenjeno Františku Ladislavu Čelakovskemu, izdajatelju slovanskih narodnih pesmi (*Slovanské národní písně*) in glavnemu predstavniku domoljubne šole, ki se je vzorovala pri nemški romantiki in njenem predhodniku Johannu Gottfriedu Herderju, uredniku *Glasov narodov v pesmih* (*Stimmen der Völker in Liedern*). Nadalje se Murko ukvarja s filologom Pavlom Josefom Šafárikom, ki je v mladosti tudi pesnil in prevedel Schillerjevo *Mario Stuart*. Tako zanj kot za mladega Jana Kollárja je bil ključen študij v Jeni. Na posebno željo Ericha Schmidta je Murko prevedel in v dodatku knjige objavil del avtobiografije *Spomini iz mlajših let življenja* (*Paměti z mladších let života*), v katerem je Kollár popisal svoj študij v Jeni in udeležbo na praznovanju tristoletnice reformacije v Wartburgu leta 1817. V spominih niso opisani le njegovi profesorji (zgodovinar Heinrich Luden, filozofa Lorenz Oken in Jakob Friedrich Fries), ampak tudi Johann Wolfgang Goethe, s katerim se je nekajkrat srečal, nato pa požiral njegove romane. Tudi pod vplivom bivanja v Jeni je zasnoval svoj *opus magnum* *Hči Slave* (*Slávy dcera*), zbirko 645 sonetov, ki jo ima Murko za sintezo antike in romantike. V njih je več reminiscenc na znamenito poglavje iz Herderjevega dela *Ideje za filozofijo zgodovine človeštva* (*Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, 1791), kar Murko izčrpno dokumentira (Murko, *Deutsche Einflüsse* 217–226). Herderjevo stališče, da zasedajo slovanski narodi večji prostor na zemlji kot pa v zgodovini, je najti denimo v sonetu (III, 61), v katerem pesnik razmišlja o narodu in njegovi veličini ter ugotavlja, da je Gospod pomnožil narod, a mu ni poveljčal radosti. Miroljubni slovanski značaj in nemško zatiranje pa odmevata v številnih sonetih. Murko poudarja, da se je pesnik s tem delom uveljavil kot visoki duhovnik humanitete, v imenu katere protestira zoper krivico, storjeno Slovanom, hkrati pa pridiga Janezov evangelij ljubezni (227–228). Časi, ko so se Slovani pobijali zaradi vere, so mimo: naši so Hus, Nepomuk in Ciril.

Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik veljajo za prvo knjigo slovenskega avtorja s področja primerjalne književnosti (Dolinar 82). Murko v naslovu svojega dela res uporabi pojem »vpliv« (*Einfluss*), a ga vidi predvsem v vzpostavljenih osebnih stikih med predstavniki posameznih kultur in nato išče potrditev zanj v vzporednih idejno-zgodovinskih razvojnih oblikah. Njegovo podajanje se večinoma odpoveduje odkrivanju resničnih genetičnih literarnih zvez, podrobni primerjavi književnih del in tudi recepcijske raziskave so pretežno potisnjene v stran (Drews 83). Izčrpna primerjava Herderjevega besedila in posameznih Kollárjevih verzov je častna izjema.

V *Spominih* Murko omenja kar 47 recenzij svoje monografije. Nekatere so kljub očitanim metodološkim pomanjkljivostim hvalile avtorjev pogum, da se je lotil kočljive teme in razkrival (s tedanjega kulturnopolitičnega gledišča) nepriljubljene filiacije med nemško in češko književnostjo (Drews 83). Zanimivo je, da ni Murko nikoli omenil najvplivnejše, ki jo je leta 1897 v treh nadaljevanjih v dunajski reviji *Die Zeit* objavil Tomáš Garrigue Masaryk, tedaj profesor filozofije na Karlovi univerzi v Pragi.⁵ Masaryk poudarja, da Murko isti češko narodno zavest v prvih časih preporoda z romantiko. K romantikom pod vplivom Schererja ne šteje le čeških pesnikov, marveč tudi filozofe, zgodovinarje in celo politike. Medtem ko Aleksander Nikolajevič Pypin vidi v teoriji ruskih slovanofilov, poljskih mesijancev in čeških humanistov izvirni slovanski romanticizem, iz katerega izvira narodna zavest preporoda, pa Murko slovanski in češki romantizem nima za izvirno, marveč za nemško duhovno usmeritev. Romantika je na Češko prišla prek nemškega vpliva in se tu kaže v obliki patriotizma. Ker je bila patriotična tudi nemška romantika, to pomeni, da so Čehi nemški patriotizem prevzeli, posnemali in po svoje oblikovali. Masaryk se ne strinja z Murkovo trditvijo, da je romantizem nemškega izvora, saj je bila celotna romantična duhovna usmeritev – tako kot prej racionalistična – vsesplošno evropska. Tako kot obstajajo razlike med racionalizmi različnih narodov, so te prisotne tudi med nemško, angleško, francosko in slovansko romantiko. Češki predstavniki se v bistvenem razlikujejo od

⁵ Murko je na dunajski univerzi v zimskem semestru 1881/82 poslušal Masarykovo predavanje »Napredek, razvoj in civilizacija: uvod v filozofijo zgodovine« (*»Fortschrift, Entwicklung und Zivilisation: eine Einleitung in der Philosophie der Geschichte«*). V *Spominih* je zapisal, da ni imel razumevanja za njegovo comtovsko klasifikacijo znanosti (Murko, *Spomini* 46). Med prvo svetovno vojno pa je bil pod policijskim nadzorstvom prav zaradi korespondence z Masarykom (144), ki danes ni več v evidenci (morda je bila namerno uničena med vojno). Povojni čas prve objave *Spominov* v češčini (1949) verjetno ni bil naklonjen pretiranemu poudarjanju stikov s prezidentom.

nemških. Kollár in Šafárik sta bila glasnika razsvetljenstva, Jungmann pa čisti voltairjanec. Če so bili češki romantiki bolj racionalistični in so svoj ideal iskali v reformaciji, pa so bili nemški bolj mistični, saj so se navduševali nad srednjim vekom in katolicizmom. Iz svojskosti češke romantike Masaryk sklepa, da je bil nemški vpliv manjši, kot predpostavlja Murko, saj so očitni tudi drugi (npr. Byronov vpliv na Kollárja). Nemški vpliv pri preporodu nekega naroda nima glavnih zaslug, saj se ta ne more pojasniti samo s pomočjo tujih vplivov. Če iščemo sociološko razlago preporoda, ne zadostujejo le literarni vplivi, ker so delovale še druge gonilne sile. Ne gre pozabiti, da je literatura, če že ne vedno, pa vsaj pogosto, le eksponent, simptom družbnega in narodnega življenja, ne pa sila. Čeprav so preporod pojmovali kot preporod jezika in književnosti, Masaryk poudarja, da ni bil specifično češki, ampak del splošnega evropskega razvojnega procesa in od vsega začetka ni bil jezikoven ali literaren, marveč političen in socialen. Na koncu svoje obsežne recenzije Masaryk poudarja, da lahko Murkova knjiga računa na priznanje vseh, ki jim je pri srcu idejna vzajemnost narodov.

Knjigi o češki romantiki naj bi sledila še monografija o nemških vplivih na začetke južnoslovanske romantike, zlasti pri Slovencih in hrvaških ilircih. V knjigi bi veliko prostora zavzemal Stanko Vraz, pri katerem je opaziti vplive Ludwiga Uhlanda, Friedricha Rückerta, Augusta von Platena in Adelberta von Chamissa, saj je tako kot nemški romantiki uporabljal različne romanske in germanske oblike z bogatimi rimami in asonancami, izmed orientalskih pa tudi gazele. Pri Slovencih lahko enake pojave opazamo pri Prešernu, »čigar razmeroma majhna knjiga je kar cela poetika« (Murko, *Spomini* 112–114).⁶ Da je Murko konec devetdesetih let intenzivno preučeval južnoslovansko romantično književnost, je razvidno iz njegovih predavanj, ki jih je po habilitaciji imel kot privatni docent na dunajski filozofski fakulteti. Po letu 1897 je v glavnem predaval o južnoslovanski romantiki,⁷ po letu 1900 pa trikrat o pesnikih ilirizma.⁸ Zaradi številnih obveznosti Murko

⁶ Murkova razprava »Misli k Prešernovemu življenjepisu« iz leta 1901 kaže veliko zanimivih izhodišč. Prešeren naj bi po Nemcih prevzel romanske oblike, orientalsko gazelo, literarno šalo in samoglasniško barvno lestev (*Vokalfarbenleiter*). Da se Murko ni več tako natančno poglobljal v slovensko književnost, je morda kriva tudi Aškerčeva uredniška intervencija ob Murkovi obravnavi jezikovnih vprašanj.

⁷ Konec devetdesetih let so na dunajski filozofski fakulteti tudi drugi mlajši avstrijski učitelji predavali romantiko. Germanist Jakob Minor nemško, romanist Matthias Friedwagner pa francosko.

⁸ Čeprav je Murko napovedal samostojni predmet, ki bo posvečen branju in interpretaciji Prešernovih del (Murko, »Programm«), ni tega na dunajski filozofski fakulteti nikoli realiziral. O Prešernu je najbrž predaval zgolj v okviru predavanj o južnoslovanski

druge knjige ni realiziral, je pa objavil nekaj manjših člankov, tudi o Goethejevem odnosu do srbske narodne pesmi, kar v svoji bibliografiji omenja nenavadno aktualni Betz (80).

Gre za objavljeno predavanje, ki ga je Murko imel 25. novembra 1898 v Goethejevem društvu na Dunaju. Murko poudarja, da imajo na slovanskem jugu Srbi najlepšo epiko, ki še danes živi med ljudstvom, ta sloves pa deloma pripada tudi Hrvatom. V svojem predavanju se osredinja na »Hasanaginico«, ki je po zaslugi Herderjeve zbirke postala del *Weltliteratur*. Kot je znano, jo je prvi objavil Alberto Fortis v svojem delu *Potovanje v Dalmacijo* (*Viaggio in Dalmazia*, 1774). Ker pesmi ni bilo več najti med ljudmi, jo je po Fortisu pozneje prevzel tudi Vuk Karadžić, ki pa je besedilo srbiziral. Murko poudarja, da je »Hasanaginica« našla ugoden odziv v tedanji evropski kulturi, ki je bila močno pod vplivom *Ossiana* in Rousseaujevega evangelija narave. Clemens August Werthes je že naslednje leto prevedel Fortisovo poglavje o navadah Morlakov⁹ skupaj s »Hasanaginico«. Leta 1775 je Hasanaginico »mit Ahnung des Rhythmus und Beachtung der Wortstellung des Originals« v nemščino prevedel Goethe, prevod pa je anonimno izšel v Herderjevi zbirki. Tako kot pred njim Franc Miklošič (1883) se je tudi Murko izdatno posvečal metričnim vprašanjem. Če se je Werthes odločil za jambski enajsterec, je Goethe izbral srbski trohejski deseterec, ki ga je uporabil tudi v svoji poeziji. Murko je zavrnil tezo svojega učitelja, da je Goethe izbral troheje, ker so bolj primerni za nemščino, ki poudarja korenske zloge. Goethe je upošteval pavzo po vsakem verzu in se med vsemi prevajalci najbolj približal verzemu številu izvirnika.¹⁰ Posnemal je ponavljanje istih besed ali fraz, anafore in veznike, odpravljal pa je čustvene dodatke, zlasti okrasne pridevke. Da je cenil izvirnik, ki ga ni razumel, je po Murku razvidno iz dejstva, da je ponovno uvedel originalni patronimik Pintorović, ki sta ga Fortis (*di Pintoro il figlio*) in Werthes (*der Erbe des Pintoro*) spremenila. Murko poudarja, da je »Hasanaginica«, prva v nemški literaturi znana pesem iz domovine Srbov in Hrvatov,

romantiki. Edini, ki je na dunajski univerzi najavil samostojno predavanje o Prešernovem življenju in delu, je bil poljski slavist Jan Leciejewski, in sicer v letnih semestrih 1886 in 1888.

⁹ Z izrazom Morlaki so nekdanj označevali celinsko prebivalstvo beneške Dalmacije. Na začetku 19. stoletja pa se je pojavil morlakizem. Evropska romantika je v Morlakih odkrila gostoljubno patriarhalno družbo s starodavnimi običaji in nenavadnimi verovanji v vile in volkodlake. Tako kot stari Grki so plesali kolo in se zbirali ob starem slepem guslarju, ki je prepeval ljudske pesmi. Prav ta poezija je bila veliko odkritje za ideologe evropske romantike (Stojković 162–163).

¹⁰ Novejše poglede na silabotonično adaptacijo srbskega deseterca je predstavil Boris A. Novak (269–272).

pravzaprav neobičajna, saj prihaja iz mohamedanske sfere, česar nemški razlagalci niso upoštevali. Nemški publiki zato Murko posebej razlaga njen čut za sramežljivost, ki ga povezuje z nizkim položajem žensk na Orientu, tudi krščanskem:

Črnogorski odličnik ne bi nikoli šel ven s svojo ženo. Na območju Dubrovnika, ki zaradi svoje renesančne književnosti zasluži ime slovanskih Aten, na Hrvaškem, na hrvaških murskih otokih na Ogrskem lahko doživimo takšno predstavitev: Se opravičujem zaradi svoje žene! V Dubrovniku lahko javno poljubita moškega njegova mati in sestra, žena nikoli. (Murko, »Goethe« 51)

V nadaljevanju Murko razloži, da so romantični interesi vodili dunajskega slavista Kopitarja k iskanju zbiralca ljudskega pesništva, ki ga je našel v Vuku Karadžiću. Ko je Goethe leta 1814 prejel prvi zvezek srbske narodne poezije, ni imel ne časa ne volje, saj je bil zaposlen z *Zahodno-vzhodnim divanom*. Šele devet let pozneje so mu novi zvezki, ki jih je recenziral Jacob Grimm, ponovno vzbudili zanimanje, novo prevajalko pa je našel v gdč. TALVJ, ki ji je pomagal z nasveti. V naslednjih letih pa je Goethe v reviji *Kunst und Altertum* objavil več člankov o srbskem narodnem pesništvu, kar ga je po Murkovem mnenju navdalo z mislijo, da obstaja le ena sama prava poezija, le ena obča svetovna. Murkov spis v mnogočem napoveduje poznejšo monografijo *Das Original von Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga« (Asanaginica) in der Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre* (Izvirnik Goethejeve »Žalostinke plemenite žene Asan Age« (Asanaginica) v literaturi in ljudskem jeziku skozi 150 let), ki jo sicer citira tudi *Goethe-Lexicon* (Wilpert 563), a se kljub naslovu ukvarja samo še s folklornim in etnografskim vidikom pesmi.

Sklep

Zgodovino snovi je Murko poznal, še preden je obiskal Rusijo, a srečanje z Veselovskim, navdušenim tematologom, ga je prepričalo, da je nadaljeval z raziskavo *Povesti o sedmih modrecih*. Ni presenetljivo, da je del svoje raziskave objavil v reviji *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte*, ki je sploh gojila zgodovino snovi. Koch je v znanim uvodu k prvemu letniku zapisal, da že samo ime revije pove, da bo zasledovala razvoj idej in oblik, ki se kažejo v vselej novi predelavi iste ali sorodne snovi v različnih književnostih stare in nove dobe. Vzporejati snovi, razširjene v vseh književnostih, se zdi Kochu naloga primerjalne književnosti, ki se bo obrestovala (Koch 10). Nemška komparativistika

je bila proti koncu 19. stoletja usmerjena zlasti v tematologijo. Murko sam priznava, da je usodo *Povesti* razlagal na »strogo filološki podlagi« (Murko, *Spomini* 110), kar pomeni, da se je manj osredinjal na motivne različice. V zvezi z »Vdovo« sicer omenja snov (*Stoff*) »Efeške matrone« in njeno pojavljanje v ruskem ljudskem slovstvu ter pri Goszczyńskem, motivološka vprašanja pa načena tudi pri čeških verzijah. Ni nenavadno, da je razpravo *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* pohvalil Gaston Paris. Leta 1900, desetletje po objavi Murkovih raziskav, je bil v Parizu v okviru Svetovne razstave Kongres za mednarodno primerjalno zgodovino, na katerem je bila posebna sekcija rezervirana za primerjalno zgodovino književnosti. Gaston Paris, častni predsednik, ki je v svojem nagovoru poudaril, da je primerjalna književnost nova veda, ki se dotika folklore, mitografije in primerjalne mitologije, je zbranim zastavil naslednje raziskovalno vprašanje: Kako razložiti dejstvo, da najdemo pri vseh narodih iste pripovedi? (Paris, »Résumé« 39–40) Fernand Brunetiére pa je dan poprej na kongresu napovedal drugačno poslanstvo stroke, ki naj se ukvarja s preučevanjem odnosov med petimi evropskimi književnostmi od renesanse dalje, pri čemer naj jo zanimajo samo literarna dela z umetniškimi ambicijami.

To stališče je v Franciji prevladalo, zgodovina snovi pa se je ukoreninila predvsem v Nemčiji. Sicer pa je že Veselovski pisal Murku, da je za nekaj časa pozabil na folkloristiko, saj se zdaj ukvarja z Boccacciem. Sodeč vsaj po naslovu je Murko že imel izkušnje tudi z drugim tipom primerjalne književnosti. V letu 1896, ko je zaključeval svojo habilitacijo o nemških vplivih na začetke češke romantike, je bila v Lyonu ustanovljena prva katedra za primerjalno književnost na svetu; zasedel jo je Joseph Texte, ki se je uveljavil z monografijo o Rousseauju in izvorih literarnega svetovljanstva. S piscem pisemskega romana *Julija ali nova Heloiza* se je v knjigi *Richardson, Rousseau in Goethe* (1875) primerjalno ukvarjal tudi Erich Schmidt, ki je bil ljub Murkov profesor. Prav na njegovih dunajskih predavanjih o mlajši romantiki v letnem semestru 1882 se je Murko po lastnih besedah začel zavedati odvisnosti slovanske romantike od nemške. Ob tem je priznal, da mu ni šlo le za iskanje soglasnih mest pri čeških in nemških pisateljih, ne toliko za t. i. *literarische Polizeien*, marveč za celotno ozračje, v katerem so živeli avstrijski Slovani (Murko, *Spomini* 111). V začetku 20. stoletja pa je izbral Parisovo pot proti folklori in se s tem dokončno odmaknil od t. i. francoske šole primerjalne književnosti, ki se je oblikovala na podlagi Brunetiérovih stališč in iz katere je pozneje izhajal Anton Ocvirk. V tem smislu predstavljajo Murkove razprave iz dunajskega obdobja predfrancoske začetke slovenske primerjalne književnosti.

VIRI

- Murko, Matija. Gradivo o *Historia septem sapientum*. Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1392, III, 3.
- Murko, Matija. »Programm der in Aussicht genommenen Vorlesungen«. Personalakten der Philosophischen Fakultät, Archiv der Universität Wien, PH PA 2702.
- Veselovski, Aleksej Nikolajevič. Pismo Matiji Murku. 1891. Matija Murko, Korespondenca, Aleksej Nikolajevič Veselovski (3, 1891 in b. d.), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.

LITERATURA

- Betz, Louis-Paul. *La littérature comparée. Essai bibliographique*. Karl J. Trübner, 1900.
- Brunetière, Ferdinand. »La littérature européenne«. *Annales internationales d'histoire. Congrès de Paris 1900. 6e section: Histoire comparée des littératures*, Armand Colin, 1901, str. 5–38.
- Campbell, Killis, ur. *The Seven Sages of Rome*. Ginn, 1907.
- Dolinar, Darko. *Slovenska literarna veda od Trubarja do druge svetovne vojne*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Drews, Peter. »Matija Murkos Abhandlung *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (1897) im Lichte der heutigen Komparatistik«. *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky. Sborník studií*, ur. Ivo Pospíšil in Miloš Zelenka, Masarykova univerzita, 2005, str. 82–86.
- Goedeke, Karl. »Liber de septem sapientibus«. *Orient und Occident*, let. 3, št. 2–3, 1864, str. 385–423.
- Koch, Max. »Zur Einführung«. *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, let. 1, 1887, str. 1–12.
- Masaryk, Tomáš Garrigue. »Deutsche Einflüsse und die Wiedergeburt des böhmischen Volkes«. *Die Zeit*, let. 11, št. 137, 1897, str. 103–105; let. 11, št. 138, 1897, str. 117–119; let. 11, št. 139, 1897, str. 133–135.
- Miklošič, Franc. *Über Goethe's »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga«. Geschichte des Originaltextes und der Übersetzungen*. Dunaj, Carl Gerold's Sohn, 1883. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 103.
- Murko, Matija. »Beiträge zur Textgeschichte der *Historia septem sapientum*«. *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, let. 4, 1890, str. 1–34.
- Murko, Matija. »Bugarski i srpski prijevod knjige o sedam mudraca, njen izvor i kratk obzir na druge slovenske redakcije«. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga C*, Zagreb, Dionička tiskara, 1890, str. 1–41.
- Murko, Matija. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*. Gradec, Styria, 1897.
- Murko, Matija. *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven*. Dunaj, F. Tempsky, 1890. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 122.
- Murko, Matija. »Goethe und die serbische Volkspoesie«. *Chronik des Wiener Goethe-Vereins*, let. 12, 1898, str. 50–51.
- Murko, Matija. »Misli k Prešernovemu življenjepisu«. *Ljubljanski zvon*, let. 21, št. 2, 1901, str. 122–137.

- Murko, Matija. *Das Original von Goethes »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga« (Asanaginica) in der Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre*. Rudolf M. Rohrer, 1937.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Mussafia, Adolf. *Beiträge zur Litteratur der Sieben weisen Meister*. Dunaj, Carl Gerold's Sohn, 1868. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften 57.
- Novak, Boris A. »Silabotonična adaptacija srbskega (junaškega) deseterca«. *Salto immortale. Študije o prevajanju poezije*, Boris A. Novak, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, str. 265–279.
- Paris, Gaston. *Deux rédactions du Roman des sept sages de Rome*. Pariz, Firmin Didot, 1876.
- Paris, Gaston. »Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven. Von M. Murko«. *Romania*, let. 20, št. 78, 1891, str. 373–374.
- Paris, Gaston. »Résumé de l'allocution de M. Gaston Paris prononcée le mardi 24 juillet«. *Annales internationales d'histoire. Congrès de Paris 1900. 6e section: Histoire comparée des littératures*, Armand Colin, 1901, str. 39–41.
- Roth, Detlef, ur. *Historia septem sapientum. Überlieferung und textgeschichtliche Edition*. Max Niemeyer Verlag, 2004.
- Schmidt, Erich. *Lessing. Geschichte seines Lebens und seiner Schriften*. Zv. 2, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1892.
- Skow-Obenaus, Katya. »The Whole Is the Sum of Its Parts: Misogyny as a Unifying Factor in *Die sieben weisen Meister*«. *Fifteenth-Century Studies*, let. 26, 2001, str. 169–182.
- Stojković, Marijan. »Morlaci«. *Enciklopedija Jugoslavije*, zv. 6, ur. Miroslav Krleža, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1965, str. 162–163.
- Struve, Gleb. »Comparative Literature in the Soviet Union, Today and Yesterday«. *Yearbook of Comparative and General Literature*, let. 4, 1955, str. 1–20.
- Wilpert, Gero von. »Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga«. *Goethe-Lexicon*, Gero von Wilpert, Alfred Kröner Verlag, 1998, str. 562–563.

Matija Murko and the Pre-French Beginnings of Slovenian Comparative Literature in the Nineteenth Century

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / literary influences

This article examines the comparative research done by Matija Murko during his stay in Vienna (1889–1902). His studies of *The Seven Sages of Rome*, encouraged by Alexander Nikolayevich Veselovsky, may be said to border on thematology. To cite an example, Murko links the narrative “Vidua” (“The Widow”) to “The Matron of Ephesus” and examines this theme both in Russian folk narratives and in Polish literature. Part of his research was published in Koch’s *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte*, at the time the only comparative literature periodical in the world. Three years before the renowned comparative literature congress in Paris, which established in 1900 the mutual influences of European literatures as a research topic, thus impacting the development of the French school, Murko published the monograph *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (*German Influences on the Beginnings of Czech Romanticism*). Rather than engage in a detailed comparison of literary works, however, his monograph traces the concept of influence to the personal contacts established between the representatives of Czech and German literatures. Murko’s Vienna treatises may thus be perceived largely as the pre-French beginnings of Slovenian comparative literature.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.01>

Matija Murko in ameriška komparativistika

Blaž Zabel

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0000-0001-6512-1565>
blaz.zabel@ff.uni-lj.si

V prispevku razpravljam o recepciji del Matije Murka v ameriški komparativistiki. A znani zgodovinski narativi o primerjalni književnosti ne predstavljajo primerne okvira za specifične tega raziskovalnega problema. Tako najprej predstavim kanonizirane zgodovine primerjalne književnosti, nato pa preko raziskave sprejema in vpliva Matije Murka na razvoj ameriške komparativistike pred in po drugi svetovni vojni pokažem, da kanonizirane zgodovine vede nekatera obdobja preprosto spregledajo. Pri tem se osredotočim na raziskavo Murkovega vpliva na razvoj tako imenovane teorije ustnosti, predvsem na delo Alberta Batesa Lorda (1912–1991). Nato razpravljam o recepciji Murkovih del v zgodnji ameriški komparativistiki, predvsem pri Charlesu Millsu Gayleyju (1858–1932) ter »harvardskih folkloristih«. Tako pokažem, da raziskovanje diseminacije del nekanoničnega raziskovalca, v tem primeru Matije Murka, odpira vrata celo v neznane in povsem spregledane zgodovine komparativistike.

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / ameriška literarna veda / teorija ustnosti

Uvod

Kot vsaka akademska veda ima tudi primerjalna književnost svojo zgodovino. A ker je primerjalna književnost, če si izposodim besede Renéja Welleka, v dolgotrajni krizi in ker nihče čisto zares ne ve, kaj komparativistika sploh je, se ne gre čuditi, da si tudi njeno zgodovino vsak predstavlja nekoliko drugače. Ena izmed posledic raznoterih prevpraševanj in opredeljevanj primerjalne književnosti je tudi ta, da danes ne poznamo zgolj ene, temveč več zgodovin te vede. To spoznanje, ki ga podrobneje predstavim v prvem razdelku besedila, je pomembno tudi za razumevanje vpliva in recepcije del Matije Murka v ameriški komparativistiki. Znani zgodovinski pregledi primerjalne književnosti – tudi pri nas (gl. npr. Virk) – namreč pravijo, da so ameriško komparativistiko

razvijali predvsem evropski komparativisti, ki so med drugo svetovno vojno emigrirali v Združene države Amerike. Nekateri med njimi so gotovo poznali tudi Murkove raziskave, a kot pokaže raziskava, ta nanje (razen na Romana Jakobsona) ni bistveno vplival. In vendar je Murko v ameriški primerjalni književnosti pustil neizbrisen pečat – in to ne le po drugi svetovni vojni, temveč že mnogo prej, celo konec 19. stoletja, ko naj ameriška komparativistika sploh še ne bi obstajala. Raziskovanje recepcije Matije Murka torej zahteva drugačno razumevanje zgodovine komparativistike, saj znani zgodovinski narativi niso primerni za razumevanje Murkovega prispevka k primerjalni književnosti v Ameriki (in kot pokažejo druge razprave v tej tematski številki tudi v Evropi ne). Prav v tej nezmožnosti uvrstitve Murkovih raziskav v katero izmed kanoniziranih zgodovin primerjalne književnosti pa se odpira pot za raziskovanje drugačnih, nekanoničnih zgodovin te vede. V zadnjem delu besedila tako pokažem, da raziskovanje Murkove recepcije odkrije do sedaj zelo slabo poznano tradicijo predvojne in medvojne ameriške komparativistike, ki ostaja zakrita tudi zaradi ustaljenih prepričanj o tem, kako se je veda razvijala skozi čas.

O znanih zgodovinah komparativistike

Razprave o tem, kdaj se je primerjalna književnost sploh začela, kako se je metodološko razvijala skozi čas in kdo so bili najvplivnejši komparativisti, vedo spremljajo že od samega začetka. Tako so številni komparativisti svoje raziskave utemeljevali s preteklimi praksami. V preteklost so pogledovali tudi, če so bili nezadovoljni s prevladujočimi pristopi svojega časa in so iskali nove načine primerjalnega raziskovanja. Včasih so se v borbi za priznanje primerjalne književnosti kot samostojne akademske vede sklicevali tudi na slavne predhodnike. Že bežen pregled pregovornih začetkov komparativistike potrди to tezo. Johann Wolfgang von Goethe je tako svoje ideje o svetovni književnosti (*Weltliteratur*) razvijal v dialogu s številnimi starejšimi kolegi, kot so na primer Friedrich Schiller, Jean-Jacques Ampère in Thomas Carlyle (gl. Strich; Martí Monterde). Max Koch se je pri opredelitvi nove vede v uvodniku prve številke *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte*¹ oprl na dolgo zgodovino primerjalnih praks v nemški literarni vedi (Koch). In celo Hugo Meltzl se je pri opredelitvi svoje ideje o »poliglotizmu«

¹ V tej reviji je svoj članek o *Povesti o sedmih modrecih* objavil tudi Murko (gl. Murko, »Beiträge«).

skliceval na egiptologijo in asiologijo (Meltzl 44). Očitno je torej, da so razmisleki o tem, kaj je primerjalna književnost, s čim se ukvarja, kako primerjati, kaj sta njen smisel in cilj, močno povezani z razpravo o zgodovini te vede.

A če se zgodnji komparativisti še niso ozirali na to, da se njihove zgodovinske opredelitve med seboj močno razlikujejo, je institucionalizacija primerjalne književnosti potrebovala uraden zgodovinski narativ. Pravzaprav je projekt kodifikacije zgodovine vede – poleg metodologije – eno tistih področij, ki raziskovalcem omogoča legitimacijo primerjalne književnosti kot samostojne akademske discipline. Institucionalizacija primerjalne književnosti torej potrebuje kanonizirano zgodovinsko pripoved, ki to vedo historično legitimira, upraviči njene raziskovalne probleme, vprašanja in metode, pri tem pa jo razmeji od drugih akademskih ved, predvsem tistih, ki se prav tako ukvarjajo s književnostjo (npr. različne nacionalne literarne vede). Tako se je od začetka ustoličenja vede na univerzah pojavilo kar nekaj predlogov uradne razlage njene zgodovine. Nekaj teh zgodovin je dobro znanih in so postale del kanona, med njimi pa prevladujejo naslednje tri.

Prva institucionalizirana razlaga zgodovinskega razvoja vede se je vzpostavila v Franciji, in sicer v času institucionalizacije *la littérature comparée* na francoskih univerzah od začetka 20. stoletja dalje. Kot dobro vemo, so v tem zgodnjem obdobju francoski komparativisti (na primer Ferdinand Brunetière, Joseph Texte, Fernand Baldensperger in Paul Van Tieghem) kot glavno nalogo nove vede določili raziskovanje novoveških – ne pa starejših – literarnih tradicij s primerjalno metodologijo, ki se osredotoča na preučevanje mednarodnih literarnih odnosov in vplivov. Prav tako je znano, da so takšno metodološko opredelitev nove vede upravičevali z zgodovinskim mankom preučevanja mednarodnih literarnih vplivov znotraj starejših, pretežno nacionalnih literarnih ved. Tako so francoski komparativisti precej pozornosti namenili tudi starejši literarni vedi, s pomočjo katere so poskušali legitimirati obstoj nove literarnovedne discipline. Pri tem so se osredotočili na kritiko nacionalnih literarnih ved, pa tudi na iskanje predhodnikov komparativistike v 18. in 19. stoletju v francoski, nemški in italijanski literarni vedi (do določene mere pa tudi na razmejitev primerjalne metode od nemške komparativistike, ki se je osredotočala predvsem na zgodovino literarnih tem, torej na *Stoffgeschichte*).² Od leta 1930 so glavna gonilna sila takšne uradne komparativistične zgodovine postali priročniki, praviloma naslovljeni *La littérature comparée*, v katerih

² Čeprav so seveda tematologijo kot področje znotraj primerjalne književnosti upoštevali tudi francoski komparativisti.

zgodovinska razlaga razvoja vede zaseda osrednje mesto.³ V francoski komparativistiki, pod njenim vplivom pa tudi drugod po Evropi (gl. npr. Ocvirk; Hergešić), tako najdemo prvo kanonizirano naracijo o zgodovini primerjalne književnosti, ki raziskovanje vplivov med različnimi nacionalnimi literarnimi tradicijami zgodovinsko razmejuje od drugih pristopov v literarnih vedah.

Druga kanonizirana zgodovina komparativistike je vzniknila kmalu po drugi svetovni vojni. Ta narativ so predlagali predvsem evropski raziskovalci, ki so med drugo svetovno vojno emigrirali v Ameriko, med njimi na primer René Wellek, Renato Poggioli in Ulrich Weisstein. Zgodovina primerjalne književnosti, kot so jo oblikovali ti raziskovalci, je sicer priznavala prispevek francoskih kolegov k razločitvi komparativistike od nacionalnih literarnih ved. Vendar pa so tako rekoč vsi ameriški komparativisti istočasno trdili, da je *la littérature comparée* preveč pozitivistična in osredotočena na literarne vplive. Kot posledica novega dojemanja vede, v kateri so začele prevladovati literarna interpretacija, literarna kritika in literarna teorija, posledično pa tudi manj strogo določena opredelitev primerjalne metode, se je kmalu vzpostavilo prepričanje, da je edina prava primerjalna književnost vzniknila šele po drugi svetovni vojni v Združenih državah Amerike.⁴ Ameriška komparativistika se je tako oklicala za uradno vedo in s tem francosko primerjalno književnost označila za svojo zgodovinsko predhodnico. Takšna razlaga razvoja primerjalne književnosti je postala tako vplivna, da še danes uživa splošno priznanje kot uradni zgodovinski narativ o razvoju te vede (gl. Aldridge; Fokkema; Mourão).

Čeprav takšna razlaga razvoja vede v današnjem času prevladuje, pa so vsaj od preloma tisočletja vse glasnejši pomisleki o tem, da je primerjalna književnost ameriški izum. Tako so se v zadnjih desetletjih pojavile številne nove zgodovine primerjalne književnosti, ki se poskušajo otresti uradnih narativov in različne starejše komparativistične

³ Prvi tak priročnik je leta 1931 izdal Paul Van Tieghem, ki so mu sledili Marius-François Guyard, Claude Pichois in André M. Rousseau, Yves Chevrel ter pred kratkim Bernard Franco.

⁴ Tako je Wellek zapisal, da bo »primerjalna književnost, ki se je vsaj s svojimi uradnimi teoretiki izogibala temu sodelovanju in se oklepala 'dejanskih odnosov', virov in vplivov, posrednikov in odmeva kot svoje edine teme, morala najti pot nazaj v veliki tok sodobne literarne vede in kritike. Primerjalna književnost je v svojih metodah in metodoloških razmislekih postala, naravnost povedano, 'rovte' [*backwater*]. [...] Zato se moramo soočiti s problemom 'literarnosti', osrednjim vprašanjem estetike, narave umetnosti in literature« (Wellek 292–293). Podobno pripoved o pozitivistični »francoski šoli« in kritično usmerjeni »ameriški šoli« najdemo tudi pri drugih raziskovalcih (gl. Weisstein 167–252; Remak; Guillén 46–62).

tradicije iščejo tudi drugod, predvsem v nezahodnih kulturah. Te težnje so seveda posledica zavedanja evropocentrizma (ali amerocentrizma), kar je moč prepoznati tudi v večjem zanimanju za svetovno književnost in postkolonialne književnosti. Tako je na primer Susan Bassnett v delu *Comparative Literature* (1993) spodbudila k priznanju evrocentričnih in kolonialnih predsodkov zahodne primerjalne književnosti ter k iskanju alternativ v neevropski, predvsem indijski literarni vedi. Na ta klic so se odzvali številni raziskovalci, ki so začeli preučevati različne komparativistične tradicije po svetu, tako zgodovinsko (gl. npr. Gossman in Spariosu; Tötösy de Zepetnek; Franco Carvalhal; Eoyang et al.) kot teoretsko (gl. npr. Bassnett; Melas). Nekateri pa so z novimi pristopi osvetlili bolj raznoliko zgodovino tradicionalnih komparativističnih tradicij (gl. Damrosch; Martí Monterde). Predvsem v zadnjem času v ospredje stopa prepričanje, da je zgodovin primerjalne književnosti več.

Čeprav bi Matijo Murka strogo gledano težko uvrstili v katerega izmed zgoraj opisanih zgodovinskih narativov o razvoju vede, različni prispevki v tem zborniku pokažejo, da je pomembno nastopal praktično v vseh teh zgodbah. S študijami o *Povesti o sedmih modrecih* je neposredno sodeloval v nemški *Stoffgeschichte*. Ker je preučeval odnose med nemško in češko romantiko, so ga poznali francoski komparativisti. Kot pokažem v tem članku, pa je največji odmev dosegel prav v ameriški komparativistiki po drugi svetovni vojni ter v sodobnih razpravah o ustni, pa tudi o svetovni in postkolonialni književnosti. A ker je Murko raziskoval številne teme, ki so po svetu doživele različno recepcijo, preučevanje njegove recepcije odpira vrata v neznane in povsem spregledane zgodovine komparativistike. V nadaljevanju se tako posvetim njegovi recepciji v ameriški komparativistiki po in pred drugo svetovno vojno, ki je prav zaradi zgoraj orisanega narativa te vede skoraj povsem izginila v pozabo.

Matija Murko in ameriška komparativistika po drugi svetovni vojni

Matija Murko je v mednarodnem prostoru, predvsem pa v anglosaškem akademskem svetu najbolj poznan po svojih raziskavah južnoslovanske ustne epike. Povedano natančneje, poznan je predvsem po prispevku k tako imenovani teoriji ustnosti (angl. *oral theory*), ki je danes priznana kot ena izmed osrednjih problemskih (in metodoloških) področij v primerjalni književnosti in literarnih vedah. Tako mednarodna javnost Murka prepozna predvsem kot predhodnika ali zgodnjega začetnika

preučevanja ustne književnosti, ta status pa je pridobil prav zaradi svojega vpliva na ameriško komparativistiko. Zato si pogledjmo, kako se je Murko v ameriški primerjalni književnosti uveljavil kot odmeven raziskovalec ustne književnosti.

Za takšno recepcijo Murkovih raziskav južnoslovanske ustne epike sta v prvi vrsti zaslužna predvsem harvardska profesorja Milman Parry (1902–1935) in Albert Bates Lord (1912–1991), ki ju danes poznamo kot najpomembnejša začetnika teorije ustnosti. Teorija ustnosti (poznana tudi kot ustno-formulaična teorija, angl. *oral-formulaic theory*) je smer, ki preučuje bodisi ustno poezijo ali pripovedno prozo, pridobljeno s terenskim zbiranjem (npr. s prepisi ali posnetki izvajalcev), bodisi tisto književnost, ki je bila ustna po svojem izvoru, a se je do danes ohranila zgolj v pisni obliki (kar je značilno predvsem za starejšo epiko). Glavni cilj te smeri je interpretacija ustne književnosti z upoštevanjem izvedbenega in predajnega konteksta, pri čemer ustno-formulaična teorija še posebej izpostavlja pomen značilnih strukturnih enot, kot so epiteti, formulaični izrazi, tipične teme, pripovedni vzorci itd. (gl. Elmer; Foley, »Oral-Formulaic Theory«; Nagy).

Za začetnika te smeri zaradi vplivnosti njegove interpretacije Homerja priznavamo Milmana Parryja. Ameriški homeroslovec, ki je večino svoje kratke akademske kariere deloval na harvardski univerzi, je v homerski epiki prepoznal strukturne vzorce (predvsem konstrukcije samostalnik-epitet ter kratke formulaične fraze), za katere je menil, da so značilnost ustne književnosti. Na podlagi svoje jezikovne analize je tako sklepal, da sta *Iliada* in *Odiseja* po svojem izvoru morali biti ustna epa. Nadalje pa je svoje tezo dokazoval tudi tako, da je slog in kompozicijo homerskih epov primerjal z južnoslovansko epiko, ki jo je opazoval in celo snemal na terenu, v Kraljevini Jugoslaviji. S tem je poskušal dokazati tudi to, da sta bila homerska epa zapisana kasneje, nastati pa sta morala neposredno tekom same ustne uprizoritve (gl. M. Parry; Lord, »Homer«). Čeprav je teza o ustnem izvoru starogrške arhaične epike danes povsem sprejeta, pa si ni težko predstavljati, kako močno je Parryjeva teorija zamajala temelje literarnih ved, ki je Homerja okronala za začetnika evropske (pisne!) književnosti.

Parry se je, kot je zapisal tudi sam, za preučevanje južnoslovanske epike odločil predvsem na podlagi Murkovih raziskav. V tem kontekstu je omenjal njegova pariška predavanja v letih 1928, ki so leto kasneje izšla kot *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle* (*Ljudska epska poezija v Jugoslaviji na začetku 20. stoletja*), in se takole spominjal svoje odločitve za terensko delo v Kraljevini Jugoslaviji:

Takrat mi ni uspelo zares doumeti, da slog, kakršen je bil Homerjev, ne more biti le del tradicije, pač pa mora biti tudi usten. Predvsem po zaslugi pripomb svojega učitelja g. Antoina Meilleta sem spoznal, čeprav sprva le napol, da je za resnično razumevanje homerskega pesništva nujno popolno razumevanje narave ustnega pesništva. Približno teden pred zagovorom moje doktorske disertacije na Sorboni je imel v Parizu vrsto predavanj profesor Mathias Murko z Univerze v Pragi. Ta so kasneje postala dostopna v njegovi knjigi *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*. Takrat sem sicer opazil plakat za njegova predavanja, vendar nisem prepoznal večjega pomena za svoje delo. A profesor Murko je bil, nedvomno po zaslugi g. Meilleta, prisoten tudi na zagovoru mojega doktorskega dela in takrat je g. Meillet kot član komisije s svojo lahkotnostjo in jasnostjo izpostavil to pomanjkljivost v obeh mojih knjigah. Bolj kot delo kogarkoli drugega me je v naslednjih letih k študiju ustne književnosti in južnoslovanskih junaških pesmi vodilo delo profesorja Murka. (M. Parry 439)

Vemo, da je Parry poleg omenjenih predavanj in knjige *La poésie populaire épique* poznal vsaj še Murkov spis »Neues über südslavische Volksepike« (»Novo o južnoslovanski ljudski epiki«, 1919) in njegova poročila za dunajski fonogramski arhiv (gl. npr. Murko, *Bericht*). Murkov vpliv na Parryja je torej neizpodbiten,⁵ s tem pa se je Murko v zgodovino homerskih študij zapisal kot pomemben predhodnik teorije ustnosti, kar je močno zaznamovalo tudi njegovo recepcijo v ameriški primerjalni književnosti.

Za Murkov sloves v ameriški komparativistiki pa je najbolj zaslužen prav Parryjev učenec Albert Bates Lord, ki je po prezgodnji smrti svojega učitelja nadaljeval z njegovim delom v okviru svojih doktorskih raziskav (gl. Dué in Nagy). Ker je Lord Parryjevo raziskovanje s Homerja in južnoslovanske epike razširil tudi na druge ustne epe, na primer na *Beowulfa* in *Pesem o Rolandu*, je leta 1949 na harvardski univerzi doktoriral s področja primerjalne književnosti, kasneje pa je na isti univerzi postal profesor slavistike in primerjalne književnosti. V kontekstu zgodovine ameriške komparativistike tako velja izpostaviti njegovo knjigo *The Singer of Tales* (1960; delo je nastalo na podlagi doktorske disertacije), ki je teorijo ustnosti uveljavila kot eno vodilnih teorij v literarni vedi. Pravzaprav je bilo to delo tako uspešno in priznано, da je dodobra zaznamovalo celo generacijo ameriških raziskovalcev in še danes velja za eno izmed paradigmatskih del povojne ameriške komparativistike. To je v svojem delu *The Challenge of Comparative Literature*

⁵ Drugje sem sicer dokazoval, da Murkov vpliv na Parryja ni bil vsebinski, temveč ga je zgolj navdušil za raziskovanje južnoslovanskega ustnega slovstva (gl. Zabel, »'True Pioneer'«).

(1993) potrdil tudi Claudio Guillén, ki je zapisal, da je »Parry-Lordova teorija« samostojno področje znotraj primerjalne književnosti (173–179). Prav preko Lordovega raziskovanja je teorija ustnosti tako postala ena izmed osrednjih zanimanj ameriške komparativistike.

Kot sem pokazal na drugem mestu, je Lord veliko bolje od Parryja poznal Murkove raziskave tudi zato, ker je še pred izdajo knjige *The Singer of Tales* izdatno preučil njegov *magnum opus*, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* (*Po sledih srbohrvaške ljudske epike*, 1951). Tako je Lord v knjigi zapisal, da je bil Murko »pravi pionir« raziskav ustne epike, o tem pa je kasneje pisal tudi njegovemu sinu Vladimirju Murku (gl. Zabel, »Matija Murko«, »'True Pioneer'«). Očitno je torej, da je Murko v povojno ameriško komparativistiko vstopil predvsem preko številnih referenc v Lordovih delih, saj je slednji močno cenil njegovo delo in ga je na več mestih označil za pomembnega začetnika preučevanja ustne književnosti.

V tem kontekstu je moč razumeti tudi nadaljnje zanimanje ameriške komparativistike za delo Matije Murka. Pri tem velja izpostaviti predvsem Johna Milesa Foleyja (1947–2012), ki je deloval na Univerzi v Missouriju in tam ustanovil Center za preučevanje ustnih tradicij (Center for Studies in Oral Tradition). Foley, ki je veljal za enega največjih poznavalcev ustnih tradicij po svetu, je še posebej tvorno vplival na sprejem Murkovih del v Ameriki. Ne le, da se je dodobra seznanil z Murkovimi raziskavami o južnoslovanski epiki, ga vključil v zgodovinski pregled teorije ustnosti in njegove raziskave upošteval v lastnih razpravah o ustni književnosti (gl. Foley, *Oral-Formulaic Theory* in *Theory of Oral Composition*), ampak je poskrbel tudi za prvi prevod Murkovih objav v angleški jezik, in sicer je leta 1990 v reviji *Oral Tradition* objavil prevod prvega dela njegove knjige *La poésie populaire épique* (izdan pod naslovom »The Singers and Their Epic Songs«; gl. Murko, »Singers«). Tako so se nad Murkovim delom začeli navduševati tudi številni drugi raziskovalci v ameriškem akademskem prostoru (gl. npr. Mitchell in Nagy; Garbrah; Vet, »Parry«; Tate; Saussy; Ready; Kanigel).

Nazadnje pa ne smemo spregledati Murkovega poznanstva z Romanom Jakobsonom (1896–1982), o čemer v tej tematski številki piše Miloš Zelenka. Jakobson in Murko ste se spoznala v Pragi, kjer je Murko do določene mere vplival tudi na praški lingvistični krožek (gl. npr. Jakobson, »On Poetic Intentions« 70 in »Slavic Epic Verse« 415–417; Bogatyrev in Jakobson 46). Ker je Jakobson leta 1941 emigriral v Ameriko, od leta 1949 pa deloval na harvardski univerzi, je imel močan vpliv tudi na razvoj povojne ameriške komparativistike. S svojim delom na področju strukturalne lingvistike tako ni zaznamoval le mladega Lorda, pač pa

tudi druge ameriške komparativiste (gl. npr. Culler). Murkov doprinos Jakobsonovi lingvistiki se je torej posredno prenesel tudi v ameriško komparativistiko, čeprav je bil Jakobson nedvomno manj zaslužen za recepcijo Murkovih raziskav kot Parry in Lord.

Vsi ti primeri potrjujejo, da je Murko s svojim delom vplival predvsem na vzpon teorije ustnosti, ki je močno zaznamovala številne vede. Tako ne preseneča, da najdemo omembe Murka v etnologiji, folkloristiki, religiologiji (med drugim je njegove raziskave južnoslovanske epike poznal tudi Mircea Eliade),⁶ antropologiji, teologiji, muzikologiji, filozofiji in arheologiji.⁷ A najmočnejše je Murko zaznamoval prav literarne vede, ki se posvečajo ustni književnosti, med njimi pa v prvi vrsti primerjalno književnost. Za ameriško komparativistiko je bil osrednjega pomena njegov vpliv na Lorda, enega največjih komparativistov v času po drugi svetovni vojni. Ker je Lord dokazoval, da so bila nekatera najpomembnejša dela zahodnega kanona po svojem izvoru ustna, je močno spremenil podobo komparativistike, ki se je posledično začela posvečati tudi ustni književnosti. Komparativisti danes več pozornosti posvečajo svetovni književnosti in literarnim tradicijam globalnega juga (kjer najdemo številne ustne tradicije), zato ne preseneča, da je teorija ustnosti v zadnji desetletjih postala še pomembnejša. S tem pa narašča tudi recepcija Murkovih pionirskih raziskav južnoslovanske epike.

Matija Murko in ameriška komparativistika pred drugo svetovno vojno

Glede na kanonizirane narative o zgodovini primerjalne književnosti naj bi se komparativistika v Ameriki razvila šele po drugi svetovni vojni, kamor so jo pregovorno prinesli evropski raziskovalci. A raziskava recepcije Murkovih del v amerškem akademskem prostoru razkrije, da so njegovo delo poznali že pred drugo svetovno vojno.

⁶ To dokazuje predvsem knjiga *Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition* (1949), v kateri Eliade razpravlja tudi o ustni zgodovini in njenih povezavah z mitologijo (59).

⁷ Za analizo Murkove recepcije po svetu gl. Zabel, »What«. Nekaj primerov vseeno navajam tukaj: za klasično filologijo gl. Lesky 32; A. Parry; Foley, *Oral-Formulaic Theory* 13 in »Oral Tradition«; Mitchell in Nagy; za literarne vede gl. Saussy 42, 184; za folkloristiko gl. Buturović; Reichl 26–46; za antropologijo gl. Vet, »Marcel Mauss«; za teologijo gl. Ong 20–21; Kelber; Eve; za muzikologijo gl. Talam; Näumann in Probst-Effah 304; Pettan 39; za filozofijo gl. Marshall 207; Esposito 52; za arheologijo gl. Powell.

Izpostaviti velja predvsem Charlesa Millsa Gayleyja (1858–1932) in Alberta Henryja Smytha (1863–1907). Čeprav težko rečemo, do kakšne mere je Murko vplival na njune raziskave, je jasno, da sta oba raziskovalca poznala nekatera njegova dela. Charles Mills Gayley (840) je v priročniku oziroma učbeniku z naslovom *Methods and Materials of Literary Criticism. Lyric, Epic, and Allied Forms of Poetry* (1920), ki ga je napisal v soavtorstvu z Benjaminom Putnamom Kurtzom (1878–1950), kot referenčno delo za pregled »srbske in južnoslovanske poezije« navedel Murkovo študijo *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen* (Zgodovina starejših južnoslovanskih literatur, 1908). Albert Henry Smyth (47) pa je v delu z naslovom *Shakespeare's Pericles and Apollonius of Tyre. A Study in Comparative Literature* (1898) razpravljal o Murkovem članku »Die russische Übersetzung des Apollonius von Tyrus und der *Gesta Romanorum*« (»Ruski prevod Apolonija iz Tira in *Gesta Romanorum*«, 1892).⁸ Že sam podnaslov Smythovega dela, *A Study in Comparative Literature*, se zdi presenetljiv. Še bolj pa preseneča dejstvo, da je prav Gayley aktivno zagovarjal primerjalno književnost kot samostojno področje literarnih ved in se celo zavzemal za ustanovitev ameriškega društva za primerjalno književnost. Da so Murka brali po celem svetu, ni presenetljivo, saj so bila njegova dela dobro poznana. A da so ga poznali tudi ameriški komparativisti pred drugo svetovno vojno?

Zgodovina zgodnje ameriške komparativistike sicer ni povsem neznana, a je prav zaradi uradnih zgodovinskih vede slabo raziskana ali pa celo načrtno spregledana. Kot pokaže recepcija Murkovih raziskav, je bila ameriška komparativistika pred drugo svetovno vojno še kako živa in se je tvorno povezovala z drugimi komparativističnimi tradicijami po svetu. Kakšno naj bi bilo ukvarjanje s primerjalno književnostjo, je tako že leta 1876 pisal Charles Chauncy Shackford v članku z naslovom »Comparative Literature«. Prav Gayley, sicer profesor angleščine na Univerzi Kalifornije v Berkeleyju, po svojem delu pa aktiven komparativist in raziskovalec zgodovine literarnih ved, je bil eden tistih, ki so v zgodnjem 20. stoletju najbolj prispevali k razširjanju zanimanja za novo disciplino. Leta 1894 je tako v časopisu *The Dial* pozval k ustanovitvi društva za primerjalno književnost (angl. *society of comparative literature*), v katerem bi se raziskovalci povezali z namenom preučevanja »razvoja književnosti«, in sicer »ne zgolj dobro poznanih, temveč tudi slabše poznanih književnosti, tako med staroselci kot med civiliziranimi ljudmi na vseh stopnjah razvoja« (Gayley, »Society« 57).

⁸ Ta članek med drugim navaja tudi Louis-Paul Betz v svojem slavnem pregledu *La littérature comparée. Essai bibliographique*.

V teh besedah se zrcali predvsem vpliv Hutesona Macaulaya Posnetta (1855–1927) in njegovega dela *Comparative Literature* (1886), v katerem je svoje kolege pozval k primerjalnemu preučevanju književnosti po svetu, vključno z neevropskimi, starejšimi, pa tudi ustnimi literarnimi tradicijami.⁹

A Gayley ni bil zavezan zgolj Posnettovemu projektu primerjalne književnosti, temveč je dobro poznal tudi francosko komparativistiko. Kot piše nekoliko kasneje, leta 1903, v članku z naslovom »What is 'Comparative Literature'?« (objavljenem v časopisu *The Atlantic Monthly*), je ena izmed glavnih nalog primerjalne književnosti preučevanje medsebojnih vplivov, pri čemer se neposredno sklicuje na Textov predgovor v Betzovi knjigi *La littérature comparée*. Gayley se je tako že od samega začetka zavzemal za odprto pojmovanje komparativistike, ki bi upoštevala tako medsebojne odnose med sodobnimi književnostmi (Gayley govori o primerjavah med nacionalnimi literarnimi tradicijami) kot nepoznane, nezahodne, starejše in ustne literarne tradicije. V tem kontekstu velja omeniti tudi praktično izvedbo takšne posnettovsko-francoske metodologije, in sicer delo komparativista Alastairja S. Mackenzieja (1875–1942) *The Evolution of Literature* (1911), v katerem primerjalno in »znanstveno« pregleduje razvoj celotne – danes bi rekli svetovne – zgodovine literarnih tradicij.

Ko govorimo o institucionalizaciji primerjalne književnosti v ZDA, je potrebno povedati še to, da je tam že leta 1903 začela izhajati revija *Journal of Comparative Literature*, ki jo je v zgoraj omenjenem članku v časopisu *The Atlantic Monthly* močno pozdravil Gayley. Poleg svoje revije pa je veda dobila tudi prvi oddelek, saj je harvardska univerza že leta 1904 ustanovila podiplomski program primerjalne književnosti, kjer so pod taktirko Georgea Lymana Kittredgea (1860–1941)¹⁰ delovali in se kalili tako imenovani harvardski folkloristi.¹¹ Med njimi sta velik uspeh dosegla komparativist Francis Barton Gummere (1855–1919) in Stith Thompson (1885–1976), ki je danes poznan kot ustanovitelj Aarne-Thompsonovega kataloga ljudskih pripovedi. Tudi na to šolo je do določene mere vplival Murko, in sicer posredno preko dela angleških raziskovalcev Hectorja Munroja Chadwicka (1870–1947) in Nore

⁹ Posnettov vpliv na zgodnjo ameriško komparativistiko je bil precejšen (gl. Moriarty).

¹⁰ Kittredge se je izobraževal pri še enem znanem harvardskem profesorju, Francisu Jamesu Childu (1825–1896), ki se je primerjalnih metod učil neposredno od bratov Grimm.

¹¹ Za tako imenovano šolo harvardskih folkloristov gl. npr. Rudy; Zumwalt; Clements.

Kershaw Chadwick (1891–1972), ki sta v svoji vplivni monografiji *The Growth of Literature* (1932–1940) eno poglavje posvetila južnoslovanski epiki in tam podrobno predstavila tudi Murkove raziskave (299–458).

Ta zelo kratek pregled nekaterih ključnih trenutkov zgodnje ameriške komparativistike seveda odpira dodatna vprašanja in teme, ki bi jih bilo potrebno še raziskati. A že na tem mestu je jasno vsaj dvoje. Prvič, da so zgodnji ameriški komparativisti vsaj do določene mere poznali raziskave Matije Murka, pri čemer so bili nekateri komparativisti z njegovimi raziskavami seznanjeni neposredno, spet drugi pa so o njih brali pri drugih raziskovalcih. In drugič, ugotovimo lahko, da je ameriška komparativistika kot samostojna veda obstajala tudi pred drugo svetovno vojno. Pri tem lahko govorimo celo o metodoloških specifikah, in sicer o zanimivem spoju posnettovske primerjalne književnosti ter zgodnje francoske komparativistike, ki zgodnjo ameriško tradicijo razlikuje od drugih komparativističnih smeri po svetu, na primer od sočasne francoske ali nemške komparativistike. Prav zaradi razširitve svojega področja raziskovanja na starejše, nezahodne in ustne literarne tradicije, pa je ta smer še toliko bolj zanimiva in relevantna tudi za sodobne razprave o svetovni in postkolonialni književnosti.

Sklep: na poti k neznani zgodovini komparativistike

Kot sem pokazal na začetku prispevka, pozna primerjalna književnost več zgodovin. Nekatere med njimi so kanonizirane in splošno sprejete, druge pa so potisnjene na rob, pozabljene ali pa jih še nismo odkrili. Sodobna komparativistika – zlasti pod vplivom raziskovanja svetovne književnosti in postkolonialnih tradicij – vse bolj prepoznava, da so komparativistične prakse obstajale v različnih zgodovinskih obdobjih in kulturnih prostorih. A kot razkriva recepcija Matije Murka v ameriški komparativistiki, nekateri zgodovinski momenti primerjalne književnosti prav zaradi kanoniziranih naracij o razvoju te vede še danes ostajajo slabo raziskani. Tako na primer zgodnja ameriška komparativistika, ki je bila v svojem času svojevrstno inovativna, ostaja v senci mita, da se je primerjalna književnost v Ameriki razvila šele po drugi svetovni vojni.

Murkovega prispevka k primerjalni književnosti torej ni mogoče razumeti, ne da bi hkrati prevrednotili tudi zgodovinske narative o razvoju te vede. Kot pokažejo članki v tej tematski številki, lahko Murka uvrstimo v več komparativističnih tradicij, od nemške *Stoffgeschichte* in francoskega preučevanja literarnih vplivov do ameriške komparativistike in sodobnega zanimanja za svetovno književnost (gl. Smolej;

Balžalorsky Antić; Zelenka; Petek). A nobeni izmed teh tradicij ne pripada v celoti, kar odpira možnosti za raziskovanje alternativnih, doslej neprepznanih zgodovin primerjalne književnosti. Murko je tako paradigmatski primer raziskovalca, ki nas spodbuja k premisleku o tem, kako konstruiramo zgodovino te vede. Namesto da izhajamo iz uveljavljenih zgodovinskih pripovedi in metodoloških pristopov (denimo iz postkolonialne teorije), ki jih nato apliciramo na posamezne raziskovalce, smeri in metode, je bolje ubrati nasprotno pot: od konkretnih zgodovinskih študij in arhivskih virov k širšim zgodovinskim naracijam. Le s takšnim lokaliziranim, filološkim in arhivističnim raziskovanjem se bomo osvobodili velikih zgodovinskih zgodb in predsodkov ter zgodovino primerjalne književnosti osvetlili v njeni dejanski kompleksnosti in raznolikosti.

LITERATURA

- Aldridge, A. Owen. »The Universal in Literature«. *Neohelicon*, let. 10, št. 1, 1983, str. 9–31.
- Balžalorsky Antić, Varja. »Od primerjalnega jezikoslovja k primerjalni književnosti: Meillet, Murko, Jakobson«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 121–142.
- Bassnett, Susan. *Comparative Literature. A Critical Introduction*. Blackwell, 1993.
- Betz, Louis-Paul. *La littérature comparée. Essai bibliographique*. Karl J. Trübner, 1900.
- Franco Carvalhal, Tania, ur. *Comparative Literature Worldwide. Issues and Methods*. L&PM Editores / Vitae / AILC, 1997.
- Bogatyrëv, Peter, in Roman Jakobson. »Folklore as a Special Form of Creativity«. Prev. Manfred Jacobson. *The Prague School. Selected Writings, 1929–1946*, ur. Peter Steiner, University of Texas Press, 1982, str. 32–46.
- Buturović, Đenana. *Bosanskomuslimanska usmena epika*. Institut za književnost / Svjetlost, 1992.
- Chadwick, Hector Munro, in Nora Kershaw Chadwick. *The Growth of Literature*. Cambridge University Press, 1932.
- Chevrel, Yves. *La littérature comparée*. Presses universitaires de France, 1988.
- Clements, William M. *100 Years of American Folklore Studies. A Conceptual History*. American Folklore Society, 1988.
- Culler, Jonathan. *Structuralist Poetics. Structuralism, Linguistics, and the Study of Literature*. 2. izd., Routledge, 2002.
- Damrosch, David. *Comparing the Literatures. Literary Studies in a Global Age*. Princeton University Press, 2020.
- Duë, Casey, in Gregory Nagy. »Albert Bates Lord«. *The Cambridge Guide to Homer*, ur. Corinne Ondine Pache et al., Cambridge University Press, 2020, str. 563–569.
- Eliade, Mircea. *Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition*. Gallimard, 1949.
- Elmer, David F. »Oral-Formulaic Theory«. *The Homer Encyclopedia*, zv. 2, ur. Margalit Finkelberg, Wiley-Blackwell, 2011, str. 604–607.
- Eoyang, Eugene Chen, et al., ur. *Comparative Literature Around the World. Global Practice*. Honoré Champion, 2021.

- Esposito, Mariangela. *The Realm of Mimesis in Plato. Orality, Writing, and the Ontology of the Image*. Brill, 2023.
- Eve, Eric. »Orality«. *The Dictionary of the Bible and Ancient Media*, ur. Tom Thatcher et al., Bloomsbury, 2017, str. 260–261.
- Fokkema, D. W. »Comparative Literature and the New Paradigm«. *Canadian Review of Comparative Literature*, let. 9, št. 1, 1982, str. 1–18.
- Foley, John Miles. »Oral Tradition and Its Implications«. *A New Companion to Homer*, ur. Ian Morris in Barry B. Powell. Brill, 1997, str. 146–173.
- Foley, John Miles. »Oral-Formulaic Theory«. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, ur. Stephen Cushman et al., 4. izd., Princeton University Press, 2012, str. 976–978.
- Foley, John Miles. *Oral-Formulaic Theory and Research. An Introduction and Annotated Bibliography*. Garland, 1985.
- Foley, John Miles. *The Theory of Oral Composition. History and Methodology*. Indiana University Press, 1988.
- Franco, Bernard. *La littérature comparée. Histoire, domaines, méthodes*. Armand Colin, 2016.
- Garbrah, Kweku A. »The Forerunners of Milman Parry: I. Matthias Murko on South-Slavic Popular Epic«. *Canadian Review of Comparative Literature*, let. 27, št. 1–2, 2000, str. 274–306.
- Gayley, Charles Mills. »A Society of Comparative Literature«. *The Dial*, 1. 8. 1894, str. 57.
- Gayley, Charles Mills. »What is 'Comparative Literature'?«. *The Atlantic Monthly*, julij 1903, str. 56–68.
- Gayley, Charles Mills, in Benjamin Putnam Kurtz. *Methods and Materials of Literary Criticism. Lyric, Epic, and Allied Forms of Poetry*. Ginn, 1920.
- Gossman, Lionel, in Mihai I. Spărosu, ur. *Building a Profession. Autobiographical Perspectives on the History of Comparative Literature in the United States*. State University of New York Press, 1994.
- Guillén, Claudio. *The Challenge of Comparative Literature*. Prev. Cola Franzen, Harvard University Press, 1993.
- Guyard, Marius-François. *La littérature comparée*. Presses universitaires de France, 1951.
- Hergešić, Ivo. *Poredbena ili komparativna književnost*. Pramatica, 1932.
- Jakobson, Roman. »On Poetic Intentions and Linguistic Devices in Poetry«. *Verbal Art, Verbal Sign, Verbal Time*, ur. Krystyna Pomorska in Stephen Rudy, University of Minnesota Press, 1985, str. 69–78.
- Jakobson, Roman. »Slavic Epic Verse: Studies in Comparative Metrics«. *Selected Writings*, zv. 4, *Slavic Epic Studies*, Roman Jakobson, Mouton, 1966, str. 414–463.
- Kanigel, Robert. *Hearing Homer's Song. The Brief Life and Big Idea of Milman Parry*. Alfred A. Knopf, 2021.
- Kelber, Werner H. »Oral Tradition«. *The Dictionary of the Bible and Ancient Media*, ur. Tom Thatcher et al., Bloomsbury, 2017, str. 252–259.
- Koch, Max. »Zur Einführung«. *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, let. 1, 1877, str. 1–12.
- Lesky, Albin. *Geschichte der griechischen Literatur*. 2. izd., Francke, 1963.
- Lord, Albert B. »Homer, Parry, and Huso«. *American Journal of Archaeology*, let. 52, št. 1, 1948, str. 34–44.
- Lord, Albert B. *The Singer of Tales*. Harvard University Press, 1960.
- Mackenzie, Alastair S. *The Evolution of Literature*. John Murray, 1911.

- Marshall, Donald G. »Dialogue and Écriture«. *Dialogue and Deconstruction. The Gadamer-Derrida Encounter*, ur. Diane P. Michelfelder in Richard E. Palmer, State University of New York Press, 1989, str. 206–214.
- Martí Monterde, Antoni. *Un somni europeu. Història intel·lectual de la Literatura Comparada*. Universitat de València, 2011.
- Melas, Natalie. *All the Difference in the World. Postcoloniality and the Ends of Comparison*. Stanford University Press, 2007.
- Meltzl, Hugo. »Present Tasks of Comparative Literature (1887)«. *The Princeton Sourcebook in Comparative Literature. From the European Enlightenment to the Global Present*, ur. David Damrosch et al., Princeton University Press, 2009, str. 41–49.
- Mitchell, Stephen, in Gregory Nagy. »Introduction to the Second Edition«. *The Singer of Tales*, Albert B. Lord, ur. Stephen Mitchell in Gregory Nagy, 2. izd., Harvard University Press, 2000, str. vii–xxix.
- Moriarty, Michael E. »H. M. Posnett and Two American Comparatists«. *Yearbook of Comparative and General Literature*, let. 21, 1972, str. 15–22.
- Mourão, Manuela. »Comparative Literature in the United States«. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, let. 2, št. 4, 2000, <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1095>.
- Murko, Matija. »Beiträge zur Textgeschichte der *Historia septem sapientum*«. *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, let. 4, 1890, str. 1–34.
- Murko, Matija. *Bericht über phonographische Aufnahmen epischer Volkslieder im mittleren Bosnien und in der Herzegowina im Sommer 1913*. Alfred Hölder, 1915. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-Historische Klasse 179/1 / Mitteilungen der Phonogramm-Archiv-Kommission 37.
- Murko, Matija. *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*. C. F. Amelang, 1908.
- Murko, Matija. »Neues über südslavische Volksepik«. *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik*, let. 22, 1919, str. 273–296.
- Murko, Matija. *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*. Honoré Champion, 1929.
- Murko, Matija. »Die russische Übersetzung des Apollonius von Tyrus und der *Gesta Romanorum*«. *Archiv für slavische Philologie*, let. 14, 1892, str. 405–421.
- Murko, Matija. »The Singers and Their Epic Songs«. Prev. John Miles Foley. *Oral Tradition*, let. 5, št. 1, 1990, str. 107–130.
- Murko, Matija. *Tragom srpsko-brvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951. 2 zv.
- Nagy, Gregory. »Orality and Literacy«. *Encyclopedia of Rhetoric*, ur. Thomas O. Sloane, Oxford University Press, 2001, str. 532–538.
- Näumann, Klaus, in Gisela Probst-Effah, ur. *Musikethnologische Feldforschung. Historische und gegenwartsbezogene Perspektiven*. Logos Verlag, 2021.
- Ocvirk, Anton. *Teorija primerjalne literarne zgodovine*. Znanstveno društvo v Ljubljani, 1936.
- Ong, Walter J. *Orality and Literacy. The Technologizing of the Word*. Routledge, 2002.
- Parry, Adam. »Introduction«. *The Making of Homeric Verse. The Collected Papers of Milman Parry*, ur. Adam Parry, Clarendon Press, 1971, str. ix–lxii.
- Parry, Milman. *The Making of Homeric Verse. The Collected Papers of Milman Parry*. Ur. Adam Parry, Clarendon Press, 1971.
- Petek, Nina. »Matija Murko o prvih raziskavah in recepciji indijske mitološke, literarne in jezikovne dediščine pri slovanskih narodih«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 229–248.

- Pettan, Svanibor. »Applied Ethnomusicology in the Global Arena«. *The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology*, ur. Svanibor Pettan and Jeff Todd Titon, Oxford University Press, 2015, str. 29–53.
- Pichois, Claude, in André M. Rousseau. *La littérature comparée*. Armand Colin, 1967.
- Posnett, Hutcheson Macaulay. *Comparative Literature*. London, Kegan Paul, Trench, 1886.
- Powell, Barry B. »Oral Tradition: Ancient Greece«. *Encyclopedia of Global Archaeology*, ur. Claire Smith, Springer, 2014, str. 5591–5597.
- Ready, Jonathan L. *The Homeric Simile in Comparative Perspectives. Oral Traditions from Saudi Arabia to Indonesia*. Oxford University Press, 2017.
- Reichl, Karl. *The Oral Epic. From Performance to Interpretation*. Routledge, 2022.
- Remak, Henry H. H. »Comparative Literature, Its Definition and Function«. *Comparative Literature. Method and Perspective*, ur. Newton P. Stallknecht in Horst Frenz, Southern Illinois University Press, 1961, str. 3–37.
- Rudy, Jill Terry. »Transforming Audiences for Oral Tradition: Child, Kittredge, Thompson, and Connections of Folklore and English Studies«. *College English*, let. 66, št. 5, 2004, str. 524–544.
- Saussy, Haun. *The Ethnography of Rhythm. Orality and Its Technologies*. Fordham University Press, 2016.
- Shackford, Charles Chauncy. »Comparative Literature«. *Proceedings of the Thirteenth Anniversary of the University Convocation of the State of New York*, Albany, Argus, 1876, str. 266–274.
- Smolej, Tone. »Matija Murko in predfrancoski začetki slovenske primerjalne književnosti v 19. stoletju«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 9–22.
- Smyth, Albert H. *Shakespeare's Pericles and Apollonius of Tyre. A Study in Comparative Literature*. Philadelphia, MacCalla, 1898.
- Strich, Fritz. *Goethe und die Weltliteratur*. A. Francke Verlag, 1946.
- Talam, Jasmina. »Creation, Transmission and Performance: Guslars in Bosnia and Herzegovina«. *Muzikološki zbornik*, let. 51, št. 2, 2015, str. 203–221.
- Tate, Aaron Phillip. »Matija Murko, Wilhelm Radloff, and Oral Epic Studies«. *Oral Tradition*, let. 26, št. 2, 2011, str. 329–352.
- Tötösy de Zepetnek, Steven, ur. *Histories and Concepts of Comparative Literature*, posebna številka revije *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, let. 2, št. 4, 2000, <https://docs.lib.purdue.edu/clcweb/vol2/iss4/>.
- Van Tieghem, Paul. *La littérature comparée*. Armand Colin, 1931.
- Vet, Thérèse de. »Marcel Mauss, *The Gift*, and the Oral Theory«. *Brill's Companion to Classics and Early Anthropology*, ur. Emily Varto, Brill, 2018, str. 301–325.
- Vet, Thérèse de. »Parry in Paris: Structuralism, Historical Linguistics, and the Oral Theory«. *Classical Antiquity*, let. 24, št. 2, 2005, str. 257–284.
- Virk, Tomo. *Primerjalna književnost na prelomu tisočletja. Kritični pregled*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007.
- Weisstein, Ulrich. *Comparative Literature and Literary Theory. Survey and Introduction*. Prev. William Riggan, Indiana University Press, 1973.
- Wellek, René. »The Crisis of Comparative Literature«. *Concepts of Criticism*, René Wellek, ur. Stephen G. Nichols Jr., Yale University Press, 1963, str. 282–295.
- Zabel, Blaž. »Matija Murko, predhodnik Milmana Parryja?«. *Matija Murko – slovenski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, 113–130.
- Zabel, Blaž. »'A True Pioneer': Matija Murko's Influence on Milman Parry and Albert Lord«. *Oral Tradition*, v tisku.

- Zabel, Blaž. »What Is Semiperipheral Scholarship? A Case Study of Matija Murko (1861–1952) and His Reception in Oral Theory and Literary Studies«. *History of Humanities*, let. 10, št. 1, 2025, v tisku.
- Zelenka, Miloš. »Matija Murko and Structural Aesthetics«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 143–162.
- Zumwalt, Rosemary Levy. *American Folklore Scholarship. A Dialogue of Dissent*. Indiana University Press, 1988.

Matija Murko and American Comparative Literature

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / American literary scholarship / oral theory

The article discusses the reception of Matija Murko's scholarship in American comparative literature. In this regard, I argue that the canonized narratives about the history of comparative literature do not provide an adequate framework for such research. Outlining some of the most well-known histories of comparative literature, I demonstrate how a study of Matija Murko's reception and influence on the development of American comparative studies—both after and especially before the Second World War—reveals that established histories of the discipline simply overlook certain historical periods. In doing so, I focus specifically on Murko's influence on the development of oral theory and on the work of Albert Bates Lord (1912–1991); and I discuss the reception of his works in early American comparative literature, particularly in relation to Charles Mills Gayley (1858–1932) and the "Harvard folklorists." In conclusion, I suggest that studying the dissemination of a non-canonical scholar, such as Matija Murko, can open the door to unknown or overlooked histories of comparative studies.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.02>

Matija Murko in dunajska germanistika

Petra Kramberger, Irena Samide

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko s skandinavistiko in nederlandistiko, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana

<https://orcid.org/0000-0002-9132-6692>, <https://orcid.org/0000-0002-2628-0843>

petra.kramberger@ff.uni-lj.si, irena.samide@ff.uni-lj.si

Matija Murko je bil eden najvidnejših slavistov svojega časa, vendar je v njegovem akademskem razvoju ključno vlogo igrala tudi germanistika, ki pa je bila v dosedanjih raziskavah pogosto prezrta. Pričujoči prispevek na podlagi arhivskega gradiva, vpisnic in korespondence osvetljuje Murkov študij in vpliv njegovih profesorjev, predvsem Richarda Heinzla in Ericha Schmidta, na njegovo akademsko pot. Na dunajski univerzi je njegov študij potekal v prepletu slavistike in germanistike, kar se je odražalo tudi v njegovem nadaljnjem raziskovalnem delu. Prispevek prikazuje, kako se je Murko oblikoval kot znanstvenik, ki se ni osredotočal le na preučevanje slovanskih književnosti, temveč se je aktivno ukvarjal tudi s širšimi kulturnimi in literarnimi stiki med nemškim in slovanskim svetom. Njegova interdisciplinarna usmerjenost, ki je bila prisotna že v času študija, mu je omogočila celovito razumevanje literarnih procesov v srednjeevropskem prostoru. Prispevek tako opozarja na pomen Murkove germanistične izobrazbe ter na potrebo po širšem razumevanju njegovega znanstvenega dela onkraj slavistike.

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / literarni vplivi / dunajska univerza / germanistika / Heinzl, Richard / Schmidt, Erich / interdisciplinarnost

Uvod

*Murko, der gegebene Mittelsmann zwischen
der slavischen Welt und der deutschen Wissenschaft.*

Max Vasmer

Čeprav je Matija Murko v slovenskem kulturnem in znanstvenem spominu zapisan predvsem kot slavist, saj je bila večina njegovega znanstvenega, javnega in kulturnega delovanja osredotočena na slovanski svet, je sam vedno priznaval in poudarjal tudi pomembno vlogo dunajske

germanistike.¹ Kot študent dunajske univerze je intenzivno študiral tako slovansko kot germansko filologijo, pri čemer sta nanj močno vplivala dva ugledna germanista – Richard Heinzel (1838–1905) in Erich Schmidt (1853–1913). Prispevek prevprašuje vlogo germanistike na akademski in raziskovalni poti Matije Murka ter vpliv njegovih mentorjev in vzornikov. S tem osvetljuje Murkove germanistične korenine in njihovo vlogo pri njegovem znanstvenem delovanju ter hkrati problematizira enostransko dojemanje njegove kariere slavista. Prispevek bo pokazal, da Murkove akademske ambicije nikoli niso bile omejene zgolj na slavistiko, temveč so segale tudi na področje germanistike, kar je močno vplivalo na njegov interdisciplinarni pristop k raziskovanju književnosti.

Njegovo raziskovanje je pogosto temeljilo na prizadevanju za povezovanje teh dveh področij, kar morda najlepše ponazarja njegova habilitacijska študija *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (*Nemški vplivi na začetke češke romantike*) iz leta 1897. V njej je Murko razkril tesno prepletenost razvoja nemške in češke romantike ter se osredinil na češki narodni preporod, ki se je oblikoval od razsvetljenstva v 18. stoletju do romantike v prvi polovici 19. stoletja. Pri svojem delu se je opiral na predavanja in razprave svojega dunajskega profesorja Ericha Schmidta, vodilnega raziskovalca nemške romantike, ter na raziskave čeških znanstvenikov, kot sta bila Jan Jakubec (1862–1936) in Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937). Njegova študija ni zgolj povzemala znanih dejstev, temveč je osvetlila, kako so nemški predromantiki in zgodnji romantiki – med njimi Gottfried Herder ter brata Friedrich in August Wilhelm Schlegel – neposredno ali posredno vplivali na češke razsvetljence in mlade literarne ustvarjalce. Pri posrednih vplivih je izpostavil tudi Jerneja Kopitarja in Vuka Karadžića ter njuno vlogo pri oblikovanju češke romantične književnosti. V svoji analizi je podrobneje obravnaval literarna dela in vpliv krogov Františka Ladislava Čelakovskega, Pavla Josefa Šafárika in Jana Kollárja. S to študijo je Murko močno zaznamoval češko literarno zgodovino, hkrati pa pomembno prispeval h germanističnim razpravam o vplivu nemške romantike na slovanske književnosti. Svoje poslanstvo – osvetliti vzajemne literarne in kulturne odnose med slovanskim in germanskim svetom – je dodatno potrdil leta 1917, ko

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Medkulturne literarnovedne študije* (P6-0265) in projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

je nastopil profesuro na Univerzi v Leipzigu kot naslednik slovitega jezikoslovca Augusta Leskiena (1840–1916). V nastopnem predavanju z naslovom »Die slavische Philologie in Deutschland« (»Slovanska filologija v Nemčiji«) je Murko poudaril, kako pomembno je, da ne le slovanski jeziki, temveč celotno duhovno življenje slovanskih narodov postanejo predmet akademskega raziskovanja in poučevanja v germanškem svetu ter s tem podčrtal svojo interdisciplinarno usmerjenost, ki je bila ključna značilnost njegove znanstvene poti.

Zgodnja leta Matije Murka, rojenega 10. februarja 1861 na Drstelji pri Ptuj, so bila prežeta z vplivom okolja, v katerem so se prepletali podeželsko življenje, očetova vloga župana majhne občine in intelektualne spodbude, ki jih je Murko prejemal že kot šolar. Osnovno šolo je obiskoval v Destrniku, nižjo gimnazijo na Ptuj, višjo pa v Mariboru. Njegovi učitelji so hitro prepoznali njegov intelektualni potencial ter ga spodbujali k razvoju različnih interesov. Na nižji gimnaziji na Ptuj, ga je suplent Anton Derganc (1843–1909), naravoslovec in matematik, navdušil za naravoslovje, zlasti za botaniko, kar je pri Murku sprva vzbudilo razmišljanja o študiju naravoslovja (Murko, *Spomini* 18–19). Morda prelomni trenutek v njegovem akademskem razvoju pa je prineslo darilo ob zaključku nižje gimnazije – zbirka desetih lepo vezanih knjig Goethejevih zbranih del, ki jih je prejel skupaj s srebrno medaljo za odličnost. Goethejeva dela so nanj naredila tako globok vtis, da si je že leto kasneje priskrbel enako izdajo Schillerjevih spisov. Kot je zapisal v svojih *Spominih*, je že takrat začel načrtovati svojo pot germanista (28). Na višji gimnaziji v Mariboru je odločilno vlogo odigral učitelj nemščine Franz Lang, ki je Murka spodbudil, da se je poleg slavistike odločil tudi za germanistiko: »V najlepšem spominu imam profesorja za nemščino Franza Langa, poznejšega ravnatelja v Leobnu in Gradcu; za svoj predmet mi je vzbudil tolikšno zanimanje, da sem se odločil študirati na univerzi poleg slavistike tudi germanistiko« (29–30). V tistem času je to bila precej neobičajna odločitev: večina nadarjenih dijakov se je zaradi boljših zaposlitvenih možnosti raje odločala za študij klasične filologije.² Nemščina kot študijska smer ni ponujala podobnih kariernih priložnosti, saj je Ministrstvo za uk in bogočastje za poučevanje tega predmeta na prestižnih klasičnih gimnazijah praviloma zaposlovalo matere govorce nemščine. Kljub tem omejitvam se je Murko odločil tvegati. Ko je septembra 1880 prispel na Dunaj, je bil že povsem prepričan v svojo akademsko vizijo.

² Tako navaja tudi Murko: »Podobno me je navdušil v višji gimnaziji v Mariboru učitelj nemščine Franz Lang, da sem šel na Dunaj študirat poleg slavistike nemščino namesto klasične filologije, kakor je bila takrat navada« (Murko, »Spomini na Ptuj« 70).

Študij na Dunaju in vplivi mentorjev

Murkov študij na Dunaju je bil izjemno interdisciplinaren. V štirinajstih semestrih (od zimskega semestra 1880/81 do letnega semestra 1887) je obiskoval širok spekter predavanj in vaj iz germanistike, slavistike, primerjalnega jezikoslovja in klasičnih jezikov (Murko, *Nationale*). Njegove vpisnice pričajo o poglobljenem študiju starejših nemških besedil, zgodovinske slovnice, slavističnega jezikoslovja in paleografije ter staroindoevropskih jezikov. V zimskem semestru 1880/81, njegovem prvem semestru na Dunaju, je obiskoval 13 različnih predavanj in vaj, ki so skupaj obsegala 28 ur tedensko.³

Že v prvem semestru je Matija Murko obiskoval predavanja Franca viteza pl. Miklošiča (1813–1891), pri katerem se je poglobljal v staroslovensko slovnico (3 ure tedensko) in primerjalno oblikoslovje slovanskih jezikov (2 uri tedensko). Ta predavanja so bila med najpomembnejšimi za Murkov zgodnji akademski razvoj. Pomembno vlogo so imela tudi predavanja in vaje pri germanistu in nosilcu Katedre za starejšo nemško književnost Richardu Heinzlu, ki je Murku v prvem semestru približal zgodovino starejše nemške književnosti (4 ure tedensko) in ga na vajah iz srednjevisokonemškega jezika (2 uri tedensko) uvajal v besedila Wolframa von Eschenbacha, ter predavanja in vaje Ericha Schmidta, pri katerem je poslušal predavanja o zgodovini nemške književnosti od Klopstocka do Schillerja (4 ure tedensko). Poleg teh ključnih predmetov, osredotočenih na germanistiko in slavistiko, je Murko v prvem semestru obiskoval tudi predavanja iz klasične filologije in filozofije, kar jasno odraža njegovo široko izobrazbeno osnovo. Pri Karlu Schenklu (1827–1900) se je udeleževal filološkega seminarja, ki je vključeval interpretacijo Vergilovih *Georgik* (2 uri tedensko), ter vaj iz grščine (1 ura tedensko). Njegovo izobraževanje na področju klasičnih jezikov sta dopolnjevala še Michael Gitlbauer (1847–1903), pri katerem je obiskoval latinske stilistične vaje (1 ura tedensko) in branje Ksenofontove *Anabaze* (1 ura tedensko), ter Theodor Gomperz (1832–1912), pri katerem je enkrat tedensko poslušal predavanja o Platonovem *Protagorasu*. Filozofsko razsežnost je njegovemu študiju dodal Robert Zimmermann (1824–1908) s predavanji o zgodovini filozofije (3 ure tedensko). Del njegovega predmetnika je predstavljalo tudi predavanje pri priznani avtoriteti na področju romanske filologije, Adolfu Mussafij (1835–1905), ki

³ Seznam Murkovih predavanj v prvem semestru je naveden na dveh vpisnicah, pri čemer so nekatera predavanja prečrtana in zato niso upoštevana v statistični obdelavi. Na podlagi vpisnic pa ni mogoče z gotovostjo ugotoviti, ali je dejansko obiskoval vsa ostala predavanja (gl. Priloga: Seznam predavanj).

je dvakrat tedensko predaval o delu *Le Menteur* (*Lažnivec*) francoskega dramatika Pierra Corneilla. Čeprav je to edini dokumentirani stik Murka z romansko filologijo v času njegovega študija, kaže to po eni strani na pomembno vlogo francoščine,⁴ po drugi strani pa na njegovo zanimanje za širše literarne tokove in dopolnjuje njegov interdisciplinarni akademski profil, ki je prisoten v vseh semestrih njegovega študija. Kljub širokemu spektru predmetov, ki jih je obiskoval, pa je Murkov študij v vseh semestrih ostajal najtesneje povezan predvsem s predavanji Heinzla, Schmidta in Miklošiča.

Richard Heinzel in starejša nemška književnost

Pregled vpisnic nedvoumno razkriva ključno vlogo Richarda Heinzla pri akademskem razvoju Murka. Tudi Murko sam v svojih *Spominih* zapiše, da je bil tako Miklošičev kot Heinzlov učenec (46). V štirinajstih semestrih je pri Heinzlu obiskoval kar 23 različnih predavanj in vaj, ki so obsegala ključna področja germanističnih študij, med drugim zgodovinsko slovnico nemškega jezika, srednjevisokonemško književnost ter interpretacije temeljnih besedil, kot so *Nibelungenlied*, *Parzival*, *Guðrun* in *Tristan* Gottfrieda von Strassburga. Poleg tega se je pri Heinzlu ukvarjal tudi s staronordijsko slovnico in literaturo, kjer je analiziral pesmi iz *Edd*e, ter obiskoval vaje iz staroangleškega jezika, pri katerih je interpretiral *Beowulf*a. Heinzla je Murko opisal kot zelo natančnega in metodološko doslednega učitelja, ki je svoje študente spodbujal k sistematičnemu delu in poglobljeni analizi.⁵

Richard Heinzel, rojen leta 1838 v Kopru, ki je bil takrat del Avstrijskega cesarstva, je imel učiteljevanje skorajda v genih. Njegov oče Wenzeslaus je bil ravnatelj gimnazije v Gorici, a je kmalu po sinovem rojstvu umrl (1839), zato se je mati Adelheid z obema otrokoma preselila na Dunaj, kjer je v družini grofa Scherffenberga delala kot domača učiteljica. Heinzel je maturiral na dunajski piaristični gimnaziji, drugi najstarejši srednješolski izobraževalni ustanovi v glavnem mestu, nato pa med letoma 1856 in 1860 na Univerzi na Dunaju študiral klasično in nemško filologijo (Jellinek). V tem obdobju je nanj močno vplival njegov mlajši študijski kolega Wilhelm Scherer (1841–1886), ki

⁴ Tudi na Slovenskem je francoščina zavzemala pomembno mesto; v obdobju Napoleonovih provinc so med drugim v francoščini izdajali časnik *Télégraphe officiel des Provinces illyriennes*. Več o vlogi francoščine gl. Mezeg in Žigon.

⁵ Za podrobnejši vpogled v Murkova razmišljanja o »odličnem učitelju« Heinzlu gl. Murko, *Spomini* 43–45.

je pozneje postal eden najvidnejših in najvplivnejših germanistov 19. stoletja in je bil znan po svojem zgodovinsko-biografskem, evolucijskem in filološkem pristopu k preučevanju jezika in književnosti. S svojim prepričanjem, da je razvoj jezika in literature mogoče razlagati le z objektivnimi zgodovinskimi zakonitostmi, je pomembno sooblikoval Heinzlovo znanstveno metodo. Heinzl se je rad pošalil, da je bil prav on »Schererjev najstarejši in prvi učenec« (Leitner 43). Po končanem študiju je Heinzl poučeval na več gimnazijah v habsburški monarhiji, dokler ni bil leta 1868, pri tridesetih letih, na podlagi svojih prvih znanstvenih objav imenovan za rednega profesorja germanistike v Gradcu (Horacek). Ko pa je Scherer leta 1873 zapustil Univerzo na Dunaju in odšel v Strasbourg, ga je – kar je bila tudi Schererjeva želja –⁶ na Katedri za starejšo nemško književnost nasledil prav Heinzl, ki je na tej ustanovi ostal do konca svojega življenja.⁷

Heinzl je bil eden najvplivnejših raziskovalcev staronemške književnosti in je veljal za enega zadnjih t. i. univerzalnih učenjakov: že v otroštvu se je srečal z romansko in slovansko kulturo, nato pa se je kmalu naučil italijanščine, francoščine, angleščine, španščine, pa tudi nekaterih nordijskih jezikov. Erich Leitner v svoji monografiji – del je priložen tudi Heinzlovi personalni mapi (Heinzl, Personalakt) – navaja, da je znal tudi slovensko (Leitner 44), česar pa Murko v svojih zapisih nikoli ni eksplicitno izpostavil. Njegove osrednje znanstvene teme so obsegale srednjevisokonemško književnost, germansko slovnico in metriko ter francosko in staronordijsko književnost. Pri svojem raziskovalnem delu je dosledno upošteval matematično-naravoslovne principe, kar je prispevalo k njegovi izjemni natančnosti in objektivnosti. S svojim visokim raziskovalnim etosom, nepristranskostjo in suverenim poznavanjem tem je vzgojil več generacij uglednih filologov, med katerimi je bil tudi Matija Murko.

V Murku je Heinzl videl perspektivnega študenta in je imel nemalo zaslug tudi za njegovo znanstveno pot. V pismu, ki mu ga je poslal 13. maja 1886,⁸ med drugim piše, da je o tej zadevi govoril s kolegom

⁶ V pismu, datiranem s 16. julijem 1870, Scherer piše prijatelju Müllenhoffu, da bo ostal na Dunaju tako dolgo, dokler Heinzl, ki bi ga nadomestil na Dunaju, ne bo dobil v Gradcu primerne mlajšega naslednika iz njegove, Schererjeve šole: »Ich will mindestens so lange in Wien bleiben, bis Heinzl mein Nachfolger werden und in Graz durch irgend einen jüngeren von mir gebildeten ersetzt werden kann« (Leitzmann 399).

⁷ Več o nastanku in razvoju dunajske germanistike gl. Samide.

⁸ Pisma Richarda Heinzla in Ericha Schmidta, ki so omenjena v prispevku, so ohranjena v rokopisni zbirki NUK. Za transkripcijo pisem se avtorici najlepše zahvaljujeva kolegu Niku Hudelji, za prevode pa sva poskrbeli sami.

Hartlom.⁹ Murko si je namreč zelo prizadeval dobiti štipendijo za postdoktorski študij. »Kolega Hartel«, ki ga omenja Heinzl, ni bil nihče drug kot Wilhelm von Hartel (1839–1907), ugleden klasični filolog, kasnejši rektor in med letoma 1900 in 1905 tudi minister za uk in bogočastje, ki je imel že takrat dobre povezave z ministrstvom. Hartlov nasvet, da naj Murko čim prej odda prijavo za potovalno štipendijo, dokler so sredstva še na voljo, je bil ključnega pomena, saj je Murko kmalu zatem prejel finančno podporo za znanstveno izpopolnjevanje v Rusiji, od koder je s Heinzlom ves čas vzdrževal stike. Heinzl sicer ni obvladal ruščine, je pa zato toliko bolj živahno spodbujal mladega kolega, ki se je srečeval z obilico novega in tujega, pri tem pa imel »v svojih rokah ključ razumevanja – znanje slovanskih jezikov« (Heinzl, Pismo II). Ob tem mu je nudil tudi vrsto nasvetov za spopadanje z znanstveno snovjo, zlasti z metodološkega vidika, in mu svetoval pri izbiri relevantnih virov. Četudi je njuna korespondenca z leti postala redkejša, Murko nikoli ni prekinil stikov s svojim nekdanjim profesorjem in ga je vseskozi obveščal o svojem znanstvenem napredku ter mu pošiljal članke in recenzije, Heinzl pa se mu je zanje vsakič vljudno zahvalil. Kako pomemben je bil zanj njegov mentor, priča tudi Murkov prispevek v jubilejnem zborniku ob Heinzlovi šestdesetletnici, v katerem je objavil obsežno študijo o Francu Miklošiču (Murko, »Miklosichs«). Murko v *Spominih* zapiše, da je urednik zbornika Alexander von Weilen njegov prispevek označil »za najboljšega; to ni malenkost, če pomislimo, da prinaša zbornik članke Richarda M. Wernerja, Ericha Schmidta, A. Sauerja in drugih vseučiliških profesorjev« (44–45). Ta izjava se zdi nekoliko pretenciozna in zanjo ni moč najti neposrednih dokazov, mu je pa Heinzl v pismu z dne 1. decembra 1898, v katerem ga je tokrat izjemoma namesto s »Spoštovani gospod doktor« nagovoril z »Dragi gospod doktor«, sporočil, da se mu »iskreno zahvaljuje za številne zanimive in poučne stvari«, ki jih je našel v njegovem prispevku. Ob tem je še dodal, da ga skoraj »peče vest«, ker je Murko zaradi njega »izropal svoj drugi zvezek« (Heinzl, Pismo III). Opazka se bržkone nanaša na načrtovani, vendar nikoli izdani drugi del Murkove študije o nemških vplivih na slovansko romantiko, v kateri bi pomembno vlogo morali odigrati prav Slovenci in Hrvati, zlasti Stanko Vraz in Franc Miklošič.

⁹ Heinzl piše takole: »Aber College Hartel mit dem ich heute über die Angelegenheit sprach, meinte Sie hätten alle Aussicht vom Ministerium ein Reisestipendium zu erhalten wenn Sie sobald als möglich sich daran bewerben« (Heinzl, Pismo I). V prevodu: »Toda kolega Hartel, s katerim sem danes govoril o tej zadevi, meni, da imate vse možnosti, da od ministrstva prejmete potovalno štipendijo, če se zanjo prijavite čim prej.«

Edino ohranjeno pismo, ki odstopa od siceršnjega izredno spoštljivega tona njunega dopisovanja, je Heinzlov odgovor z dne 28. junija 1901. V njem se je odzval na Murkove pritožbe zoper Vatroslava Jagića (1838–1923), ki so bile očitno v neposredni povezavi z njegovo habilitacijo. Heinzl je zavzel nevtralen položaj in Murku svetoval, naj nesporazume reši neposredno z Jagićem, pri čemer je odklonil vsakršno vpletanje v morebitne spore (Heinzl, Pismo IV). Kako zavzeto je Heinzl spremljal Murkovo akademsko pot, pa priča tudi njegova čestitka leta 1902 ob Murkovi habilitaciji v rednega profesorja za slovansko filologijo na Univerzi v Gradcu: »Iskrene čestitke ob končno potrjenem imenovanju!« (Heinzl, Pismo V). Zadnje ohranjeno pismo, ki ga je Heinzl napisal 8. marca 1905, manj kot mesec dni pred prostovoljno smrtjo, vsebuje njegovo zahvalo za poslano razpravo, ki jo je, kot pravi, »z velikim zanimanjem že prebral tudi v *Österreichische Rundschau*« (Heinzl, Pismo VI).

Erich Schmidt in novejša nemška književnost

Velik vpliv na Murka je imel tudi Erich Schmidt, profesor novejše nemške književnosti, pri katerem je Murko obiskoval predavanja v vseh semestrih od leta 1880 do Schmidtovega odhoda v Weimar leta 1885. Skupno je Murko pri njem poslušal 21 predavanj in vaj, ki so pokrivala temeljna obdobja in avtorje novejše nemške književnosti, od Martina Opitzja prek Klopstocka in Lessinga do weimarskih klasikov Goetheja in Schillerja, obravnavali pa so tudi nemško romantiko in ljudsko pesem. Prav predavanja o romantiki so pri Murku vzbudila zanimanje za vpliv nemške romantike na slovansko literaturo, kar si je kasneje izbral za osrednjo temo svoje habilitacijske študije, pa čeprav mu je uspelo dokončati le prvi del, v katerem se je osredinil na začetke češke romantike, medtem ko so raziskave o drugih slovanskih narodih zaradi številnih drugih pedagoških in raziskovalnih obveznosti ostale nedokončane. Schmidtov vpliv na Murka se kaže tudi v njegovih zapisih, kjer ga opisuje kot »imenitne[ga] strokovnjak[a], učitelj[a] in govornik[a]« (Murko, *Spomini* 45), ki ga je spodbujal k znanstvenemu delu in analitičnemu pristopu. Murko pri svojem občudovanju Schmidta nikakor ni bil osamljen; številni njegovi učenci so dejstvo, da so ga »lahko doživeli in gledali v njegovi slavi« (Walzel 386), občutili kot osebno srečo.

Erich Schmidt je veljal za enega najpomembnejših germanistov s področja novejše nemške književnosti svojega časa (Minor 39). Bil je

urednik številnih knjižnih izdaj ter ugleden literarni in gledališki kritik, ki je v mnogočem odločilno vplival na razvoj novejšo nemške literarne vede. »Čudežni deček« germanistike – promoviral je pri 21 letih, habilitiral pri 22 in postal redni profesor pri 27 letih – je svoja otroška in mladostna leta preživel v Gradcu, kjer se je vpisal na Admontsko gimnazijo, ki jo je ustanovil prav tisti benediktinski red, katerega glose bo dvajset let pozneje preučeval Murko v svoji doktorski disertaciji. Schmidt je sprva študiral klasično filologijo v Gradcu, Jeni in Strasbourgu, kjer je spoznal tudi Wilhelma Schererja. Ta ga je navdušil tako s svojim metodološkim pristopom kot s poznavanjem novejšo nemške književnosti, zaradi česar je Schmidt opustil klasično filologijo in se s polnim zanosom posvetil germanistiki. Njegova disertacija, v kateri se je ukvarjal z nemškimi minezengerji, je tako po eni strani še vedno klasično-medievistična, zavezana besedilnokritični in filološki akribiji (Höppner 108), po drugi strani pa je tudi tu že jasno razpoznaven biografsko-historični pristop, kakršnega je zagovarjal Scherer. Že leto kasneje se je Schmidt habilitiral v Würzburgu z raziskavo o Goethejevem sodobniku Heinrichu Leopoldu Wagnerju, s čimer se je dokončno zapisal novejši nemški književnosti, s tem pa je postal tako rekoč naravni naslednik za Schererjevo mesto v Strasbourgu. Vendar tudi tam ni ostal dolgo. Leta 1880 je prišel kot naslednik Karla Tomaschka (1828–1878) na Univerzo na Dunaju; petčlanska komisija, v kateri sta bila tudi Richard Heinzel in Franc Miklošič, je njegovo imenovanje na svojem drugem srečanju soglasno potrdila (Schmidt, Personalakt). V svojem nastopnem predavanju z naslovom »Wege und Ziele der deutschen Literaturgeschichte« (»Poti in cilji nemške literarne zgodovine«), ki ga je poimenoval kar »znanstvena veroizpoved« (Schmidt, »Wege« 491), je povzel vse, kar se mu je zdelo bistveno za razvoj nove vede, in se zavzel za zgodovinsko-filološko in biografsko metodo, s čimer je ostal zvest Schererjevi doktrini. Schmidt in Scherer sta ohranjala tesne stike in tako je bil Schmidt leta 1885 prav na njegovo priporočilo imenovan za direktorja Goethejevega arhiva v Weimarju. Tam je odkril Goethejevega *Urfausta* in uredil njegovo prvo izdajo (1887). Bil je sourednik Goethejevih zbranih del, uredil pa je tudi zbrana dela Heinricha von Kleista ter napisal številne študije, znanstvene članke in literarne kritike o sodobni književnosti. Za njegovo najpomembnejše delo pa še vedno velja monografija *Lessing. Geschichte seines Lebens und seiner Schriften* (Lessing. Zgodba njegovega življenja in njegovih del), ki je izšla v dveh zvezkih 1884 in 1892.

Murko v svojih *Spominih* ponosno navaja, da je Schmidt prav v tem delu omenil njegovo študentsko razpravo o Schillerjevem *Demetriusfragmentu*,

s čimer naj bi se njegovo ime prvič pojavilo v znanstvenih krogih (45). Vendar je Murko pri pisanju *Spominov* nekatere stvari očitno nekoliko pomešal, saj *Demetrius* ni Lessingovo, temveč Schillerjevo delo, s katerim se Schmidt v svoji obsežni študiji ni ukvarjal. Se je pa Schmidt v njej dotaknil Lessingovega dramskega fragmenta *Die Matrone von Ephesus* (*Matrona iz Efeza*) iz leta 1790, ki ga je omenil tudi Murko v svoji razpravi o *Povesti o sedmih modrecih* pri Slovanih (Murko, *Geschichte* 2). Med opombami drugega dela, ki je izšel leta 1892, Schmidt res navaja Murkovo razpravo iz leta 1890 (Schmidt, *Lessing* 798), kar dokazuje, da je Murkovo delo cenil in ga tudi redno spremljal. Iz njune ohranjene korespondence je razvidno, da se je njun odnos iz začetnega strogo profesionalnega sčasoma razvil v precej bolj kolegialnega. Zlasti pri Schmidtu je bila odločitev za vsakokratni nagovor očitno stvar trenutnega razpoloženja: njegovi nazivi segajo od »Spoštovani prijatelj« (Pismo I) do »Dragi prijatelj« (Pismo III), »Ljubi gospod doktor« (Pismo IV) in »Dragi kolega« (Pismo V). Kako pomemben mu je bil kolegialni odnos, je razvidno prav iz tega zadnjega pisma, v katerem Murka v svojem značilnem, neobvezujoče lakoničnem tonu opominja, da sta vendarle kolega in naj v prihodnje tudi on opusti nazivanje »tajni svetnik«. Schmidt je redno prebiral Murkove publikacije, ki mu jih je ta pošiljal, in jih nato z velikim veseljem – kot »stari nemški šolmošter« (Schmidt, Pismo II) – tudi brez zadržkov pokritiziral.¹⁰ Obenem je Schmidt z zanimanjem spremljal tudi njegovo akademsko kariero, ga tolažil ob začasnih neuspehih in izrazil prepričanje, da bo zagotovo prišel čas, ko si bo lahko »utrl svojo pot« (Schmidt, Pismo II). Posebej navdušen je bil nad Murkovo monografijo *Nemški vplivi na začetke češke romantike*, s katero se je Murko na najboljši možni način poklonil svojemu nekdanjemu profesorju. Da ga knjiga zelo veseli in zanima, je zapisal Schmidt in obenem izrazil upanje, da »se bo lahko od njega še veliko naučil« (Schmidt, Pismo IV).

Z odhodom Ericha Schmidta, ki je bil vseprisoten tudi v literarnem in družabnem življenju tistega časa in je prijateljaval s številnimi pisatelji, od Theodorja Storma in Paula Heyseja do Edwarda Bauernfelda in Ludwiga Anzengruberja, ter bil reden gost v literarnih salonih, je dunajska germanistika izgubila zelo pomembnega akterja na področju novejših in sodobnih nemških književnosti. Leta 1885 ga je na Dunaju nasledil Jakob Minor (1855–1912), pri katerem je Murko obiskoval

¹⁰ Schmidt tako recimo piše sledeče: »Začetek je seveda nekoliko preširoko zastavljen in ima veliko trivialnega, kar bi lahko črtali ali skrajšali. Za kar pa je zdaj prepozno« (Schmidt, Pismo II).

dve predavanji. Izmed drugih germanistov velja omeniti še Josepha Seemüllerja (1855–1920), ki ga je Murko spoznal že v prvem semestru ter nato obiskoval še dve njegovi predavanji.

Miklošič in drugi: temelji slavistike in primerjalnega jezikoslovja

Vsekakor pa ne smemo spregledati tudi pomena Franca Miklošiča, ki je bil osrednja figura Murkovega slavističnega izobraževanja. Pri Miklošiču je Murko obiskoval skupno 17 predavanj in vaj, ki so zajemala staroslovansko slovnico, primerjalno oblikoslovje in fonologijo slovanskih jezikov ter slavistično paleografijo. Miklošič je Murku zaupal tudi sodelovanje pri pripravi etimološkega slovarja slovanskih jezikov, kar je pomembno prispevalo k oblikovanju in razvoju Murkove raziskovalne metodologije. Po Miklošičevi upokojitvi leta 1886 je Katedro za slovansko filologijo prevzel Vatroslav Jagić, pri katerem je Murko obiskoval predavanja o vzhodnoslovanskih jezikih ter zgodovini južnoslovanske literature, kar je še dodatno razširilo njegovo poznavanje slovanske filologije.

Poleg osrednjih predmetov germanistike in slavistike se je Murko posvetil tudi študiju sanskrta pri Georgu Bühlerju (1837–1898), ki ga je obiskoval dva semestra, ter primerjalni slovnici indoevropskih jezikov pri Friedrichu Müllerju (1834–1898). Müllerjeva predavanja so mu omogočila poglobljeno razumevanje jezikoslovnih povezav med indoevropskimi jeziki. Pomembno vlogo je imel tudi Rudolf Meringer (1859–1931), pri katerem je Murko obiskoval predavanja o primerjalni slovnici gotskega in litovskega jezika, vaje iz gotščine ter branja litovske književnosti. Čeprav klasična filologija (latinščina in grščina) ni postala njegovo osrednje področje zanimanja, je tudi tam pridobil pomembne kompetence. Udeleževal se je predavanj in vaj pri priznanih klasičnih filologih – med njimi so bili že prej omenjeni Schenkl, Gitlbauer in Gomperz, v naslednjih semestrih pa sta se jim pridružila še Wilhelm von Hartel in Otto Hirschfeld (1843–1922) –, ki so obsegala obravnavo del latinske in grške literature ter epigrafike. Poleg jezikoslovnih predmetov se je Murko seznanjal tudi z gimnazijsko pedagogiko pri Theodorju Vogtu (1835–1906), ki velja za prvega habilitiranega pedagoga v avstro-ogrski monarhiji, prav tako pa se je posvetil filozofiji, kjer je poslušal predavanja pri uglednih filozofih, kot so bili Tomáš Masaryk, Franz Brentano (1838–1917), Emanuel Hoffmann (1825–1900) in že omenjeni Zimmermann.

Do letnega semestra 1887, ko se je že ponašal z doktorskim nazivom, je Murko obiskoval več kot 110 različnih predavanj, seminarjev in vaj (Murko, *Nationale*).¹¹ Ta impresivna številka priča o njegovi izjemni akademski zagnanosti in širokem spektru zanimanj, ki so segala čez več disciplin. Njegov predmetnik razkriva prioritete, med katerimi je osrednje mesto zavzemala germanistika, ki je predstavljala slabih 43 odstotkov predmetov. Sledila ji je slavistika s približno 21 odstotki, klasična filologija s približno 15 odstotki in filozofija s slabimi 9 odstotki. Preostanek, ki predstavlja dobrih 12 odstotkov predmetov, vključuje širok nabor disciplin, med katerimi so indoevropsko jezikoslovje (8 predmetov), umetnostna zgodovina (2), romanska filologija (1), fiziologija (1),¹² klasična arheologija (1) ter zgodovina (1).

Odločitev za germanistiko: doktorska disertacija

Doktorska dokumentacija izpričuje, da je Murko dne 2. aprila 1885 skupaj s predložitvijo disertacije zaprosil dekanat dunajske Filozofske fakultete za dovoljenje za opravljanje strogih izpitov za pridobitev doktorskega naslova, pri čemer je kot glavni predmet označil germanistiko, kot »sosednje področje« pa si je izbral slavistiko (Murko, *Rigorosenakt*). Ker je bilo običajno, da so kandidati germanistike in drugih jezikovnih disciplin opravljali strokovni (dvourni) rigoroz v povezavi s klasično filologijo, je Murko vložil dodatno prošnjo, v kateri je argumentiral svojo željo, da mu »visoko spoštovani profesorski kolegij« dovoli opravljanje rigoroz iz germanistike in slavistike. V prošnji se sklicuje na liberalno prakso, ko so drugim kandidatom v podobnih primerih prošnje že bile odobrene, ter poudarja skladnost svoje prošnje z načeli, zapisanimi v navodilih za rigorozne izpite, ki jih je 2. julija 1872 izdalo Ministrstvo za uk in bogočastje. Kot poudarja Murko, ta določila »temeljijo na misli, da ni treba zahtevati enciklopedičnega,

¹¹ Točna številka zaradi več različnih vpisnic v enem semestru ni povsem jasna. Če upoštevamo vse predmete, navedene v vseh vpisnicah, tudi dodatkih (*Nachtrag*), ter izvajamo vse prečrtane predmete, potem je Murko v štirinajstih semestrih obiskoval 114 predavanj, seminarjev in vaj (gl. Priloga: Seznam predavanj).

¹² O tem predavanju Murko v svojih *Spominih* zapiše naslednje: »V nemški slovnici je bila tedaj v ospredju fonetika na prirodnoslovni podlagi. Zato sem poslušal na medicinski fakulteti celó dvakrat pri fiziologu Brückeju enournno prosto predavanje o glasu in govoru; vendar nisem od njega nič pridobil, kar je čudno pri meni, ki sem imel na srednji šoli takšno zanimanje za prirodnoslovje« (46). Iz vpisnic je razvidno, da je Murko obiskoval enournno predavanje pri omenjenem profesorju le v letnem semestru 1882.

temveč temeljno znanje na ožjem strokovnem področju» (Murko, Rigorosenakt). Poleg tega Murko v prošnji opozarja na svojo finančno stisko, ki ga sili, da čim prej zaključi študij in pridobi doktorat. Prošnja je bila odobrena, kar mu je omogočilo, da je 10. julija 1885 pristopil k dvournemu rigorozu iz germanistike in slavistike. Izpit so ocenjevali štirje profesorji: germanista Richard Heinzel in Erich Schmidt, slavist Franc Miklošič ter klasični filolog in takratni dekan Theodor Gomperz. Vsi štirje so izpit ocenili z odlično oceno. Enourni rigoroz iz filozofije, ki ga je opravil 19. oktobra 1885, je prav tako zaključil z odliko. Na podlagi opravljenih strogih izpitov in predložene disertacije z naslovom *Das Adamglossar. Bruchstücke eines Beitrages zur Kenntniss der altdeutschen Glossographie (Adamov glosar. Fragmenti k poznavanju stare nemške glosografije)* je bil Murko dne 8. februarja 1886 slavnostno promoviran v doktorja filozofije.

Spričo osrednje vloge germanističnih predmetov v Murkovem študiju izbira teme doktorata s področja germanistike ni bila tako presemetljiva, kot se morda zdi z današnjega vidika, ko je Murko poznan predvsem kot slavist. Sam svojo odločitev pojasnjuje na dveh mestih. V *Spominih* navaja besede predsednika takratne Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti Franja Račkega, ki naj bi mu na proslavi Miklošičeve sedemdesetletnice v Ljubljani leta 1883 dejal, da zagrebško vseučilišče vse od svoje ustanovitve leta 1874 nima germanista in da bi se za to mesto lahko začel pripravljati prav on (Murko, *Spomini* 48).¹³ Možnost, da bi nekoč zasedel ta položaj, se mu je očitno zdela zelo privlačna, četudi je moral vedeti, da taka mimobežna izjava nikakor ne more biti zavezujoča. V življenjepisu, ki ga je moral po takratnih pravilih priložiti prošnji za odobritev opravljanja strogih izpitov, pa Murko za svojo odločitev za disertacijo iz germanistike navaja povsem druge razloge. Tam zapiše, da se je pri študiju germanistike spopadal z nezadostnim poznavanjem književnosti in pomanjkljivim znanjem sodobne nemščine, zato se je odločil za disertacijo s tega področja tudi zato, da bi svoje znanje poglobil, pa četudi bi mu bilo iz pragmatičnih razlogov lažje izbrati slovenistiko (Murko, Rigorosenakt).

Richard Heinzel, ki je bil njegova naravna izbira za mentorja, mu je za temo doktorata predlagal analizo narečja admontskih glos (*Die Bestimmung des Dialekts der Admonter Glossen*), tj. komentarjev in opomb k srednjeveškemu rokopisu benediktinskega samostana Admont, ki jih je medievalist Karl Weinhold (1823–1901) uporabil v svoji znameniti

¹³ Hrvaški ban Károly Khuen Héderváry je s svojim varovancem poskrbel, da se to nikoli ni zgodilo (Ramovš).

Bairische Grammatik (Bavarski slovnici) iz leta 1867. Murko se je dela lotil z vso sistematiko in kmalu ugotovil, da bo za raziskovanje potreboval precej več časa, kot si je to predstavljal njegov profesor. Ko je določene izraze poiskal v delu *Althochdeutscher Sprachschatz* (Starovisokonemški besedni zaklad) Eberharda Gottlieba Graffa (1780–1841), je spoznal, da »gre za prav razprostranjen spomenik, razširjen v številnih rokopisih in vključen tudi v 11. knjigo *Summaria Heinrici*« (Murko, *Spomini* 48). Ko je mentorju sporočil, da bo moral, če bo hotel nalogo korektno izpolniti, preveriti več rokopisov, zlasti münchenskih, mu je Heinzel predlagal drugo, lažjo temo. Vendar pa Murku njegova znanstveno-raziskovalna žilica nikakor ni pustila, da bi odnehal na polovici poti. Tako si je naročil nekaj rokopisov iz Münchna v dunajsko Dvorno knjižnico, leta 1883 pa prvič potoval v Prago, da bi »študiral v Lobkoviški knjižnici rokopis, ki se je izkazal za posebno pomembnega, ker je bil alemanska redakcija mojega glosarja, ki sem ga premestil iz Štajerske k Frankom na Renu« (48). S tem je postavil admontske glose v precej širši jezikovni, zgodovinski in kulturološki okvir in se v nadaljevanju temeljito lotil vseh besed, ki jih je iz njih izluščil. V disertaciji je celovito obdelal njihov slovnični del in ji glede na prvo besedo iz glosarja dal končni naslov *Das Adamglossar* (Adamov glosar). V svoji oceni disertacije je Heinzel med drugim zapisal, da kandidat ni pokazal le tega, da pozna literarno-zgodovinska in jezikovna dejstva, temveč je s svojimi skrbnimi raziskavami razširil vedenje o tej literarni zvrsti in pomembno prispeval k razvoju nemške etimologije ter zgodovine jezika. Heinzel je izrazil prepričanje, da bo morala starovisokonemška slovstvena zgodovina odslej upoštevati tudi po abecedi urejen *Adamov glosar*, ki ga je Murko prepričljivo dokazal kot samostojen spomenik in ne le kot enajsto knjigo *Summarium Heinrici*.¹⁴ Disertacija je bila ocenjena z oceno

¹⁴ Heinzel piše takole: »Candidat zeigt nicht nur, daß ihm die litterarhistorischen und sprachlichen Thatsachen, welche bei einer Bearbeitung althochdeutscher Glossen in Betracht kommen, bekannt sind, er hat auch durch sorgfältig geführte Untersuchungen unsere Kenntnis dieser Litteraturgattung erweitert und zur deutschen Etymologie und Sprachgeschichte manchen wertvollen Beitrag geliefert. Die althochdeutsche Litteraturgeschichte wird von nun an ein alphabetisches *Adamglossar* zu verzeichnen haben, das man bis jetzt nur als elftes Buch das *Summarium Heinrici* gekannt hat, dessen Selbständigkeit aber von Murko überzeugend nachgewiesen ist« (Murko, Rigorosenakt). V prevodu: »Kandidat ne izkazuje le poznavanja literarnozgodovinskih in jezikoslovnih dejstev, ki so pomembna pri obravnavi starovisokonemških glos, temveč je z natančno izvedenimi raziskavami tudi razširil naše vedenje o tej literarni zvrsti in pomembno prispeval k nemški etimologiji in zgodovini jezika. Zgodovina starovisokonemške književnosti bo odslej morala upoštevati abecedni *Adamov glosar*, ki je bil doslej znan zgolj kot enajsta knjiga *Summarium Heinrici*, Murko pa je prepričljivo dokazal njegovo samostojnost.«

odlično, Heinzel kot prvi in dejansko tudi edini ocenjevalec – drugi ocenjevalec, Erich Schmidt, se je namreč le podpisal – pa je opozoril le na nekatere jezikovne oziroma slogovne pomanjkljivosti, ki pa bodo po njegovem mnenju pri tisku publikacije zlahka odpravljene.

Kljub svoji znanstveni vrednosti *Adamov glosar*, v katerega je Murko resnično vložil veliko časa in raziskovalne energije,¹⁵ nikoli ni bil deležen ustrezne znanstvene recepcije, saj ni bil nikoli izdan v knjižni obliki. Disertacija je še danes na voljo zgolj v rokopisu v dunajskem univerzitetnem arhivu (Murko, *Adamglossar*). Primarni razlog, da ni prišlo do natisa, je bil administrativno-logistično-založniške narave (Murko, *Spomini* 49), kasneje pa se je Murko tako intenzivno posvetil slavistiki, da je misel na izdajo disertacije povsem opustil. Ne glede na to je svoje široko in poglobljeno germanistično znanje uporabljal tudi pri nadaljnjem znanstveno-raziskovalnem in pedagoškem delu. To najlepše dokazujeta že uvodoma omenjena habilitacijska študija *Nemški vplivi na začetke češke romantike*, na podlagi katere je 22. januarja 1897 na dunajski univerzi pridobil *veniam docendi* za slovansko filologijo,¹⁶ ter njegovo nastopno predavanje na Univerzi v Leipzigu leta 1917 z naslovom »Die slavische Philologie in Deutschland«.

Sklep

Raziskava potrjuje, da je bila germanistika bistven del Murkove akademske identitete. Njegova odločitev zanjo ni bila naključna in še manj pragmatična, temveč rezultat številnih intelektualnih impulzov, ki so se začeli že v mladosti, še preden je vstopil na dunajsko univerzo. Murkov študij na Dunaju so zaznamovale intenzivnost, interdisciplinarna usmerjenost in zavezanost poglobljenemu raziskovanju. Njegova izbira predmetov, ki so obsegali germanistiko, slavistiko, klasične jezike in primerjalno jezikoslovje, mu je omogočila vzpostavitev trdnih temeljev

¹⁵ Disertacijo je Murko oddal šele leta 1885. Ko je nekoč omenil Miklošiču, da še vedno dela doktorat, ga je ta menda ostro oštel: »To ne vodi nikamor, takšnega dela se lahko loti učenjak, ki živi v zagotovljenih razmerah, ne pa mlad nadebuden študent« (Murko, *Spomini* 49).

¹⁶ S tem je Murko postal privatni docent, kar mu je omogočilo, da je do leta 1902 na dunajski univerzi izvajal predavanja in seminarje s področja slovanske filologije. Po številnih zapletih, ki so bili posledica politično-znanstvenih intrig in zapletenih akademskih odnosov, so ga 11. aprila 1902 imenovali za rednega profesorja slovanske filologije na Univerzi v Gradcu. To imenovanje je bilo pomemben mejnik v njegovi akademski karieri, saj je s tem dobil priložnost, da svoje raziskovalno delo nadgradi z rednim profesorskim položajem ter dodatno utrdi svoj ugled na področju slavistike.

za znanstveno kariero, ki je temeljila na povezovanju nemških in slovanskih literarnih ter jezikoslovnih tradicij. Pri njegovem akademskem razvoju so imeli ključno vlogo vplivni profesorji, med katerimi sta poleg Miklošiča izstopala predvsem Richard Heinzel in Erich Schmidt, ki nista bila le njegova profesorja in mentorja v času študija, temveč tudi podpornika pri pridobivanju štipendij, raziskovalnih priložnosti in akademskih povezav.

Murkova znanstvena zapuščina tako sega onkraj meja slavistike. Njegovo delo predstavlja pomemben prispevek k razumevanju nemško-slovanskih literarnih povezav in dokazuje, da so meje med disciplinami pogosto zgolj umetne. Zato je smiselno, da na Murka ne gledamo le kot na slavista, temveč tudi kot na germanista, ki je pomembno prispeval k razvoju primerjalne literarne zgodovine in k razumevanju literarno-kulturnih prepletov v srednjeevropskem prostoru.

VIRI

- Heinzel, Richard. Personalakt. Personalakten der Philosophischen Fakultät, Archiv der Universität Wien, PH PA 1926.
- Heinzel, Richard. Pisma Matiji Murku. 13. 5. 1886 (I), 11. 12. 1887 (II), 1. 12. 1898 (III), 28. 6. 1901 (IV), 1902 (V), 8. 3. 1905 (VI). Matija Murko, Korespondenca, Richard Heinzel (21, 1886–1905), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.
- Murko, Matija. *Das Adamglossar. Bruchstücke eines Beitrages zur Kenntnis der altheutschen Glossographie*. 1885. Universität Wien, doktorska disertacija. Archiv der Universität Wien, PN 387 / Universitätsbibliothek Wien, D-13081.
- Murko, Matija. Nationale. Nationale der Philosophischen Fakultät, Archiv der Universität Wien, Phil. Nat. 98–131.
- Murko, Matija. Rigorosenakt. Rigorosenakten der Philosophischen Fakultät, Archiv der Universität Wien, PH RA 387.
- Murko, Matija. Rigorosenprotokoll. Rigorosenprotokolle für das Doktorat der Philosophie, Archiv der Universität Wien, PH 59.10.
- Schmidt, Erich. Personalakt. Personalakten der Philosophischen Fakultät, Archiv der Universität Wien, PH PA 3328.
- Schmidt, Erich. Pisma Matiji Murku. 11. 3. 1896 (I), 30. 9. 1896 (II), november 1896 (III), 30. 3. 1897 (IV), 17. 9. 1909 (V). Matija Murko, Korespondenca, Erich Schmidt (8, 1890–1911), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.
- Universität Wien. *Öffentliche Vorlesungen an der k. k. Universität zu Wien*. Dunaj, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1880–1887.

LITERATURA

- Horacek, Blanka. »Heinzel, Richard«. *Neue Deutsche Biographie*, zv. 8, ur. Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Duncker und Humblot, 1969, str. 450, <https://www.deutsche-biographie.de/pnd116674911.html#ndbcontent>.
- Höppner, Wolfgang. »Erich Schmidt (1853–1913)«. *Wissenschaftsgeschichte der Germanistik in Porträts*, ur. Christoph König et al., De Gruyter, 2000, str. 107–114.
- Jellinek, Max Hermann. »Richard Heinzel«. *Zeitschrift für deutsche Philologie*, let. 37, 1905, str. 506–508.
- Leitner, Erich. *Die neuere deutsche Philologie an der Universität Graz 1851–1954. Ein Beitrag zur Geschichte der Germanistik in Österreich*. Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1973.
- Leitzmann, Albert, ur. *Briefwechsel zwischen Karl Müllenhoff und Wilhelm Scherer*. De Gruyter, 1937.
- Mezeg, Adriana, in Tanja Žigon. »'A Carniolan Also Learns Latin and French at Grammar School': France in the Light of the Articles of the Ljubljana German Weekly Newspaper for Benefit and Amusement«. *Annales: Series historia et sociologia*, let. 33, št. 2, 2023, str. 299–314.
- Minor, Jakob. »Erich Schmidt«. *Das literarische Echo*, let. 13, 1910–1911, str. 39–46.
- Murko, Matija. *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slawen*. Dunaj, F. Tempsky, 1890.
- Murko, Matija. »Miklosichs Jugend- und Lehrjahre«. *Forschungen zur neueren Literaturgeschichte. Festgabe für Richard Heinzel*, Weimar, E. Felber, 1898, str. 493–567.
- Murko, Matija. »Die slawische Philologie in Deutschland«. *Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik*, let. 12, 1917, str. 225–252.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Murko, Matija. »Spomini na Ptuj«. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 28, št. 2–4, 1933, str. 67–82.
- Ramovš, Fran. »Matiju Murku ob devetdesetletnici (iz Letopisa SAZU 1952)«. *SAZU*, <https://www.sazu.si/clani/matija-murko>. Dostop 9. 6. 2025.
- Samide, Irena. »Slovenski doktorji filozofije s področja germanistike na dunajski univerzi«. *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov na dunajski Filozofski fakulteti (1872–1918)*, ur. Tone Smolej, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019, str. 131–150.
- Schmidt, Erich. *Lessing. Geschichte seines Lebens und seiner Schriften*. Zv. 2, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1892.
- Schmidt, Erich. »Wege und Ziele der deutschen Literaturgeschichte«. *Charakteristiken*, zv. 1, Erich Schmidt, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1886, str. 480–498.
- Vasmer, Max. »Matthias Murko: zu seinem 100. Geburtstag«. *Zeitschrift für slavische Philologie*, let. 30, št. 2, 1962, str. 233–236.
- Walzel, Oskar. »Erich Schmidt«. *Zeitschrift für den deutschen Unterricht*, let. 27, 1913, str. 386.

PRILOGA: SEZNAM PREDAVANJ

Priloga zajema pregled vseh štirinajstih semestrov, ki jih je Matija Murko vpisal od zimskega semestra 1880/81 do letnega semestra 1887 (navedena so imena predavateljev, naslovi predavanj in vaj ter tedensko število ur). Naslovi predavanj in vaj so dodatno preverjeni in dopolnjeni s pomočjo seznamov predavanj za posamezni semester (gl. Murko, *Nationale*; Universität Wien).

Zimski semester 1880/81 (1. semester)

Vpisnica I

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Altslovenische Grammatik (3)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen (2)

Richard Heinzel: Geschichte der älteren deutschen Literatur (4)

Richard Heinzel: Mittelhochdeutsche Übungen (Wolfram von Eschenbach) (2)

Erich Schmidt: Geschichte der deutschen Literatur von Klopstock bis Schiller (4)¹⁷

Joseph Seemüller: Die Epen des Heldenbuches (2)

Carl Schenkl: Philologisches Seminar: Interpretation von Vergil's Georgica und Disputirübungen (2)

Carl Schenkl: Philologisches Proseminar: Griechische Exercitien (1)

Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: A Lateinische Stilübungen (1)

Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: B Cursorische Lectüre von Xenophons Anabasis (1)

Robert Zimmermann: Geschichte der Philosophie (3)

Theodor Gomperz: Plato's Protagoras (1)

Adolf Mussafia: Lectüre und Erklärung des Menteur von P. Corneille (2)

Vpisnica II

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Altslovenische Grammatik (3)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen (2)

Richard Heinzel: Geschichte der älteren deutschen Literatur (4)

Richard Heinzel: Mittelhochdeutsche Übungen (Wolfram von Eschenbach) (2)

Erich Schmidt: Geschichte der deutschen Literatur von Klopstock bis Schiller (4)

Joseph Seemüller: Die Epen des Heldenbuches (2)

Carl Schenkl: Philologisches Seminar: Interpretation von Vergil's Georgica und Disputirübungen (2)

Carl Schenkl: Philologisches Proseminar: Griechische Exercitien (1)

Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: A Lateinische Stilübungen (1)

Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: B Cursorische Lectüre von Xenophons Anabasis (1)

Robert Zimmermann: Geschichte der Philosophie (3)

Theodor Gomperz: Plato's Protagoras (1)

¹⁷ Schmidt na seznamu predavanj ni naveden, ker ga je Ministrstvo za uk in bogočastje šele z 2. septembrom tistega leta potrdilo za profesorja na dunajski univerzi (Schmidt, *Personalakt*).

Letni semester 1881 (2. semester)

- Franz Xaver Ritter von Miklosich: Slavische Paläographie (3)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Slavische Personen und Ortsnamen (2)
Richard Heinzel: Geschichte der älteren deutschen Literatur (Fortsetzung) (4)
Erich Schmidt: Geschichte der deutschen Dichtung im 16. Jahrhundert (4)
Erich Schmidt: Der Göttinger Dichterbund (1)
Theodor Vogt: Gymnasialpädagogik (4)
Michael Gitlbauer: Homers Odyssee Buch IX–XII (5)
Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: A Lateinische Übungen (1)
Michael Gitlbauer: Philologisches Proseminar: B Cursorische Lectüre von Theokrits Idyllen (1)
Erich Schmidt: Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung, Übungen im Anschluss an Lessing' Hamburgische Dramaturgie (2)

Zimski semester 1881/82 (3. semester)

- Franz Xaver Ritter von Miklosich: Vergleichende Syntax der slavischen Sprache (2)
Richard Heinzel: Historische Grammatik der deutschen Sprache (4)
Erich Schmidt: Geschichte der deutschen Literatur von Opitz bis Klopstock (4)
Erich Schmidt: Das deutsche Drama im 19. Jahrhundert (1)
Erich Schmidt: Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung (2)
Georg Bühler: Sanskrit, Elementarcursus (3)
Friedrich Müller: Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, I. Theil, Lautlehre (2)
Thomas Garrigue Masaryk: Fortschritt, Entwicklung und Civilisation, eine Einleitung in die Philosophie der Geschichte (3)
Franz Brentano: Dialektische Übungen, Erklärungen und kritische Besprechung der wichtigsten Theile von Hume's Untersuchung über den menschlichen Verstand und Kant's Kritik der reinen Vernunft (2)
Theodor Gomperz: Griechische Staatsalterthümer (4)
Wilhelm Hartel: Lateinisches Proseminar: Cursorische Lectüre des Cornelius Nepos (1)
Otto Hirschfeld: Epigraphisches Seminar: Interpretation ausgewählter Briefe Cicero's (1)
Michael Gitlbauer: Repetitorium der lateinischen Syntax (1)

Letni semester 1882 (4. semester)

Vpisnica I

- Franz Xaver Ritter von Miklosich: Altslovenische Paläographie (2)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Ausgewählte Capitel der slavischen Lautlehre (1)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Slavisches Alterthum (2)
Richard Heinzel: Historische Syntax der deutschen Sprache (3)
Richard Heinzel: Walther von der Vogelweide (2)
Richard Heinzel: Seminar für deutsche Philologie: Althochdeutsche Übungen nach Müllenhoff's Sprachproben (2)
Erich Schmidt: Lessing's Leben und Werke (4)
Erich Schmidt: Die jüngere Romantik (1)

Erich Schmidt: Übungen auf dem Gebiete der neueren deutschen Literatur im Seminar für deutsche Philologie (2)
Rudolph Eitelberger: Über kirchliche Kunst (1)
Rudolph Eitelberger: Über Lionardo: Lomazzo (2)
Moriz Thausing: Die Stilperiode der Kunstgeschichte in allgemeiner Übersicht (für Anfänger) (1)
Georg Bühler: Sanskrit, Elementarcursus (3)
Wilhelm Hartel: Erklärung der Briefe und Reden aus Sallust's Historien (2)
Ernst Wilhelm Ritter von Brücke: Physiologie der Stimme und Sprache (1)

Vpisnica II – dodatek

Wilhelm Hartel: Im philologischen Proseminar: Cursorische Lectüre Ovid's (1)

Zimski semester 1882/83 (5. semester)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Erklärung slavischer Sprachdenkmäler (2)
Richard Heinzel: Kritik und Erklärung des Nibelungenliedes (4)
Richard Heinzel: Erklärung des Heljand (2)
Richard Heinzel: Seminar für deutsche Philologie: Mittelhochdeutsche Übungen: Wolfram's Parzival (2)
Erich Schmidt: Geschichte der deutschen Literatur in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts (4)
Erich Schmidt: Das deutsche Volkslied (1)
Erich Schmidt: Übungen im Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung (2)
Robert Zimmermann: Geschichte der Philosophie (III. Cursus: Neuere Zeit) (3)
Franz Brentano: Praktische Philosophie (5)
Rudolph Eitelberger: Übungen im Erklären und Bestimmen von Kunstwerken (1)
Engelbert Mühlbacher: Nithardi historiarum libri IV (1)

Letni semester 1883 (6. semester)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Über Stammbildung in den slavischen Sprachen (2)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Erklärung von Denkmälern (2)
Richard Heinzel: Deutsche Metrik (3)
Richard Heinzel: Erklärung des Gudrun (2)
Richard Heinzel: Seminar für deutsche Philologie: Mittelhochdeutsche Übungen nach Müllenhoff's Sprachproben (2)
Erich Schmidt: Poetik (3)
Erich Schmidt: Der Göttinger Dichterbund (2)
Erich Schmidt: Übungen im Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung (2)
Friedrich Müller: Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, II. Formenlehre (2)
Franz Brentano: Philosophie der Geschichte der Philosophie; Darlegung der Ursachen ihrer wiederholten Blüthe und ihres Verfalles und Charakteristik ihrer wichtigsten Erscheinungen, eine Propädeutik zum Selbststudium philosophischer Schriftsteller (2)

Zimski semester 1883/84 (7. semester)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Erklärung von Denkmälern (2)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Nestor (1)
Richard Heinzel: Altnordische Grammatik (2)
Richard Heinzel: Im Seminar für deutsche Philologie: Althochdeutsche und altsächsische Übungen nach Müllenhoff's Sprachproben (2)
Erich Schmidt: Goethe, Schiller, die romantische Schule (4)
Erich Schmidt: Faustsage und Faustdichtung von Goethe (1)
Erich Schmidt: Übungen im Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung (2)

Letni semester 1884 (8. semester)

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Erklärung von Denkmälern (2)
Franz Xaver Ritter von Miklosich: Fremdwörter im Slavischen (1)
Richard Heinzel: Altnordische Übungen nach Dietrich's Lesebuch (2)
Richard Heinzel: Im Seminar für deutsche Philologie: Mittelhochdeutsche Übungen (11., 12. Jahrhundert) (2)
Erich Schmidt: Im Seminar für deutsche Philologie, Übungen, moderne Abtheilung (2)
Joseph Seemüller: Otfried, mit Interpretationsübungen (2)
Emanuel Hoffmann: Erklärung ausgewählter Partien aus dem zweiten Theile von Vergil's Aeneis (2)
Michael Gitlbauer: Cicero's Rede für den Dichter Archias (1)

Zimski semester 1884/85 (9. semester)

Vpisnica I

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Über slavische Philologie (1)
Richard Heinzel: Interpretation ausgewählter Gedichte der Edda (2)
Richard Heinzel: Germanistisches Seminar: Iwein von Hartmann von Aue (2)
Theodor Vogt: Enzyklopädie der Philosophie (3)

Vpisnica II – dodatek

Stefan Smal-Stocki: Analogien im Slavischen (3)

Letni semester 1885 (10. semester)

Erich Schmidt: Lessings theologische Schriften und »Nathan« (1)
Theodor Vogt: Logik (3)

Zimski semester 1885/86 (11. semester)

Vpisnica I

Richard Heinzel: Germanische Alterthümer (4)
Richard Heinzel: Gottfrieds von Strassburg Tristan (2)
Richard Heinzel: Im Seminar für germanische Philologie: Nibelungenlied (2)

Franz Brentano: Ausgewählte Fragen aus der Psychologie und Ästhetik (2)
Otto Benndorf: Erklärung antiker Bildwerke für Neueintretende (1)

Vpisnica II – dodatek

Franz Xaver Ritter von Miklosich: Altslovenische Grammatik (2)
Rudolf Meringer: Vergleichende Grammatik des Gotischen (3)
Rudolf Meringer: Übungen im Gotischen (1)
Jakob Minor: Übungen im Seminar für deutsche Philologie, moderne Abtheilung (2)

Letni semester 1886 (12. semester)

Rudolf Meringer: Vergleichende Grammatik des Litauischen (3)
Rudolf Meringer: Lectüre litauischer Texte (1)

Zimski semester 1886/87 (13. semester)

Vpisnica I

Vatroslav Jagić: Einleitung in die slavische Philologie (1)
Vatroslav Jagić: Übungen im slavischen Seminar (2)
Richard Heinzel: Erklärung des Beowulf (2)
Joseph Seemüller: Altdeutsche Satyre und Novellistik (2)

Vpisnica II – dodatek

Karl Strekelj: Epische Poesie der Grossrassen

Vpisnica III – dodatek

Vatroslav Jagić: Altslovenische Grammatik mit Zugrundelegung der »Specimina linguarum palaeoslovenicarum« (1)
Karl Strekelj (dopisano Schipper): Epische Poesie der Grossrassen

Letni semester 1887 (14. semester)

Vatroslav Jagić: Grammatik der russischen Sprache im geschichtlichen Zusammenhang mit dem Altslovenischen (4)
Vatroslav Jagić: Geschichte der Literatur der Südslaven bis zum Ende des 16. Jahrhunderts (2)
Vatroslav Jagić: Übungen im slavischen Seminar (2)
Jakob Minor: Ausgewählte Capitel aus der neueren deutschen Sagengeschichte (1)
Wilhelm Ritter von Hartel: Über philologische Kritik (1)

Matija Murko and Germanic Philology in Vienna

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / literary influences / University of Vienna / Germanic philology / Heinzel, Richard / Schmidt, Erich / interdisciplinarity

Matija Murko was one of the most prominent Slavists of his time, yet Germanic philology also played a crucial role in his academic development—an aspect often overlooked in previous research. This article, based on archival materials, matriculation records, and correspondence, examines Murko's studies and the influence of his professors, particularly Richard Heinzel and Erich Schmidt, on his academic career. His education at the University of Vienna was deeply intertwined with both Slavic and Germanic philology, a dynamic that also shaped his later research. The article illustrates how Murko developed as a scholar who did not confine himself to the study of Slavic literatures but actively engaged with the broader cultural and literary interconnections between the Germanic and Slavic worlds. His interdisciplinary orientation, already evident during his studies, enabled him to attain a comprehensive understanding of literary processes in Central Europe. This article thus highlights the significance of Murko's Germanic education and underscores the need for a broader perspective on his scholarly work beyond Slavic studies.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.03>

Literarna zgodovina Matije Murka in dalmatinsko-dubrovniška literatura

Alen Širca

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

<https://orcid.org/0000-0001-6292-344X>

AlenAlbin.Sirca@ff.uni-lj.si

Razprava se osredotoča na Murkovo obravnavanje starejše dalmatinsko-dubrovniške literature (od 15. do 18. stoletja). Čeprav ta ni bila nikoli v ospredju Murkovega literarnozgodovinskega pisanja, se je Murko te tematike dotikal skozi skoraj vso svojo akademsko kariero, predvsem tudi v obeh svojih velikih literarnozgodovinskih delih (Geschichte der älteren südslavischen Literaturen, 1908, in Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven, 1927). Prav zato, ker se je Murko ves čas zavedal, da ta književnost predstavlja umetniški vrhunec vseh južnoslovanskih literatur do 19. stoletja, zavzema v njegovem literarnozgodovinskem raziskovanju kljub sporadični obravnavi posebno mesto. Še več, razprava skuša pokazati, da morda celo najjasneje razkriva Murkov literarnozgodovinski pristop na splošno: gre namreč za filološko orientiran literarni pozitivizem, ki je zaradi svoje medkulturne in komparativistične težnje vselej odprt tudi za duhovnozgodovinske spodbude. Takšno intelektualno širino si je Murko pridobil že v formativnem obdobju svoje akademske poti, predvsem pri germanistih Schererjeve šole (E. Schmidt) in takratni ruski literarni zgodovini (A. N. Veselovski in A. N. Pypin).

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / pozitivizem / duhovna zgodovina / dalmatinsko-dubrovniška literatura

Uvod

V zgodovini slovenske literarne zgodovine je že dodobra utrjeno spoznanje, da je bil Matija Murko tako po svojem splošnem metodološkem prepričanju kakor tudi glede svojega konkretnega literarnozgodovinskega pisanja v osnovi pozitivist (Slodnjak 72; Dolinar, *Pozitivizem*

84–86).¹ To je razvidno že iz njegove akademske formacije, ki si jo bomo tu uvodoma na kratko ogledali, in sicer zato, da bo analiza njegovega literarnega zgodovinopisja ob primeru dalmatinsko-dubrovniške literature dobila oprijemljivejši kontekst.

Poleg Franca Miklošiča, ki je na Murka kot njegov slavistični učitelj vplival tako s svojo filološko akribijo kot (novo)ilirskim prepričanjem glede južnoslovanskega kulturnega prostora, je bil zanj v teku šolanja na dunajski univerzi najbolj formativen vpliv Schererjeve pozitivistične šole.² Tu so bili njegovi učitelji veliki germanisti in literarni zgodovinarji, vsi zagovorniki Schererjevih načel, kot so Richard Heinzel, Jakob Minor in Erich Schmidt (gl. Kramberger in Samide). Predvsem zadnji, ki je tudi nasledil Schererja na Dunaju, je kmalu postal vodilna avtoriteta, kar zadeva nemško literarno zgodovino. Po svojih metodoloških naziranjih je bil sicer v glavnem zvest svojemu predhodniku, čeprav se je vendarle oddaljil od njegovih spekulacij, skladno s katerimi naj bi bilo treba celotno evropsko zgodovino deliti v obdobja po tristo let, kar je seveda vodilo k »prenagljenim in nevzdržnim intelektualnim konstrukcijam« (Salm 25). Da je Schmidt razumel literarno zgodovino v okviru nastajajoče komparativistike kot v temelju primerjalno literarno zgodovino, in to v kleni pozitivistični usmeritvi (brez nepotrebnih spekulativnih improvizacij), je zelo plastično razvidno iz opredelitve, ki jo je podal v svojem nastopnem govoru na berlinski univerzi leta 1888:

Literarna zgodovina mora biti del razvojne zgodovine duhovnega življenja nekega naroda s primerjalnim pogledom na druge nacionalne književnosti. Spoznava bit [Sein] iz postajanja [Werden] in kakor novejša naravoslovje raziskuje dedovanje [Verebung] in prilagajanje [Anpassung] in znova dedovanje ter v trdni verigi tako naprej. (nav. po Marsch 412)

Schmidt pa ni vplival na Murka samo metodološko, temveč tudi tematsko: kot karizmatičen predavatelj nemške romantike je nadobudnega slovenskega študenta navdušil, da je za doktorat izbral germanistično temo, ki je pozneje obrodila tudi njegovo habilitacijsko delo, s katerim se je

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Medkulturne literarnovedne študije* (P6-0265) in projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ju sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Imenovala se je po Wilhelmu Schererju (1841–1886), avstrijskem germanistu, ki je zaslovel s svojo vplivno zgodovino nemške literature *Geschichte der deutschen Literatur* (*Zgodovina nemške književnosti*, 1883) in s tem postal vodilna referenca pozitivistično usmerjene literarne vede v Nemčiji.

v zimskem semestru 1896/97 habilitiral na dunajski univerzi (Murko, *Spomini* 45). Gre za delo *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmische Romantik* (*Nemški vplivi na začetke češke romantike*, 1897), ki velja za prvo delo slovenske primerjalne literarne zgodovine (Dolinar, *Pozitivizem* 86).

Vendar je bil za mladega Murka poleg nemškega odločilen tudi ruski vpliv. Pri tem je pomembno vlogo imel takratni vodilni hrvaški slavist Vatroslav Jagić – njegova predavanja je Murko poslušal kot izredni slušatelj celo po doktoratu –, ki je Murka spodbudil, da je šel kot njegov sodelavec med letoma 1887 in 1889 na študijsko izpopolnjevanje v Rusijo. Ta ruska izkušnja je potem tudi botrovala Murkovi preusmeritvi k slavistično orientirani literarni zgodovini (Slodnjak 44).

V Rusiji se je Murko srečal z Aleksandrom N. Veselovskim, takrat gotovo enim največjih ruskih literarnih znanstvenikov, ki je s svojo historično poetiko že krenil v smer komparativistike.³ Veselovski je Murka napotil na ukvarjanje s starejšo rusko literaturo, in sicer mu je predlagal, naj v primerjalni luči obdela srednjeveško prozno delo, t. i. *Povest o sedmih modrecih* (*Повесть о семи мудрецах*). Murko se je tega resno lotil in pozneje objavil več člankov na to temo (Murko, *Spomini* 72–73; Slodnjak 46; gl. tudi Smolej). Pri tem delu – in pri raziskovanju ruske literature v širšem slovanskem kontekstu nasploh – pa se je Murko opiral tudi na literarnozgodovinska dela Aleksandra N. Pypina, ki je že takrat veljal za najvzornejšega predstavnika tainovskega pozitivizma v Rusiji. Čeprav je imel več osebnih stikov z Veselovskim, je bil Murku vendarle nekako metodološko bližje Pypin s svojim širokim družbenopolitičnim in kulturnozgodovinskim zamahom kot pa Veselovski s svojo historično poetiko, ki je v marsičem že kazala naprej k ruskemu formalizmu.⁴ V splošnem torej še vedno velja Slodnjakova trditev, da je Murko »šele v šoli Veselovskega in Pypina [...] dobil pod mračnim obzorjem takratnega ruskega družbenega in kulturnega življenja pogoje za to, da je postajal iz ozkega slovanskega in nemškega filologa dunajske šole slovanski primerjalni literarni zgodovinar, etnograf in publicist širokih razgledov« (Slodnjak 49).

³ Murko sam ga imenuje »primerjalni slovstveni zgodovinar« (Murko, *Spomini* 72).

⁴ Čeprav je Pypin pozneje v času Sovjetske zveze veljal za zastarelega in »suhoparnega« pozitivista, ga imajo nekateri dandanes za predhodnika pristopov sociologije literature (Kahn et al. 3). Pypina je poleg Murka osebno poznal tudi Ivan Prijatelj, vendar ga sam v resnici ni kaj prida cenil, kar je razvidno iz njegovega esaja ob Pypinovi smrti. Za Prijatelja je Pypin »pristni Rus« (Prijatelj 219) in otrok svojega časa, torej še 19. stoletja, ki ne zmore uvida v resnico, ki je resnica Zahoda, to pa je uvid v pomembnost individualnega, v možnost genija, ki se lahko vzdigne nad gladino splošnega oz. celo nad svoj čas in družbo. (155)

Ob tem se vendarle postavlja vprašanje, ali so na Murka vplivale tudi nove metode, ki so se začele pojavljati ob prelomu iz 19. v 20. stoletje. V prvem desetletju 20. stoletja se je namreč na nemških univerzah že začel javljati odpor do pozitivističnega empirizma v literarni vedi. Tu je pomembno vlogo imel tudi Oskar Walzel, Murkov vrstnik in znanec (Murko, *Spomini* 44–45), ki je ob vplivu hermenevitične misli Wilhema Diltheya v nemško literarno zgodovino vpeljal novo metodološko usmeritev, imenovano duhovna zgodovina (*Geistesgeschichte*).

Kot opozarja Tomo Virk, je bil Murko odprt tudi za nekatere vplive duhovnozgodovinske spodbude, tako da je »vsaj delno« že uvajal duhovnozgodovinski pristop (Virk 59).⁵ Vsekakor pa ni nikoli zares prestopil praga svoje temeljne pozitivistične usmeritve, saj je bil, kot pravi Virk, »v osnovi preveč filološko racionalen, da bi šlo pri njem za pravo duhovno zgodovino« (60). Po drugi strani je bil v prvem desetletju 20. stoletja tako rekoč etabliiran profesor in tako tudi intelektualno že docela izoblikovan. To je razvidno že iz tega, da so pri njem zaznani idejni vzgibi literarnih obdobj vseh vezani na konkretno, empirično (in historistično) dojeto občo zgodovinsko podlago in da mu je bilo, v nasprotju, recimo, z Walzlom, tuje vsakršno historičnofilozofsko spekuliranje. Razen tega se načeloma tudi ni nikoli zanimal za osrednji termin duhovnozgodovinske usmeritve, kot je historično-psihološko koncipirani »doživljaj« (*Erlebnis*), niti za estetiška vprašanja, tako da se je »umetniškega jedra literarnih del le redko dotikal« (Slodnjak 62).

Vendar pri Murku, tako kot pri večini prodornih literarnih zgodovinarjev, njegovo konkretno literarno zgodovinopisje ni nikoli samo preprosta aplikacija idejnih in teoretsko-metodoloških načel na obravnavano snov. Murko je namreč v svojem lastnem literarnozgodovinskem pisanju kompleksen presojevalec. To bo – kot bom skušal prikazati – razvidno ob Murkovi obravnavi dalmatinsko-dubrovniške literature. Tako kot pri pregledu Murkove akademske formacije bomo tudi tu sledili kronološkemu vidiku, najprej kako o tej temi piše v graškem in potem še praškem obdobju.

Graško obdobje

Med letoma 1902 in 1917 je bil Murko redni profesor za slovansko filologijo v Gradcu. Tu je njegovo raziskovanje južnoslovanskih literatur bogato obrodilo v dveh publikacijah iz leta 1908. Najprej je v

⁵ Temu mnenju pritegne tudi Darko Dolinar (»Matija Murko« 103, *Slovenska literarna veda* 107).

ugledni seriji publikacij *Die Kultur der Gegenwart*, ki je izhajala pri založbi Teubner in je enciklopedično pokrivala celotno humanistiko, v okviru pregleda vzhodnoevropskih literatur – pri tem so sodelovali tudi veliki slavisti, kot so V. Jagić, A. N. Veselovski, A. Brückner in J. Máchal – prispeval svoj pregled z naslovom »Die südslawischen Literaturen« (»Južnoslovanske literature«). Tu gre torej za pregled in ne za poglobljeno literarnozgodovinsko delo, čeprav v njem vendarle že naletimo na pomembnejše nastavke Murkovega poznejšega ukvarjanja z dalmatinsko-dubrovniško literaturo.

Murko celotno zgodovino južnoslovanskih literatur prikaže v dveh razdelkih: v prvem z naslovom »Die Literatur in der kirchenslawischen Sprache und unter dem überwiegenden Einfluß von Byzanz« (»Literatura v cerkveni slovanščini in pod prevladujočim vplivom Bizanca«) obravnava omenjene literature od začetkov do konca srednjega veka, v drugem z naslovom »Die Literatur in den Nationalsprachen und unter dem Einfluß des Abendlandes« (»Literatura v narodnih jezikih in pod vplivom Zahoda«) pa obdobja od humanizma in renesanse do konca 19. stoletja (pri Slovencih je zadnji Ivan Cankar). Tematizacija dalmatinsko-dubrovniške literature nastopi takoj na začetku drugega razdelka (Murko, »Südslawischen Literaturen« 210–217). Tu Murko poudarja, da za razliko od srednjega veka, ko je bil ključen bizantinski vpliv, začnejo na južnoslovanske literature vplivati zahodne ideje in gibanja; v prvi fazi je bil po njegovi presoji odločilen predvsem vpliv humanizma, renesanse, reformacije in protireformacije. Brez njih, tako je prepričan Murko, ne bi bil možen moderni (novoveški) razvoj literatur v narodnih jezikih, in to pri vseh (zanj) temeljnih južnoslovanskih narodih: Slovencih, Hrvati, Srbih in Bolgarih.

Murko ugotavlja, da je bil v 16. in 17. stoletju v celotnem južnoslovanskem prostoru najpomembnejši prav Dubrovnik, »južnoslovanske Atene« (211), seveda v kontekstu celotne dalmatinske obale. Zaradi bližine Italije se je na tem področju že precej zgodaj pojavila renesansa, ki se v slovanskem svetu sicer pojavi samo še na Poljskem (211). Murko pri predstavitvi te književnosti vestno sledi kronološko-razvojni logiki: od zgodnjih humanistov in Marka Marulića, »očeta hrvaške literature«, ga pot vodi do pregleda renesančne literature, ki doseže vrh pri komediografu Marinu Držiću. Ob tem pa ne spregleda pomena prevodov velikih italijanskih renesančnikov (Tasso, Guarini). Sledi obravnava 17. stoletja, ki ga po Murku zaznamujeta jezuitsko šolstvo in marinizem, tu pa nastopi največja figura dubrovniške literature, Ivan Gundulić (215). Za njim ima za omembe vredne še Dubrovčana Džona Palmotića in Ignjata Đurđevića (Murko piše: Gjorgjić), tega kot

zadnjega velikega dubrovniškega pesnika (215). Od drugih dalmatinskih pesnikov omenja še Petra Kanavelića, Jerolima Kavanjina in Brna Karnarutića – ta naj bi bil po Murku edini posnemovalec baročnega sloga (215–216). Pregled nato sklene z ugotovitvijo, da je bila dalmatinsko-dubrovniška književnost v drugi polovici 17. stoletja sicer že v zatonu, a je v 18. stoletju svoj svojevrstni labodji spev pustila s proznimi prevodi Molièrovih komedij (216).

Skratka, tu gre za soliden hiter pregled južnoslovanskih literatur, ki je kot tak zvečine še dandanes veljaven, pogrešamo pa seveda poglobljeno literarnozgodovinsko refleksijo. Z vidika literarnozgodovinske poglobljenosti, obsežnosti in metodološke izostritve je zato pomembnejše naslednje Murkovo delo, ki je izšlo istega leta in ki je zaradi svoje temeljitosti ostalo še nekaj desetletij najpoglavitejše delo s tega področja: *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen* (*Zgodovina starejših južnoslovanskih literatur*, 1908; ponatis 1970). Tu je Murko dokončno presegel biblio-biografske metode starejšega literarnega zgodovinopisja, ki je obravnavalo isto snov, namreč slovensko, hrvaško, srbsko in bolgarsko literaturo od začetkov do konca srednjega veka.

V tem delu Murko že v samem predgovoru na kratko pojasni svoja tematska in metodološka izhodišča. Najprej poudari, da je literature južnoslovanskih narodov po njegovem prepričanju treba obravnavati skupaj in ne posamezno oziroma paralelno (Murko, *Geschichte* iii) V metodološkem oziru pa se zavzema za literarnozgodovinski prikaz (*Darstellung*), ki skuša biti kronološko natančen, in si nato na tej podlagi prizadeva rekonstruirati razvojno zgodovino poglavitnih idej, ki so oblikovale zahodno kulturno in literarno zgodovino, pri čemer je posebna pozornost usmerjena na pokrajinske (*Landschaft*) oziroma regionalne razlike (v). Od tod je tudi razvidno, zakaj tako veliko prostora namenja skiciranju občezgodovinskega ozadja, in sicer predvsem zato, ker literatura zanj ni povsem avtonomna zgodovinska realnost, ampak lahko obstaja samo v širšem družbeno-političnem kontekstu. Oziroma kot plastično pravi Murko sam: »Literatura ni rastlina, ki bi rasla v steklenem loncu [*Literatur ist keine Glaspflanze*]« (vi).⁶

V tem delu je navzoč tudi opazen komparativistični moment, ki razpravo vendarle potiska v območje prave primerjalne literarne zgodovine. Murko je namreč pri presoji zgodovinskega razvoja južnoslovanskih literatur vselej pozoren tudi na »rusko povezavo«. To se na primer jasno kaže v naslednji trditvi: »Velik interes predstavlja dejstvo, da je

⁶ Murkov pristop je, kakor bi rekli dandanes, interdisciplinaren, saj v svoje literarno zgodovinopisje vpleta tudi dejstva iz etnografije, lingvistike, statistike, demografije, geografije itd.

ruska literatura tudi zahodnoevropske pripovedi najprej prejela posredovane prek južnih Slovanov, še preden se je velik tok poljskih vplivov zlil v moskovsko kraljestvo» (184).

Osrednja Murkova teza v tem delu se opira na razmejitev vzhodnih in zahodnih vplivov na južne Slovane. Murko namreč trdi, da je navezanost južnoslovanskega prostora na Bizanc (in jezikovno najprej na grščino ter potem na cerkveno slovanščino) – to seveda najmanj velja za Slovence in najbolj za Bolgare in Srbe – južne Slovane izolirala od kulturnega in literarnega razvoja na Zahodu (ta izolacija je na vzhodnem delu južnoslovanskega prostora trajala vse do 18. stoletja), kar jih je kljub nekaterim literarnim dosežkom, kot so apokrifni in hezihastični teksti, pahnilo v mrtvilo oziroma nekakšno mumifikacijo. To pa je bilo v resnici – in tu se Murko sklicuje na Karla Krumbacherja, ustanovitelja bizantinistike kot posebnega področja vednosti – značilno že za samo bizantinsko kulturo, in to celo v obdobju njenega največjega razcveta v 12. stoletju. Zato ni čudno, da južni Slovani, ki so od te mumije (Bizanca) dobivali samo male in še to cerkvene kose, v srednjem veku še niso mogli pokazati ničesar zares umetniškega (110). Povsem drugače je bilo – tako Murko – na Zahodu, kjer srednjeveška latinščina nikoli ni izgubila povezave s klasično antiko, kar je naposled vendarle pripeljalo do renesanse in humanizma kot temelja zahodne kulture kot take, njenega razvoja, njene modernosti, njene klene ustvarjalnosti in individualnosti. In prav na ta temelj se je naslonila tudi dalmatinsko-dubrovniška literatura kot edini velik literarni dosežek celotnega južnoslovanskega prostora vse do romantike.

Ob tem ključnem literarnozgodovinskem uvidu v sam *telos* zahodnoevropske kulture in literature se torej skoraj kakor *ex negativo* pojavi Dalmacija z Dubrovnikom na čelu, ki za Murka pričuje o tem, kaj bi slovanski Jug lahko bil, če bi imel več zgodovinske »sreče«. In zato mora Murko v resnici pisati monografijo tudi o odsotnosti visoke literature, ki bi bila primerljiva tako latinski kot ljudski ustvarjalnosti zahodnega srednjega veka (od trubadurjev do Danteja): »Kaj so pravoslavni Slovani zamudili in kaj bi lahko dosegli, pokaže prav majhno južnoslovansko področje, ki je bilo v nenehnem stiku z Italijo, namreč pomembna dalmatinsko-dubrovniška literatura renesanse« (111).

Kot nekakšno dopolnilo k tej monografiji je treba upoštevati Murkov članek v *Srpskem književnem glasniku* iz leta 1911, ki je po svojem značaju sicer bolj poljudne narave, vendar je v marsičem relevanten za razumevanje Murkovega pogleda na južnoslovanske književnosti. Ta se zvečine osredotoča na takrat posebno pereče vprašanje o razmerju med srbskim in hrvaškim jezikom. Glede tega vprašanja se

Murko pokaže za zvestega Miklošičevega učenca z jasnimi novoilirskimi idejami ali celo ideologijo, saj se na primer zavzema za enotnost srbskega in hrvaškega jezika ter posledično tudi literature. Pri tem graja pregleda zgodovine srbske literature izpod peresa seveda srbskih literarnih zgodovinarjev, ki praviloma vedno vključujejo dalmatinsko-dubrovniško literaturo, izpuščajo pa na primer hrvaške glagoljaške in protestantske spise, kar se Murku skladno z njegovim prepričanjem zdi neupravičeno, češ da to ne samo, da ni dosledno, ampak se prav v tem kaže tudi (srbski) partikularni nacionalistični interes. Glede tega vprašanja je treba po Murkovem mnenju prisluhniti starejšim piscem samim, ki naj bi pogosto zatrjevali, da imajo en jezik in da so pravzaprav en narod (pač z dvema imenoma): »Vsa dalmatinsko-dubrovniška književnost se je namreč spreminjala od 15. do 18. stoletja, vendar je imela isti izvor in ves čas tudi iste okoliščine, ideale, vzore, pesniške oblike in jezik. Najbolj kompetentni sodniki v tem so naši starejši pisci sami, ki so nam, posebno v svojih pismih, zapustili mnogo dokazov, da so se čutili enega jezika, se pravi enega naroda« (Murko, »Hayka« 910).

Tu se seveda ne moremo resno spuščati v precej zapleteno problematiko Murkovega stališča glede tega vprašanja, a je vendar treba reči – morda celo Murku v bran –, da pri njem ni nobenega nacionalističnega interesa niti ne favoriziranja enega naroda pred drugim, saj je njegov vidik treba razumeti – in morda je lahko v tem smislu vsaj v neki meri ta pristop aktualen – v smeri transnacionalne in medkulturne literarne zgodovine. Četudi sta zanj srbska in hrvaška književnost (vsaj v starejših obdobjih) nerazdružna celota, se ta vedno nujno vklaplja v še večjo celoto južnoslovanske književnosti oziroma, bolje rečeno, južnoslovanskih literatur – tu je treba vendarle uporabljati plural (saj južnoslovanska književnost kot taka tudi za Murka ne obstaja, obstajajo samo južnoslovanske književnosti).

Še veliko bolj pa je ta članek pomemben zato, ker v njem naletimo tudi na nekatere misli, ki zelo plastično razkrivajo Murkov pogled na literarno zgodovino: kot tako. Murko se namreč med drugim eksplícitno zavzema za »sinhrono« literarno zgodovino: »Znanstveni razlogi nadalje zahtevajo, da se mora zgodovina književnosti obravnavati sinhronistično, se pravi, kako se je razvijala v istem času v različnih prostorih, katere ideje, potrebe in forma so bile skupne in v čem in zakaj so se posamezni prostori razlikovali« (911).

Poleg tega se, vsaj v tem, ko zavrača preprosto biografsko in bibliografsko deskripcijo (v smislu nekakšnega »vulgarnega« pozitivizma) ter poudarja pomen organskega in sintetičnega preučevanja literarne zgodovine, nekoliko pomakne v okrožje duhovnozgodovinskega pristopa:

Razumljivo je, da takšna moderna zgodovina književnosti ne more biti samo bibliografska in biografska. Z nalogami zgodovine književnosti se nikakor ne sklada suho naštevaje evangelijev in drugih cerkvenih knjig ter njihovih rokopisov že v starejši dobi; v novi dobi pa je treba še bolj poudariti glavne književnike in boljša dela in tako podajati popolno sliko tistega časa, o katerem je govor, in njegovega književnega razvoja. (911)

In ta razvojni vidik se kaže predvsem v idejah, strujah in gibanjih, ki jih pri srbski in hrvaški (oziroma za Murka zdaj kar srbsko-hrvaški) literaturi na začetku novega veka zaznamujejo reformacija, protireformacija, humanizem in italijanska renesansa (921). Zato je popolnoma jasno, da je po Murkovi presoji treba tudi samo dalmatinsko-dubrovniško književnost obravnavati na ta način, torej strogo kronološko-razvojno in v kontekstu vplivov omenjenih zahodnoevropskih idejno-kulturnih silnic (922).

Posebej vpadljivo je, da Murko v tem prispevku opozarja na pomen protireformacije, ki ni pomembna samo za južnoslovanski prostor nasploh, ampak – kar se mogoče zdi na prvi pogled sporno – tudi za srbski prostor: »Od tod se vidi, kaj pomeni protireformacijsko gibanje na slovanskem Jugu tudi za Srbe. Brez njega se ne da pravilno razumevati niti vrhunca dubrovniške književnosti, niti ostale dalmatinske, niti bosanske, niti zgodovinskega razvoja književne enotnosti Hrvatov in Srbov« (920).

Ta trditev pa nas neposredno pelje k naslednjemu velikemu Murkovemu delu, ki se ga bo lotil šele dobrih petnajst let pozneje in v katerem bo skušal med drugim eruditsko pokazati tudi to, zakaj je prav protireformacija tako ključna za oba naroda oziroma, rečeno z Murkovo sintagmo, za ta »narod z dvema imenoma«.

Praško obdobje

Zadnja postaja Murkove akademske poti je bila Praga. Tu je na Karlovi univerzi leta 1920 prevzel Južnoslovanski seminar, nato leta 1922 celoten Slavistični seminar (Jensterle Doležal 84). Leta 1927 je uspel izdati svojo drugo veliko literarnozgodovinsko sintetično monografijo *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven (Pomen reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov)*, ki je prav tako postala klasično delo slavistike (Angyal 503). Podobno kot pri njegovi *Zgodovini starejših južnoslovanskih literatur* gre tudi pri tem delu za »pregledno sintezo dosedanjih izsledkov, razširjeno z obilnimi prispevki iz lastnih študij pisca in živahno

prepleteno z obilico opazk in glos« (Glonar 312), metodološko pa je usmerjeno k zgodovini idej (*Ideengeschichte*), ki so glavno gibalno razvoja literarne zgodovine. In vodilni »ideji« sta tokrat, kolikor je obravnavna časovno omejena na 16. in 17. stoletje, reformacija in protireformacija, ki sta po Murku temeljno krojili usodo tako splošnega kulturnega kot specifičnega literarnega življenja v celotnem južnoslovanskem prostoru.

Tudi v tem delu dalmatinsko-dubrovniška literatura sicer ni v ospredju, a vendarle naletimo na mnogo opazk, ki se nanašajo nanjo in se vklaplajo v Murkovo splošno argumentativno linijo o literarnozgodovinskem razvojnem gibalno (reformacije in protireformacije). Tako se, recimo, Murko na nekem mestu izjasni o Ivanu Gunduliću, ki ga nima samo za največjega hrvaškega pesnika do 19. stoletja, kot ga ima še danes hrvaška literarna zgodovina (Novak 85), ampak kar za »najpomembnejšega pesnika slovanstva pred 19. stoletjem« (Murko, *Bedeutung* 45). In nato v navezavi nanj zatrjuje, da njegovega pesništva, ki naj bi predstavljalo kar zlato dobo dubrovniške literature kot take, ni mogoče razumeti mimo duhovnega konteksta zahodne protireformacije. Pravzaprav je za Murka prav ta idejnozgodovinska struja temeljna za razumevanje vsakršnega umetniškega pesništva konec 16. in v začetku 17. stoletja, ne samo nabožnih poučnih besedil v tem prostoru (45). S tem Murko podeli protireformaciji temeljni duhovnozgodovinski naboj, ki naj bi bil po njegovem enoten za vse južnoslovansko področje in je v osnovi analogen temu, kar bo pozneje v evropski literarni zgodovini pomenila ne samo slogovna, temveč tudi splošna periodizacijska oznaka »barok«.⁷

Kljub pogostim težnjam v smeri duhovne zgodovine (predvsem glede razumevanja globljega, duhovnega pomena reformacije in protireformacije) pa je res, da tudi v tej knjigi Murko po svojem osnovnem vodilu ostaja pozitivist, čeprav so dvajseta leta že čas, ko se je na nemških univerzah zasidrala duhovnozgodovinsko orientirana literarna zgodovina. To je zelo jasno razvidno tudi iz drobnih opazk, ki so včasih »skrite« v obilnih opombah pod črto. Na primer najočitneje pri obravnavi Juraja Križanića (1618–1683), hrvaškega teologa, filozofa in polihistorja, ki je šel v drugi polovici 17. stoletja Rusom oznanjat panslavizem. Ob kritiki Jagićeve knjige o tem slovitem Hrvatu (*Život i rad Jurja Križanića*, 1917) Murko omenja tipične tainovske ideale in zapiše, da

⁷ Treba je reči, da Murko večinoma še ne uporablja slogovne oznake »barok« v smislu historične kulturno- in literarnozgodovinske periodizacije. Ta termin se je v času pisanja Murkove knjige pravzaprav šele začel uveljavljati v germanistiki oziroma v nemški literarni zgodovini, za to pa sta bila najbolj zaslužna Theophil Spoerri in Oskar Walzel.

»tudi Jagić premalo upošteva milje in čas, ki sta porodila Križanića« (47, op. 5).

Murkov zadnji prispevek o dalmatinsko-dubrovniški književnosti – ta je pravzaprav edini, ki je izključno posvečen tej temi – je izšel v zborniku, posvečenem sedemdesetletnici Milana Rešetara, hrvaškega filologa, literarnega zgodovinarja in specialista za dubrovniško literarno in kulturno zgodovino. Tu Murko pod svoj literarnozgodovinski drobnogled vzame začetek dubrovniške renesančne poezije, pri čemer, nasprotno kot prej pri Križaniću, v glavnem pritrjuje Jagićevi tezi, da je na prve dubrovniške pesnike, vsaj tiste, katerih besedila so se ohranila (sem spadata Šiško Menčetić in Džore Držić), bolj vplivala trubadurska poetika kot pa petrarkizem.⁸ Murko nadalje specifikira, da gre za vpliv poznosrednjeveškega trubadurskega pesništva v Neaplju, ki je bil tedaj pod špansko oblastjo, tako da naj bi se tu dlje ohranila stara provansalska poetika, ki je potem, ko jo je konec 15. stoletja zaneslo tudi na vzhodno obalo Jadrana, spodbudila umetno pesništvo v Dubrovniku. Novo v zvezi z Murkovo presojo dubrovniške literature je v tem članku to, da se zdaj poveča tudi konkretni analizi pesmi in s številnimi navedki pokaže na v temelju (pozno) trubadursko poetiko obeh Dubrovčanov. V prvi vrsti je dokaz za njuno trubadurstvo »eksplicitna« erotika, kot je na primer motiv razgaljenja prsi: opevana dama svojemu pesniku trubadurju pokaže »bile prsi« in mu celo dovoli, da nanje nasloni svoj obraz (Murko, »Nekoliko riječi« 234–235). Murko namreč trdi, da bi bila v okrožju precej poduhovljenega petrarkističnega opevanja ljubljene dame takšna frivolna čutnost tako rekoč nemogoča. Poleg tega pa trubadurski vpliv na oba pesnika prepozna tudi v literarnozvrstnem smislu, saj pokaže, da sta uporabljala posebno pesemsko zvrst alba (ali jutranjica, zornica), in tako konstatira, da »imamo torej na slovanskem Jugu prave trubadurje« (237).⁹

Ta Murkov prispevek je torej nekakšna miniatura študija konkretnega literarnega vpliva, ki tematizira »presajanje provansalske lirike na druga področja« (237), se pravi v tem primeru na dubrovniško, in s tem seveda drobno, a pomembno poglavje v literarni zgodovini južno-slovanskih literatur. Vendar ne samo to. V sklepnem delu Murko poda tudi nekaj metodoloških misli, ki so zelo pomembne za razumevanje

⁸ Tako sta oba najzgodnejša dubrovniška pesnika označena že v prvem Murkovem pregledu južnoslovanskih literatur iz leta 1908, namreč kot »prava trubadurja, ne petrarkista« (Murko, »Südslawischen Literaturen« 213).

⁹ Murkova presoja je glede tega še danes veljavna in aktualna, kolikor je trubadurski vpliv pri prvih dubrovniških pesnikih podcenjen tudi v sodobni hrvaški literarni zgodovini (gl. Novak 35–36).

njegove komparativne literarne historiografije kot take. V navezavi na trubadurski vpliv namreč pravi, da je njegova »presaditev« vedno odvisna od konkretne družbeno-politične podlage, torej od posebnega ustroja fevdalne družbe, ki je variiral od regije do regije in je imel tudi v Dubrovniku svojo specifiko. Zato se s svojim pozivom, da je treba zgodnje dubrovniško pesništvo poznega 15. in zgodnjega 16. stoletja presojati v kontekstu trubadurske lirike, Murko v resnici zoperstavi starejšemu, po svojem bistvu še romantičnemu vrednotenju, da je ta lirika v primerjavi z ljudskim pesništvom južnih Slovanov pravzaprav zgolj imitacija italijanskih virov in da kot taka nima večje zgodovinske in estetske vrednosti. Prav nasprotno velja po njegovem za celotno dalmatinsko-dubrovniško literarno produkcijo 16. in 17. stoletja, in sicer, da ima ta v kontekstu celotnega prostora južnoslovanskih literatur izjemno mesto.

Ob tej analizi lahko znova prepoznamo tudi specifičen Murkov pozitivizem, ki največ stavi na prepoznavanje literarnih vplivov velikih literarnozgodovinskih idej, struj in gibanj ter njihovo variabilnost zaradi specifične vsakokratnega družbeno-političnega in kulturnega konteksta. Ta specifičnost se kaže tako v jezikovni kot splošni kulturni zavesti, ki oblikuje individualizirano gramatično, metrično in splošno poetološko elegantnost izraza kot poseben *esprit* – ali je tu vendarle na delu Murkova koncesija duhovnozgodovinskemu terminu *Zeitgeist*? –, ki je nato tudi sprožil posebno lokalno recepcijo. Murko namreč v navezavi na zgodnjo dubrovniško liriko ugotavlja, da je ta vendarle zmogla nagovoriti tedanje domače, lokalno občinstvo (o čemer pričajo prepisi in nastanek večjega kanconijera oz. antologije). Ob tem dejstvu, ki je droben, a hkrati vendarle opazen premik k relevantnosti *Wirkungsgeschichte* za literarnozgodovinsko analizo, Murko na koncu razprave skoraj evforično vzklíkne: »Sva čast društvu, koje je njihove pjesme slušalo i prepisivalo, sakupilo u velikom kanconijeru te ih još dugo čitalo i podržavalo« (240).

Sklep

Z vidika metodološke usmeritve literarne zgodovine je tudi v tem prispevku pomembna sklepna Murkova ocena, kako je po njegovem treba preučevati južnoslovanske literature – o njihovi enotnosti tudi tu Murko ne dvomi –, in sicer, da je kljub nekaterim veljavnim postulatom crocejskega intuitizma in subjektivizma za literarnega zgodovinarja vendarle nujna filološka usmerjenost, torej tudi dobro poznavanje

jezika (Murko, »Nekoliko riječi« 242). S tem Murko tako rekoč potrdi svoj življenjski literarnozgodovinski *credo*. Lahko bi rekli, da je to nekakšen »mehki«, filološko orientiran pozitivizem, ki literaturo sicer ves čas postavlja v širši zgodovinski kontekst, a mora biti vselej prepojen z izostreno filološko erudicijo (ki se tudi sama nikoli ne omejuje samo na eno nacionalno polje),¹⁰ da bi lahko potem v duhovnozgodovinskem smislu nazadnje pokazal na individualnost in edinstvenost velikih literarnih stvaritev, ki seveda niso izkaz nekega »transcendentalnega« *zeitgeista* – v smislu tipične duhovnozgodovinske manire –, ampak rezultat razvojne simbioze materialnih in duhovnih pogojev vsakršnega literarnega ustvarjanja.

LITERATURA

- Angyal, Andreas. »Matija Murkos Bedeutung für die südosteuropäische Barockforschung«. *Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur*, ur. Werner Krauss, Walter de Gruyter, 1969, str. 501–511.
- Dolinar, Darko. »Matija Murko in slovenska literarna veda«. *Slovenski slavistični kongres, Nova Gorica 2001. Evropsko leto jezikov / Sodobna slovenska književnost / Matija Murko*, ur. Marko Jesenšek, Slavistično društvo Slovenije, 2002, str. 98–107.
- Dolinar, Darko. *Pozitivizem v literarni vedi*. Državna založba Slovenije, 1978.
- Dolinar, Darko. *Slovenska literarna veda od Trubarja do druge svetovne vojne*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Glonar, Joža. »Recenzija knjige *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, Matija Murko«. *Ljubljanski zvon*, let. 48, št. 5, 1928, str. 311–313.
- Jensterle Doležal, Alenka. »Znanstveno delo profesorja Matije Murka v praškem obdobju«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 81–100.
- Kahn, Andrew, et al. *A History of Russian Literature*. Oxford University Press, 2018.
- Kramberger, Petra, in Samide, Irena. »Matija Murko in dunajska germanistika«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 43–65.
- Marsch, Edgar, ur. *Über Literaturgeschichtsschreibung. Die historisierende Methode des 19. Jahrhunderts in Programm und Kritik*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.
- Matl, Josef. »Zum 100. Geburtstag Matthias Murkos: Matthias Murkos Leistung und Bedeutung für die Südostforschung«. *Südost-Forschungen*, let. 20, 1961, str. 225–244.
- Murko, Matija. *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1927.
- Murko, Matija. *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*. C. F. Amelang, 1908.
- Murko, Matija. »Наука о језику и књижевности Хрвата и Срба«. *Srpski književni glasnik*, let. 27, 1911, str. 907–923.

¹⁰ To poudarja tudi Josef Matl, ko pravi, da se je Murko »zavzemal za sestrski odnos med slovansko, germansko in romansko filologijo« (Matl 238–239).

- Murko, Matija. »Nekoliko riječi o prvim dubrovačkim pjesnicima«. *Zbornik iz dubrovačke prošlosti. Milanu Rešetaru o 70oj godišnjici života*, ur. Vladimir Čorović et al., Jadran, 1931, str. 233–243.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Murko, Matija. »Die südslawischen Literaturen«. *Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen*, Adalbert Bezzenberger et al., B. G. Teubner, 1908, str. 194–245. *Die Kultur der Gegenwart* 1/9.
- Novak, Slobodan Prosperov. *Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas*. Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.
- Prijatelj, Ivan. »A. N. Pypin«. *Ljubljanski zvon*, let. 26, št. 1, 1906, str. 31–38; let. 26, št. 2, 1906, str. 104–108; let. 26, št. 3, 1906, str. 153–155; let. 26, št. 4, 1906, str. 215–221.
- Salm, Peter. *Drei Richtungen der Literaturwissenschaft. Scherer – Walzel – Staiger*. Walter de Gruyter, 1970.
- Slodnjak, Anton. »Matija Murko (1861–1952)«. *Slavistična revija*, let. 5–7, št. 1, 1954, str. 41–75.
- Smolej, Tone. »Matija Murko in predfrancoski začetki slovenske primerjalne književnosti v 19. stoletju«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 9–22.
- Virk, Tomo. *Duhovna zgodovina*. Državna založba Slovenije, 1989.

Matija Murko's Literary History and Dalmatian-Ragusan literature

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / positivism / history of ideas / Dalmatian-Ragusan literature

This article focuses on Matija Murko's treatment of older Dalmatian-Ragusan literature from the fifteenth to the eighteenth century. While this topic was not the primary focus of Murko's literary-historical writing, he addressed it throughout his academic career, particularly in his major literary-historical works (*Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*, 1908, and *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, 1927). Murko recognized that this literature represented the artistic culmination of all South Slavic literatures up to the nineteenth century, which is why it holds a special place in his research, despite being treated sporadically. Furthermore, the discussion aims to demonstrate that the thematization of this literature may serve as the clearest reflection of Murko's overall literary-historical approach: a philologically oriented literary positivism that due to its intercultural and comparativist nature, remains receptive to influences of the history of ideas (*Geistesgeschichte*). Murko developed this intellectual breadth

during the formative period of his academic career, especially through his interactions with the Germanists of the Scherer school (E. Schmidt) and the Russian literary historians of his time (A. N. Veselovsky and A. N. Pypin).

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.04>

Matija Murko med romantično filologijo in moderno znanostjo

Andraž Jež

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0009-0005-1696-268X>
andraz.jez@ff.uni-lj.si

Prispevek dozdašnjim razmislekom o Murkovem mestu v sočasnih intelektualnih tokovih dodaja nekaj opazanj. Posveti se zlasti njegovemu kompleksnemu odnosu do romantike, o njem pa razpravlja v okviru, ki romantiko evropske fevdalne periferije razume kot temeljno drugačno od zahodne, predvsem angleške. Najprej analizira Murkovo slavistično formacijo, ki jo osvetli z nazori Jerneja Kopitarja in Franca Miklošiča, v njej pa razbira tako izrazite romantične elemente evropske periferije kot tudi elemente, ki se v romantično tradicijo ne vklapljajo tako zlahka. Slednje naveže še na Murkov pozitivizem, h kateremu sta ga pritegnila germanistični študij in nadaljnje strokovno izpopolnjevanje. Nazadnje prispevek v analizi Murkovega izpričanega odnosa do romantike ugotavlja, da je literarni zgodovinar kljub svojemu romantičnemu navdušenju nad slovanskim povezovanjem oznako »romantičen« največkrat uporabljal pejorativno, in sicer kot ne dovolj strokovno oz. kot nerazumno. Predvsem pa v zadnjem delu prispevek dokazuje, da se je literarni zgodovinar v metodološkem smislu še bolj kot Miklošič odmaknil od romantičnonacionalistične osredotočenosti na domnevno avtohtone nacionalne singularnosti. Murkovo mladostno delo o vplivu nemške romantike na češko pionirsko opozarja na transnacionalni karakter umetniške smeri, od katere so se številni češki inteligenti, ki jih danes razumemo kot paradigmatične romantike, deklarirano distancirali, saj so jo enačili z individualističnim byronizmom. Hkrati pa implicira večjo vzajemno bližino določenih evropskih romantik nasproti drugim.

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / romantika / romantični nacionalizem / slavistika / panslavizem / Kopitar, Jernej / Miklošič, Franc

V čem je romantika romantična?

Romantiko je izredno težko definirati, saj njenim prepoznavnim značilnostim v umetniških delih težko najdemo skupno lastnost.¹ Prispevek se v razumevanju romantike opira na zasilno delitev med literarno romantiko kapitalističnih centrov (zlasti angleško) in fevdalnih periferij nastajajočega evropskega tržišča (Jež, »Stanko Vraz« 124–134). Ta delitev, ki razvija predhodna dognanja,² poskuša premostiti vrzel med dvema drugima shematičnima pojmovanjema; sintetično namreč mediira med argumentacijo, da zaradi različnih, celo nasprotnih teženj v posameznih nacionalnih književnostih sploh ne moremo govoriti o enotni romantiki (prim. Lovejoy), in nasprotnim dokazovanjem, da je romantika vseevropsko gibanje s prepoznavnimi skupnimi koncepti, simboliko in podobjem (prim. Wellek, »Concept« in »German and English Romanticism«). Po tej delitvi se je romantika v Angliji poznega 18. stoletja oblikovala deloma kot reakcija na konformizem angleške meščanske javnosti ob industrijski revoluciji in razkroju mecenstva, medtem ko je v deželah vzhodno od Rena ali na Irskem prehitela industrializacijo, pogosto pa tudi nastanek javnosti in novega, meščanskega konformizma. Tako tudi romantični umetnik in njegovo sporočilo nista mogla biti enaka: angleški romantik je bil centrifugalen individualist in se je želel razočaran iztrgati iz družbe, ki je izdala lastne ideale; centripetalna nemški in zlasti slovanski romantik pa sta za seboj pogosto klicala narod, polna upov v še neomajane ideale novega časa ter zazrta v največkrat namišljeno mogočno preteklost in njeno mistično zvezo z narodom svojega časa. Skoraj vsi srednje- in vzhodnoevropski romantični literati predmarčne dobe, za katere to ne velja (tisti torej, ki so literarno javnost že pred sredino stoletja vznemirili ne le s poudarjenim lirizmom, temveč tudi z edinstvenimi izrazi dvoma, internega konflikta ali celo obupa, ki v angleški romantiki že nekaj desetletij niso bili redki), so v naslednjih stotih letih postali nacionalni pesniki (Jež, »Stanko Vraz« 124–134).

Predpostavimo, da če kaj, oba tipa romantike vendarle družijo tendenca k zanosu, ki se trmasto in pogosto iracionalno zoperstavlja takšnim ali

¹ »Tudi tisto, kar so povedali novi umetniki sami, nam skoraj nič ne pomaga, ker so njihove izjave sicer zelo odločno zvenele, pogosto pa ne kažejo nobene razumne vsebine« (Hobsbawm 309).

² Mdr. bosanski literarni zgodovinar Salko Nazečić v svoji študiji iz leta 1961 izvrstno oriše distinkcijo med zahodnoromantičnim in ilirskim pesništvom, a lastnosti slednjega v prvi vrsti opisuje kot hrvaško posebnost nasproti splošni evropski romantiki (Nazečić 32–33).

drugačnim danostim.³ To prepoznavno občutje, ki ga v nasprotju z umerjenostjo prejšnje dobe izražajo vse veje umetnosti, lahko v sledovih najdemo daleč onkraj umetnosti. In medtem ko je v zahodnih romantikah tak zanos največkrat motiviral individualizem, je v srednje- in vzhodnoevropskih v glavnem veljal nastajajoči nacionalni skupnosti. V slovenski književnosti tovrsten zanos romantičnega nacionalizma jasneje kot Prešeren izpričuje epika v 40. letih,⁴ mogoče pa ga je prepoznati tudi v poznejšem slovenskem pisanju. Toda še pomembneje z ozirom na evropski kulturni kontekst: »V še širšem smislu [...] je pristop do umetnosti in umetnikov, ki je značilen za romantiko, postal uveljavljen pristop družbe srednjega razreda 19. stoletja in še vedno ohranja velik del svojega vpliva« (Hobsbawm 310–311). Tudi romantični zanos za nacionalno na evropski periferiji še zdaleč ni ostal omejen na literaturo, pa tudi ne na sredino stoletja, s katero literarni pregledi običajno sklepajo obravnavo romantike. Nasprotno: prek persistentnih in vzajemno kompetitivnih romantičnih nacionalizmov je vsaj do prve svetovne vojne (pogosto pa tudi pozneje) romantika preživela v dobršnem delu humanistike s tega področja.

Diahrona lingvistična zasnova in obseg slavistike, v kakršni je intelektualno dozorel Matija Murko, sta izhajali iz istega historizma, ki je bil tudi v jedru s Herderjem navdahnjene literarne romantike periferij.⁵ In na izročilo filologij, ki so jo konec 18. stoletja začeli zanimati ljudski jeziki in jih lahko razumemo kot prve poganjke romantičnega nacionalizma, se Murkov opus naslanja v marsičem: marljivo zbiranje, popisovanje in fonografsko snemanje avtentičnih ljudskih pevcev na Balkanu izhajajo prav iz omenjene tradicije in Murka povezujejo s tistimi, ki so na sledi Vuka Karadžića⁶ starinarsko popisovali ljudsko blago – od Stanka Vraza kot zbiralca ljudskih pesmi v 30. letih do Janeza Trdine kot etnografa dolenskih običajev okoli leta 1870. Tudi velik del druge

³ Tej sodbi deloma pritegne Ivan Prijatelj: »Bistvena znaka romantike pa sta: mogočen zanos, podžgan po svetovnih primerih, in lehkotni polet preko vseh realnih težkoč in ovir. Dejanskost se v romantiki omalovažuje in malone zanemarja« (Prijatelj 8).

⁴ Daljši članek na temo zgodnje slovenske epike s poudarkom na pospešeni dejavnosti po letu 1848 bo izšel v kratkem (prim. Jež, »Slovenian Romantic Epic«).

⁵ Z apliciranjem literarnega termina na sočasno filologijo Murko ni imel težav. Ob tem, da je večkrat izpostavil Kopitarjevo romantičnost (o čemer več v nadaljevanju), je zapisal tudi: »[N]i pa slučajno, da se je na slovanskem jugu začelo novo [romantično] literarno gibanje okoli l. 1830. naenkrat v Ljubljani, Zagrebu in – Gradcu, odkoder je dobil ilirizem svojega največjega pesnika, Stanka Vraza, *slovanska filologija pa svojega velikana Miklošiča*« (Murko, »Misli« 125; moj poudarek).

⁶ Pa tudi na sledi (kot se je izkazalo skozi čas, falsifikatorjev) Jamesa Macphersona in Václava Hanke.

Murkove dejavnosti je nemogoče razmejiti od njegovega poudarjanja pomena sorodnosti jezikov in vneme za povezovanje med Slovani (Grdina 45).⁷ To vnemo, v kateri se jasno zrcalijo težnje slovanske romantike, je ohranil še po prvi svetovni vojni, ko se je ustalil v Pragi:

Moje mnogostransko in bogato znanstveno življenje je doseglo svoj vrhunec v slovanski Pragi, kjer tudi najdalje živim in delujem. Povsod sem opravljal svojo dolžnost, toda v Pragi sem lahko delal po svojih znanstvenih in narodnih idealih iz polnega srca. V domovini slovanske filologije so bila tla tudi najbolje pripravljena. (Murko, *Spomini* 175)

V mestu, ki ga je Vraz zaradi prestiža med panslavisti imenoval »zlatni Prag« in ga maja 1848 drugič obiskal kot eden od dveh podpredsednikov velikega slovanskega kongresa (Jež, *Stanko Vraz* 339), je tako dovršil svoje znanstveno delo in izpolnil mladostne romantične sanje. V prispevku želim z analizo Murkove formacije, opiranjem na Murkova besedila iz različnih obdobj in upoštevanjem predhodnih razmislekov odkriti, koliko Murkovo znanstveno delo dolguje romantičnim sanjam, ki so ga navdihovale, koliko pa od njih že odstopa.

Kopitar – Miklošič – Murko: romantična tradicija

Murkovo mladostno znanstveno formacijo v 80. in do neke mere tudi v 90. letih 19. stoletja na Dunaju in v Rusiji (Dolinar 84) lahko brez dvoma povežemo z romantiko (in romantičnim temam se je, kot bom pokazal prav kmalu, zapisal že v začetku svoje znanstvene poti).⁸ Bil je namreč nadaljevalec izročila svojega dunajskega učitelja Franca Miklošiča, ki je bil sam v filoloških pogledih legitimni naslednik Jerneja Kopitarja. Ker je svojo disertacijo zagovarjal pri Miklošičevem

⁷ Ta dejavnost je bila v začetku zastavljena izrazito panslavistično. Leta 1883, torej dolgo po Gajevem ilirizmu in dolgo pred iniciativami inteligentov zadnjih let monarhije, da bi Slovenci sprejeli štokavsko hrvaščino, je Murko pisal, da se mu zdi »potrebno in se ve da tudi mogoče, da se počasi oni proces, kateri je Hrvatom in Srbom dal jeden književni jezik, razširi tudi na Slovence«, ter celo da sam spada »k najprepričanejšim zastopnikom te ideje« (Murko, *Miklošič* 31). Pozneje je ta nazor »zavrgel v korist samostojnosti slovenskega književnega jezika in slovenske kulture, ki se tako lepo razvija« (Murko, »Začetek« 9).

⁸ Tudi v slovensko literarno zgodovino je Murko »najprej posegal ob prerodu in romantiki: predaval in pisal je o Prešernu, o Čopu, o Vrazu in njegovem graškem krogu ter o ilirizmu. Prek literarnoprogramskih in kulturnopolitičnih nazorov romantike in narodnega preroda se mu je odpirala pot k preučevanju razvoja slovanske filologije« (Dolinar 85).

učiteljskem nasledniku Vatroslavu Jagiću, lahko rečemo, da je slovanski filolog, ki je Vuka Karadžića osebno nagovoril k zbiranju ljudskih pripovednih pesmi⁹ – kakršno je v povezavi z na novo pojmovanim Homerjem¹⁰ sooblikovalo vseevropsko romantično koncepcijo nacionalnega epa –, Murkov *doktorgrossgrossvater*. Tudi Murko Kopitarja mdr. izpostavlja kot »sodelavca vseh tedanjih romantičnih dunajskih časopisov in poznejših *Jahrbücher der Literatur*« (Murko, *Spomini* 113) ter eno ključnih osebnosti slovanske romantike (prim. Vidic 418).¹¹

Še veliko bolj neposredna Murkova vez s predmarčno romantiko pa je bil Miklošič, tudi sam Karadžićev prijatelj (Murko, »Začetek« 9). Prvi zasnutki vrhunske znanstvene dejavnosti Murkovega starejšega vzhodnoštajerskega rojaka, iz katere se je naposled razvilo primerjalno slovansko jezikoslovje (Murko, *Spomini* 39), izhajajo še iz kroga graških študentov v prvi polovici 30. let, navdušenih za slovansko filologijo in umetniško poezijo. Z najtesnejšim tovarišem Jakobom Frassom, ki je še pred koncem desetletja zaslovel kot ilirec Stanko Vraz, se je Miklošič znašel v središču študentskega kulturnega dogajanja (Drechsler 6; Jež, *Stanko Vraz* 210). Sprva sta si zanesenjaka porazdelila filološko delo –

⁹ Kopitarjev vpliv na reformo srbsčine na osnovi hercegovskega ljudskega jezika je znan (Kropej 96), a po Karadžićevih besedah je bila »zasluga g. Kopitarja« tudi ta, da je konec leta 1813 srbskemu filologu predlagal, naj začne zbirati ljudske pesmi (Karadžić 118; vsi prevodi tujejezičnih citatov so moji). Po poročanju Izmaila Sreznjevskega je Karadžić dejal celo: »A glavni uzrok, da sem jaz postal pisatelj, na vselej ostane *Kopitar*. V tem obziru se mu jaz imam zahvaliti, če ne za vse, vsaj za mnogo, za premnogo« (Sreznjevski 344; nav. po F. M. Št. 1).

¹⁰ »Od poznega 18. stoletja Homer ni bil več razumljen kot [...] učen, izjemen pesnik, kakor je bilo značilno za zgodnji novi vek, temveč kot predstavnik 'primitivne' narurne poezije« (Dehrmann 284). To pa je prav zgodaj določilo tudi romantični pristop do srbske ljudske epike. Kopitar je o tej že leta 1816 pisal: »Človeka še najbolj spomni na Homerja; kraljevi sinovi nosijo pisma eden drugemu, objemajo služabnike; cesarice skrbijo za ranjene; principi pasejo ovce, junaki jočejo itd. In za višek podobnosti te pesmi pojejo slepi rapsodi ob violini« (Kopitar 349). Murko se je v tovrstne povezave poglobil in našel še številne vzporednice. S svojim rezoniranjem – podkrepljenim s primerjavo več izvedb istih južnoslovanskih epov –, da si pesnik homerskih epov ni zapomnil v celoti, temveč je zelo dobro znal zgodbo, njeno verzifikacijo pa je vsakič vsaj deloma improviziral (Zabel 31), je Murko v nekem smislu in najbrž nehoti pritr dil temu zgodnjemu romantičnemu pogledu.

¹¹ »Velikega pomena za vse Slovane je bilo Kopitarjevo delovanje na Dunaju. Kljub svoji treznosti in kritični ostrini je bil pravi otrok romantike. To pojasnjuje predvsem tiste značilnosti, zaradi katerih je bil in je še vedno tako napadan: njegovo naklonjenost narečjem kot pisnim jezikom, njegovo navezanost na katolištvo in njegov zahodnoslovanski patriotizem. Kopitar je bil v stiku z bratom Schlegel, J. Grimmom in drugimi germanisti [ter] se zanimal za germanistična vprašanja« (Murko, *Deutsche Einflüsse* 12).

izredno talentirani Miklošič se je z vnelo lotil dela na primerjalni slovnici slovanskih jezikov, Vraz pa je začel pripravljati slovanski diferencialni slovar. Oba sta pisala tudi pesmi – in ljubezen do poezije je pri Vrazu naposled pretehtala,¹² četudi je vedno ostal povezan s filološkimi vprašanji.¹³

Murko učiteljeva graška leta sicer natančno opisuje v njegovem življenjepis (Murko, »Miklošičeva mladost« 117–125, 128–146). Tam Miklošiča vidi celo »na čelu« graških romantikov, ki so imeli sredi 30. let »veliko veselje s slovenskimi ljudskimi pesmimi« (138). Toda na drugem mestu, morda tudi zaradi znane razlike med »hladnim in treznim Miklošičem« ter »ognjevitim pesnikom Stankom Vrazom« (Vatroslav Oblak v Murko, »Miklošičeva mladost« 130), Murko učiteljevo romantično formacijo pripiše nekoliko poznejšemu obdobju v istem desetletju. In tokrat jo nedvoumno poveže z njegovim mentorjem: »Najbolj me je [med profesorji] zanimal Franc Miklošič, katerega je iz pravnika prevzgojil v filologa Kopitar v duhu romantičnega gibanja med graško slovensko mladino v tridesetih letih« (Murko, *Spomini* 39).¹⁴ Spomladi 1848, ko je bil že uveljavljen dunajski slavist, je Miklošič na čelu društva Slovenija sestavil oklic, ki je zahteval združitev vseh Slovencev ter jezikovno enakopravnost v šolah in uradih (Murko, »Miklošičeva mladost« 145), sopodpisal pa je tudi društveno vabilo na veliki slovanski kongres v Pragi.

Prav znameniti kongres leta 1848 v mestu, kjer je dobro stoletje pozneje umrl, je Murko pojmoval za enega od vrhuncev slovanske romantike (prim. Vidic 422). In panslavistična vnema za povezovanje

¹² Branko Drechsler je v knjigi, ki jo je Murko v recenziji ovrednotil pozitivno, o njuni romantiki pisal: »Sočasna romantika je [Vraza] vodila od suhoparnega učenja in skrbi za obstoj k idealom na Parnas. Miklošič je romantik, kolikor so romantične ideje po racionalizmu Dobrovskega prodrle tudi v znanost, posebno v slavistiko, Vraz pa je romantik pesnik, najizrazitejši v [hrvaškem] prerodnem obdobju« (Drechsler 7).

¹³ Med drugim je Vraz svoje jezikovne nazore razgrnil v svojem prvem natisnjem slovenskem besedilu, predgovoru k mladinskim povestim Aegidiusa Jaisa. Da bi bilo pisanje razumljivo vsem Slovincem, predlaga vzhodnoslovenski vokalizem brez redukcije, enoten zapis predloga »s« (predloga »z« z nezvenečo varianto »s«) in opustitev vzglasnega »n« v neimenovalniških sklonih »namestimen« (zaimkov) (Jež, *Stanko Vraz* 243–244).

¹⁴ Izjava iz *Spominov* si z zgodnejšim Miklošičevim življenjepisom ne nasprotuje le v dataciji njegove romantične formacije, temveč tudi njegovega filološkega dela. V učiteljevem življenjepis o tem preberemo: »Kar se tiče Miklošiča, je treba zdaj načeti vprašanje, ali je že v Gradcu kazal posebno filološko in lingvistično zanimanje. To vprašanje vsekakor lahko potrdimo« (Murko, »Miklošičeva mladost« 141). Res pa že tam Murko razmeroma neromantično poudari, da je »graška romantika« lahko »rodila resnične sadove šele potem, ko so mladostni prijatelji zasedli svoja mesta« (141).

Slovanov se je pri obeh štajerskih filologih ohranila (na Kranjskem je bila tedaj že redka in omejena na konservativce). Kakor pozneje Murko je bil namreč tudi Miklošič »zagovornik integralne slavistike in je nasprotoval tako njeni delitvi na nacionalne filologije kakor tudi poglobljanju notranjih razlik med strokami v njenem sestavu, to je med jezikoslovjem, literarno vedo in narodopisjem« (Dolinar 85). Romantična označba pa se nikakor ne povezuje le z Miklošičevo mladostjo: »[R]omantičnim nazorom o narodni poeziji, zlasti o epiki, je ostal zvest do smrti« (Murko, *Spomini* 39).

Miklošičeva romantičnost se je na pozna leta v niansah kazala tudi drugače: po Murkovih besedah Miklošič »ni gojil ljubezni do seminarja, kajti v njem so baje slušatelji deležni 'drilla'«, saj »delajo v njem dolgo na malenkostnih nalogah in ne berejo velikih pisateljev, n. pr. kdo čita grške in rimske zgodovinarje?« (Murko, *Spomini* 54). Tudi Miklošičev izbrani naslednik in Murkov habilitacijski mentor Jagić (ki je seminar prevzel brez tovrstnih pomislov) ni brez povezav z romantiko. Za njegov vzpon v znanstvenih krogih se je zaradi njegovih člankov in osebnega poznanstva namreč jasno zavzel ruski filolog Izmail Sreznjevski (233). Ta je leta 1841 spremljal Vraza pri njegovem ne vselej učinkovitem promoviranju ilirizma po hrvaškem zaledju, Kranjski in Koroški (Jež, *Stanko Vraz* 293–294).

Za zdaj se naš občutek o Murkovi zapozneli romantični formaciji potrjuje – in se še preveč zlahka vpenja v klasični šolski narativ, po katerem je romantizem strokovno in nacionalno ne dovolj diferencirane slovenske filologije presegel šele pozitivizem Ivana Prijatelja in Franceta Kidriča, ki se je usmeril na empirično dokazljiva vprašanja nacionalne literarne vede. A takšen zastavek je mogoče problematizirati z več perspektiv. V tem prispevku se bom posvetil zlasti označbi Murka kot reprezentanta tistih struj, ki jih je proti koncu stoletja metodološko zavrnil antiromantični scientizem. Za začetek si Murkovo slavistično formacijo oglejmo z druge strani.

Kopitar – Miklošič – Murko, drugič: antiromantična tendenca

Že če zgornji Murkov romantični kontekst pogledamo malo pblje, namreč stvari postanejo manj samoumevne. Najprej lahko ugotovimo, da linija, ki smo jo proizvedli od Kopitarja do Murka, sploh ni nedvoumno romantična. Že zgolj ta torej Murka povezuje še z neko drugo inherentno dediščino, ki se ne ujema niti z današnjimi predstavami o

slovenski literarni romantiki niti s tukajšnjim predhodnim zastavkom o romantičnem preferiranju zanosa pred razumom. Najprej najočitnejše, čeprav ne tudi najpomembnejše za razumevanje Murkovega odnosa do romantike: oba njegova predhodnika sta šla po svoje navzkriž s Prešernovo dejavnostjo, ki je bila do 40. let najočitnejši, čeravno netipičen primer slovenske romantične literature. Kopitar v slovenskem javnem spominjanju ni znan kot eden od spodbujevalcev romantičnih procesov, temveč kot njihov paradigmatski zaviralec vsaj na Kranjskem – Miklošič pa po njem ni povzel le vloge filologa in knjižničarja, temveč tudi cenzorja.

Medtem ko je velikanske Kopitarjeve znanstvene zasluge v današnjem javnem spominjanju zasenčila neprizanesljiva podoba konservativnega in estetsko robustnega antiromantičnega filistra, ki so si jo o njem razumljivo ustvarili Prešeren, Čop in Smole in jo je popularizirala kanonizacija nacionalnega pesnika, je z Miklošičem obratno: nestrokovna javnost ga pozna predvsem kot izjemnega jezikoslovca, ne pa tudi kot ozkosrčnega avstroslavističnega cenzorja. Leta 1848, torej že po Kopitarjevi smrti, ko se je zavzemal za »kraljestvo Slovenijo« (Murko, »Miklošičeva mladost« 145), je Prešernovo kitico »Edinost, sreča, sprava« označil kot sporno, zaradi česar je pesnik »Zdravljico« umaknil iz *Poezij*.¹⁵ Takoj zatem ko Murko v svojih *Spominih* poudari, da je bil njegov učitelj v nekaterih pogledih romantik do smrti, pa z distanco dodaja: »Zgodovine modernih slovstev Miklošič ni priznaval in je n. pr. mislil, da je za rusko literaturo treba filologije nekako do l. 1750., poznejša literatura je baje za estetike in kritike« (39).¹⁶

Toda linija, na konec katere smo postavili Murka, ni antiromantična le s konservativnih ali kar anahronističnih pozicij. V prvi vrsti jo namreč določa osupljiva objektivistična rigoroznost, ki gre že pri Miklošiču onkraj filologovih osebnih preferenc,¹⁷ mdr. etnično motiviranegaromantičnega zanosa. Nasploh eruditski opusi od Alexandra von Humboldta do Matije

¹⁵ Kot vodja dunajske slavistike se je Miklošič kmalu v celoti odpovedal političnemu razglabljanju, s čimer pa njegova funkcija ni postajala politično nevtralna. Ker je prestiž dunajske slavistike posredno krepil tudi dobro ime Avstrijskega cesarstva, je bil Miklošič deležen več državnih priznanj, mdr. je leta 1889 postal dvorni svetnik in se ga je naslavljal z ekscelenco (Grdina 34–35).

¹⁶ Miklošičeva distanca do Prešerna je bila očitno trajna: »Čudno je gledati v Miklošič-Navratilovem berilu za osmi gimnazijski razred, kako Prešernu še v drugi izdaji [iz leta 1881] ni odmerjena niti ena cela stran in kako se za primer iz njegovih poezij navajajo samo 'Nova pisarija' in dva soneta« (Murko, »Misli« 123).

¹⁷ Toliko lažje, ker mu je bila aplikativna razsežnost znanosti v drugem planu: »Miklošič je bil čist učenjak [...]; šlo mu je le za znanstveno nepristransko ugotovitev zgodovinskega razvoja, ni pa pripisoval takim znanstvenim resnicam pomena za sedanje življenje« (Murko, *Spomini* 40).

Čopa dokazujejo, da se je sredi filološke dejavnosti, ki je bila v svojem času privilegirano mesto emfaze mladih srednjeevropskih meščanskih inteligentov, kontinuirano oblikovala tudi vrsta suverenih nastavkov za nadaljnjo znanost; to posebno velja, če v razhajanju z angleško terminologijo (in, kako zgovorno za naše razpravljanje, skladno z nemško) med znanosti štejemo tudi literarno vedo.¹⁸ Po njihovi inherentni logiki pa se je iz teh nastavkov sčasoma tudi v humanistiki oblikovala deklarirana skepsa do zanosa in emocionalnosti.

A če danes zlahka razbiramo (novo)romantične elemente ljubljanskih pozitivistov, ki jih sami niso mogli reflektirati v celoti (od romantičnega nacionalizma še v obdobju med obema vojnama do metafizičnega rezoniranja v Prijateljevi mladostni esejistiki), lahko po drugi strani že v romantični filologiji prepoznamo kontinuirano izgradnjo konsistentne metodologije, ki ni preračunana na emocionalni učinek (ki je nedvoumno motiviral fokus njenih raziskav). Prav razvoj te metodologije bo v literarnovednem časopisju naslednjih desetletij neogibno prispeval k manjšanju pomena iracionalne fascinacije v znanosti in posledično k delni odpovedi romantiki.

V tem smislu je sentiment, ki je še pred koncem stoletja literarno vedo in jezikoslovje želel prenoviti karseda objektivno in neromantično, antipiral že Miklošič.¹⁹ Murko v slavnem tekstu ob učiteljevi smrti poudari: »Ne, v verskih in narodnostnih vprašanjih bila je Miklošiču objektivnost više od vsega!« (Murko, »Franc Miklosich« 256). Resnica mu je pomenila več od zanosnega učinka, ki ga prispevek povezuje z duhom romantike. Miklošič se je češkim filologom zameril s tem, da je zgodaj dvomil v pristnost Hankovih *Kraljedvorskega* in *Zelenogorskega rokopisa*. Ker ni našel dovolj staročeških tekstov, da bi nedvoumno potrdil svojo jezikovno analizo, je delo opustil. A tako je njegov utemeljeni dvom v očeh nekaterih čeških inteligentov obveljal za škodoželjno insinuacijo (256). (Da je bil naslednik Kopitarja, ki je zaradi nesporazuma zašel v dolgotrajen spor s češkimi filologi, mu pri tem ni pomagalo.)

¹⁸ »Zaradi ločenih tradicij nacionalnih humanistik imamo težave z neprevedljivo terminologijo: v angleščini npr. nikakor ni mogoče zapisati izraza *literary science*, kakor bi dobesedno želeli prevesti slovensko literarno znanost ali nemško *Literaturwissenschaft*. Literarnovedne razprave bomo v ameriških katalogih dobili kar pod iztočnico literatura, v neposrednem sosedstvu z romani in daleč stran od razpravljanja o neliterarnih predmetih.« (Hladnik)

¹⁹ »Miklošič sam se je ravnal le po jezikovnih znakih in se ni menil za zapletena zgodovinska, verska in kulturnopolitična vprašanja« (Murko, *Spomini* 42). V neobčutljivosti za takšna »zapletena vprašanja«, ki jo je zahtevala njegova doslednost v »jezikovnih znakih«, je nehote dregnil v več nacionalističnih svetinj in se zato zameril številnim slovanskim filologom po Evropi (Murko, *Spomini* 41, »Začetek« 9 in *Miklošič* 22–25).

Prav dvom v pristnost rokopisov, na katerih se je utemeljil češki romantični nacionalizem (in ostra javna reakcija, ki jo je tak dvom vsakič spodbudil), pa Murkovega proforsorskega vzornika povezuje s poznejšim znancem Tomášem Garriguom Masarykom, ki je sicer težnjo k neromantičnemu objektivizmu začrtal drugače – po Comtu, s tem pa bliže Prijatelju in Kidriču. Tudi Masaryk je, tako kot Miklošič, kljub svojemu navdušenju nad slovanskim in češkim spadal med skeptike, ki so trdili, da sta rokopisa novejša ponaredka, in bili pritiskov od nekritičnih patriotov deležni še po Miklošičevi smrti.

Murko pa se je ne nazadnje tudi sam, in to v samih začetkih svojega raziskovanja, uveljavil kot v mednarodnem merilu izjemen znanstvenik, ki mu je resničnost pomembnejša od identifikacije z osebno preferenco – le da je objektivnost prepoznaval v ravno obratni tendenci od Miklošiča, čigar »koncept filologije ni bil predviden za povezovanje filoloških dejstev v sklop širših zgodovinskih procesov« (Dolinar 84). Tako je bil za Murkovo formacijo dejansko pomembnejši njegov drugi študijski predmet, germanistika, v kateri se je v drugi polovici stoletja literarna veda že jasneje odcepila od jezikoslovja (84). Pod vplivom njenega naglega razvoja je Murko Miklošičevo lingvistično bazirano filologijo okrepil s komparativnim in pozitivističnim²⁰ literarnozgodovinskim pogledom, pri tem pa se je naslonil na Jagičevo organizacijo področij in širino raziskovalnega obzorja (Grdina 39, 44–45; Zabel 39–40; Dolinar 84).²¹ Primerjalno metodo je izvzel romantičnemu nesistematičnemu primerjanju in jo povzdignil v minuciozen raziskovalni sistem, s katerim je eruditsko, hkrati pa elegantno in bralcu dostopno prehajal med nadvse raznolikimi (in čedalje bolj specializiranimi) področji (Zabel 40).²²

²⁰ Za Murkovo pozitivistično formacijo sta bila pomembna tudi filologa Aleksander Pypin in Włodzimierz Spasowicz (prim. Pospíšil in Zelenka 68; Jensterle Doležal 82–83).

²¹ »Za razliko od Miklošiča je razširil Jagić svoja predavanja na zgodovino jugoslovanskih literatur do 16. stoletja in na snov ruske in poljske zgodovinske slovnice. Kot urednik lista *Archiv für slavische Philologie* [...] je imel širok razgled po jezikovnih, slovstvenih in narodopisnih vprašanjih vseh Slovanov in po njihovih starožitnostih. Kot bivši klasični filolog se je zopet ukvarjal s starejšimi cerkvenoslovanskimi spomeniki in zato bomo lahko razumeli, da je tudi pri Miklošiču visoko spoštoval njegovo starofilološko delovanje. Jagić je očital mlajšim slavistom ozko specializacijo in da ne marajo več biti slavisti, temveč le polonisti, bohemisti itd. Iz tega, kar sem navedel, je videti, s čim je razširil Jagić tudi moje znanstveno obzorje, toda jagičevec [...] nisem bil; imel sem slavistično podlago naravnost od Miklošiča« (Murko, *Spomini* 55).

²² Igor Grdina spomni, da niti Roman Jakobson, ki je v naslednji generaciji slavistov pokrival najbolj raznolika področja, v svojem času ni več mogel imeti enake vloge za svojo stroko kot učenjaki od Dobrovskega do Murka (Grdina 45).

Murkovo zbiranje južnoslovanske ljudske epike po prvi svetovni vojni – čeravno ga ni mogoče ločiti od njegove konsistentne pobude, izhajajoče iz Herderja in Kollárja, da bi se Slovani kulturno bolj povezovali – izkazuje maniro znanstvenika – empirika. Murko je material, h kateremu ga je pritegnila prejkone tipično romantična emocionalna pobuda, reflektiral z metodološkim aparatom, ki je proizvedel distanco, večjo od tiste pri njegovih romantičnih predhodnikih. Metodo je apliciral tudi na svoje etnografske študije. Kot je o enem od njegovih etnografskih spisov sodil že njegov učenec Franc Kotnik: »Murkov spis pomeni prelom v zgodovini slovenskega narodopisja. Kot realist je zavrgel romantično teorijo [...] in stopil na realna tla, po katerih naj bi v bodoče hodilo – kot moderna veda – tudi slovensko narodopisje« (Kotnik 35).²³

Tudi zato je bila njegova odmevnost daljnosežna ne le mednarodno, temveč tudi meddisciplinarno, in to morda onkraj njegovih slutenj: Murkovo ukvarjanje s srbohrvaško herojsko ljudsko epiko je v prejšnjem stoletju mdr. navdihnilo znamenita harvardska homeroslovca – Milmana Parryja, ki je s svojo teorijo ustnega pesništva homeoroslovje postavil na nove temelje, in njegovega naslednika Alberta Lorda (Zabel 27) –, da sta ga ocenila za »resničnega pionirja« preučevanja ustnega izročila (cenil pa ga je tudi angleški klasični filolog Gilbert Murray). »In zato ni naključje,« piše Kajetan Gantar, »da se njegove razprave, čeprav v njih neposredno ne obravnava grških literarnih vprašanj, še danes citirajo na prvih straneh pomembnejših sodobnih priročnikov za zgodovino grške književnosti« (Gantar, »Pomen« 176). Zgolj s svojimi analizami srbohrvaškega izročila je tako med vsemi Slovenci tudi najzaslužnejši homeroslovec (Gantar, »Homer« 245), čisto kompetentno pa se je opredeljeval tudi, ko se je raziskovalno spopadal s homeoroslovskimi temami (Zabel 28–39).

Nasploh Murkov znanstveni opus karakterizira nekakšna premoščena, harmonizirana dvojnost. Ne le med znanstveno eksaktnostjo in romantičnim zanosom, temveč tudi med nacionalnim in mednarodnim, med jezikom in književnostjo (kadar je ta uglasbena, pa tudi glasbo), med zahtevnimi kriteriji razpravljanja in dostopnostjo laičnemu bralcu, konec koncev med različnimi metodološkimi pristopi – v svojih prispevkih je večkrat neposredno spodbujal kombiniranje

²³ Od romantike pa Murka konec koncev ločuje tudi agilnost v praktičnih vprašanjih. Kot v svojem članku poudarja Grdina, že zahteven organizacijski podvig prvega in nadaljnjih slovanskih kongresov med obema vojnoma v Pragi kaže, da Murko ni bil romantik, »temveč v stvarnosti ozemljen znanstvenik« (Grdina 45).

različnih znanstvenih metod, ki se med sabo dopolnjujejo.²⁴ Tendence k ravnovesju, za aktivistično obdobje slovenskega nacionalizma pred prvo svetovno vojno razmeroma netipična, posebno pri zdomskem avtorju, seveda ni jamstvo za objektivnost. Zagotovo pa je – celo v perifernih državah – sprta z romantičnim zanosom. Inherentno trenje med romantičnostjo in objektivnostjo izpostavlja tudi izjava, v kateri se Murko od romantike (in njenega zanosa) decidirano distancira: »Za mene velja vselej nad vse resnica. Ne poveličujem ničesar v romantičnem navdušenju, vendar upam, da nisem prekoračil meja, ko sem povedal, kaj mi ni ugajalo« (Murko, *Spomini* 104).²⁵

Resnici na ljubo se je Murko o romantiki, ki jo je pojmoval širše od literarnega in celo umetniškega izražanja, pogosto izražal s skepsjo, večkrat – kot v zgornjem primeru – tudi čisto mimogrede. Zadostuje, da bežno preletimo prvi zvezek njegove študije o srbohrvaški ljudski epiki, v kateri je (morda presenetljivo za znanstveno področje s tako izrazitim romantičnim zaledjem) romantika največkrat konotirana negativno. Murkovi pogledi so tako »v nekih krogih izzvali nezadovoljstvo, saj so krnili priljubljena romantična in menda rodoljubna stališča« (Murko, *Tragom* 17); Karadžić je »v duhu romantične originalnosti ustvaril nekatera netočna pojmovanja in poglede na narodno poezijo, ki se odražajo še danes, četudi jih je mogoče pobijati z njegovim lastnim materialom« (54); tako že dolgo »vemo, da je netočen romantični pojem *das singende Volk*« (59), ki predpostavlja, da so ljudske pesmi spontano vzniknile med neizobraženim ljudstvom;²⁶ prav tako se je prav »v času romantike« (in tudi zaradi neke Karadžićeve trditve) razširila napačna predpostavka, »da so slepci glavni pevci epskih pesmi« (207), »antične

²⁴ Na primer: »Mislim, da prav jaz, ki sem svojo znanstveno kariero začel z delom o nemških vplivih na slovansko, točneje češko romantiko in ki sem pokazal potrebo dela na terenu, lahko poudarim, da nobena metoda ni edina in da sama zase ne more pojasniti vsega; prav tako je jasno, da so o tako pomembnem in kompleksnem predmetu, kot je jugoslovanska ljudska epika, zaželena in potrebna dela v različnih smereh, ki se vzajemno dopolnjujejo« (Murko, *Tragom* 448).

²⁵ Sodba Frana Vidica o Murku, ki sicer med subjektivnim zanosom in objektivno distanco ne vzpostavlja protivnosti, prav tako ugotavlja: »Uglobil se je v svojo nalogo z živim in toplim zanimanjem ter delal in sodil objektivno in nepristransko« (Vidic 423).

²⁶ »Naši starši nabiralci in prijatelji narodne pesmi so pod romantičnim vplivom, posebno Grimmovim, mislili, da si je vsak narod iz svojega narodnega duha ustvaril tudi narodno poezijo kakor jezik, mitologijo, pravo, šege in navade. Govorilo se je torej tudi o nekem mističnem postanju narodnih pesmi, ki jih je ustvaril in pel ves narod, torej *das singende Volk*, kar so Hrvatje in Srbi predelali v *narod pevač*« (Murko, »Fr. Prešern« 303; prim. tudi Murko, »Velika zbirka« 39).

slepce» pa kot »romantični kliše« odpiše tudi na drugem mestu (215);²⁷ »razumljivo je«, da je »srbski in jugoslovanski Piemont« postala Srbija in ne »legendarna Črna gora srbskih in drugih slovanskih romantikov« (241), ki so epske pesmi pogosto uporabljali kot historiografske vire (424), itd.

Ko Murko v svojih *Spominih* zavrne »romantično naziranje o 'ljudstvu-pevcu'« – naziranje, ki ga pripiše tudi Francu Miklošiču –, namesto tega odobrava interpretacijo, »da so tvorci ljudskih epičnih pesmi pomembni posamezniki, pogosto tudi med pevci samimi« (240). Čeprav danes romantiko največkrat povezujemo ravno z občudovanjem ustvarjalnosti »pomembnih posameznikov«,²⁸ je Murkov fokus drugje: slavljenje veličastnih, celo gigantskih posameznikov, odmaknjenih od svoje skupnosti in njene morale, pač ni bilo tako značilno za glavnino slovanske ustvarjalnosti, ki sem jo v začetku članka uvrstil v romantiko evropske fevdalne periferije – in Murku se to zdi samoumevno. Še več: ravno njegova razglabljanja o slovanski romantiki so v marsičem predpogoj, da je bilo pozneje mogoče koncipirati dve romantiki. S svojo analizo romantike je namreč Murko, prvi slovenski literarni zgodovinar, »ki razmeroma izčrpno oriše to literarnozgodovinsko smer s splošnoevropskimi značilnostmi in slovenskimi posebnostmi« (Dolinar 103), določil širše pojmovanje slovanske romantike in ga z neromantično objektivnostjo vpel v širši kontekst, bolj niansiran od številnih poznejših zahodnoevropskih in ameriških študij transnacionalnih smernic romantičnih vplivov.

Romantika po Matiji Murku

Kako je Murko pojmoval romantiko, zlasti slovansko? Kako je določil njen zunanji obod? Definicija romantike, ki jo podaja tudi ob svojih etnografskih raziskavah slovenskih narodnih pesmi, je presenetljivo moderna – Murko proizvede linijo, ki poveže Rousseauja in Herderja. To se deloma prekriva z nekaterimi aktualnimi pojmovanji; mdr. je za Joepa Leerssena moderni nacionalizem spoj ravno njunih filozofij (Leerssen 24–25). A medtem ko se Leerssen pri teoretiziranju nacionalizma sklicuje na Rousseaujeve razmisleke o družbeni pogodbi, Murko

²⁷ Murko je romantično fascinacijo s slepimi ljudskimi pevci večkrat zavrnil kot kult in celo zablodo (Zabel 36–37).

²⁸ »Vzpostavljane avtonomnih ustvarjalnih osebnosti, sposobnih estetskega odnosa do literature in umetnosti«, tako Darko Dolinar šteje »med pogoje, ki v medsebojni soigri zagotavljajo duhovnozgodovinsko osnovo romantike« (Dolinar 31).

pri teoretiziranju (z njim tesno povezane) slovanske romantike izpostavi drug filozofov koncept. Njegovo besedilo o zbirki slovenskih ljudskih pesmi se začne tako:

Rousseauov nauk, naj se človeštvo vrne k naravi, je rodil zanimanje za prvobitne narode in posebe za narodno pesništvo. Staroangleške balade, ki jih je izdal Percy (1765), Macphersonov ponarejeni *Ossian* in Herderjeve *Volkslieder* (1778, 1779), kjer je izšel tudi Goethejev prevod srbskohrvaške »Asan aginice«, še bolj pa delovanje mlajše nemške romantike je vplivalo v visoki meri na vse Slovane. (Murko, »Velika zbirka« 5; prim. tudi Murko, »Zgodovinski podatki« 303)

Murko poudarja skladnost različnih lokalnih romantik s splošnim evropskim literarnim dogajanjem, ne da bi obenem zamolčal njihove posebnosti:

O [...] romantizmu se je takrat [v predmarčni dobi] mnogo pisalo, ali ljudje se niso zedinili o teh pojmi, in že danes imamo o njih različna mnenja tembolj, ker je romantizem imel povsod svoje posebnosti. Jedro pa mu je vendar bila naravna reakcija proti pretiranemu češčenju suhoparnega razuma v 18. stoletju, proti njegovemu skepticizmu in brezverstvu, proti državnemu nivaliziranju in centraliziranju, ki je doseglo svoj vrhunec v Napoleonovi svetovni vladi, proti vsegamočnosti jezika, literature ž njenimi tesnosrčnimi, lažnoklasičnimi pravili [...]. Posebno od Napoleona razdrobljeni in podjarmljeni Nemci so iskali tolažbe in krepila v pretekli slavi srednjega veka, ki se je prej imenoval »temen«, in v starodavni starini [sic], ko si je nemški narod ustvaril iz svojega »narodnega duha« svoj jezik, svojo poezijo, svojo mitologijo, svoje pravo, svoje običaje, z eno besedo svoj *Volkstum* [...] ali po naše »narodnost«. (Murko, »Misli« 123–124)

O sintetičnem komparativnem pristopu, ki se ne ustavlja ne ob etničnih mejah ne ob mejah posameznih panog, pa najceloviteje priča Murkova disertacija *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (*Nemški vplivi na začetke češke romantike*, 1897). To njegovo bržkone najpomembnejše delo izpred prve svetovne vojne govori prav o romantiki, in to češki. A še mnogo več od tega: prav zaradi omenjene objektivne distance, ki jo je omogočala njegova metoda, je že mladi Murko prvi ali med prvimi prepoznal skladnost dveh kompetitivnih romantik. V knjigi tako pionirsko utemeljuje, da je češka, posredno pa celotna slovanska romantika v osnovnih lastnostih dedinja romantičnega vrenja Nemcev, kar je bržkone Murkov največji epistemološki korak stran

od tradicionalne, v avtentičnost zaverovane romantične filologije.²⁹ V njej je s pronicljivim opazovanjem prešel ne le mejo svojega nacionalnega občutenja, temveč tudi mnogo širše postavljeno mejo samozadostne slovanske vzajemnosti. To ni nepomembno, saj je bil Murko – kakor Miklošič – štajerski inteligent, ki je Ljubljano, z njo pa kranjsko (vsaj liberalno) averzijo do panslavizma (Jež, *Stanko Vraz* 147), v svoji formaciji preskočil.

Murko je, neznačilno za literarnovedno dejavnost svojega časa, še vedno čvrsto zasidrano v romantičnem nacionalizmu, večkrat programsko poudaril: »Književnost smo dobivali Slovenci vselej, ko so tudi k nam prodirale nove velike ideje« (Murko, »Misli« 123). Čeravno se nam to danes zdi enako neovrgljivo kot nespregljivo, je romantičnonacionalističnim navdušencem za slovanstvo pred Murkom to desetletja ostajalo v slepi pegi ali pa so to vsaj karseda minimalizirali. Ne po naključju – hrbtna stran ideologije slovanske vzajemnosti, zanosne ljubezni do slovanstva, je bila namreč zanosen prezir, če ne kar sovraštvo do Nemcev in vsega nemškega. Ta prezir je ostal integralen del številnih zgodnjih slovanskih nacionalizmov, nemški prezir do Slovanov pa ni bil nič manjši – in nič manj romantično zanosen. Z zaostrovanjem monopolnega kapitalizma ob prelomu stoletja se je vzajemni medetnični prezir še poglobljal in se že usedal v konture imperialističnih koalicij, katerih trenje zaradi svetovnih tržišč je slabi dve desetletji zatem preraslo v svetovno vojno.

Tekmovanje med slovanskimi in nemškimi nacionalističnimi formacijami za hegemonijo na posameznem prostoru, ko se je socialna infrastruktura po vsem cesarstvu prostovoljno segregirala na etnični podlagi in so se posamezne nacionalne inteligence vkopavale nasproti vsaksebi: to res ni bila najhvaležnejša okoliščina za izdajo dela, ki je nekatere zastavke tega boja navidezno postavljalo pod vprašaj, in to za nameček v antagonistovem jeziku. Murkova študija je, ne da bi to tematizirala, jasno pokazala, da je bil protinemški sentiment slovanskih romantičnih nacionalizmov zvest negativ nemškega romantičnega nacionalizma, ki je razliko med Slovani in Nemci prvi esencializiral. Intenzivno pa

²⁹ Sprva je želel analizirati vse slovanske romantike, a se je naposled skozi desetletja najbolj posvetil češki in v manjši meri južnoslovanski (Murko, *Spomini* 112–113). Teza o nemškem vplivu na slovansko romantiko se mu je porodila že med dunajskimi predavanji Ericha Schmidta: »Od njegovih predavanj so me mikale partije o Herderju in o nemški romantiki, posebno mlajši; o njej je razlagal, da je besedo *Volke* ('ljudstvo') izgovarjala s pravo pobožnostjo, tako da sem si pogosto pravil: 'V takem duhu so delali naši preporoditelji.' In tako sem našel že na teh predavanjih pobudo za svoje habilitacijsko delo« (45).

je pót romantičnih elementov preučeval tudi v obratni smeri – in se zlasti pozneje zanimal za vpliv južnoslovanske ljudske epike na nemško romantiko (prim. Zabel 28).

Filolog torej ni zavzel le metapozicije do lastnih romantičnih raziskovalnih izhodišč, temveč tudi do romantičnonacionalistične esencijalizacije nacij, ki nacionalno literarno dejavnost vsakokrat vidi v prvi vrsti kot avtohtono vrenje lokalne ljudske ustvarjalnosti, neprevedljivo v druge jezike in »nacionalne karakterje«. Z dobro argumentiranim primerjalnim modelom je Murko takšnemu nacionalističnemu esencijalizmu načel samoumevnost, ki je silen romantičen vzgib med Nemci in Slovani v njegovem času že petrificirala v novi meščanski konformizem. In v poziciji, pri kateri je moral na prevladujoč odpor okolice vsaj računati, je bil Murko pravzaprav zelo romantičen. (Toda preden misel razvijemo predaleč – romantičen prej v angleškem kot v slovanskem smislu.)

Pot do Murkove sinteze je poleg vzajemnega prezira med nemškimi in slovanskimi inteligenti podobnih prepričanj ovirala še ena, nič manj hvaležna okoliščina: češko-slovaški panslavizem, po Murku epitom slovanske romantike, sebe sprva sploh ni pojmoval kot romantičnega. Še več: v čeških predmarčnih panslavističnih publikacijah so pojem »romantika« izenačevali z zahodnim byronizmom, tega pa z domnevno preveč individualističnim Mácho, in ga kot nenarodni pojav manifestno zavračali (Jež, »Stanko Vraz« 145).

Tako je Murko češko romantiko postavil v mnogo širši okvir, kot jo je bilo mogoče filološko misliti pred tem. Češko – in vso slovansko – književnost je ustrezno vpel v mednarodne kulturne tokove, in to še preden so periferni slovanski nacionalizmi domačo romantiko, pravo ali namišljeno, reaktivirali že zato, da bi bila vsaka od slovanskih nacij prepoznana kot integralen akter evropskih nadnacionalnih procesov. Ali pa je, spet v čisto romantični maniri, tudi sam Murko počel ravno to? Nekateri češki filologi so namreč že ob izidu dela laskajoče pisali, da je Murko ob pomoči »silne koncepcije« češki »preporod« postavil »v okvir enotne velike evropske duševne struje: romantike« (Arne Novák v Nahtigal 422) oziroma »prinesel v češka literarno-historična raziskavanja nove vidike, spravljajoč češko literaturo v trdnjšo zvezo s svetovnim idejnim tokom« (Jan Jakubec v Nahtigal 422).

Razumljivo pa je njegova študija, ki so jo sicer tudi vsi preostali recenzenti pohvalili kot eruditsko, nekajkrat naletela na zadržan odpor čeških inteligentov (Vidic 423) – in to tako zaradi Murkove uporabe pojma »romantika« za osrednjo češko kulturno dejavnost predmarčne dobe (kakor je rezoniral novinar glasila *Rozhledy*) kot zaradi njegovega »sramotnega« priznavanja tujih vplivov nasploh (kakor je rezoniral

literarni zgodovinar František Bílý, pa tudi nemško pišoči regionalni patriot,³⁰ zgodovinar in politik Josef Alexander Helfert). Konec koncev tudi literarni zgodovinar Fran Vidic, Kidričev gimnazijski profesor, recepciji Murkove študije ob rob zapiše: »Seveda se tudi omenja, da je gospod pisatelj včasih prekoračil mejo in izvajal preveč pojavov iz nemškega vpliva« (Vidic 423).³¹

Njegovo tamkajšnje pojmovanje citirajmo v Vidičevih besedah, ko v slovenščini povzema poante obsežne Murkove nemško pisane študije: »Navadno imenujejo romantiko neko pisateljsko skupino; pravzaprav pa je romantika *splošen* preokret v duševnem žitku na Nemškem proti koncu prejšnjega stoletja« (Vidic 416).³² Vidimo lahko torej, da Murko romantiko pojmuje širokopotezno – morda še preveč, saj bi romantični »preokret« težko dokazovali v celoti nemške populacije, vsaj v prvi polovici stoletja. Predvsem pa da Murko podobno kot v zgornjem primeru o ljudskih pevcih ostaja osredotočen na lastnosti nemške in slovanske romantike. Angleška mu je dovolj drugačna, da je v neposredno razpravljanje v glavnem ne pritegne. Nemška in slovanske romantike pa si delijo vrsto lastnosti, saj so, kot omenjam v začetku prispevka, v svojih državah, ki do sredine stoletja še niso izšle iz fevdalnega gospodstva, prehitele tako razvito javnost kot tudi socialno stratifikacijo, kakršno je povsod prinesla kapitalistična industrializacija. In na te skupne lastnosti je znanstveno prvi opozoril prav Murko, ki je svojo tezo tudi ustrezno podkrepil. Vse to je seveda impliciralo, da so bile preokupacije, tako avtorske kot bralske, pri Nemcih in posebno Slovanih drugačne od tistih, ki jih najdemo pri Angležih.

Murko opisuje, kako je prosvetljeni absolutizem, ki ga nazorsko poveže s francosko revolucijo in Napoleonom, v začetku 19. stoletja doživel silovito reakcijo: »Narode evropske je prešinila tačas zavest njih zgodovinske preteklosti, zanetila hipoma narodno navdušenje in

³⁰ »Omeniti je treba, da je bil pri avstrijskih Nemcih jako razširjan 'mestni patriotizem' po deželah in krajih, zanimanje za njih zgodovino, narodno poezijo in glasbo, narečja, šege in navade. Za te težnje se je rabil izraz *vaterländisch* in *Vaterlande-rei*, ki je sčasoma prišel na slab glas« (Murko, »Misli« 125).

³¹ Ob izrazito pohvalnih besedah o Murkovi študiji pa doda: »Končno pa si usojam – gotovo v imenu mnogo drugih – izraziti še željo, da bi dr. Murko – kakor tudi druge naše učenjaške sile – ne posvečeval svojih moči drugim narodom, ki imajo itak dovolj svojih ljudi – temveč nam in našim potrebam ter nadaljeval svoje literarne študije v – slovenskem slovstvu!« (Vidic 424).

³² »Nista le 'starejša' in 'mlajša romantična šola' ['romantische Schule' und 'die jüngere Romantik'] naleteli na močan odmev med Slovani, temveč je zanje postal pomemben celoten preobrat v nemškem intelektualnem življenju ob koncu prejšnjega stoletja« (Murko, *Deutsche Einflüsse* 1).

povzročila, da so se povsod jeli zanimati za rodni jezik, domače običaje i. t. d.» (Vidic 416). Konec koncev Kopitar, po Murkovo za slovansko romantiko najpomembnejša figura (in njen most z nemško),³³ vsekakor ni bil progresivec.³⁴

A to ni celota Murkovega uvida: v svoji umerjeni maniri med spodbujevalci češke romantike navaja tudi emancipacijske reforme, ki jih je prinesel prosvetljeni absolutizem, mdr. nevoljniški in zlasti tolerančni patent. Ta je Slovanom omogočil ne le branje nemških, temveč tudi slovanskih protestantov, kot so František Palacký, Ján Kollár in Pavel Jozef Šafárik (Vidic 416).³⁵ In čeprav konservativni duh reakcije vidi kot ključen povod za pojav romantike, Murko – sicer znanstveni naslednik

³³ »Vse, kar so Nemci s sveto navdušenostjo pisali in govorili proti gospodstvu tujega duha in jezika, čitali in poslušali so tudi Slovani, v prvi vrsti avstrijski, ker nemški romantiki so imeli v dobi osvoboditeljnih vojsk [proti Napoleonu] svoje središče na Dunaju. [...] V dunajskih časopisih je sodeloval naš Kopitar, ta je širil 'Patriotische Phantasie[n] eines Slaven' in druge članke, v katerih je vzbujal zanimanje za slovanstvo pri Slovanih in tujcih« (Murko, »Misli« 124).

³⁴ V nekaterih dilemah, ki so slovenski javnosti manj znane, se nam dvorni cenzor in nasprotnik Prešernove estetske lirike vendarle kaže tudi drugače. »Zanimivo je, da je krogu katolikov nestrpnost, ki so se na Dunaju [okoli leta 1810] zbirali okrog [duhovnika Klemensa Marie] Hofbauerja, energično nasprotoval in ga oviral pri njegovem delovanju prav tisti Jernej Kopitar, ki v prešernoslovju velja za nazadnjaško in negativno osebo. Kopitarjeva aktivna opozicija tej skupini se je izražala v njegovi korespondenci, publicistiki in njegovih odločitvah, ko je kot urednik časopisa *Jahrbücher der Literatur*, kolikor so razmere to dopuščale, odklanjal prispevke, ki so prihajali iz tega kroga« (Bonazza 218; prim. tudi 219). V katoliškem krogu, ki mu je Kopitar kot »naprednejši predstavnik takratne avstrijske inteligence« (215) očital, da je papežev nuncij na Dunaju zanj najvišja avtoriteta (218), sta bila tudi Friedrich Schlegel in Werner Zacharias, ki sta oba vplivala na Prešernov *Krst pri Savici* (216), oba pa sta tudi že hujskala proti Slovanom. Schleglov argument za slovansko inferiornost je bil, da Slovani niso bili udeleženi v križarskih vojnah, nimajo viteškega duha in niso primerni za poezijo (213). Tudi če ta zgodnji primer pustimo ob strani, ni videti, da bi Kopitar zaradi svojega avstrijskega katolicizma kadarkoli dvomil v kompetentnost pravoslavnega Karadžića in protestantskih nemških filologov.

³⁵ Tolerančni patent je med drugim obudil zanimanje za starinsko slovstvo skupnosti čeških bratov, predlutravske reformacijske ločine iz 15. stoletja, izšle iz husitov. Zadnji škof pred razpustom čeških bratov v tridesetletni vojni je bil utemeljitelj moderne pedagogike Jan Amos Komenski (prim. Vinkler 33). Murko v svoji študiji poudarja povezavo med jožefinsko legalizacijo tega slovstva in suverenim nastopom čeških romantikov, za katere je bilo formativno naslednje: »Spomnimo, da so še pod Marijo Terezijo [protestantski] predniki Palackega v moravskih Hodslavicah pobožne shode prirejali v tajnosti; pesem in molitev sta se izmenjevali z bratovščinskimi knjigami [*Brüderbücher*], kakršne so bile običajno zakopane globoko v gozdu. Ob teh literarnih zakladih pa so bile zdaj osvobojene tudi duševne moči čeških in slovaških protestantov, da so v začetku našega stoletja dali češkemu ljudstvu njegove najzaslužnejše moke, Palackega, Šafárika in Kollárja« (Murko, *Deutsche Einflüsse* 15).

velmož avstrijske cenzure – med njima dovolj razločuje, da je Kollár zanj konservativec postal prav z odpovedjo nemškemu romantičnemu vplivu (Murko, *Deutsche Einflüsse* 245; prim. Vidic 422).³⁶

Murko je leta 1898, leto za svojo prelomno disertacijo, v češkem enciklopedičnem članku o slovenski literarni zgodovini obdobje 1830–1870 razglasil za romantično-narodno dobo, zatem naj bi se začela doba realizma, obdobje po letu 1895 pa je označil za dobo naturalizma (Murko, »Dějiny«). Glede na leto izida članka »izpričuje podatek o naturalizmu veliko Murkovo zmožnost, da zaznava sočasne težnje literarnega razvoja« (Dolinar 85). Medtem ko je Kopitar sočasni literaturi sledil, a je bil sumničav do nekaterih romantičnih pojavov (sicer predvsem tistih, ki se jih da vsaj posredno trasirati do angleških vzorov), Miklošič pa se je ukvarjanju z novimi literarnimi pojavi načelno odrekel, je bil Murko v vitalni komunikaciji s kar najbolj raznoliko kulturno produkcijo, in to brez vidnejših moralnih ali metodoloških zadržkov.

Mogoče bi bilo torej reči tudi, da je Murko tista točka pozne filološke romantike, ko ta lahko misli samo sebe – in tako z razumskim zajemom izvirnega zanosa dialektično razvije pogoje, v katerih se ukinja. Z Murkovo teoretsko perspektivo je bilo namreč objektivno situacijo romantike – in nacionalizma – znotraj ali vsaj v bližini samega romantičnega – in, v najširšem smislu, tudi nacionalističnega – vrenja mogoče prepoznati jasneje kot od zunaj. To pomeni: bolj transparentno in tako manj romantično. Šele ta in podobni netipični premiki so uvidom, ki jih je romantika – v ožjem smislu zlasti dejavnost romantičnih nacionalistov – kljub izvirnemu romantičnemu odporu do scientizma prinesla

³⁶ »Zdaj mu je celo Goethejev *Werther*, ki ga je [kot študent] z navdušenjem bral v Jeni, skupaj s Schillerjevimi *Razbojniki* romantičen [torej s konservativnega stališča sumljiv]; Schellingova filozofija, katere žarki so ga prav tako grel v Jeni, je [zanj] gnusoba; najnovejša literatura in poezija evropskih ljudstev pa je [po njegovem] popolnoma utonila v potopu politike. Kollár je postopoma postal konservativec, izgubil je stik z intelektualnim gibanjem v Nemčiji, ne pa tudi z reakcijo« (Murko, *Deutsche Einflüsse* 245). Zdi se sicer, da Murko v tej označbi razločuje med »kulturnim« konservativizmom, ki je zavračal romantiko, in avstrijsko »politično« reakcijo, ki se ji je Kollár približal že kot mlad romantik ob koncu svojega jenskega obdobja leta 1819 (prim. Murko, *Deutsche Einflüsse* 236) – a tudi takrat je bil dovolj (»kulturno«) konservativen, da se sam ni pojmoval kot romantik. Že leta 1823 piše o nezdravih »parnasovskih vulkanih [dob. parnaských vulkánech], ki so nas še posebej v teh časih skorajda oglušili s svojim prasketanjem in udarjanjem ter nas skorajda prekrili s svojim pepelom in skalami«. Tem že takrat zoperstavlja slovanske ljudske pesmi, ki »naj jih niti ne prime v roke«, kdor »ima glavo zaposleno s pesmimi o zmajih, kuščarjih, vitezi, čarovnikih in drugih romantičnih bitjih« (Kollár).

znanosti, dovedli ogrožje, po katerem romantična formacija za poznejšega slovanskega filologa ni bila več pogoj. Za romantiko v znanstveni metodologiji je bila ta refleksija torej usodna – za nacionalizem, ki je medtem za dolgo postal temeljna manifestacija meščanske ideologije, pač ne. Kako se to navezuje na Murkovo prvenstvo v pozitivistični literarnozgodovinski metodi med Slovenci (Dolinar 109), pišem na drugem mestu. A celo po svojih dognanjih, ki so romantični metodologiji spodmaknila temelj, slovanstvu pa filološko opravičilo za avtarkičnost, Murko nikoli ni opustil navdušenja, celo zanosa za povezovanje Slovanov in za zbiranje nezapisanih ljudskih pesmi, za katere se je lahko ogrel le kot mladi romantik.

Nekaj sklepnih misli

Literarnovedna in splošnofilološka zapuščina Matije Murka se tudi ob podrobnem pregledu pokaže kot kompleksen preplet silnic. V osnovi je njegova misel razpeta med zanosne romantične vplive svoje slavistične formacije (predvsem navdušenje nad slovanskim kulturnim povezovanjem in ljudsko poezijo) in vplive tistih tokov, ki so od druge polovice 19. stoletja romantično filološko dediščino nadgrajevale ali odpravljale z različnimi scientističnimi pristopi. Prvi so določali njegov raziskovalni fokus, drugi so bili pomembnejši za njegovo metodologijo.

Na dunajski slavistiki je bil v 80. letih 19. stoletja eden najbolj vnetih in nadarjenih učencev rojaka Franca Miklošiča. Ta je bil v 30. letih skupaj z Vrazom v središču graškega romantičnega zagona, njegov učitelj Jernej Kopitar pa je bil že z vplivom na Vuka Karadžića eden najpomembnejših slovanskih romantikov. A hkrati sta bila njegova filološka predhodnika izjemna znanstvenika, kar ni značilno romantičen sentiment. Miklošič je bil osredotočen na iskanje objektivne resnice, ta vidik pa je Murko povzel, a ga je razvil drugače. Medtem ko je Miklošič objektivnost videl v tekstni analizi, ki odmišlja zunanje okoliščine kot akcidence, je Murko pod vplivom pozitivizma, ki ga je pridobil že med germanističnimi predavanji in ga izčistil med študijskim izpopolnjevanjem v Rusiji, postal zainteresiran za kar največ mogočih zunanjih okoliščin. Kot v sklicevanju na starejša dognanja slovenske literarne historiografije izpostavim na drugem mestu, je Murko prav s svojo študijo *romantike*, ki je zarezala v predhodno, slovansko in širše razumevanje tega pojma, začetnik slovenskega literarnovednega *pozitivizma*. Tudi zaradi pestre intelektualne formacije je lahko impulze različnih sočasnih in starejših metodologij – pa tudi njihovih nevidnih ideoloških

predpostavk – soočil in preudarno pretehtal. Murkov opus kljub navidezni nekompatibilnosti raznolikih vplivov tako sklepa konsistentnost, pri čemer znanstveni profil pogosto presega posamezne vplive.

LITERATURA

- Bonazza, Sergio. »Krst pri Savici in vprašanje Prešernove ideološke orientacije«. *Romantična pesnitev. Ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2002, str. 211–221. Obdobja 19.
- Dehrmann, Mark-Georg. »Galerie der Volksgeister: zum europäischen Diskurs des 'Nationalepos' im 19. Jahrhundert«. *Zeitschrift für Germanistik*, let. 29, št. 2, 2019, str. 282–303.
- Dolinar, Darko. *Slovenska literarna veda od Trubarja do druge svetovne vojne*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2018.
- Drechsler, Branko. *Stanko Vraz. Studija*. Matica hrvatska i slovenska, 1909.
- F. M. Št. [France Štifter (Fedor Matvejevič)?]. »Karadžić – Kopitar: iz Peterburga«. *Slovenski narod*, 3. 5. 1876, str. 1–3.
- Gandar, Kajetan [Gantar, Kajetan]. »Homer and Slovene Culture«. *Balkan Studies*, let. 10, št. 2, 1969, str. 225–250.
- Gantar, Kajetan. »Pomen klasične filologije za slovensko kulturo in njen soustvarjalni delež«. *Uvod v klasično filologijo*, Gerhard Jäger, prev. Kozma Ahačič et al., ŠOU, Študentska založba, 1998, str. 173–180.
- Grdina, Igor. »Matija Murko – poslednji romantik stroke?«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 30–48.
- Hladnik, Miran. *Praktični spisovnik ali Šola strokovnega ubesedovanja: vademekum za študente slovenske književnosti, zlasti za predmet Uvod v študij slovenske književnosti*. 6. izd., Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 2002, <https://lit.ijs.si/spisovni.html>.
- Hobsbawm, Eric. *Čas revolucije. Evropa 1789–1848*. Prev. Mirko Avsenak, Sophia, 2010.
- Jensterle Doležal, Alenka. »Znanstveno delo profesorja Matija Murka v praškem obdobju«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 81–100.
- Jež, Andraž. »The Slovenian Romantic Epic as a Transition Between Verses for the Few and Prose for the Many«. *(Re)constructing the Slavic National Epic. Nationalism and Transnational Perspectives in 19th-Century Europe*, ur. Dalibor Dobiaš in Mark-Georg Dehrmann, Brill, 2025, v tisku.
- Jež, Andraž. »Stanko Vraz and the Missing Saints of the Illyrian Movement«. *Great Immortality. Studies on European Cultural Sainthood*, ur. Marijan Dović in Jón Karl Helgason, Brill, 2019, str. 122–150.
- Jež, Andraž. *Stanko Vraz in nacionalizem. Od narobe Katona do narobe Prešerna*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- Karadžić, Vuk Stefanović. »Прави узрок и почетак скупљања наших народних пјесама«. *Пештанско-будимски скоротеца*, let. 1, št. 20–21, 1842, str. 117–128.
- Kollár, Ján. *Piesne svetského ľudu slovenského v Uhorsku. 1. diel* [1823]. Zlatý fond. https://zlatyfond.sme.sk/dielo/111/Kollar_Piesne-svetske-ludu-slovenskeho-v-Uhorsku-1-diel/1.

- Kopitar, Jernej. *Kleinere Schriften sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts*. Ur. Franc Miklošič, Dunaj, Friedrich Beck's Universitäts-Buchhandlung, 1857.
- Kotnik, France. »Matija Murko in prelom z romantično strujo«. *Narodopisje Slovencev*, zv. 1, ur. Anton Breznik et al., Klas, 1944, str. 35–36.
- Kropej, Monika. »Jernej Kopitar, Vuk Karadžić in brata Grimm«. *Knjižnica*, let. 57, št. 1, 2013, str. 87–101.
- Leerssen, Joep. »Primitive Orality and Archaic Heroism: The Romantic Conception of Epic«. *Romantična pesnitev. Ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, ur. Marko Juvan, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 2002, str. 19–31. Obdobja 19.
- Lovejoy, Arthur O. »On the Discrimination of Romanticisms«. *PMLA*, let. 39, št. 2, 1924, str. 229–253.
- Murko, Matija. »Dějiny slovinské literatury«. *Ottův slovník naučný*, zv. 13, ur. František Josef Studnička et al., Praga, J. Otto, 1898, str. 403–421.
- Murko, Matija. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*. Gradec, Styria, 1897.
- Murko, Matija. »Fr. Prešern«. *Ljubljanski zvon*, let. 11, št. 2, 1891, str. 81–87.
- Murko, Matija. »Franc Miklosich«. *Letopis Matice slovenske za leto 1891*, ur. Anton Bartel, Ljubljana, Matica slovenska, 1891, str. 251–264.
- Murko, Matija. *Miklošič in Hrvati*. Ljubljana, B. Raič, 1883.
- Murko, Matija. »Miklošičeva mladost in študijska leta«. Prev. France Vogrinc. *Izbrano delo*, Matija Murko, ur. Anton Slodnjak, Slovenska matica, 1962, str. 102–157.
- Murko, Matija. »Misli k Prešernovemu življenjepis«. *Ljubljanski zvon*, let. 21, št. 2, 1901, str. 122–137.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Murko, Matija. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932*. Zv. 1, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.
- Murko, Matija. »Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami«. *Etnolog*, let. 3, 1929, str. 5–54.
- Murko, Matija. »Začetek mojega pisateljstva«. *Slovenski narod*, 16. 4. 1938, str. 9.
- Murko, Matija. »Zgodovinski podatki o slovenskih narodnih pesmih«. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 32, št. 1–4, 1937, str. 300–307.
- Nahtigal, Rajko. »Matija Murko«. *Ljubljanski zvon*, let. 41, št. 7, 1921, str. 416–424; let. 41, št. 8, 1921, str. 477–484.
- Nazečič, Salko. *Ilirski pokret*. Svjetlost, 1961.
- Pospíšil, Ivo, in Miloš Zelenka. »Češko-slovenski projekti s področja zgodovine slavistike in teorije literature (Matija Murko kot povezovalna osebnost češko-slovenske in evropske literarne vede v medvojnem obdobju)«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 64–80.
- Prijatelj, Ivan. *Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848–1857*. Slavistično društvo, 1937.
- Sreznjevski, Izmail Ivanovič. »Вук Стефанович Караджич: биограф. очерк«. *Братская помощь пострадавшим семействам Боснии и Герцеговины*, Sankt Peterburg, Отдел Славянского комитета, 1876, str. 337–364.
- Vidic, Fran. »Romantika v Slovanih«. *Ljubljanski zvon*, let. 17, št. 7, 1897, str. 415–424.
- Vinkler, Jonatan. »Češki bratje – 560 let: med nedovršenim husitskim prelomom z Rimom in luteransko reformacijo«. *Stati inu obstatu*, let. 13, št. 25, 2017, str. 9–34.
- Wellek, René. »The Concept of 'Romanticism' in Literary History: The Term 'Romantic' and Its Derivatives«. *Comparative Literature*, let. 1, št. 1, 1949, str. 1–23.

Wellek, René. »German and English Romanticism: A Confrontation«. *Studies in Romanticism*, let. 4, št. 1, 1964, str. 35–56.

Zabel, Blaž. »Matija Murko o Homerju in sočasnem homeroslovju«. *Clotho*, let. 5, št. 1, 2023, str. 25–41.

Matija Murko Between Romantic Philology and Modern Science

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / Romanticism / romantic nationalism / Slavic studies / pan-Slavism / Kopitar, Jernej / Miklošič, Franc

This article adds new observations to the previous reflections on Murko's place in intellectual currents of his time. It focuses primarily on Murko's complex attitude towards Romanticism, discussed within a framework that understands the Romanticism of the European feudal periphery as fundamentally different from the Western, especially English, Romanticism. The paper first analyses Murko's Slavic formation via the views of Jernej Kopitar and Franc Miklošič, and in it the paper discerns both the distinct Romantic elements of the European periphery and the elements that do not fit into the Romantic tradition so easily. Besides these, the paper touches upon positivism, to which Murko was drawn by his German studies and further professional development. Finally, in the analysis of Murko's writings about Romanticism, the paper establishes that, despite his Romantic enthusiasm for Slavic reciprocity, the literary historian most often used the term "romantic" pejoratively, namely as insufficiently professional or as unreasonable. Above all, the paper near its conclusion demonstrates that the literary historian has even more than Miklošič transgressed the current romantic-nationalist methodological focus on supposedly autochthonous national singularities. Murko's youthful study on the influence of the German Romanticism on the Czech pioneeringly draws attention to the transnational character of the artistic stream, despised by so many Czech intellectuals, today understood as paradigmatic Romantics, due equating it with individualistic Byronism. At the same time, this Murko's study implies a greater mutual proximity of certain European romantics as compared to others.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.05>

Matija Murko kot predhodnik slovenske slovstvene vede in posrednik pri nastajanju literarne teorije

Blaž Gselman

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0009-0008-4002-7212>
blaz.gselman@ff.uni-lj.si

Članek umesti slovanskega filologa Matijo Murka na intelektualni zemljevid širše regije, v kateri se je gibal. V ta namen opazuje odnose, ki jih je imel tako z mlajšimi slovenskimi slavisti (svojimi učenci) kakor z nekaterimi mednarodnimi sodelavci. Tako na eni strani sledi Murkovemu odnosu z jezikoslovcem Franom Ramovšem in literarnim zgodovinarjem Ivanom Prijateljem, ki sta po prvi svetovni vojni delovala na nedavno ustanovljeni ljubljanski univerzi, s katero je dobila tukajšnja slavistika svoj institucionalni obstoj. Na drugi strani članek obravnava Murkov odnos z jezikoslovcem Romanom Jakobsonom, osrednjim predstavnikom praškega lingvističnega krožka, pri ustanovitvi katerega je igral Murko nezanemarljivo vlogo. Članek se osredotoča na epistemološke bližine in zlasti razhajanja ter na tej podlagi postavi vprašanje, kakšne implikacije ima Murkovo razumevanje slovanske filologije za znanstveno raziskovanje jezika in literature. Z obravnavo Murkovega delovanja, intelektualnih izmenjav in institucionalnih premestitev članek prispeva k rekonstrukciji specifično zgodovinskega prostora Srednje Evrope.

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / slovanska filologija / Prijatelj, Ivan / Jakobson, Roman / literarna teorija / Srednja Evropa

Uvod: intelektualno formiranje – simptom časa

Leta 1935 je Praga gostila francoske nadrealiste.¹ Mesto ob Vltavi je s svojo izvirno varianto nadrealizma postalo v očeh Andréja Bretona in družine pravi domicil tudi zanje. Obskurna umetniška skupina z

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

neznatnim občinstvom v domnevno svetovljanskem Parizu, kamor so kakor na svobodo pribežali številni literarni in drugi umetniški delavci, je sredi Prage pritegnila več sto ljudi. In tako nekaj večerov zapored. Pariz je bil nenadoma videti kot provinca, v kateri so nadrealisti eksoti, Praga pa je postajala »prestolnica 20. stoletja« (gl. Sayer). Mlada češkoslovaška država je po razpadu cesarstva hitro stopila na politično pot, na kateri je sprejela marsikatero progresivno reformo. V parlamentu so sedeli tudi predstavniki Češkoslovaške komunistične stranke, neposredne politične predstavnice tistih idej, ki so jih gojili avantgardisti, zlasti skupina, zbrana okrog umetnika in filozofa Karla Teigeja.²

V tistem obdobju je v Pragi deloval tudi Matija Murko. Sredi tridesetih let je bil že upokojeni profesor, ki je v obdobju neposredno pred tem, v desetletju po koncu prve svetovne vojne, s svojim delom na Karlovi univerzi reformiral praško slavistiko. Zdaj je predsedoval Slovanskemu inštitutu, najpomembnejši akademski ustanovi te vrste poleg starejše pariške sestrške organizacije. Inštitut je mlada povojna češkoslovaška država ustanovila nič manj kakor na predsednikovo lastno pobudo. Murko je torej ob političnem prestrukturiranju nekdanjega avstro-ogrskega cesarstva zamenjal zanj formativna avstrijska akademska središča (Dunaj in Gradec) za novo evropsko središče (ali eno od njih), ki je obenem zraslo tudi v središče njegovih raziskovalnih in širših akademskih interesov. Še natančneje bi lahko rekli, da je bil Murko ena od osrednjih institucionalnih figur, po zaslugi katerih je Praga postala središče slovanskih filologij v obdobju med obema svetovnima vojnama.

Mesto si je torej delil z zgodovinsko avantgardo, katere horizont ni bil zgolj estetiška komunikacija, značilna za prejšnje umetnostne tokove moderne dobe, temveč si je prizadevala za korenite spremembe v načinu družbenega organiziranja. Slovanski filolog se v tem okolju ni oziral za avantgardisti, tako rekoč svojimi sosedi, temveč se je (kakor poprej) ukvarjal z ustnim izročilom epskega pesništva, ki stoji prav na drugem koncu zgodovine, na čelu katere so zdaj marširali praški nadrealisti. Na tem mestu morda ne moremo navesti posamičnega razloga, zakaj je Murko izbral ta in ne drugi konec zgodovine za predmet svojih raziskav, bomo pa skušali pojasniti, zakaj je bila v njegovem epistemološkem horizontu takšna odločitev zelo verjetna.³

² Teige je pisal o politični ekonomiji umetnosti, o politični vlogi avantgardizma, o spopadih na umetniški leviici med obema svetovnima vojnama in o z njimi povezanim zapletenem odnosu s komunističnim gibanjem (gl. Kreft).

³ Seveda bi lahko govorili tudi o protitendencah našemu argumentu, na primer o tem, da so avantgarde mestoma jemale epsko pesništvo za svoje gradivo.

Intelektualno se je Murko formiral na dunajski slavistiki in germanistiki še pred koncem 19. stoletja. Slavistično vednost je pridobil najprej pri Francu Miklošiču in nato pri njegovem nasledniku Vatroslavu Jagiću. Ta je bil velik zagovornik širokega pojmovanja filologije, ki vključuje lingvistiko, literarno zgodovino, pa tudi folkloristiko. Na germanistiki so se njegovi profesorji že ukvarjali z literarno zgodovino kot posebno vedo in od tod prej ali slej izhajata tako Murkov interes zanj kakor njegova pozitivistična metoda (gl. Dolinar, »Med slovensko filologijo«). Razvoj disciplin je – nepresenetljivo – ustrezal politični situaciji: medtem ko je germanistika uživala privilegiran status, je bila slavistika odrinjena na obrobje, njena diferenciacija in specializacija pa sta bili na avstrijski univerzi nezaželeni in precej pozni. Ta odnos do slovanske filologije je spremenila generacija Murkovih učencev. Njeno široko problemsko polje so predelali in zdelo se je, da so z ožjo usmeritvijo našli spoznavna predmeta dvema novima humanističnima disciplinama: usmerili so se bodisi v jezikoslovje (Ramovš in Nahtigal) bodisi v literarno vedo (Priatelj in Kidrič). Murka je omejeval starejši avstrijski epistemološki nacionalizem oziroma njegov vpliv na filologije, prve profesorje na ljubljanski univerzi pa je vodila njegova slovenska različica. Po prvi svetovni vojni je Murko s svojo različico panslavizma učinkoval svetovljansko, medtem ko so njegovi mlajši slavistični kolegi utrjevali nacionalistične položaje v institucionalnem okolju nove univerze (v nekdanji cesarski provinci).

Epistemološka razhajanja z učenci

Razhajanja so se pokazala na primer v dopisovanju med Murkom in njegovim nekdanjim graškim študentom Franom Ramovšem, potem ko je prvi v zgodnjih dvajsetih letih soustanovil in nato sourejal praško slavistično revijo *Slavia*. Ta je bila del povejnega institucionalnega razmaha slovanskih filologij in protipol starejši Jagićevi reviji *Archiv für slavische Philologie*. Ramovš je v kar nekoliko razboriti intelektualni razpravi zagovarjal preoblikovanje slovanske filologije v strogo jezikoslovno disciplino, iz nje pa je izločil vso literarno in kulturno zgodovino. Slavistiko je želel predelati v znanstveno disciplino, jezikoslovje, s pripadajočim spoznavnim predmetom. Obratno je ostajal Murko varuh tradicije: slovansko filologijo je pojmoval podobno kakor njegov učitelj Jagić, slavistika pa naj bi igrala pomembno družbeno kohezivno vlogo, in sicer tako med slovanskimi narodi kakor med njimi in neslovanskim svetom (gl. Dolinar, »Matija Murko«).

Če bi želeli dosedanje razpravo umestiti v intelektualno zgodovino, bi nemara lahko dejali, da se je odvila nekaj časa po tem, ko so izšla Saussurjeva *Predavanja iz splošnega jezikoslovja* (1916). Ferdinand de Saussure je v znanih predavanjih s svojim »abstraktnim objektivizmom«⁴ lingvistiko povzdignil na raven znanstvenosti in proizvedel njen spoznavni predmet – jezik. Jezikoslovec Ramovš je bil torej na sledi epistemološkim prebojem tistega časa. Po drugi strani bi lahko rekli, da je Murku filologija veljala predvsem za tehniko, koristno orodje kulturne omike pri posredovanju med posamezniki in družbenimi skupnostmi. Smoter takšne tehnike je kultivacija, tovrsten odnos med disciplino in njenim predmetom pa očitno ni odnos znanstvenega spoznanja:

Slovstvo ali humanistika sta tako prek njunega posebnega razmerja dajala neko *vednost*: ne znanstveno vednost o njunem predmetu, ne vednost o mehanizmu njunega predmeta, marveč, poleg določene erudicije, ki je za tesnejše poznavanje nujna, neko *veščino*: prav *veščino-kako ravnati, da bi* dobro vrednotili-presojali, uživali-konsumirali-uporabljali ta predmet. In ravno to je »kultura«: namreč vednost, ki je vložena v *veščino-kako ravnati, da ...* (Althusser 38)

Zdi se, da je mladi jezikoslovec Ramovš, kot bi rekel Althusser, skušal potegniti »epistemološki rez« med ideološko in znanstveno prakso in da je zrelejši filolog Murko s svojim jasnim zagovorom družbene uporabnosti stroke ostajal tokraj prve: »Ideološko je nekaj, kar je povezano s prakso in družbo. Znanstveno je nekaj, kar je povezano s spoznavanjem in znanostmi« (Althusser 46).

Takšno se zdi razmerje med obema vednostnima državama. A če smo zgoraj omenili, da je ljubljansko slavistiko usmerjala lokalna varianta epistemološkega nacionalizma, moramo nemara še enkrat premisliti, v kolikšni meri je Ramovševo lingvistično podjetje resnično znanstveno. Potem ko Murko v enem od pisem zagovarja objavljanje Jurčiča v *Slavii*, da bi ga lahko spoznali tudi drugi Slovani in »Neslovani«, mu Ramovš precej ostro odpiše nazaj:

Iz Vašega pisma veje na več krajih nazor, kakor da delajmo za to, da nas bodo drugi, Neslovani, spoznali. Tudi to je potrebno, a to delo spada drugam in ne v slavistiko in ne v slavistične liste. Ali naj delamo za Slovence, ali pa za znanost in njeno razvijanje? [...] Ker pa izhaja *Slavia* v Pragi in v slovanskih jezikih, menim, da bo lahko brez Jurčiča izhajala, ne pa brez slovenskih narečij, ki tvorijo važen člen v razvoju slovanščine. (Ramovš)

⁴ Izrekanje o »abstraktnem objektivizmu« je seveda do Saussurja kritična pozicija, ki nakazuje na to, da njegova teorija ni zmožna zajeti družbene razsežnosti, ki se »prelamlja« v jezikovnem znaku. Za kaj takega bi moral Saussure zamenjati jezik z govorico kot spoznavnim predmetom (gl. Vološinov).

Ramovš v pismu Murku napravi rez, ki smo ga zgoraj skušali rekonstruirati. Po njegovem mnenju bi moral ta teči po sredi *Slavie*, hkrati pa ga seveda »vdani in hvaležni učenec« (kakor se podpisuje v pismih Murku) potegne tudi med seboj in svojim učiteljem. Tega spretno identificira kot subjekta nacionalistične ideologije, češ da gre Murku za to, da predstavi neslovanskemu svetu slovenski narod kot moderno entiteto svoje vrste. Za svojo prakso po drugi strani ohranja znanstveno domeno. Njegova predpostavka je, da je znanstveni predmet nacionalni jezik, pri čemer nujno abstrahira od dejstva, da gre za sistematizirano »specifično zgodovinsko formacijo govornih praks – nacionalno formacijo, v kateri je videti, kakor da nacionalni jezik deluje kot stabilna avto-identična matrica medsebojne prevedljivosti vseh možnih diskurzov« (Močnik, *Julija Primic* 225). Kar se kaže kot »objektivna avto-identična institucija jezika«, je v resnici »teoretska formalizacija na ozadju nereflektirane spontane ideologije govornih praks v neki določeni zgodovinski formaciji, v nacionalni formaciji« (225). Lahko bi rekli, da je bila Ramovševa epistemologija sodobnejša, vseeno pa ni nujno v celoti pripadala znanstvenemu polju. Z Močnikovo izpeljavo argumenta lahko naslovimo nanj prav takšen očitek, kakršnega je on naslovil na Murka.

Rojstvo slovenske slovstvene vede

Ob Ramovšu je druga osrednja figura ljubljanske slavistike prav gotovo literarni zgodovinar Ivan Prijatelj.⁵ Pri njem je proizvodnja teoretske ideologije še veliko očitnejša, kot je lahko pri jezikoslovcih:

A jaz sem ob vsaki besedi, ki sem jo zapisal, čutil vedno bolj praznoto in gluho vraga tega, kar sem od svojih učiteljev in iz naših knjig vedel o naši preteklosti. Strastno se mi je zahotelo, stopiti v intimnejšo zvezo, v podrobnejši, neposrednejši dotik z njimi, ki so snovali tanko nitko slovenskega kulturnega življenja iz dobe v dobo. [...] In sedaj mi je to ostalo. Za to nitko: idejo slovenskega naroda hodim kakor platoničen zaljubljenec. In za drugo rabo nisem. (Prijatelj, »V zatišju« 392–393)

⁵ Prijatelj že desetletje pred Ramovšem, konec julija 1912, izrazi Murku svoje nestrinjanje s tem, da ta snuje »slavističen strokoven časopis«. Svojemu neodobravanju dodaja, da je mislil, da pripravlja Murko monografsko zbirko. Obenem zapiše tudi, da se mu zdi že Jagičeva revija *Archiv für slavische Philologie* anahronistična. V naslednjem pismu sicer umirja ton in pravi, da je šlo za nesporazum o tem, za kakšno vrsto revije naj bi šlo (Prijatelj, Pismo). Vendar pa gre tu za vsebinsko dinamiko, ki je značilna tudi za poznejša Ramovševa pisma.

V eseju »V zatišju« (1915) je Prijatelj zgoščeno in poetično podal manifest literarnega zgodovinarja. Še preden pa ga je zapisal, ga je njegova praksa pripeljala do utemeljitve nacionalne slovstvene vede.⁶ Rastko Močnik pripisuje ta dosežek prav Prijatelju in ga locira v njegov esej »Drama Prešernovega duševnega življenja« (1905). S Prijateljevim branjem Prešerna se je dopolnil ideološki horizont estetiških interpretacij, ki se je začel s Stritarjevim uvodom v drugem natisu *Poezija* iz leta 1866 in je Prešerna naredil za kanoničnega literata, Slovenke in Slovence pa konstituiral v moderen evropski narod (Močnik, *Julija Primic* 23–91). Josip Stritar je v besedilu o Prešernovem življenju-in-delu najprej uspešno konstituiral *avtorja* prav z gesto, s katero je sopostavil življenje (domnevno resnično biografijo) in umetnostno prakso; avtorski mit je pogoj za razumevanje te prakse v horizontu leposlovnega branja – vzpostavil je estetiško institucijo, znotraj katere se t. i. dela lahko interpretirajo. To mu je uspelo tako, da je pozitivizem obrnil na glavo: biografija je črpala iz pesmi, postala je skladna s tekstom. S to gesto mu je uspelo, da je Prešernove pesmi predelal v umetnine (odprte za estetiško branje), obenem pa njihovega pisca spremenil v literarnega klasika. Formiranje estetiške strukture, ki ni vnaprej napolnjena z vsebino, jo je pa mogoče napolniti s katerekoli ideologijo, je prav zaradi svoje vsebinske izpraznjenosti (lahko bi rekli zaradi svoje univerzalnosti) omogočilo konstitucijo naroda. Zato so po Močniku premlevanja o tem, ali je Prešeren res ljubil Julijo, »družbeno kohezivno početje in so dobesedno narodotvorna« (52). Tako je Stritar utrdil mitografsko matrico z naslednjo formulo: ljubezen je poetiška fikcija, a Prešeren si je ni čisto izmislil (48). Stritar se je lovil med antagonizmi avtentične biografske resničnosti in njenim premeščanjem v horizont literarne umetnine (in abstrahiranjem od empiričnih dejstev). Nato je Murko (Močnik ga tu kanonizira kot predhodnika slovenske literarne vede) leta 1901 Stritarjevo formulo obrnil: Prešernova ljubezen ni bila fikcija, ampak je bila vseeno

⁶ Iztok Saksida je predlagal izraz »slovenska slovstvena veda« kot poimenovanje za teoretsko ideologijo, ki obdeluje slovenski književni korpus, kakor je ta spontano dojet in ni predelan v spoznavni predmet v teoretskem postopku: »In končno je tu še tretji naslovnik, pozicija, ki je obskurantna tako rekoč po naravi in jo najprikladneje uteleša figura slovenista. Ta je bil namreč doslej prepričan, in bog ve, če ne drži to tudi znanost, da je nacionalni književni korpus, kakršen se je bil formiral, scela njegova domena, *slovenska slovstvena veda* pa edino pravišnje ime za to početje. Literarna teorija proti slovstveni vedi – takšen zastavek želimo utemeljiti, in po njem je 'slovenski' književni korpus le ena v vrsti literatur, ki si končno zasluži, da ga preformuliramo v teoretski objekt; pa bodi da gre za ponovne predelave že uveljavljenih avtorjev *korpusa* ali za izumljanje novih«. (Saksida 1) V nadaljevanju spisa bomo tudi mi pogledali, kje se je sočasno proizvajala »literarna teorija« (in kaj je imel s tem Murko).

samo idealna (52). S tem je poskušal nekaj nemogočega, saj je želel v stritarjevskem ideološkem horizontu pokazati na materialnost fikcije. To mu znotraj pozitivizma ni moglo uspeti, saj bi za kaj takega potreboval materialistično teorijo književnosti. Tudi on je ohranjal dualizem fikcija/ne-fikcija, da bi lahko pesmi bral kot umetnine, obenem pa je vpeljal nezakonsko ljubezensko srečo, da bi utrdil moč Prešernove pesniške domišljije. Nato je leta 1905 Prijatelj napravil ključni korak: realnost, dotlej zunanji ideološki horizont matrice, je v to vpeljal kot enega izmed njenih členov (65). Nato je lahko tudi ideal, ki je bil pri Stritarju zunanje ideološko obzorje matrice, prenesel v matrico samo. Ker je mit izčrpal možnosti svoje matrice, se je prestavil v novo polje naddoločenosti (v polje fin-de-sièclovske ideologije). Organiziral jo je lahko prav okoli opozicije realnost/ideal. Prešeren se s tem subjektivira, po Močniku postane subjekt v matrici, ki je sposoben, da individue interpelira v subjekte (kot pravi althusserjevska teorija ideologije). To je začetek slovstvene vede. Prijatelj dotedanji »obrazec s subjekta izjavljanja mita (komentatorja, 'interpreta') prenese na subjekt izjave (na 'Prešerna'): zdaj mora Prešeren zaživeti po zapovedih strukture svojega lastnega hagiografskega mita, Prešeren postane *bouc émissaire* za simptome svojih bralcev« (Močnik, »Amor« 8).

Ta nekoliko daljši povzetek Močnikove izpeljave konstituiranja slovenske literarne vede nam pokaže, da na prelomu stoletij ni prišlo do odprtja teoretskega polja pri raziskovanju literature. Predmet literarne oziroma slovstvene vede je ostajal »ideološki spoznavni predmet« (Močnik, *Julija Primic* 76) in prav takšna vednost se je reproducirala tudi na univerzi, kjer sta Prijatelj in Kidrič (ki je bil še veliko bolj predan pozitivistični teoretski ideologiji) predavala starejšo in novejšo literarno zgodovino slovenske in drugih slovanskih književnosti z jasnim težiščem na prvi.⁷ Murko ob nastanku ljubljanske univerze iz različnih razlogov ni postal njen profesor; najprej je bilo nekaj administrativnih ovir, nato so sledili politični nesporazumi (Dolinar, »Med slovansko filologijo« 17). A to se zdi simptomatično glede na vsebinska razhajanja med njim in njegovimi učenci, ki jih tu obdelujemo. Leta 1920 so ga izbrali na mesto profesorja na Karlovi univerzi v Pragi, v veliko večjem akademskem okolju, ki je kot del nacionalistične ideologije v novi državi začelo sistematično razvijati slavistiko. Poleg profesure (to delo je opravljal do upokojitve v letu 1931) in sourednikovanja *Slavie* ga je zaposloval tudi

⁷ Hitro je postalo jasno, da sta se oba ukvarjala zlasti s slovensko književnostjo. To je dokončno institucionaliziralo specializacijo glede na starejšo obćeslovansko in širšo filološko perspektivo in samo potrdilo odklon od učitelja Murka (Dolinar, »Med slovansko filologijo« 21).

Slovanský ústav (Slovanski inštitut), ki ga je soustanovil, v letih 1932–1941 pa mu je tudi predsedoval kot njegov drugi predsednik. V letu 1929 je pomagal organizirati prvi kongres slovanskih filologov v Pragi, prireditelj, ki bi ji lahko dali status pravega zgodovinskega dogodka. Na njej je namreč svoje programsko besedilo razgrnila skupina jezikoslovcev, ki je bila v Pragi dejavna že od prejšnjega leta, namreč praški lingvistični krožek. Murkovo delo je torej ponujalo institucionalno oporo eni osrednjih lingvističnih šol preteklega stoletja. A tudi v Pragi je bil odnos med njim in krožkom analogen tistemu med njim in njegovimi učenci, zdaj profesorji v Ljubljani: praška strukturalna lingvistika se je osredotočala na ozko področje s tistim spoznavnim predmetom, ki smo ga zgoraj že imenovali »nacionalni jezik«, in ga je Roman Jakobson, bržčas najvidnejši, za zgodovino humanistike najpomembnejši predstavnik krožka, prevzel od Saussurja. Že za Jakobsona in njegove kolege je imelo analitsko orodje, ki so ga proizvedli, pomembne posledice tudi za raziskovanje literature. Natančneje rečeno, s pomočjo konceptov, ki so jih izdelali, so lahko drugače zasnovali problemsko polje slovstvene vede. Tako so lahko odvrgli razne estetike, pozitivizme in druge filozofske ideologije, ki so dotlej obvladovale raziskovanje literature (tudi, kot smo videli, na ljubljanski slavistiki).

Rojstvo literarne teorije

Kot je nedavno pokazal komparativist Galin Tihanov, je praški lingvistični krožek z Jakobsonom na čelu (ob ruskem formalizmu) eno od ključnih okolij, v katerih se je v obdobju med obema svetovnima vojnima razvijala literarna teorija. Ta je po Tihanovu humanistična disciplina, ki išče specifično literarnost literature in potemtakem ni zvedljiva na katerokoli drugo disciplino. Z naravnostjo na svoj predmet se je začela prečiščevati in osamosvajati od raznih filozofskih tokov (monolitnih in totalizirajočih sistemov misli) s preloma stoletij.⁸ To se

⁸ Po Tihanovu je literarna teorija obstajala približno od prve svetovne vojne pa skoraj do izteka stoletja. Politično bi jo torej lahko zamejili z oktobrsko revolucijo ob njenem rojstvu in padcem Berlinskega zidu, se pravi kontrarevolucijo, ob njeni smrti. Njeno počasno ugašanje oziroma preoblikovanje v teorijo kulture (s širše proizvedenim predmetom) Tihanov locira že v sedemdeseta leta. To sovпада s t. i. neoliberalnim obratom, v katerem so se zahteve po političnem priznanju zatiranih skupin ob politični ofenzivi vladajočih razredov osamosvojile od širših zahtev po demokratizaciji ekonomskega življenja. V anglosaškem akademskem prostoru so se zlasti z nastankom področnih študij (*area studies*) predelovale v spoznavne objekte (svoje identitetne

je dogajalo v specifičnem zgodovinskem trenutku, v katerem se je po razpadu monarhije konstituirala nacionalna država. Praga je bila takšno okolje, v katerem sta se po Tihanovu zgoščala nacional(istič)na vznesenost in kulturno svetovljanstvo. Emigracija, zgodovinsko večetnična in večnarodna družba ter mednarodne povezave so nekako premestile nacionalizem, ki je sicer omogočal grobi institucionalni okvir. V tem kontekstu in ob sočasnem razvoju (literarnih) avantgard se je izoblikovala literarna teorija kot avtonomni vednostni diskurz, ki je skušal racionalizirati literarne prakse. Tihanov neposredno na vznik literarne teorije naveže zgodovinske premene v njenih rabah, kar konceptualizira kot spremembe v režimih njene relevantnosti. Z izrazom »režim relevantnosti« označuje prevladujoč način apropiacije (tj. rabe in interpretacije) literature v določenem zgodovinskem trenutku. Različni režimi tekmujejo med seboj, vznikajo pa zaradi številnih družbenih dejavnikov. Nastanek literarne teorije okoli prve svetovne vojne je specifičen v tem, da literaturo sploh prvič v zgodovini opazuje v njeni intrinzični literarnosti, ne pa z gledišča njene (utilitarne) vrednosti za družbo in posameznika. To pomeni, da dobiva literatura pomen zaradi tega, kar je – izvirni diskurz, ki se razločuje od vseh ostalih, njegova osrednja določitev pa je samozadostnost jezikovne funkcije (Tihanov 20–21).⁹

Murkova epistemologija potemtakem predstavlja ravno drugo od režima relevantnosti, o katerem smo pravkar rekli, da je postal dominanten z rojstvom literarne teorije. Njegova misel izhaja iz drugih družbenih, tj. zgodovinskih pogojev. Njegovo prvo določilo je premestitev iz province v središče večnacionalne in večetnične predmoderne politične tvorbe, ki je vplivala na njegovo akademsko izobrazbo. Izrazito neenako razmerje med obema koncema premestitve je bilo strukturno vpisano v produkcijo vednosti v akademski instituciji (in je torej imelo svoj materialni obstoj). Zato lahko rečemo, da pripada starejšemu režimu relevantnosti, ki literaturo (kot del filologije, in sicer slovanske filologije) opazuje z vidika njene rabe v širši kulturi in njene koristnosti za družbo. Slovanska filologija mu torej predstavlja tehniko z (ideološkimi)

vednosti), kar pomeni, da so bile kulturalizirane in dehistorizirane. To potemtakem niso teoretski spoznavni predmeti, temveč spontano uzrti ideološki spoznavni predmeti (gl. Habjan 35).

⁹ Če je za literarno teorijo značilno iztrganje literarnega teksta poskusom njegove socializacije, pa je, kot smo poudarili zgoraj, jasno, da je določen režim relevantnosti zgodovinsko pogojen. Posebno očitna je bližina nastanka nove države in ustanovitve praškega lingvističnega krožka, pri katerem so se leta 1930 odločili, da osemdesetletnico predsednika Masaryka počastijo z izdajo zvežčiča o Masaryku in jeziku, v katerem sta svoja spisa objavila Mukařovský in Jakobson (Tihanov 34–35).

učinki na področju kulturne omike, kar pomeni, da ima družbeno kohezivno vlogo.¹⁰

Sklep: protislovja modernosti Srednje Evrope v posamezni epistemologiji?

Murko je dobil najboljše pogoje za prakticiranje svoje vednosti razmeroma pozno, v novem, modernem političnem kontekstu, ki se je vzpostavil na ruševinah velike vojne. A takrat je bila ta vednost že tudi anahronistična, saj ni bilo več družbenih pogojev, ob katerih bi lahko razvijal svoj epistemološki horizont in ki so pripadali ravno staremu svetu. Nemara je zanimivo dejstvo, da se je Murko večino svojega življenja ukvarjal z (južnoslovansko) narodno epiko. V njegovi dobi to seveda velja tudi na primer za Mihaila Bahtina in Györgyja Lukácsa. A medtem ko je Murko opravljal terenske raziskave in poslušal ljudske pevce pri recitiranju epskih pesnitev, sta onadva razpravljala o epu in ga postavljala v razmerje do romana kot moderne diskurzivne formacije *par excellence*. Pri obeh je to razmerje ves čas nestabilno in niha med umestitvijo romana v kontinuiteto epske tradicije in strogim ločevanjem obeh form. Pri Murku pa raziskovanje stare epske tradicije nikdar ni prešlo v mišljenje njenega razmerja z romanom. Bi lahko bilo raziskovanje ustnega slovstva, torej zgodovine epskega pesništva, Murkova specifična artikulacija protislovij, ki jih je vnašala modernost? Odločitev so najprej zagotovo spodbujali politični pogoji, saj je dunajsko oblast poznega cesarstva zanimalo ljudsko pesništvo v njegovih ne-avstrijskih deželah. A zanimanje za epsko pesnitev, ki ni nikoli popustilo (še v tridesetih letih je Murko hodil na raziskovalne odprave), na eni strani in nezainteresiranost za premisleke o romanu, ki so se začeli pojavljati od prve svetovne vojne dalje, na drugi strani bi lahko napotovala tudi na posameznikov epistemološki izraz širših zgodovinskih napetosti. Obenem se je s tem, ko je predstavljal institucionalno zaslombo praške slavistike¹¹ – samo na videz paradokсно, v resnici pa prav zaradi svojega

¹⁰ Dosti drugače ni bilo niti pri Prijatelju v Ljubljani. Nastanek slovenske literarne vede je bil tako rekoč zgodovinska nujnost, saj je bil njen glavni učinek po konstituciji še vzgoja mladega modernega naroda, se pravi, da je postala nacionalna institucija, ne pa institucionalno zavetje teorije. Razločujoča dinamika je bila v praškem lingvističnem krožku, ne glede na to, da je bila nova nacionalna država pomemben pogoj njegovega nastanka. Četudi je Jakobson v prostem času opazoval slog Masarykovih govorov, pa se je trudil pisati teorijo.

¹¹ Leta 1920 je prišel predavat južnoslovanske jezike in književnosti na Karlovo

širokega pojmovanja slovanske filologije –, v njegovem delu zgoščal pogoj možnosti za preboje v lingvistični in literarnoteoretski misli.

Skušali smo orisati prostor, ki reprezentira določeno zgodovinsko okolje proizvodnje vednosti. Njegovo strukturo smo rekonstruirali na ozadju nekaterih družbenih specifik, med katere spadajo obstoj večnacionalne (in večetnične) predmoderne politične tvorbe in nato njen razpad in restrukturacija, ki je privzela formo (več)nacionalnih držav. Nadalje smo v tem družbenopolitičnem prostoru lahko opazovali specifično neenako strukturo z njenimi središči in (pol)obrobji ter s pripadajočimi institucijami, v katerih se ob neenaki menjavi (re)producira vednost – in navsezadnje s koncentriranjem te vednosti v središčih. Družbenozgodovinsko formacijo s takšnimi značilnosti bi lahko imenovali tudi »Srednja Evropa«.¹² Vsa ta dinamika in vsi odnosi v strukturi imajo izrazito moderen značaj. In nadalje, vsa Murkova premeščanja, vednost, ki jo gojil, vsi akademski odnosi so proizvod modernosti. In kolikor – kakor smo videli – sistemi vednosti niso monolitni, se dopolnjujejo ali razhajajo, si nasprotujejo ali konvergirajo in se lahko obenem celo zgoščajo v isti instituciji, toliko so prav simptomatični za srednjeevropsko modernost kot zgodovinski proizvod emigracije, eksila, potovanj in drugih premestitev, večjezičnosti in srečevanj. Praga je bila v tem pogledu zagotovo eno od središč vseh teh gibanj (Tihanov 157). In Murko je bil zgodovinska figura, ki so jo prečila številna od teh gibanj.

VIRI

Prijatelj, Ivan. Pismo Matiji Murku. 27. 7. 1912. Matija Murko, Korespondenca, Ivan Prijatelj (27, 1899–1912), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.

Ramovš, Fran. Pismo Matiji Murku. 2. 6. 1923. Matija Murko, Korespondence (prijatá), Fran Ramovš (51, 1920–1941), Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 2a.

univerzo, kjer je bil profesor do upokojitve v letu 1931. V tem času je poskrbel za prenovno slavističnih študij, kmalu začel izdajati strokovno revijo, soustanovil Slovanski inštitut in leta 1929 soorganiziral prvi mednarodni slavistični kongres. Leta 1932 je postal predsednik Slovanskega inštituta in v tej vlogi vztrajal do leta 1941, ko so ga nacisti odstranili s položaja.

¹² Ne torej zaradi golega empiričnega dejstva, kakršno je geografska lega, temveč zato, ker smo jo rekonstruirali z njenimi notranjimi napetostmi in protislovji, ki jo sestavljajo v (pogojno rečeno) heterogeno celoto.

LITERATURA

- Althusser, Louis. *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*. Prev. Vojislav Likar, ŠKUC / Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1985.
- Dolinar, Darko. »Matija Murko, začetek *Slavie* in njeni slovenski sodelavci«. *Slavistična revija*, let. 53, št. 3, 2005, str. 401–407.
- Dolinar, Darko. »Med slovansko filologijo in nacionalno literarno zgodovino: Matija Murko in slovenska literarna veda«. *Slavia*, let. 72, št. 1, 2003, str. 13–26.
- Habjan, Jernej. »Raziskovanje kot branje: od natančnega branja razlike do oddaljenega branje razdalje«. *Primerjalna književnost*, let. 34, št. 2, 2011, str. 31–41.
- Kreft, Lev. »Karel Teige«. *Semenj umetnosti*, Karel Teige, prev. Nives Vidrih, Sophia, 2023, str. 127–280.
- Močnik, Rastko. »Amor in Gens pri Slovencih v času poznega cesarstva, kraljevine in republike: k raziskovanju Julijine mitografije«. *Problemi*, let. 25, št. 5, 1987, str. 2–10.
- Močnik, Rastko. *Julija Primic v slovenski književni vedi*. Sophia, 2006.
- Prijatelj, Ivan. »V zatišju«. *Izbrani eseji in razprave*, zv. 2, Ivan Prijatelj, ur. Anton Slodnjak, Slovenska matica, 1953, str. 389–413.
- Saksida, Iztok. »Uvodnik«. *Problemi*, let. 25, št. 5, 1987, str. 1.
- Sayer, Derek. *Prague, Capital of the Twentieth Century. A Surrealist History*. Princeton University Press, 2013.
- Tihanov, Galin. *The Birth and Death of Literary Theory. Regimes of Relevance in Russia and Beyond*. Stanford University Press, 2019.
- Vološinov, Valentin Nikolajevič. *Marksizem in filozofija jezika. Temeljni problemi sociološke metode v znanosti o jeziku*. Prev. Marko Kržan, Studia humanitatis, 2008.

Matija Murko as a Forerunner of Slovenian Literary Studies and Mediator in the Formation of Literary Theory

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / Slavic philology / Prijatelj, Ivan / Jakobson, Roman / literary theory / Central Europe

This article situates the Slavic philologist Matija Murko within the broader intellectual landscape of the region in which he was active. It examines Murko's relationships with younger Slovenian Slavists (his students) as well as with some of his international collaborators. On the one hand, the article examines Murko's relationship with the linguist Fran Ramovš and the literary historian Ivan Prijatelj, who both worked at the newly founded University of Ljubljana after World War I. On the other hand, it focuses on Murko's relationship with the linguist Roman Jakobson, a central figure of the Prague Linguistic Circle, in the establishment of which Murko played a significant role. The article underscores the epistemological affinities and, above all, divergences among these figures, thereby exploring the implications of Murko's understanding of

Slavic philology for the scholarly study of language and literature. By observing Murko's activities, intellectual exchanges, and institutional relocations, the article seeks to reconstruct the specifically historical milieu of Central Europe.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091(497.4)Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.06>

Od primerjalnega jezikoslovja k primerjalni književnosti: Meillet, Murko, Jakobson

Varja Balžalorsky Antić

Varja Balžalorsky Antić

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška 160, 2000 Maribor

<https://orcid.org/0000-0003-1411-6226>

varja.balzalorsky@um.si

Članek razgrinja znanstvene in osebne relacije med ključnimi imeni modernega primerjalnega jezikoslovja, literarne teorije in primerjalne književnosti ter oriše nekatera skupna mesta, ki družijo Meilletovo, Murkovo in Jakobsonovo ukvarjanje z ustnim pesništvom in prispevajo k njihovim daljnosežnim teorizacijam predvsem na področju primerjalne metrike, pa tudi teorije ustnosti. Antoine Meillet je v svoji vplivni knjigi o izvorih grške metrike izpeljal teze o skupnem indoevropskem verzu in prvi postavil formulaičnost homerske epike za njen kompozicijski princip, s čimer je vplival na svojega doktoranta Milmana Parryja. O formulah kot skupnih mestih, povezanih z metričnim principom, v svojih poročilih s terenskih raziskav piše tudi Matija Murko, ki ga Meillet konec dvajsetih let 20. stoletja povabi predavat o južnoslovanski narodni epiki na pariško Sorbono. Naslednjega leta Jakobson, ki v tem času enako kot Murko živi in deluje v Pragi ter v okviru Praškega lingvističnega krožka razvija osnove fonologije, ki jo vpelje tudi v verzologijo, s primerjalno metodo poveže Meilletovo prelomno študijo o primerjalni metriki z Murkovimi primerjalnozgodovinskimi dognanji o ustnem pesništvu južnih Slovanov ter postavi temelje primerjalne slovanske verzologije. Razprava med drugim pokaže, da se Murkov znanstveni korpus, posvečen ustnemu pesništvu, pomembno vpenja v različne tokove moderne mednarodne komparativistike, saj ne le ključno prispeva k nastajajoči teoriji ustnosti, ampak so njegovi obsežni popisi in sistematizacija metrične in ritmične podobe v izvedbi južnoslovanske narodne epike tudi dragocen prispevek k verzologiji kot disciplini na križišču literarne teorije, primerjalnega jezikoslovja in primerjalne književnosti.

Ključne besede: slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / primerjalna verzologija / ustno izročilo / srbohrvaška junaška epika / metrika / epski deseterec / Meillet, Antoine / Jakobson, Roman

Meillet, Murko, Jakobson: uvod

V razpravi se posvečam nekaterim relacijam, ki povezujejo Matijo Murka, ki me tukaj zanima v vlogi primerjalnega zgodovinarja, ki je opravil najbolj poglobljene in daljnosežne raziskave južnoslovanske epike, s teoretikoma, ki sta ključno prispevala k razvoju moderne primerjalne književnosti in literarne teorije, Antoinom Meilletom in Romanom Jakobsonom.¹ V zadnjem času je na področju raziskav ustnega pesništva izšlo več preglednih člankov o Murkovem prispevku k primerjalnemu homeroslovju in, širše, k razvoju teorije ustnega pesništva. Kar nekaj se jih posveča povezavi Matije Murka z Milmanom Parryjem in Albertom Lordom kot začetnikoma teorije formulaičnosti in ustnosti (gl. Vet; Fischerová, »Matija Murko«; Zabel, »Matija Murko o Homerju«, »Matija Murko, predhodnik« in »Matija Murko in ameriška komparativistika«; Gantar; Testenoire; Rodda). Sylva Fischerová se dotakne tudi Jakobsonovega ovrednotenja Parryjeve teorije ter odnosa med Parryjevim naslednikom Lordom in Jakobsonom (gl. Fischerová, »Matija Murko's Research«). Miloš Zelenka pa se v svoji najnovejši razpravi v pričujoči tematski številki posveča odnosu pretežno pozitivistično usmerjenega Murka s Praškim lingvističnim krožkom, predvsem v povezavi s povezovalnim členom med njimi, Murkovim nesojenim naslednikom Frankom Wollmanom (gl. Zelenka, »Matija Murko«). Ta je Murka spremljal na terenskih raziskavah po Balkanu v letih 1930–1932 in se še sam posvetil študiju južnoslovanske metrike, zlasti Njegoševemu desetercu, o čemer piše tudi Murko na več mestih svojega življenjskega dela *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* (196, 385, 398 idr.). Kot mi je znano, pa še ne obstaja raziskava, ki bi se podrobneje ukvarjala s povezavami med trojico Matija Murko, Antoine Meillet in Roman Jakobson. Slednji je s primerjalno metodo povezal Meilletove študije o primerjalni metriki z Murkovimi primerjalnimi literarnozgodovinskimi dognanji, temeljito dokumentiranimi s terenskimi raziskavami. Murkova spoznanja so bila osvetljena predvsem z vidika folkloristike, etnomuzikologije in v okviru raziskav ustnosti, tudi v povezavi s homeristikom. Manj pa je bilo zanimanja za pretres njegovega prispevka k verzologiji in njegovo dokumentiranje stanja metrične in ritmične podobe v izvedbi južnoslovanskih ljudskih pesmi.

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Antoine Meillet, vodilni primerjalni jezikoslovec in filolog svojega časa, je bil, kar je v njegovem »jezikoslovnem« znanstvenem življenjepisu manj znano, povezan z dogajanjem na področju raziskav ustnosti, in sicer kot avtor prelomnih, čeprav skromno razdelanih tez o formulačnosti v grški epiki, kot mentor doktorskih disertacij o ustnem slovstvu, pa tudi kot recenzent osrednjih prispevkov s področja teorije ustnosti. V okviru komparativistike je Meillet prispeval prelomne ugotovitve na področju primerjalne verzologije. S svojo vplivno knjigo o izvorih grške metrike je postavil teze o skupnem indoevropskem verzu in navdahnili naslednjo generacijo verzologov, med drugim Romana Jakobsona, ki je prav tako povezan z Matijo Murkom. Jakobson se je na Češkoslovaško preselil leta 1920 in tam živel vse do leta 1939. Njegovo delovanje je tesno povezano s Praškim lingvističnim krožkom, ki ga je leta 1926 soustanovil in postal njegov podpredsednik. V tem času je v sodelovanju z Nikolajem Sergejevičem Trubeckojem utemeljil jezikoslovno disciplino fonologijo in razdelal teorijo distinktivnih opozicij, obenem pa se je intenzivno ukvarjal tudi s slovansko metriko, ki jo je na teoretični ravni povezal z dognanji fonologije (Jakobson 52–60). Murko je kot dolgoletni profesor na Karlovi univerzi v Pragi in soustanovitelj Slovanskega inštituta Jakobsona osebno poznal in na tistem simpatiziral s Praškim lingvističnim krožkom, čeprav so se njegova metodološka izhodišča razlikovala od porajajoče se strukturalne estetike (Zelenka, »Matija Murko«).

Meillet in Murko: o formulah

V delih Antoina Meilleta in Matije Murka, ki se posvečajo raziskavam epike – v Meilletovem primeru homerske, v Murkovem južnoslovanske –, naletimo na kar nekaj sorodnih elementov, povezanih s teorijo ustnosti (zlasti raba formul) in z verzologijo (predvsem ritmično-metrična podoba proučevanih artefaktov). Da so formule in meter med seboj povezani, je bila tudi ena izhodiščnih tez Milmana Parryja. O tem so, kot opozori tudi sam Parry, pisali že nemški filologi, npr. Kurt Witte in Karl Meister (Parry, *Épithète* 9). Kot bomo videli, prav to povezavo za glavno vodilo homerske *Kunstsprache* še pred Parryjem postavi Meillet, enako ugotovitev pa je mogoče izpeljati iz Murkovih spisov o južnoslovanskem ljudskem pesništvu.

Sodobne raziskave na področju ustnosti so Parryjevo teorijo na novo pretresle in postavile zahtevo po njeni nadgraditvi. Thérèse de Vet trdi, da je na Parryja škodljivo vplival metodološki obrat, do katerega je

prišlo v zgodnjem strukturalizmu, ki se je porajal v času Parryjevega bivanja v Parizu. Ob tem za »zgodnjega strukturalista« označi ne le Meilleta, pač pa tudi Murka (Vet 269–270), izhajajoč pri tem zgolj iz dejstva, da je Murko južnoslovansko epiko proučeval skozi prizmo izvajanja in se s tem zavzemal za sinhroni pristop, kar je le ena od obilice posplošitev, ki jih de Vet izvede v svoji shematični obravnavi strukturalizma. Nekateri odlomki, ki jih je najti pri Meilletu in pri Murku, pa po mojem mnenju, prav nasprotno, vsebujejo elemente, ki se pravzaprav že vpisujejo v reinterpretirano teorijo ustnosti, namreč v smislu, da sta se ustna in s tem fluidna narava besedil in fiksiranje verzij v zapisu skozi čas prepletala in se medsebojno oplajala.

Antoine Meillet je bil med drugim slavist, avtor monografije *Le slave commun* o skupnem slovanskem jeziku in srbohrvaške slovnice, od leta 1924 do svoje smrti pa tudi predsednik tedaj nedavno ustanovljenega Institut d'études slaves v Parizu in urednik *Revue des études slaves*. To zadnje ga tudi institucionalno povezuje z nekoliko starejšim kolegom Matijo Murkom, ki je bil na začetku svoje raziskovalne in profesorske poti pod vplivom Franca Miklošiča prav tako usmerjen predvsem v jezikoslovje (Jensterle Doležal 85), kasneje pa se je preusmeril k primerjalni literarni zgodovini in bil pomemben uvajalec primerjalnega pristopa v nacionalnem okviru in širše na področju vznikajoče moderne komparativistike (gl. Kozak; Dolinar; Zabel, »Matija Murko, predhodnik« in »Matija Murko in ameriška komparativistika«; Smolej).

V raziskavi me je obenem zanimalo tudi, ali sta Meillet in Murko glede na njuno izpričano sodelovanje morda vplivala drug na drugega. Poleg proučitve njunih del sem se v ta namen posvetila pregledu obsežne zapuščine obeh znanstvenikov. Pregledala sem fond Antoina Meilleta, ki ga hrani Collège de France, v Murkovem primeru pa se je pokazal za relevantnega Literarni arhiv Muzeja češke literature v Pragi. Pregledala sem ne le (sicer neobsežno) korespondenco med znanstvenikoma, pač pa tudi Meilletovo in Murkovo korespondenco s kolegi, ki so ju tako ali drugače povezovali. Tu je ključno ime predvsem slavist Antoine Mazon, Meilletov tesni sodelavec in podpredsednik Institut d'études slaves, ki danes tudi hrani večji del njegove zapuščine. Ker Mazonovi dediči zapuščine še niso v celoti predali Inštitutu, se utegne slika odnosov, ki jih skušam osvetliti, še nekoliko spremeniti, ko bo tudi zadnji del fonda Antoina Mazona dostopen strokovni javnosti.²

² Zahvaljujem se gospe Nathalie Reboullet s Centra za slavistične študije v Parizu, ki me je prijazno sprejela v arhivih Institut d'études slaves in me s koristnimi nasveti usmerjala pri pregledovanju arhiva, in gospodu Valentinu Noelu z arhivskega oddelka na Collège de France.

Meillet: raziskave homerskega jezika

Kot piše Martina Astrid Rodda, pregled novejše literature o homerskih epih ustvarja vtis, da Meilletovo ime ni pozornosti vreden člen pri razvoju proučevanja starogrške epike; najnovejši priročniki o homerski epiki – vsaj tisti, napisani v angleščini – namreč vsebujejo zgolj nekaj skromnih navedb o Meilletovem prispevku k homeristiki, pa še to bolj v smislu njegovega širšega prispevka k raziskovanju stare grščine. Poleg tega ga navajajo predvsem kot osebo, ki je Milmanu Parryju predstavila Matija Murka in tako Parryja usmerila k primerjalnemu študiju ustnega slovstva (Rodda). Ko je Parry prišel na doktorski študij v Pariz, se je ravno Meillet izkazal za najprimernejšega mentorja njegove disertacije, Meillet pa je bržkone premogel intuicijo, da bo mladi Američan s pridom uporabil njegove lastne izsledke. Parryjeva zgodba v Parizu je dobro znana, tudi v povezavi z Matijo Murkom, ki je na Meilletovo povabilo prisostvoval Parryjevemu zagovoru disertacije (Parry, *Making* 439). Prav Meillet pa je bil tisti, ki je prvi zelo jedrnato postavil tezo, da je jezik homerskih epov sestavljen iz formul in da je umeten oziroma literaren, saj ga ni mogoče zvesti na noben zgodovinski dialekt, v veliki meri pa ga določajo metrična pravila. Iz ugotovljenega je Meillet nato izpeljal nekaj okoliščin njihovega nastanka: šlo naj bi za besedila, ki so jih najprej posredovali poklicni pevci, na njihovo podobo pa je nato vplivala rokopisna tradicija, ki je besedila fiksirala (Meillet, *Origines* 61). Meillet je bil torej enakega mnenja kot predstavniki sočasne analitične homeristike, ko je bil sam izraz »izročilo« še zelo ohlapen in so ga začenjali povezovati z izrazom »obče mesto«, s čimer se je začel postopoma porajati formulaični pogled na homersko epiko, kar je nato utrlo pot oblikovanju vplivne teorije ustnosti (Testenoire). Zadnji prispevki o Meilletovem pogledu na homerski jezik so poudarili, da se je skozi čas pomembno spreminjal (Rodda; Testenoire).

Meillet je o homerskem jeziku prvič pisal v delu *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, ki ga je prvič izdal leta 1913, nato pa ga je v sedmih ponatisih do leta 1933 popravljal in nadgrajeval. Meillet že leta 1913 govori o »nestalnem besedilu [*texte flottant*]« (Meillet, *Aperçu* [1. izd.] 112), vendar tega dejstva takrat (še) ne poveže z ustnostjo homerskih besedil. To bo storil šele v tretji izdaji iz leta 1930. Pred izidom te izdaje je v razponu desetih let, od 1918 do 1928, objavil še nekaj del na temo homerskih besedil: dva članka o izdajanju antičnih besedil – enega o kritični izdaji Homerja, ki bi bila najbolj primerna za jezikoslovno raziskovanje (gl. Meillet, »Sur une édition«), in drugega o lingvistično-kritični izdaji starih besedil nasploh (gl. Meillet, »Ce que

les linguistes») –, monografijo o primerjavi grške in vedске metrike *Les origines indo-européennes des mètres grecs* in recenzijo obeh doktorskih tez Milmana Parryja (gl. Meillet, »Milman Parry«). Svojo analizo homerskega jezika je razvijal tudi na istoimenskih predavanjih, ki jih je v študijskem letu 1920/21 ob ponedeljkih zvečer imel na Collège de France in na podlagi katerih je nato nastala študija *Les origines indo-européennes des mètres grecs*.³

V sicer laskavi recenziji Parryjevih doktoratov, objavljeni v *Bulletin de la Société de linguistique*, Meillet seveda ne pozabi omeniti svojih mentorskih zaslug in navrže, da je zamisel, da je homerski jezik sestavljen iz formul, pravzaprav njegova: »Zato sem postavil trditev, da je homerski jezik sestavljen iz formul; ta trditev je razburila nekatere filologe, vendar se odziva na določeno resničnost, ki je očitna vsakomur z občutkom za homerski slog« (Meillet, »Milman Parry« 100). V mislih ima zdaj že znameniti odlomek iz Indoevropskega izvora grške metrike:

Ep je ves sestavljen iz formul, ki so si jih posredovali pesniki. Če si ogledamo katerikoli naključen odlomek, bomo brž ugotovili, da je sestavljen iz verzov ali delov verzov, ki jih je mogoče v zapisanem besedilu najti v kakem drugem ali več odlomkih. Tudi verzi, katerih delcev ne najdemo v kakem drugem odlomku, imajo formulaično naravo in nedvomno se zgolj po naključju niso ohranili na drugih mestih [...]. Homerjev ep je pesništvo poklicnih pevcev, sestavljena iz naučenih formul, in s tradicionalnim verzom, ki so ga uporabljali, bi ga bilo težko sestaviti drugače. (Meillet, *Origines* 61)

V tej krajši, a prelomni študiji, katere pogloblitve izsledke, ki so vplivali na nadaljnji razvoj primerjalne verzologije, bom na kratko predstavila v nadaljevanju, Meillet med drugim postavi tudi tezo, da verz homerskih pesnitev, heksameter, ni indoevropskega izvora, pač pa da je nastal po zgledu tujega modela in da izvira iz nehelenske egejske kulture (57–70). Tezo o nehelenskem izvoru verza homerske epike je že dve leti prej postavil tudi nemški filolog Karl Meister v delu *Die homerische Kunstsprache*, vendar je, kot v uvodu prizna Meillet, sam v času pisanja svoje študije ni poznal (viii). Heksameter je, pravi Meillet, umetelen verz, ki so ga aedi, ki so ga izumili, sproti preoblikovali. Je verz, »kjer je prav vse umetno in izvira iz izročila: besedišče, polno arhaizmov; skladnja, kjer ohranjene stare oblike soobstajajo z novimi, kjer se eolske oblike spajajo z jonskimi; fonetika, kjer se spajajo oblike iz različnih obdobj in

³ V fondu Antoina Meilleta na Collège de France je v mapi z naslovom *Le langage homérique* najti 62 listov zapiskov v formatu A4 in 13 beležk v formatu A5, k čemur je priloženo rokopisno pismo slušateljice Louise Mariès o predavanju o Sapfini »Himni Afroditi« z dne 18. januarja 1921.

različnih dialektov« (61). Zaradi zahtev daktilskega metra in le peščice dovoljenih svoboščin heksameter rabe nekaterih besed ni dopuščal in prav zato se je postopoma izoblikoval repertoar besed in besednih zvez, ki so bile po svoji naravi v skladu z daktilskim ritmom ali pa jih je bilo mogoče uporabiti po zaslugi možnih odstopanj od strogega metričnega obrazca. Obstoje te formul pri Homerju, tj. ponavljanja verzov ali delov verzov v *Iliadi* in *Odiseji*, je bil filologom sicer znan že veliko prej, toda to, kar so raziskovalci dotlej obravnavali kot postransko dejstvo, postane po Meilletovem mnenju samo načelo epske kompozicije. Prav to pa je pravzaprav tudi ena ključnih Murkovih ugotovitev na podlagi obsežnega dokumentiranja srbohrvaške junaške epike.

Meillet v sklepnih ugotovitvah v poglavju o epskem heksametru poudari tudi to, da se za strogim sledenjem metričnim zapovedim v zgodovinski dobi skriva še predzgodovinska doba epov, torej čas pred samim fiksiranjem v zapis, ko je bilo kvantitativnim določilom sicer zadoščeno, vendar so si aedi lahko privoščili več svoboščin, ki so bile nato v nadaljnjem razvoju, torej že v času zapisovanja epov, manj dopustne. Naj spomnim, da je Parry v prvi fazi svojega raziskovanja, tedaj še v okviru pisanja doktorske disertacije, prav tako kot njegov mentor najprej postavil ugotovitev, da je formulaični slog lahko le del izročila. Parry je natančno proučil skupino glavnih homerskih junakov in božanstev ter se osredotočil na to, kako v pesmih nastopata samostalniki in njegov pridevnik, *epitheton constans*. Ugotovil je, da homerski slog sestavljajo formule, ki oblikujejo povezan sistem, ki pa ni mogel nastati kot stvaritev posameznika, ampak je lahko le dosežek izročila. Kot priznava Parry, pri formulaičnem značaju homerske *Kunstsprache* ni šlo za njegovo lastno odkritje, pač pa za ugotovitve njegovega mentorja (Parry, *Making* 439).

Ko se Parry leta 1933 tudi sam odpravi na teren raziskovat živost južnoslovanskega epskega izročila, podobno kot Murko dvajset let prej potrdi tezo o svobodnem (novem) ustvarjanju, poustvarjanju, spreminjanju in odstopanju od poznanih in zapisanih epskih predlog, ki jo Meillet izpelje zgolj iz primerjalno-filološke analize, Murko in Parry pa jo dokumentirata na terenu pri še živi umetnosti južnoslovanskih guslarjev, pevcev in pevk. Murko v svoji v študiji v tem kontekstu zapiše: »Zato je povsem odveč razpravljati, tako kot so to počeli klasični filologi, ali so predhomerskim aedom sledili le rapsodi ali preprosti recitatorji, saj je aede, torej pevce, ki sami sestavljajo pesmi, še danes najti med rapsodi. Na lastne oči sem poslušal take pevce-pesnike, o drugih pa so mi poročali verodostojni in zanesljivi viri« (Murko, *Poésie* 25).

Oglejmo si zdaj Meilletov spremenjeni pogled na naravo homerskih pesnitev, kakor ga je razbrati iz tretje izdaje *Aperçu d'une histoire de la langue grecque* iz leta 1930. Kot rečeno, je že v prvi izdaji iz leta 1913 pisal o spremenljivem tekstu homerskih epov, vendar še ni govoril o formulah. Tokrat naletimo na povsem nove poudarke. Zdaj prisil, ki jih predpostavlja formulaični slog, ne povezuje zgolj z upoštevanjem oziroma spoštovanjem »izročila«, kar je bilo uveljavljeno mnenje pred nastopom tez o ustnosti, pač pa s pogoji izvajanja homerskih tekstov. Prisila je resda metričnega značaja, vendar je njen namen prav prilagajanje ritmu, ki doživlja spremembe med različnimi posameznimi izvedbami, s čimer se *texte flottant* nenehno še dodatno spreminja. In prav to je tisto, v čemer se *Iliada* in *Odiseja* razlikujeta od poznejših besedil: »*Iliada* in *Odiseja* sta v starogrški literaturi edinstveni tako po svoji naravi kot po času svojega nastanka. Brž ko dospemo do najstarodavnejših lirskih ali dramskih pesnikov, že imamo pred seboj dela, ki so jih njihovi avtorji fiksirali [*arrêtés*] in so bila namenjena prenašanju, ne da bi jih pri tem še kaj spreminjali« (Meillet, *Aperçu* [3. izd.] 184). Prav nasprotno pa velja za homerski ep, ki se mora prilagajati pogojem izvajanja in se po potrebi spreminjati: »Nasprotno pa epska pesnitev za aeda, ki jo recitira, predstavlja zgolj predlogo, ki je bržkone v veliki meri res fiksirana, vendar jo je mogoče svobodno spreminjati, krajšati ali daljšati in se spreminja v skladu s potrebo ali pa trenutno muho recitatorja« (184). Meillet tako formulo, ki izhaja iz izročila in naj bi pomenila večjo strogost oziroma prisilo, pravzaprav poveže s svobodo, ki jo ima pri njeni uporabi ustvarjalec-izvajalec. Izvajalec mora biti pri izvedbi pozoren na potrebe poslušalstva. Formule torej ne omejujejo vsakokratne edinstvenosti izraza v dogodku (po)ustvarjanja, temveč to edinstvenost podkrepijo, saj izvajalcu-ustvarjalcu omogočijo, da se hitreje prilagodi ritmu: »Poleg tega aed, ki do določene mere vedno improvizira, lahko svobodno recitira le, če ima na razpolago že vnaprej pripravljene formule, s katerimi lahko napolni različne dele verza« (184). Formulaični slog pa z ustno izvedbo ni ključno povezan le z vidika izvajalca, pač pa tudi poslušalca: »Homerska poezija je sestavljena iz formul, namenjenih temu, da zapolnijo določene dele verza [...]; te formule so zaželenne, saj poslušalcem omogočijo večjo pozornost, aedom pa olajšajo izvedbo vedno nove recitacije« (184).

Med raziskovalci je uveljavljeno prepričanje, da je na spremembe Meilletovega pogleda na homersko epiko vplival predvsem Parry, pa tudi dva druga Meilletova študenta, Jean Paulhan, sicer pesnik in nato dolgoletni urednik *Nouvelle revue française*, in antropolog Marcel Jousse (Testenoire). Oba sta namreč na začetku svoje raziskovalne in poklicne poti pod Meilletovim mentorstvom raziskovala ustno slovstvo: Paulhan

je bil pionir raziskovanja malgaškega ustnega pesništva, Jousse pa je razvijal nič manj kot teorijo ustnega stila in t. i. antropologijo geste.⁴ Nihče od raziskovalcev pa se doslej ni ukvarjal z morebitnim vplivom Murka na spremembe v Meilletovem razumevanju jezika homerskih pesnitev in nasploh na njegov obrat k tezi o ustnosti. Je mogoče, da je na Meilletov postopoma porajajoči se pogled, da sta homerski besedili proizvod ustnega izročila, vplivala tudi seznanitev z Murkovimi spoznanji o južnoslovanski epiki, ki so predstavljala tudi pomembne spodbude za Meilletovega študenta Parryja?

Matija Murko se je raziskovanju južnoslovanske epike posvečal od leta 1909 pa vse do konca svojega življenja, krono njegovega raziskovanja pa predstavlja delo *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932 (Po sledeh srbohrvaške ljudske epike. Potovanja v letih 1930–1932, 1951)*, ki je bilo napisano v češčini in nato prevedeno v srbohrvaščino ter objavljeno v Zagrebu. Njegove raziskave južnoslovanskega ljudskega slovstva so sicer potekale v treh fazah: prva v prvem desetletju 20. stoletja s terenskimi raziskavami med letoma 1909 in 1912 ter znanstvenimi poročili s potovanj, druga v dvajsetih letih, ko sicer ni izvajal terenskih raziskav, a je o problematiki pisal in predaval, tretja faza pa se je začela s potovanjem v letih 1930–1932 in tako rekoč trajala vse do petdesetih let, ko je leto dni pred smrtjo objavil *Tragom*.

Murko v Parizu

Leta 1928, pet let po izidu svoje študije o grški metriki, je Meillet kot predsednik Inštituta za slovanske študije povabil Matijo Murko na Sorbono predavat o južnoslovanski junaški epiki. Kot je znano, je Murko v predavanjih, ki so nato izšla v obliki odmevne monografije *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle (Ljudska epska poezija v Jugoslaviji na začetku 20. stoletja, 1929)*, pogosto primerjal starogrške rapsode z južnoslovanskimi guslarji, s svojimi izsledki pa si je ustvaril ime tudi na področju homeroslovja (Gantar 107; Zabel, »Matija Murko o Homerju« 28). Je bil Meillet seznanjen z Murkovimi spisi? Domnevati je mogoče, da je kot slavist in avtor slovnice srbohrvaškega jezika, predvsem pa spričo široke razgledanosti in obveščenosti o novitetah s področij, ki so ga zanimala, npr. homeroslovja, metrike idr., Meillet prebral Murkovo prvo širši strokovni javnosti dostopno besedilo o ustnem pesništvu Balkana »Neues über südslavishes

⁴ Za kritiko Jousa gl. npr. Vet.

Volksepik« (»Novo o južnoslovanski ljudski epiki«), ki sega v leto 1919, torej še preden sta se z Antoinom Mazonom odločila Murka povabiti v Pariz. Pripravo obširnejše monografije o južnoslovanski junaški epiki je Murku preprečila prva svetovna vojna, tako da se je šele leta 1924 lahko vrnil na teren. Gre za članek, v katerem Murko predstavi svoje zgodnje raziskovanje južnoslovanske epike, ki je potekalo pod okriljem Dunajske akademije znanosti in njenega Phonogrammarchiva. V korespondenci iz fonda Antoina Meilleta na Collège de France, ki je ohranjena v izredno okrnjeni obliki, ni najti pisemske izmenjave z Murkom, torej Murkovih pisem Meilletu; najverjetneje so se izgubila, podobno kot številna druga. Meillet je imel sicer obširno pisemsko izmenjavo, o čemer priča število njegovih pisem v zapuščinah prejemnikov. Murkova korespondenca iz njegovega praškega obdobja, ki jo hrani Literarni arhiv Muzeja češke literature v Pragi, pa zajema dvanajst Meilletovih pisem. Iz njih je razvidno, da gre za dopisovanje, ki zadeva predvsem organizacijo Murkovega prihoda v Pariz in še nekatera druga vprašanja, npr. odhod češkega študenta Jana Frčka s Sorbone (gl. tudi Zelenka, »Rôle«). Nobeno od pisem se ne dotika vsebinskih vprašanj. Podobno tudi arhiv revije *Slavia*, katere urednik je bil Murko in ki prav tako zajema Murkovo korespondenco s posamezniki in posameznicami ter institucijami, ne ponudi s tem povezanih dokumentov. Iz pregleda arhivov in Meilletovih del torej ni razvidno, da bi bil Meillet seznanjen s prvim Murkovim člankom o južnoslovanski epiki iz leta 1919, torej še preden je leta 1923 sam postavil zametke teze o formulah. Vsekakor pa je do izida tretje izdaje *Pregleda zgodovine grškega jezika* iz leta 1930, v kateri, kot smo videli, povsem na novo osvetli homerski pesnitvi z vidika izvajanja in povezavo formulaičnega sloga s pogoji izvajanja, poleg Parryjevih disertacij dobro poznal tudi Murkov spis »L'état actuel de la poésie populaire épique yougoslave« (»Sedanje stanje jugoslovanske ljudske epske poezije«, 1928), ki je nekoliko razširjena in dodelana različica članka »Neues über südslavische Volksepik«, objavljena v reviji *Le Monde Slave* nekaj mesecev po Murkovem gostovanju v Parizu, in seveda kratko monografijo *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*, v kateri je Murko zbral in predelal predavanja, ki jih je imel na Sorboni 24., 25. in 26. maja 1928.

Murko se je v svojih poročilih in študijah vsaj mimogrede dotaknil skoraj vseh vidikov, ki si jih je želel raziskati Meilletov doktorant, mladi Parry, in jih načenja tudi Meillet v zgoraj predstavljenih poglavjih svojih del. Razgrnil je pomembne podatke o načinu izvajanja epskega pesništva in na podlagi materiala, pridobljenega na terenu, ovrgel tezo, da naj bi se spevi te epike ne spreminjali, kot je tedaj veljalo med

raziskovalci južnoslovanskega ustnega slovstva. Zaznal je visok delež improvizacije, ki je prisotna do te mere, da je mogoče reči, da pevci pesnitev ustvarjajo sproti. Tudi Murko na podlagi konkretnih podatkov torej izpelje fluidno naravo teh ljudskih umetnin, kar je ključni element teorije ustnega pesništva. Murko je na primer posnel izvedbe spevov, ki so štel od 2500 do 4400 verzov, medtem ko je različica, ki so se je ti pevci naučili, štela le od 1200 do 1400 verzov. Opisuje, da se začnejo bodoči pevci spevov učiti že v ranem otroštvu, naprej v naročju starejših (Murko, *Poésie* 12), poudari pa tudi, da se jih ne učijo vedno »od ust do ust«, ampak včasih tudi iz brošur in knjig (13), kar pa služi le kot nekakšna partitura. Poudari, da te »fluidne tekste« vsakič znova poustvarijo v sijajni improvizaciji: »V popolni umetniški svobodi se glede na občinstvo, priložnost, pa tudi svoje trenutno počutje lahko posvetijo npr. podrobnemu opisovanju junaka, lahko pa te virtuozne opise povsem izpustijo« (21). Ta navedba se povsem sklada z zgoraj navedenim Meilletovim stavkom o grških aedih in njihovi improvizaciji, ki je odvisna tudi od »trenutne muhe«. Opozori tudi na sodelovanje poslušalcev, ki lahko svobodno izrazijo svoje nezadovoljstvo ob npr. predolgem trajanju nastopa. Pevci navadno znajo na pamet od 30 do 40 spevov, je pa Murko naletel tudi na pevca, ki jih je znal 90, se pravi 80 000 verzov, kar je dvakrat več, kot jih skupaj štejeta *Iliada* in *Odiseja* (spevi so v desetercu, ki je krajši od heksametra). Na tem mestu Murko tudi opozori, da so homerski filologi sicer zavračali tezo, da bi bil en sam pevec sposoben na izust povedati oba epa. Murko z vsemi temi podatki in izpeljavami torej prispeva k izrisovanju specifičnih pogojev izvajanja in komponiranja južnoslovanske ljudske epike.

Drugi aspekt, ki nas zanima v povezavi z zametki formulaične teorije in predvsem v povezavi z Meilletom, je vprašanje Murkovega zaznavanja formulaičnosti ljudske epike. Poudari, da si pevci zapomnijo speve po zaslugi »dobro poznanih epskih ponovitev«, »stalnih besednih zvez« oziroma »občih mest«. Ta se na primer pojavljajo pri opisovanju ženske lepote, junakov, oblačil, konjev, orožja, dvobojev itd. V *Tragom* izrecno spregovori o ponavljajočih se formulah (*formelhafte Wendungen*) in ugotavlja, kako se te stalne formule pojavljajo v različnih narečjih (ekavici, ijekavici, ikavici) (Murko, *Tragom* 413). Že v članku iz 1919 pa opozori na tematska »obča mesta«, torej na ponavljanje skupnih tem in motivov, kot so »ugrabitve deklet in žena, poroke, ugrabitve iz svatovskih sprevodov, odkupnine ujetih junakov, pogosto za ceno žene, obdarovanje junakov, predvsem z nevestami, maščevanje za storjeno nasilje, pa tudi napadi, ki jih povzročajo razuzdanost, častihlepje, pohlep, in vse to so [teme] običajnih pesmi« (Murko, »Neues« 35). Tu

Murko posebej poudari ugotovitev, da pevci pogosto ta skupna mesta, tj. formule, pojejo, zgodbo pa nato pripovedujejo. Meillet o tem, kot smo videli, poda zasnitek teorije, ki jo nato razvijata Parry in Lord. Pojavljanje formul je v tesni vezi z metričnimi zahtevami. Recitiranje in petje pa sobivata in Murko opozori, da je to dejstvo zelo pomembno pri raziskovanju drugih ustnih izročil. Ta razlika ustreza tistemu, kar bo poznejša primerjalna (slovanska) verzologija imenovala skupni slovanski peti verz in skupni slovanski govorjeni verz (Jakobson 454–459; gl. tudi Gasparov 11–32).

S tem pa smo že prišli do vprašanja o Meilletovemu in Jakobsonovemu prispevku na področju primerjalne verzologije kot eni od disciplin primerjalne književnosti. Meillet je svoj delež prispeval v vlogi primerjalnega jezikoslovca, Jakobson kot literarni teoretik, Murko pa je, kot bomo videli, odigral pomembno vlogo literarnega zgodovinarja in raziskovalca s široko dokumentiranim korpusom, na katerega se je deloma naslonil tudi Jakobson.

Meillet in Jakobson: temelji moderne primerjalne verzologije

Kljub razhajanju mnenj o posameznih Meilletovih predpostavkah je bil Meillet pomemben inovator na področju vzpostavitve primerjalne verzologije kot samostojne discipline. Zanimivo je, da njegovo ukvarjanje z indoevropsko metriko sega v mladostno obdobje, v leto 1897 (gl. Meillet, »De la partie«), nato pa se s tem vprašanjem ukvarja vse do leta 1937. Ključni fazi v tem razvoju sta že omenjeno delo *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, ki ga je prvič izdal leta 1913 in v katerem se v četrtem poglavju posveča homerskemu jeziku in grški metriki, še posebej pa *Les origines de la métrique grecque* iz leta 1923, kjer je svoje ugotovitve razširil in podkrepil z dodatnimi primeri. Kot jezikoslovec, zavezan primerjalni metodi, je Meillet s primerjavo grške in vedske metrike postavil temelje za rekonstrukcijo indoevropskega verznega izhodišča, s tem pa zavrnil tezo, ki jo je izrecno zagovarjal leta 1897, in sicer, da si grški in vedski verz nista podobna (Bader 98). Meillet poudarja, da je primerjanje metričnih zakonitosti mogoče samo med jeziki, ki imajo podobno ritmično in glasovno strukturo. Vedski in grški verz sta za primerjavo primerna zlasti zato, ker tonemski oziroma muzikalni naglas ni imel nobenega vpliva na trajanje in intenziteto samoglasnikov, zato pa je Meillet iz korpusa izločil slovanske in baltske jezike, kjer je vpliv tona na samoglasnike zaznaven. Tudi irski in germanski verz sta

za sklepanje o indoevropskem verzu zaradi stalnega jakostnega naglasa na prvem zlogu preveč oddaljena, latinski verz ima malo ohranjenega gradiva, zapisana besedila iranskega verza pa so zabrisala razlikovanje med dolgimi in kratkimi samoglasniki (Meillet, *Origines* 12–18). Tukaj lahko naštejemo le nekatere ključne izpeljave, ki so vplivale na nadaljnji razvoj primerjalne verzologije (gl. Pacheiner Klander 53–58; Kočnik 227–228). V delu *Aperçu d'une histoire de la langue grecque* Meillet razgrne naslednje skupne lastnosti grškega in vedskega verza: zgradba verza temelji na določenem številu dolgih in kratkih zlogov, muzikalni (tonemski) naglas pa ne vpliva na zgradbo verza; oba jezika temeljita na enakem razumevanju, kaj šteje za dolg in kaj za kratek zlog; podobna vloga pavze, ki nima vloge vsebinske zareze; končni zlog je *anceps*, nedoločen, verzno izglasje pa je (z izjemo zadnjega, nedoločenega zloga) kvantitativno določeno; nekateri verzi se med seboj razlikujejo le po katalektičnosti in akatalektičnosti; razvoj nekaterih verznihi oblik v vedski in grški poeziji je podoben, posebej je značilno vrivanje dveh kratkih zlogov na sredino verza; podobna je tudi zgradba kitic ([1. izd.] 103–108). V *Les origines de la métrique grecque* poda še naslednje ugotovitve: temelj indoevropskega verza, ki ga izkazujeta tako grška kot vedska poezija, naj bi bila temeljna kvantiteta zloga; kračina in dolžina sta bistvena opozicija, četudi niso vsi zlogi enako dolgi in enako kratki; zlog je metrična enota, stopica pa ni pertinentna značilnost; razmerje med dolgimi in kratkimi zlogi je bilo 3:2; obe pesniški tradiciji sta imeli enak razvoj metričnih oblik; prevladuje jambski ritem.

Meillet je izviren v tem, da je pokazal, da metrični sistem posameznih jezikov izhaja iz ustalitve jezikovnih struktur, ki so se prenašale ustno, obenem pa je pokazal na drugo pomembno potencialno značilnost indoevropskega pesništva, namreč na rabo formul, ki jih, kot smo videli, izrecno omenja ob primeru homerskih pesnitev. Meillet je s temi izsledki, ki so sicer naleteli na različne odzive pri kasnejših rodovih indoevropceistov in primerjalnih verzologov, postavil temelje primerjalne metrike kot vede, ki je razširila področje primerjalne slovnice, hkrati pa se je vzpostavila kot samostojna disciplina, kot je že leta 1923 zapisal Joseph Vendryes v recenziji Meilletovega dela (Bader 101).

Na področju razvoja primerjalne verzologije kot nove discipline je bila naslednja faza iskanje tretjega člena, s katerim bi lahko bolje utemeljili tudi primerjavo med vedsko in starogrško metriko, ki je Meilletu manjkala. Več poguma je pri tem pokazal Roman Jakobson, ki je povsem prevzel Meilletova dognanja in mu leta 1929, torej v času Meilletovega sodelovanja z Matijo Murkom, poslal v branje osnutek študije o primerjalni slovanski metriki. Študijo je objavil šele dobrih

dvajset let pozneje, leta 1952, z naslovom »Studies in Comparative Slavic Metrics«.⁵ Podrobnejša obravnava razkrije, da je razpravo sprti nadgrajeval, saj v njej navaja nekatere izsledke drugih raziskovalcev, ki so bili objavljeni šele po letu 1930 in vse do leta 1951. Prve ugotovitve o srbohrvaškem epskem desetercu je sicer objavil že prej, leta 1933, v članku »Über den Versbau der serbokroatischen Volksepen«, objavljenem pri *Archives néerlandaises de phonétique expérimentale*. Da pa je že osnutek študije iz leta 1929 vseboval ključne teze in izpeljave, dokazuje Jakobsonova navedba Meilletovega navdušenega odziva v pismu z dne 25. decembra leta 1929. Meillet v tem pismu prizna, da šele primerjava treh členov zares pripelje do rekonstrukcije skupnega temelja (tj. indoevropske metrike), saj primerjanje zgolj dveh sklopov (torej vedske in starogrške metrike) hočeš nočeš izzove poljubne odločitve: »Izredno me veseli, da ste našli način, kako povezati baltsko in slovansko slovstvo z indoevropskim. Imel sem intuicijo, da se to vprašanje odpira, a se ga spričo pomanjkanja pripravljanih raziskav nisem mogel lotiti« (nav. po Jakobson 463; gl. tudi Meillet, *Origines* 18).

Največ pozornosti v razpravi o slovanski metriki Jakobson posveti srbohrvaškemu epskemu desetercu (Jakobson 417–420), ki ga nato primerja tudi z drugimi verzniimi oblikami slovanskega ustnega pesništva in ugotovi, da je s precejšnjo mero verjetnosti mogoče izpeljati skupni prototip epskega deseterca in njegovih ustreznikov v drugih slovanskih jezikih. Nato gre še korak dlje in, nanašajoč se na Meilletovo študijo o skupnem indoevropskem verzu, sklene, da je srbski epski deseterec mogoče razumeti kot dediča tega skupnega indoevropskega izhodišča (459). Navede njegove naslednje lastnosti: izosilabičnost; skladenjska pavza, obvezna medbesedna meja in cezura po četrtem zlogu, ki verz razdeli na dva neenaka polstiha, prvi šteje štiri zloge, drugi šest; zevgma med polstihoma, četrti in deseti zlog pripadata isti besedni enoti kot tretji in deveti; kvantitativno verzno izglasje, ki obsega sedmi, osmi in deveti zlog: deveti zlog je, kadar je naglašen, praviloma dolg, medtem ko sta sedmi in osmi zlog, če sta naglašena, praviloma kratka; v verzu mora vsaj ena od besednih mej nastopiti pred lihim zlogom, dvozložna beseda se lahko pojavi na prvi in drugi, tretji in četrti, peti in šesti, sedmi in osmi ali deveti in deseti poziciji, ne pa na drugi in tretji, četrti in peti; naglas se pogosteje realizira na lihih pozicijah, meje med besedami pa se pogosteje nahajajo pred lihimi zlogi (418–419; gl. tudi Pacheiner Klander 58–59; Kočnik 228).

⁵ V Jakobsonovih *Izbranih delih* je bila nato študija objavljena z naslovom »Slavic Epic Verse: Studies in Comparative Metrics«. Vsi navedki so iz te izdaje.

Jakobson in Murko: analize srbohrvaškega deseterca in njegovih realizacij

K Jakobsonovim izsledkom je zagotovo prispevala seznanjenost z Murkovimi terenskimi raziskavami in njegovo sistematizacijo gradiva. Z Murkom je bil Jakobson v času, ko je nastajala njegova študija, seveda tudi v osebnem stiku. Murko se je na Jakobsonovo povabilo najbrž udeležil nekaterih sestankov Praškega lingvističnega krožka in kot urednik revije *Slavia* češkim strukturalistom omogočil, da so v njej objavljali svoja dognanja, še preden so ustanovili svojo revijo. Poleg tega je prav Murko na prvem mednarodnem slavističnem kongresu odobril sekcijo, na kateri so bile predstavljene teze Praškega lingvističnega krožka (Zelenka, »Matija Murko«).⁶

Da je bil Jakobson dobro seznanjen z delom Murka in njegovih sodelavcev dokazuje tudi (sicer skromna) korespondenca med znanstvenikoma. Literarni arhiv Muzeja češke literature v Pragi v Murkovi zapuščini hrani Jakobsonov telegram in razglednico v ruščini, oboje iz leta 1933. Ta zadnja, z dne 7. novembra, se za naš kontekst izkaže za pomembno, saj se Jakobson Murku v njej zahvaljuje za »zanimivo in poučno delo o srbohrvaški epiki«, ki mu ga je Murko poslal v branje. Verjetno gre za razpravo »Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie« (»Nova opažanja o sedanjem stanju epske poezije v Jugoslaviji«), ki je bila sveže objavljena istega leta v *Revue des études slaves*, je pa že prej izšla v češčini (gl. Murko, »Za národní epikou«). V isti razglednici Jakobson Murka prosi, naj ga oskrbi z relevantno literaturo o slovenskem verzu, saj da se trenutno ukvarja s primerjalnim raziskovanjem slovanskih verzifikacij.⁷ In res, Jakobson v problematiko o indoevropskem izhodišču slovanskih metrik delno vplete tudi vprašanje slovenskega verza ter v študiji omenja, da so tudi Slovenci poznali epski deseterec, ne da bi navedel vir (Jakobson 421), na drugem mestu pa pri obravnavi epskega osmerca zavrne možnost, da

⁶ V svojih *Spominih* Murko (52) z očitno hvaležnostjo piše, da je Jakobson citiral njegovo monografijo *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (*Pomen reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov*, 1927).

⁷ Prav tako pomemben je podatek, da je v arhivu revije *Slavia* najti Jakobsonovo pismo Murku z dne 3. novembra 1931. Murko je Jakobsona očitno prosil za mnenje o študiji Franka Wollmana o Njegoševem desetercu. Jakobson se pohvalno izreče predvsem o Wollmanovi metodološki kritiki verzologa Marčetića in o njegovih opazkah o izvajanju deseterca. Pozdravi tudi Wollmanovo načelno razlikovanje med literarnim delom kot formalno edinstvenim umetniškim delom in folklornimi artefakti ter pove, da bo o študiji napisal recenzijo za *Slavische Rundschau*.

bi osmerek v srbohrvaško pesništvo in nekaj slovenskih balad prišel iz nemškega okolja (450).⁸

Jakobson v prvi razpravi o srbohrvaškem desetercu »Über den Versbau der serbokroatischen Volksepen« Murka ne omenja, v študiji o primerjalni slovanski metriki pa navaja monografijo *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle* iz leta 1929, članek »Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie« iz leta 1933 (ki ga je Murko, kot predvidevam na podlagi korespondence, sam poslal Jakobsonu) in celo *Tragom*. Jakobsonovo nemško študijo, ki je prvič izšla v zborniku nizozemskega društva za eksperimentalno fonetiko, omenja tudi Murko v *Tragom* in posebej izpostavi Jakobsonovo tezo o indoevropskem izvoru srbohrvaškega deseterca (381), ki pa je v tej študiji podana le na kratko (Jakobson 59–60).

Jakobson v svoji sistematizaciji značilnosti deseterca v »Studies in Comparative Slavic Metrics« kot študijo primera navaja izvedbo dveh epskih pesnitev guslarja iz Črne Gore Tanasija Vučića, ki ga je poznavalec južnoslovanskega ljudskega slovstva Gerhard Gesemann pripeljal v Prago in kasneje v Berlin (gl. tudi Murko, *Tragom* 16). Murko do tega leta 1951 izrazi kritično stališče, rekoč, da so bili raziskovalci seznanjeni predvsem z Vučićevim jezikom in da so svoje ugotovitve o metrični podobi srbohrvaške ljudske epike utemeljili zgolj na njegovem petju (Murko, *Tragom* 17). Ker pa je pri analizi in teoretičnih izpeljavah pri ustnem pesništvu seveda izjemnega pomena sama izvedba, torej pesniško-glasbeni dogodek, si je mogoče predstavljati, da so se Murku, ki je to pesništvo spoznaval od blizu in v izjemnem obsegu – na zadnjem potovanju je spoznal 403 pevcev, velik del jih je tudi slišal peti –, te ugotovitve bržkone zdele reduktivne, čeprav v uvodnih odstavkih z vsem spoštovanjem omenja dognanja verzologov o desetercu.

Jakobsonu se 783 verzov iz dveh Vučićevih pesnitev zdi dovolj za izpeljavo prototipskih lastnosti deseterca in primerjavo z drugimi slovanskimi verzi (Jakobson 417), s čimer tako rekoč utemelji primerjalno slovansko verzologijo. Poleg tega zatrdi, da je te analize mogoče razširiti na večji korpus besedil, tudi na epski deseterec v vseh štokavskih narečjih, ki so ohranila razlikovalno posebnost med dolgimi in kratkimi vokali. Pri tem sicer ne navede Murkovega korpusa, ki ni bil prosto dostopen, pač pa Parryjevo harvardsko zbirko ustnega pesništva.

⁸ Pri tem navaja tudi monografijo *Slovenski verz* iz leta 1939, v kateri Aleksander V. Isačenko med drugim analizira ljudski baladi »Kralj Matjaž reši svojo nevesto« in »Lambergar in Pegam« ter prevlado jambaškega metra v osmercu, ki pa je v primerjavi z umetnim osmercem (npr. Prešernovim) veliko svobodnejši, kar zadeva realizacijo iktov (36–37).

To je spet dokaz, da je študijo nadgrajeval in posodabljal v skladu z novo znanstveno literaturo, saj je Parry svoji potovanji na Balkan opravil med letoma 1933 in 1935, prvi del zbirke, ki jo je uredil Lord, pa je bil objavljen šele leta 1951. Domnevati je torej mogoče, da je do te zadnje ugotovitve prišel dobro leto pred objavo »Studies in Comparative Slavic Metrics«, takrat ko je poblíž odkrival Parry-Lordovo zbirko in tudi pisal o njej.

Jakobson Murka omeni še nekajkrat, posebej pa je pomembna omemba v zvezi z Murkovim dokumentiranjem posebnosti deseterca pri izvajanju, ki so, kot je zapisal sam Murko, malo znane (Murko, *Tragom* 387). Tako Jakobson svojo tezo o kvantitativnem verzem izglasju in visokem deležu pojavitev dolgega devetega, tj. predzadnjega zloga potrdi z Murkovim dokumentiranjem s tem povezanega pojava, namreč z dodatnim podaljševanjem devetega zloga med recitacijo (Jakobson 418; Murko, »Nouvelles observations« 32 in *Tragom* 390). Murko v zvezi s tem zapiše:

Po pravilu T. Maretića so pevcem na koncu deseterca ljubše dvozložne besede, kjer je prvi zlog dolg, zadnji pa kratek. Ta predzadnji zlog, ki je običajno dolg, zelo pogosto pretirano podaljšujejo – Saran in Becking ta pojav imenujeta *Überdehnung* – in krepko naglašajo, pri čemer je pravilen naglas na predhodnih zlogih. Ta lastnost se pojavlja na celotnem epskem področju. (Murko, *Tragom* 390)

To pa je le ena od specifik, ki jih na terenu dokumentira Murko. Murko o desetercu obširneje piše predvsem v poglavju »Izvedba epskih pesmi in beležka o obliki« svojega zadnjega in najobsežnejšega dela o južnoslovanskem ljudskem pesništvu, pri čemer uvodoma izpostavi tudi splošna verzološka vprašanja, predvsem nasprotujoče si poglede na verzifikacijo epskega deseterca. Medtem ko so vodilni domači raziskovalci (Tomislav Maretić in za njim Sreten Matić) zagovarjali tezo o silabizmu in vztrajali pri izključno literarni naravi njegove metrike, pa so tuji verzologi (poleg Wollmana in Franza Sarana je omenjen tudi Jakobson) uveljavili prepričanje, da na verz kot literarno tvorbo in njegovo ritmiko vpliva tudi melodija (Murko, *Tragom* 385). Ključne dodatne ugotovitve o podobi deseterca pri izvedbi – nekatere med njimi je Murko zaznal že leta 1912 – so poleg zgoraj omenjenih še naslednje: pri izvedbi deseterca pogosto ne šteje deset zlogov, pač pa bodisi devet bodisi enajst (kar pa ni povezano z naravo izglasja, tj. moškega, ženskega ali daktilskega). Zelo pomemben je podatek, da se znamenita cezura po četrtem zlogu pogosto sploh ne realizira, kar naj bi bilo po Murkovih navedbah muzikologa Beckinga povezano s tem, da melodija

(v spremljavi) cezure ne prenese zaradi povezave drugega in tretjega takta. Poleg pretiranega podaljševanja devetega zloga je Murko dokumentiral tudi pojave slabenja zadnjega zloga, ki lahko pripelje tudi do njegovega izpuščanja v celoti ali le dela, tj. vokala. Murko ta postopek, nanašajoč se na sinonimne izraze, ki jih je spoznal na samem terenu, med guslarji in občinstvom, imenuje »gutanje«, torej »požiranje«. S tem v zvezi je še pojav kratkega premora (predaha) med predzadnjim in zadnjim zlogom, kadar je ta požrt (387). Eden od specifičnih pojavov, ki jih je zaznati pri izvajanju, je tudi prenašanje zadnjega zloga ali le zadnjega vokala v naslednji verz, tj. neke vrste enjambement. Podobno kot se pri »požiranju« pogosto izpusti le samoglasnik, se tudi tu pogosto v naslednji verz prenese le vokal. Včasih pa je težko določiti, ali gre za požiranje ali za prenašanje. Nasproten pojav je krepitev zadnjega zloga, kadar se ta konča s samoglasnikom, ki je močno podaljšan in naglašen s padajočo intonacijo. Vsi ti izvedbeni pojavi, ki so značilni za celotno področje, kjer živi epska tradicija, in jih izmenično uporabljajo tudi posamezni pevci in pevke, rušijo verzno in skladenjsko strukturo, pravi Murko, pri čemer je najbolj moteč enjambement, ki se v tiskanih besedilih epskih pesnitev le redko pojavlja. Murko poudari, da je večino teh pojavov popisal že v predhodnih študijah, a da se je strokovna literatura malo zmenila zanje. Nove terenske raziskave so te ugotovitve potrdile, dopolnile in jih obogatile s številnimi novimi primeri, ki jih Murko obširno navaja prav v želji, da bi raziskovalci metrike imeli na voljo večji korpus, ki bi ga nadalje »preverili« in vpeli v svoje teoretske sistematizacije. Murkova s celotnim korpusom dokumentirana monografija je, kot je razvidno iz tega hitrega preleta poglobitnih značilnosti, velikega pomena pri poglobitvi spoznanj o epskem desetercu in predstavlja pomemben prispevek na področju (primerjalne) verzologije.

Sklep

Znanstveni pomen dela Antoina Meilleta sega onkraj primerjalnega jezikoslovja, v območje med literarno teorijo in primerjalno književnostjo, saj je moderni utemeljitelj primerjalne verzologije. Obenem Meillet pronicljivo zazna formulaičnost homerskih epov kot princip epske kompozicije, ki je povezan z metričnim. Njegov pogled na ustnost homerskih besedil se spreminja v času njegovih stikov z njegovimi doktoranti, a tudi nekaj starejšim Matijo Murkom, ki s terenskimi raziskavami srbohrvaške junaške epike na podlagi konkretnih podatkov izpelje fluidno naravo teh ljudskih umetnin, kar je ključni element teorije ustnega

pesništva, v svojem delu pa uporablja tudi primerjalno metodo, s katero postavlja temelje moderne primerjalne književnosti. Z obema znanstvenikoma je v stiku Roman Jakobson, čigar opus prispeva k jezikovnemu obratu v humanističnih vedah, s čimer jezikoslovje dokončno postane tudi temelj literarne vede. Jakobson se povsem nasloni na Meilletove teze o skupni indoevropski verzološki osnovi in uporabi tudi nekatere Murkove izsledke o srbohrvaškem epskem desetercu ter s svojim prispevkom ustvari nov gradnik v razvoju moderne primerjalne verzologije.

VIRI

- Mazon, André. Korespondenca. Institut d'études slaves, MAZ.8.
 Meillet, Antoine. Osebni fond. Collège de France, 83 CDF 1-9.
 Murko, Matija. Korespondenca. Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 2.
Slavia. Uredniški arhiv. Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1530.

LITERATURA

- Bader, Françoise. »Meillet et la poésie indo-européenne«. *Cahiers Ferdinand de Saussure*, št. 42, 1988, str. 97–125.
 Dolinar, Darko. »Matija Murko in slovenska literarna veda«. *Slovenski slavistični kongres, Nova Gorica 2001. Evropsko leto jezikov / Sodobna slovenska književnost / Matija Murko*, ur. Marko Jesenšek, Slavistično društvo Slovenije, 2002, str. 98–107.
 Fischerová, Sylva. »Matija Murko, Roman Jakobson in Parry-Lordova teorija ustnega pesništva«. *Clotho*, let. 1, št. 1, 2019, str. 23–53.
 Fischerová, Sylva. »Matija Murko's Research on the South Slavic Epic Tradition and Czechoslovakian Slavistics«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 203–228.
 Gantar, Kajetan. »Odmevi Murkovih raziskav v homeroslovju«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 101–112.
 Gasparov, Mikhail L. *A History of European Versification*. Clarendon Press, 1996.
 Isačenko, Aleksander V. *Slovenski verz*. Akademska založba, 1939.
 Jakobson, Roman. *Slavic Epic Studies. Selected Writings*, zv. 4, Roman Jakobson, Mouton, 1966.
 Jensterle Doležal, Alenka. »Znanstveno delo profesorja Matija Murka v praškem obdobju«. *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek in Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 81–100.
 Jousse, Marcel. *Études de psychologie linguistique. Le style oral rythmique et mnémotechnique chez les Verbo-moteurs*. Gabriel Beauchesne, 1925.
 Kočnik, Neža. »Primerjalna verzologija med jezikoslovjem in literarno vedo«. *Mejniki in prelomnice v slovanskih jezikih in literaturah. 9. simpozij mladih slavistov*, ur. Neža Kočnik et al., Študentska sekcija Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, 2021, str. 225–236.

- Kozak, Krištof Jacek. »Comparative Literature in Slovenia«. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, let. 2, št. 4, 2000, <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1094>.
- Meillet, Antoine. *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*. 1. izd., Hachette, 1913 / 3. izd., Hachette, 1930.
- Meillet, Antoine. »Ce que les linguistes peuvent souhaiter d'une édition«. *Bulletin de l'Association Guillaume Budé*, št. 1, 1923, str. 33–37.
- Meillet, Antoine. »De la partie commune des pâdas de 11 et de 12 syllabes dans le maṇḍala III du *Rgveda*«. *Journal asiatique*, let. 91, 1897, str. 266–300.
- Meillet, Antoine. »Milman Parry: *L'épithète traditionnelle dans Homère* et *Les formules et la métrique d'Homère*«. *Bulletin de la Société de linguistique*, let. 29, št. 2, 1928, str. 100–102.
- Meillet, Antoine. *Les origines indo-européennes des mètres grecs*. Presses universitaires de France, 1923.
- Meillet, Antoine. »Sur une édition linguistique d'Homère«. *Revue des études grecques*, let. 31, 1918, str. 277–314.
- Murko, Matija. »L'état actuel de la poésie populaire épique yougoslave«. *Le Monde Slave*, let. 5, št. 2, 1928, str. 321–351.
- Murko, Matija. »Neues über südslavische Volksepik«. *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und deutsche Literatur und für Pädagogik*, let. 22, 1919, str. 273–296.
- Murko, Matija. »Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie«. *Revue des études slaves*, let. 13, št. 1–2, 1933, str. 16–50.
- Murko, Matija. *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*. Honoré Champion, 1929.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Murko, Matija. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932*. Zv. 1, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951.
- Murko, Matija. »Za národní epikou po Jugoslávii«. *Československo-jihoslovanská revue*, let. 1, št. 3, 1930–1931, str. 111–114; let. 1, št. 4, 1930–1931, str. 154–160.
- Pacheiner Klander, Vlasta. *Staroindijske verzne oblike*. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001. Literarni leksikon 46.
- Parry, Milman. *L'épithète traditionnelle dans Homère. Essai sur un problème du style homérique*. Les Belles Lettres, 1928.
- Parry, Milman. *Les formules et la métrique d'Homère*. Les Belles Lettres, 1928.
- Parry, Milman. *The Making of Homeric Verse. The Collected Papers of Milman Parry*. Ur. Adam Parry, Clarendon Press, 1971.
- Parry, Milman. *Serbo-Croatian Folk Songs*. Ur. Albert B. Lord in Béla Bartók, Columbia University Press, 1951.
- Jakobson, Roman. »Preface«. *Serbocroatian Heroic Songs*, zv. 1, *Novi Pazar*, ur. in prev. Albert Bates Lord, Harvard University Press / Serbian Academy of Sciences, 1954, str. xi–xii.
- Paulhan, Jean, ur. in prev. *Les hain-teny merinas. Poésies populaires malgaches*. Paul Geuthner, 1913.
- Rodda, Martina Astrid. »Antoine Meillet et la langue homérique: au-delà du 'Parryisme'«. *Études de lettres*, št. 322, 2023, str. 43–72.
- Smolej, Tone. »Matija Murko in predfrancoski začetki slovenske primerjalne književnosti v 19. stoletju«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 9–22.
- Testenoire, Pierre-Yves. »Les recherches sur la poésie orale autour d'Antoine Meillet: Jean Paulhan, Marcel Jousse, Milman Parry«. *Histoire Épistémologie Langage*, let. 44, št. 2, 2023, str. 79–100.

- Vet, Thérèse de. »Parry in Paris: Structuralism, Historical Linguistics, and the Oral Theory«. *Classical Antiquity*, let. 24, št. 2, 2005, str. 257–284.
- Zabel, Blaž. »Matija Murko in ameriška komparativistika«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 25–41.
- Zabel, Blaž. »Matija Murko o Homerju in sočasnem homeroslovju«. *Clotho*, let. 5, št. 1, 2023, str. 27–45.
- Zabel, Blaž. »Matija Murko, predhodnik Milmana Parryja?« *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, ur. Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, str. 113–130.
- Zelenka, Miloš. »Matija Murko and Structural Aesthetics«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 143–162.
- Zelenka, Miloš. »Le rôle de la slavistique française dans l'essor institutionnel et l'orientation intellectuelle de la slavistique tchèque après 1918 (André Mazon et Matija Murko dans les années 1920)«. *Revue des études slaves*, let. 91, št. 1–2, 2020, str. 45–63.

From Comparative Linguistics to Comparative Literature: Meillet, Murko, Jakobson

Keywords: Slovenian literary historians / Murko, Matija / comparative metrics / oral poetry / Serbo-Croatian heroic epic / metrics / epic decasyllable / Meillet, Antoine / Jakobson, Roman

This article discusses the scholarly and personal relationships that have been established between key figures in modern comparative linguistics, literary theory and comparative literature, and outlines some of the commonalities that unite Meillet's, Murko's and Jakobson's engagement with oral poetry and contribute to their far-reaching theorizations, especially in the field of comparative metrics, but also in the field of oral poetry theory. Antoine Meillet's seminal book on the origins of Greek metrics established the thesis of common Indo-European verse and was the first to posit the formulaic nature of Homeric epic as a compositional principle, influencing his doctoral student Milman Parry. Matija Murko, who was invited by Meillet to lecture on South Slavic folk epics at the Sorbonne in Paris in 1928, also wrote about formulae as commonplaces linked to the metrical principle in his field reports. The following year, Jakobson, who, like Murko, was living and working in Prague at the time and developing the foundations of phonology in the Prague Linguistic Circle, which he also introduced into metrics, used the comparative method to link Meillet's pioneering study of comparative metrics with Murko's comparative literary-historical findings on South Slavic oral poetry, thus laying

the foundations of comparative Slavic metrics. The discussion shows, among other things, that Murko's scholarly corpus devoted to oral poetry is importantly embedded in the various currents of modern comparative literature as international discipline since not only does it make a crucial contribution to the emerging theory of orality, but also its extensive inventories and systematization of metrical and rhythmic character in the performance of South Slavic folk epics are a valuable contribution to metrics as a discipline at the crossroads of literary theory, comparative linguistics, and comparative literature.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 801.6:821.163.4.09-1

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.07>

Matija Murko and Structural Aesthetics

Miloš Zelenka

University of South Bohemia, Faculty of Education, Department of Slavic Language and Literatures,
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, Czech Republic
<https://orcid.org/0000-0002-4049-3263>
zelenka@pf.jcu.cz

At first glance, the connection between the positivist-oriented Murko and structural aesthetics may seem inappropriate and paradoxical. However, his unpublished correspondence with his student, the renowned Czech Slavist and comparatist Frank Wollman (1888–1969), shows the convergence of thematic areas and disciplinary intersections that foreshadowed structural aesthetics. As the editor of Slavia, Murko made it possible for the key figures of Czech structuralism to publish in this journal even before the founding of Slovo a slovesnost (e.g., R. Jakobson, P. Bogatyrev, etc.). At the same time, as the main organizer of the First International Congress of Slavic Philologists in Prague in 1929, he agreed to set up a thematic section in which the theses of the Prague Linguistic Circle were announced. In the first issue of Slavia in 1922–1923, a survey study by Jakobson and Bogatyrev entitled “Slavjanskaja filologija v Rossii za gody 1914–1921” was published. Wollman, who after Murko was to become a candidate for the Chair of South Slavic Languages and Literatures at the Faculty of Arts in Prague, oriented himself towards the study of versology and stylistics, as reflected in his article “Njegošův deseterec” on the evolution of verse forms in the Serbo-Croatian verse (Slavia 1930–31). Murko also encouraged his student to write Slovesnost Slovanů (1928), a pioneering work that focused on the structural history of Slavic literatures as a history of timeless forms and structures.

Keywords: Slovenian literary historians / Murko, Matija / structural aesthetics / Prague Linguistic Circle / versology / South Slavic folk poetry / Wollmann, Frank

At first glance, the connection between the positivist-oriented Matija Murko and structural aesthetics may seem inappropriate and paradoxical. Although Murko is not currently one of the frequent sources of inspiration, and during his more than seventy years of development he advanced revivalist Slavic philology, his contacts with the Prague Linguistic Circle founded in 1926 and the areas of contact with his

structural-functional point of view should not be overlooked.¹ A hitherto unpublished correspondence with his student, the leading Czech Slavist and comparatist Frank Wollman (1888–1969), who was a member of the Prague Linguistic Circle, shows thematic breadth and disciplinary intersections that anticipated structural aesthetics. Wollman praised Murko as being permeated by “versatile curiosity and fluidity, a kind of vibrant practicality” (Wollman, “Murkova vědecká osobnost” 1). This is why he bridged the gaps between generations, antagonistic personalities and their intellectual orientations. The label of positivist obsession with facts can be relativized by pointing to the creative ability of the insightful philologist, who chose different working methods according to the nature of the subject and thus always achieved the desired goal, despite the apparent thematic distraction.

Murko’s erudition at the turn of the nineteenth and twentieth centuries represents an ideal combination of Western and Eastern sources of thought: the impulses of the Russian positivist school (A. N. Pypin, W. Spasowicz, etc.), historical poetics (A. N. Veselovskij) and philological interpretation of the text (N. Tichonravov) with Taine’s sociologism developed by H. M. Posnett and some other French ideographically-oriented comparative literature (L.-P. Betz, F. Brunetière, J. Texte, etc.). To this orientation were added the impulses of German literary history, especially the biographical method of A. Scherer and his students (R. Heinzl, E. Schmidt, etc.). The Czech Slavist Jiří Horák generally appreciates the analytical approach resulting from the philological basis and tradition built by F. Miklošič and later developed literary-historically by V. Jagić and his contemporaries (A. Brückner). Along with this he lists Murko’s strengths exhaustively: methodological grounding in the material, the absence of unproven hypotheses, and the precise development of the topic (Horák vii). Although in his literary-historical studies the researcher often numerically accumulates “influences” and “dependencies” and makes parallel comparisons of the authors’ life histories, at the beginning of the twentieth century he switches from the factual descriptiveness of the externally contacted sphere of relations, and overall from genetic “influenceology” to an intuitive typology of verb forms and structures presented within the framework of a synthesizing conception of the reciprocity of Slavic literatures (Zelenka, “Matija Murko” 30).

¹ Frank Wollman wrote 233 items of correspondence to Matija Murko between 1922 and 1951 which are stored in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature (Matija Murko Fonds and *Slavia* Fonds). These letters are being prepared for critical edition publication by A. Zelenková (see Zelenková, “Komparativistika”).

This thesis applies in particular to *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen* (*History of the Older South Slavic Literatures*, 1908), in which Murko, even before P. Van Tieghem, attempts a theoretical definition and literary-historical justification of a larger interliterary whole, in this case a specific *littérature générale* of the South Slavic literatures. At the forefront of the researcher's attention is not only the minutiae of textual interpretation and philological acrobatics, but especially the conditioning of the genesis and existence of verbal creations by cultural and political history and the reconstruction of the so-called literary culture in the broadest sense, which was later elaborated in detail as a theoretical category by modern sociology (see Krejčí). Murko's concern here is not with partial surveys of literary sections in diachronic outline, but with grasping a transnational literary whole determined geographically, linguistically, and ethnically, but above all by similar ideas and currents of thought formed over centuries in contact with both Byzantium and Western European writing. Murko aptly characterizes his method with the statement "from the history of the letter to the history of the spirit" (Wollman, "Pražská škola" 53). He therefore sees the essence of comparative and literary history as an intensive penetration into the inner meaning of verbal creation and an actualization of new ideas and values of a living philology developing in close cooperation with related sciences, such as cultural and political history, ethnology, and ethnography.

As is well-known, Murko was awarded an honorary doctorate from Charles University in 1920 on the initiative of the first president of the Czechoslovak Republic, T. G. Masaryk, as a replacement for the ill Jagić at the Chair of South Slavic Languages and Literatures. He was also involved in the establishment of the Slavic journal *Slavia* and served as the second director of the Slavic Institute. As the editor of *Slavia*, Murko facilitated the publication of works by young Russian formalists working in Czechoslovakia, including R. Jakobson and P. Bogatyrev, prior to the establishment of the journal *Slovo a slovesnost* in 1935. At the same time, Murko, as the main organizer of the First International Congress of Slavic Philologists in Prague in 1929, agreed to create a thematic section in which the theses of the Prague Linguistic Circle were announced (Zelenka, "Rôle" 47–48). In the first issue of *Slavia* in 1922–1923, a survey study by Bogatyrev and Jakobson, "Slavjanskaja filologija v Rossii za gody 1914–1921" ("Slavic Philology in Russia in the Years 1914–1921"), appeared. Jakobson's last essay in *Slavia*, at the time already under censorship of the Nazi regime, was published after his forced departure in April 1939 for emigration under

the pseudonym Olaf Jansen. It is a little-known fact that Murko, at Jakobson's invitation, attended some meetings of the Prague Linguistic Circle as a guest. The archival records show that in 1928–1936 Murko listened to about ten lectures by foreign and domestic linguists and literary scholars (Jakobson, Vinokur, Mathesius, Mukařovský, etc.), where he actively participated in the discussion (see Čermák et al.). On the tenth anniversary of the founding of the Prague Linguistic Circle on November 3, 1936, he participated in a festive meeting where he delivered a keynote speech evaluating the founding contribution of the chairman of the Prague Linguistic Circle, the Czech linguist and Anglicist V. Mathesius (215).

The theses of the Circle, presented at the First International Congress of Slavic Philologists in Prague in ten sections, summarized the functional conception of language, that is, the investigation of language as a system and its components in terms of realized functions (Vachek 37). Despite the individual authorship of each section, the theses as a whole were the collective work of the Circle. Jakobson conceived the introductory passages: sections 1 and 2a dealing with language as a system, the synchronic method, the phonetic side of language, etc. Also, section 9 dealing with language culture reflected some of Jakobson's views. The one-sided focus on the linguistic aspect of philology logically meant a certain suppression of the literary-critical issues that appeared in section 3c "O jazyce básnickém" ("On Poetic Language") written by J. Mukařovský following Jakobson's reflections on poetry from the mid-1920s. Here Mukařovský demanded a synchronic description of poetic language and an analysis of its relations to the language of communication. Jakobson's thesis that poetic language is "aimed at expressing itself" (Jakobson, "Nové možnosti" 4) was developed into the idea of the antithesis of automation and actualization of linguistic means. Murko regarded the theses of his younger colleagues in the Prague Linguistic Circle as an explicitly specialized linguistic matter, yet he was interested in the overlap with the theory of poetic language. Above all, however, he was bothered by the absence of a Slavic and comparative aspect, since in his view these were theses submitted to the Slavic Congress. In fact, the theses were clearly directed towards a theory of general linguistics for which the Prague School drew its linguistic material exclusively from Czech, Slovak and, thanks to Jakobson, Russian. If the collective of authors took a skeptical stance towards Slavic philology, it reflected a common view of the autonomy of linguistics and literary criticism, which separated itself from the complex of traditional cultural-historical Slavic studies by a newly defined subject and the use of specific

methods. The emphasis on the linguistic basis also led to a different understanding of the comparative method. If the aesthetically oriented Mukařovský, in the conclusion of his passage on poetic language, generally states the need for comparative research in the field of predominantly divergent structural facts, the linguistically oriented Jakobson in section 1c entitled “Nové možnosti užití srovnávací metody” (“New Possibilities for the Use of the Comparative Method”) conceives of comparative research as a necessary means to analyze the lawful connection between divergent and convergent linguistic facts, namely connecting the comparative method not only with the genetic systematization of correspondences and analogies, but also with synchronic differences against the background of common (Slavic and non-Slavic) and divergent developments. From here, according to Jakobson, the path led to typology, namely to “the summing up of a series of interrelated changes into a single whole” (Jakobson, “Nové možnosti” 5).

In contrast to the narrower conception of Slavic philology defined by the Prague Linguistic Circle, Murko’s “Řeč při zahájení I. sjezdu slovanských filologů 6. X. 1929 v Praze” (“Speech at the Opening of the First Congress of Slavic Philologists on 6 October 1929 in Prague”) introduced a broader definition which prevailed in the Czech context. Murko understood Slavic philology as the history of Slavic literatures, including folklore, Slavic linguistics, and also its methodological and didactic aspect, including the teaching of languages and literatures in secondary schools (Murko, “Řeč” 841). Related disciplines, such as material culture, ethnography, cultural history, mythology, etc. were to be integrated into the congress program, with the strict exclusion of political issues, only insofar as they were directly related to Slavic literatures or linguistics. Nevertheless, in his opening speech, which in this sense described the congress as that of philologists-Slavists and not philologists-Slavs, Murko outlined the vision of a synthetic construction, that is, the idea of educational and cultural cooperation between the West and the Slavic East (842). This orientation corresponded to the official line of Czechoslovak foreign policy in the field of the Slavic question influenced by the philosophical conception of T. G. Masaryk under whose ideological patronage the first Slavic Congress in Prague was held. Masaryk considered the Slavs to be an autonomous “organism” of a group of peoples defined by their own language and history, national literature, and a specific spirit of Slavic consciousness which is manifested only in relation to the whole Slavic organism and which is closer in linguistic and intellectual terms than that of the Germanic-Romanic complex (Masaryk 518). Despite this opinion, it was evident

that Murko's abstract understanding of Slavic philology appealing to Masaryk's "humanistic ideals" was directed more towards the practical and utilitarian Slavic studies and towards organizational and cultural-political matters without asking more fundamental questions about the methodology of the field, as was the case with the younger group of Slavists from the Prague Linguistic Circle, including Jakobson, who at the turn of the twentieth century had been involved in the Slavic studies of the Czechoslovak Republic. In the late 1920s and 1930s, Jakobson critically questioned the existence of Slavic studies as a gnoseologically cognizable system with a uniformly defined subject and methods of investigation (Zelenka, "Roman Jakobson" 165).

Murko, who counted on Wollman as his successor at the Chair of South Slavic Languages and Literatures at the Faculty of Arts in Prague, oriented his student towards the study of versology and stylistics, which was reflected in Wollman's article on the evolution of verse forms in the Serbo-Croatian verse (see Wollman, "Njegošův deseterec"). Murko's studies of the heroic oral epic were based on the knowledge of rhythm and accents, i.e., purely on the study of rhythmic-syntactic peculiarities. Murko, like Jakobson in *Základy českého verše* (*Fundamentals of Czech Verse*, 1926), approached the structuralist starting point that the investigation of Slavic metrics and verse systems cannot be mechanically derived from a comparative lexicon of Slavic languages, but must be based on a mutual confrontation of the differentiations of these systems with the differentiations of the respective languages, on the basis of existing linguistic correspondences and analogies. Thus, verse as a form of certain violence on natural language makes it possible to establish the ratio of variation and invariance of linguistic phenomena and to define the relationship between form and material.

In his analyses of South Slavic oral verse epics, Murko intuitively realized that language in its poetic function applies three rhythmic (rhythm-forming) factors: (a) emphasis or dynamic accent, (b) pitch or musical accent, and (c) quantity as temporal accent. In a strictly structuralist understanding, however, only one of these elements becomes the constitutive moment of the prosodic system, into which external, extra-phonological stimuli, such as the aesthetic tradition, the relation of the poetic movement to that tradition, and foreign cultural influences enter as a whole. According to Murko, verse rhythm in the performance of folk guslars is not a monotonous symmetry; thanks to its variable rhythmic tendency, it is not a modified practical language, but a specifically functional realization of poetic language. From here, Murko's path led to a systematic effort to capture the still living

epic tradition in a functioning environment as a kind of “ethnographic structure”: “From the verbal epic theme, Murko thus proceeds to the ethnographic structure of the epic, and his records are therefore invaluable and are, in time, among the first works of this kind” (Wollman, “Murkova vědecká osobnost” 15).

In this context, we can recall Jakobson’s opinion in the *Základy českého verše*, where among other things a polemic with the quantitative conception of the Czech positivist versologist Josef Král appeared. The latter derived the regularity of accentuation from practical language, not from specific poetic texts. Král’s mechanical parallel between practical and poetic language led to the enforcement of prosodic rules based on normative aesthetic canons, according to which the most artistically significant poets of the nineteenth century were paradoxically classified by Král as “negligent versologists” while poets versifying with minimal deviations were historically insignificant authors. Wollman, at Murko’s instruction, chose Njegoš’s ten-syllable line in his composition *Gorski vijenac* (*The Mountain Wreath*, 1847), its rhythmic-syntactic structure and overall rhythmic tendency producing an intense aesthetic effect. In a polemic with several previous theorists, such as M. Rešetar, P. Popović, T. Maretić, K. Šrepel, Ć. Ćorović, etc., these authors acknowledged the high artistic value and poetological originality of the poetic text, but they understood this epic as a reverberant transformation of the heroic epic supposedly written in either syllabic or tonically decasyllabic verse.

Overall, Wollman refused to take into account the deviant accentuation found in the spoken dialect of the Cetinje area (see also Balžalorsky Antić). In this matter, Wollman informed Murko in a letter dated 6 October 1930, written from Cetinje, that he had been inspired in writing his study by the Russian formalists B. V. Tomaševskij (*Russkoe stichosloženie*, 1923; *O stiche*, 1929) and B. Eichenbaum (*Melodika ruskogo liričeskogo sticha*, 1922):

[W]hen I approached my own topic a few days ago, I see that nothing has actually been done in Serbo-Croatian literature—except those works that caprice themselves on some exclusive versification principle (like Maretić, Matić). However, the situation is far worse than it was in Czech literature before Jakobson’s writings; in our country, at least, it was possible to build on facts already established, and our material does not show the accentual and quantitative difficulties of the Serbo-Croatian material. For the time being, I have analyzed about 200 verses of *The Mountain Wreath* and found that we can speak of neither syllabic nor accented verse, as it is stated in the school “theories of literature.” Repentantly, I return to philological methods and find out empirically, as Njegoš himself probably read his ten-syllable line, by the

differential method of yours: I compare the present-day accentuation with the living dialectical declamation. (Wollman, Letter II)

According to Wollman, it is an artificial verse that oscillates between the dactyl-trochee and iambic-anapest traces, and which is only inspired by the dialect verse, because the original syllabism, typical of the South Slavic national epic, is replaced by a distinct rhythmic structure that breaks down into three structural parts with their own intonation. The first part is always four-syllabic, with the interword division after the first rhythmic member is superior to the division after the second member. The essence of Njegoš's rhythm is that "the first interword prefix corresponds to the syntactic pause that ends the verse; thus, its grammatical nature is transformed into a rhythmic one" (Wollman, "Njegošuv" 761). Njegoš creates a particular set of functional words and pauses, a kind of unique sound wave, which in the reflective parts has its basis in a specific dramatic speech. *Gorski vijenac* can therefore be considered a poetic drama organically placed in the development of South Slavic balladic drama. Here, in line with Murko, Wollman proceeds from a rejection of previous prosodic doctrines, with which he settles his "accounts" in the study, especially in the methodological introduction. In contrast to the graphicological, objective-kinetic and acoustic-metrical prosodic doctrines, the researcher highlighted a phonological, that is, structuralist versology based on the functional differentiation of disjunctive and non-distinctive prosodic elements.

As we have already pointed out, Wollman's study was intended to support his candidacy for the Chair of South Slavic Languages and Literatures at the Faculty of Arts in Prague. Murko asked Jakobson, as a theorist of modern versology, for his expert opinion in this context. Jakobson replied to Murko in a letter:

I consider this work to be symptomatic of contemporary literary scholarship directed towards the problems of artistic form. ... It is the first time that the formal peculiarity of literary works in comparison with folklore works has been significantly taken into account. ... As far as I know, it is the first time that the question of the evolution of verse forms in the work of a poet has been raised in the scholarship on Serbian verse. (Jakobson, Letter)

Jakobson appreciated the methodological contribution of Wollman's study and spoke positively about the use of a comparative perspective, using concrete material from various national literatures. He also praised the dialectical conception of elements and structure in Njegoš's poetry, but believed that Wollman could have paid more attention to

a general linguistic analysis. Murko also prompted Wollman to write *Slovesnost Slovanů* (*Literature of the Slavs*, 1928), essentially the only attempt to conceive a structural history of Slavic literatures as a history of atemporal forms and structures. This genre principle was later reflected in the so-called eidographic method, which Wollman used to enrich contemporary comparative thinking about literature. This method was also reflected in the monographic series devoted to South Slavic drama (Zelenková, “Frank Wollman” 242–243). These titles (*Srbochorvatské drama*, 1924; *Slovinské drama*, 1925; *Bulharské drama*, 1928; *Dramatika slovanského jihu*, 1930) were written under the direct influence of Murko, who, as we have already noted, counted on Wollman as his successor to the Chair of South Slavic Languages and Literatures at the Faculty of Arts in Prague after he received a full professorship in 1928. Wollman was therefore to devote himself systematically to South Slavic literature along with Bulgarian literature; he was generally expected to become a good mediator of cultural contacts with the Slavic South. Murko considered South Slavic drama to be the least explored in comparison with other prose and poetic literary types, and therefore, through his influence, secured his pupil a scholarship from the Ministry of Education and National Enlightenment for study trips and archival research in the Balkans; indeed, he assumed that Wollman would publish in this area. The notion of structure appeared for the first time in the introduction to the book *Dramatika slovanského jihu* (*Drama of the Slavic South*, 1930), and therefore Wollman himself placed the loose genesis of literary structuralism at the beginning of the early 1930s, that is, before the publication of Mukařovský’s study on M. Z. Polák (1934–1935), which is considered the prologue to structuralism in the Czech intellectual context (Zelenková, “Frank Wollman” 243–244). Wollman eschewed a conventional history of theatre or biographical data of dramatists in his oeuvre, instead interpreting dramatic texts as “the variable structures of literary eras and the function of the components in a certain area in individual types” (Wollman, *Dramatika* vi). This led to the establishment of an “internal developmental regularity” (vi). According to the author, the given eidographic approach “is all the more appropriate in drama the more autonomous this genre is in comparison to other verbal genres” (vi).

It is possible to conclude that Murko’s inspirations contributed to the gradual formation of Wollman’s research method as one of many relevant factors. In contrast to the aesthetically oriented structuralism of Mukařovský, Wollman represented an eidological, form-oriented

structuralism, which, with reference to Husserl's phenomenology, conceived of *eidōs* as a valuable and general essence abstracted from the phenomenon under investigation. *Eidōs* manifested itself here as an open (absent) structure, as a "network of relations" in the form of a substantial structure that makes visible the thing itself. *Eidōs* in this conception represented "a transcendental reduction to pure phenomena, but only a reduction to appearance, an *eidōs* where essence is sought by variation in what remains unchanging" (Rieger 222). This opened the way to a methodological bridging of the gap "between the notion of essence and the time-varying aspects of things" (222). A work is a verbal form created at the "intersection of several layers of structure" (Wollman, *K methodologii* 109), a material existence, an intentional totality with a series of functions, layers, and emergent values. Wollman called his method "comparative structuralism" derived from the comparative study of evolving forms. The form aspect must be combined with an evolutionary procedure: the duration and transformation of forms, the convergence and divergence of verb forms, and change over historical time.

Murko invited Wollman to participate in the First International Congress of Slavic Philologists in Prague in 1929. Wollman's paper "Nové směry literární vědy a eidografická metoda" ("New Directions in Literary Studies and the Eidographic Method"), although not included among the theses of the Circle, refined his definition of eidography as a comparative morphology derived from the study of verb forms and structures. The relation of eidography to Russian formalism and philology was characterized by Wollman in a letter to Murko of 3 December 1929:

I consider myself fortunate that I came out of traditional studies and that I have thus, with the basic conception of literary history as an intellectual science, ... remained with my eidographic approach in philology, and that (even before the elaboration and spread of Russian methods in our country in recent times) I have also combined in this eidography an aesthetic-linguistic consideration. ... I broke with purely literary methods, and therefore I pleaded ... so much for eidography, in which I summarized philology and aesthetic-linguistic questions as a necessary prerequisite of any work of literary history. (Wollman, Letter I)

In literary-historical application, this meant that Slavic vernacular is an autochthonous organic system manifesting itself not only in its concrete manifestations (in national literatures), but also in its ideal essence (*eidōs*), that is, in its forms and structures respecting the immanence of "inner form." Modern comparative literary history should therefore examine not the closed "organisms of small literatures, but the individual forms in their structural relations" (Wollman, *K methodologii* 10), that

is, the self-movement of literary structures within a diachronic framework. The notion of structure thus brought a historical and sociological dimension to the static essence, balancing in dialectical tension “the static nature of fixed forms and concepts with the dynamics of the temporal variability of phenomena” (Rieger 222). The “dynamic” and “dialectical” conception of open structure meant the investigation of analogies in literary forms without regard to mediation by contact, influence, and action, thus laying the foundations for a “comparative structuralism” based on the comparison and syntax of literary works. In this way, Wollman was in retrospect closer to Murko than to Mukařovský, who at the turn of the 1920s and 1930s maintained a more reserved attitude towards comparative literature: the unresolved relationship between literary theory and comparative literature as an “influenceological” literary-historical discipline reflected the dichotomy of synchrony and diachrony resulting from the absolutization of the immanent development of national literature as a relatively closed system, in which overlaps from other systems intervene randomly and insignificantly. Murko, on the other hand, never doubted the function of comparative literature, although it was limited by Slavic material and positivist assumptions.

Wollman first demonstrated these methodological principles in practice—even before his memorable presentation at the Slavic Congress in 1929—in *Slovesnost Slovanů*, where he originally placed inter-Slavic literary relations in the context of European and world literature in the spirit of the eidographic approach. Wollman thus distinguished himself from his teacher, Czech Slavist J. Máchal, who wrote *Slavanské literatury* (*Slavic Literatures*, 1922–1929) and captured the history of Slavic literatures individually in isolated parallels. Although Wollman lacked the factual breadth of Máchal, the synthesizing view, which the scholar modestly described as “an attempt at a synoptic-ideographic collection of Slavic verbal production” (Wollman, *Slovesnost* 237), makes this handbook—even from a great temporal distance—modern history of Slavic literatures in their mutual relationships and contexts, in form, content, and aesthetic-philosophical analogies, which scientifically document the gradual birth and growing consciousness of Slavic affiliation. The nine chapters of this small handbook, in comparison to the thematic scope of Máchal’s encyclopedic overview, capture in a condensed form the history of Slavic literature from the first Great Moravian monuments to 1914. Murko recommended P. Van Tieghem’s foundational work *La littérature comparée* (*Comparative literature*, 1931) to Wollman. Wollman elaborated this concept in detail in a functional application to Slavic literatures, which he understood as the specific literary

structure of an international community identified in a particular area. This “general literature” was understood as a precursor of a world literature into which only individual forms and structures enter, not national literatures as a certain whole. He divided the field of comparative research according to the tasks and research methods, in accordance with Van Tieghem’s dichotomous division between comparative literature (*littérature comparée*) and general, generic literature (*littérature générale*). While comparative literature is a binary exploration of the individual forms of two national literatures through direct and indirect influences or contacts, general literature conducts research on forms regardless of place, time, and national language.

Murko’s contacts with the Circle—again mediated by Wollman—are evidenced by his indirect support in a dispute with the German Slavists K. Bittner and J. Pfitzner from the German University of Prague. Bittner, an associate professor at the German University of Prague and a propagator of Nazi ideology (he served as a cultural advisor to Reich Protector Reinhard Heydrich during World War II), had already questioned the specificity of Slavic literatures as a distinct and historically legitimate entity at the Second International Congress of Slavic Philologists in Warsaw in 1934. Bittner escalated this position in his parodic book *Deutsche und Tschechen* (*Germans and Czechs*, 1936). Murko, as the father of European Slavic studies (he was more than seventy-five years old at the time) and an expert on the German intellectual milieu, devoted his professional life, especially after his arrival in Czechoslovakia in 1920, to the study of Slavic literatures and especially their contribution in the field of oral literature to the pantheon of world literature. In doing so, he partially distanced himself from the conclusion of his 1897 monograph *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* (*German Influences on the Beginnings of Bohemian Romanticism*), to which Bittner purposely referred. However, the whole affair had deeper political and organizational overtones. Bittner was also an associate of the Slavic Institute and editor of the journal *Germanoslavica*, which was founded in 1931 thanks to Murko’s initiative. His writings in this journal aroused the resentment of Czech Slavists for their “hyper-positivism” and underestimation of the “Slavic world,” as Wollman complained to Murko in a letter of 28 October 1935 (Wollman, Letter III). The editors of *Germanoslavica* refused to publish a critical response by Wollman, who was a proponent of the structural, internally differentiated unity of Slavic literatures. Wollman decided to respond to Bittner’s conclusions with the monographic study *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (*Towards a Methodology of*

Comparative Slavic Literature, 1936). In a later complaint addressed to the editors of *Germanoslavica* and to the presidium of the Slavic Institute, dated 13 November 1936, Wollman stated that he was “exposing the politicized method” of Bittner’s book which, in his judgment, must not “serve the conniving anti-Slavic tendencies” (Wollman, Letter VI). In his study, Wollman attempted to defend the historical community of Slavic literatures and the validity of inter-Slavic literary relations in which the consciousness of Slavic belonging was formed as an integrating element in the constitution—in Van Tieghem’s terminology—of a Slavic general literature.

Its legitimacy in the concept of Wollman is evidenced by the fact that if general literature can be defined as a ratio of verb forms and structures, then the justification for a synthesizing study of Slavic literatures is demonstrated by the fact that structures occur there that are general. The reciprocal inter-Slavic literary relations—especially in the oral vernacular—do not support the thesis of a cultural schism of Slavic verbal production into the Latin West and the Byzantine East. In the cultural-historical and literary development of the Slavs, Slavic integrative and disintegrative dominants operate dialectically, which from a structural and formalistic point of view are manifested in specific texts as different types of “Slavisms” (Old Church Slavonic Slavism, social and moral reform Slavism, Baroque Slavism, Polish Messianism, Czech Austro-Slavism, Illyrianism, Yugoslavism, Russian Slavophilism, Neoslavism, revolutionary Slavism), characterized among other things by an analogous manner of reception of foreign artistic influences and thought impulses. These Slavisms do not only appear as modern binary links between individual Slavic literatures, but also figure as a general Slavic (inter-Slavic) vernacular, which is an organic part of the general (world) literature.

Wollman considered the permanent presence of folk culture an essential feature of Slavic literatures with regard to world literature: the genetically demonstrable connection between oral production and written texts supports the thesis of Slavic literature as a structurally organic and historically constituted synthesis. The researcher further assumed that the peculiarity, and therefore the superiority, of Slavic literatures lies in their “agency,” that is, political commitment to national and social emancipation, which the most important works of Slavic literatures fulfill by striving for “ethical realism” (Wollman’s term) and moral values. The advantage of Wollman’s comparative conception of the Slavic literatures is its interdisciplinarity and, in modern terminology, its areal foundation: the Slavic literatures are understood not only as a whole, but also as a historically changing, internally diverse, and

yet integral entity (*eidōs*). The Slavic literatures reflect not only the ethnicity of the Slavs, but also geographical administrative categories: the author shows the Slavic cultural world as open to various Eastern and Western influences, taking shape, as we have already noted, at European cultural crossroads as a product of a Mediterranean cultural type.

In this context, it should be noted that Murko's enduring interest in South Slavic heroic poetry, and Slavic folklore in general, prompted Wollman to undertake extensive collections of folklore in Slovakia (Gašparíková, "Wollmanovská zberateľská akcia") and in Moravia with his Bratislava and Brno students as part of his Slavic seminars.² Although Wollman did not concentrate, as Murko did, on questions of folk customs or on manifestations of material culture, he generally understood folklore as a reproductive art in which a syncretic combination of variable, thematic and genre elements was applied as a basic procedure. He proceeded from the fact that a folklore text, by its structural construction, is a carrier of a specifically receptive quality that encourages constant reproduction and transformation of the invariant into a new variant. He understood oral vernacular to be only that part of the tradition "which attaches itself by its form to the vernacular, where it can be compared with the artificial forms of the literary, narrative, lyrical, and dramatic" (Wollman, *Uvedení* 59). The notion of literature as a unity of written and oral production represents a "totality of forms," in which substances, forms, and, to some extent, ideas are constantly exchanged. This creative relationship "makes oral rhetoric a coherent part of the literary whole" (2). Wollman thus followed up with his paper "Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání slovanského, jeho cíle a metody" ("Problems of Comparative Study of Slavic Literatures and Slavic Folk Performance, Its Aims and Methods") which he presented at the Slavic Congress in 1929. According to him, "the research on folk traditions has abolished the boundaries between so-called artificial, written and folk, and oral creations, between literature in the narrower sense of the word, namely, literary verbiage, and traditions (i.e., oral verbiage) and has discovered a continuous fluctuation of synopses, motifs, characterological and formal elements, and fabulation in both vertical and horizontal directions" (Wollman, "Problémy"). The author's structuralist foundations

² The Moravian folklore collection took place in 1929–1933. Compared to the more extensive Slovak collection, it amounts to around 1,100 pieces. The collection was thought to have been lost and was only discovered by A. Zelenková in the estate of Frank Wollman in 2016. It is currently being prepared for critical publication (see Zelenková, "Frank Wollman v kontextu").

were particularly evident in his view that the most important aspects in the study of forms of folk literature are not originality and duration, but reception and individual reproduction, namely communicative aspects. The researcher acknowledged a certain improvisational nature that allowed for genre variation in oral expressions, but did not address the syncretic function of folklore texts, such as their relationship to dance and/or musical components. In his methodology of collecting, he focused primarily on the textual record of folk tradition, which he understood as a distinct literary text. Apart from the formation and morphological aspect, he gave priority to the receptive and existential (communicative-semiotic) being of folklore, namely its reproductive phase. In the relationship between creation and reception, he also highlighted the primary moment of reception and processing, that is, the question of the recorder, the editor of the text, which was related to the sociology and psychology of the collective perception of the folklore text. According to the Slovak literary theorist P. Koprda, Wollman associated the process of reception with creation as “a mechanism that leads to the correspondence or similarity of the resulting transformed shapes with the stimuli” (Koprda 116). Thus, he understood the process of reception and action of folklore texts as a functional transformation and modification of shapes or plots which allowed for the creation of typological analogies across large temporal and geographical distances.

Murko did not directly intervene in the dispute, only in private correspondence urging the polemically inclined Wollman to restrain himself, especially after the successful discussion in the Prague Linguistic Circle. In a letter to Wollman dated 3 January 1937, he wrote that “the best correction of Bittner’s and similar blunders is in the critical discussion that quickly and successfully emerged” (Murko, Letter). In this appeal for restraint, Murko was responding to the discussion between Czech Slavists and their German colleagues on the floor of the Circle. This debate was initiated by Murko himself, who through Frank Wollman appealed to the chairman of the Circle W. Mathesius to ask whether this association of generally respected linguists and literary scholars would not organize a public academic discussion where the plans of the German Slavists would be exposed. Bittner’s lecture with the subsequent debate took place on 7 December 1936 at the premises of the Circle: Mukařovský, P. Eisner, B. Havránek, F. Trávníček, and the young R. Wellek took part in the discussion. Wollman and Jakobson were appointed as the main opponents on the advice of Murko, who was unable to attend the meeting due to illness. If Wollman reproached Bittner with misinterpretation of historical

facts and a distorted conception of Czech-German relations (Wollman, "Literárněvědné metody"), Jakobson in his essay "Usměrněné názory na staročeskou kulturu" ("Curtailed Views of Old Czech Culture") polemicized with the main thesis of his opponent consisting in the formulation of a kind of "law of scales," that is, in the doctrine of the alternating cultural domination of Czechs and Germans. Jakobson used untypical literary-historical argumentation to prove that "it is not the law of scales that governs Czech cultural events, but the simple law of the inseparable connection between the fate of the Czech land and the cultural development of the Czech nation. In fact, the development curve of German cultural production in the Czech lands coincides with this development" (Jakobson, "Usměrněné názory" 221). Wollman and Jakobson jointly emphasized the ideological embeddedness of Bittner's historiosophical reflections on German influence on old Czech culture, which with their terminology and semantics, were set in the context of the Third Reich to the slogan *Blut und Boden* ("Blood and soil"). Wollman reported in detail to Murko about the lecture at the Prague Linguistic Circle in a letter dated 22 December 1936, writing among other things: "We so dissected Bittner that I felt sorry for him in the end, although he deserves no pity" (Wollman, Letter IV).

Murko confirmed his polemical and personally courageous attitude towards German Slavists during the celebration of his eightieth birthday in the altered (unfavorable) political conditions on 8 February 1941 in the hall of the Municipal Library in the center of the Old Town, where Bittner spoke on behalf of the coerced rector of Charles University in Prague, W. Saure (Bečka 115). His speech was greeted with cold silence without any applause. According to a contemporary memoir, Murko did not publicly react to Bittner's speech, which contained denunciations against the Slavic Institute, and only a month later, on 4 March 1941, he sent a letter to the rector Saure in flawless archaic German in which he protested German plans to take over the *Slavia* magazine and the demise of the Slavic Institute. According to the memoirs of Slavomír Wollman:

In it the author, with a formal, deliberately offensive politeness, insists on legality, on compliance with the rules, regulations and statutes of the institution in which he works, and he directly justifies his position by the fact that he acts as a nationally conscious Slovene and native Yugoslav, and that he is accustomed to such compliance with legal rules at universities in the German-speaking area. ... A man, a scholar of world renown, a patriot and an educated descendant of tenacious farmers, towering over his opponents with persistence and moral superiority. (S. Wollman 12)

The following events have been sufficiently documented in Slavic literature: Murko announced his resignation in October 1941 because of his advanced age, and thus the Slavic Institute ceased to function in practice, legally ending in 1943 as constituent of the Reinhard-Heydrich-Stiftung (Roubík 515–520).

If we are to summarize Matija Murko's relationship to structuralism, it must be said that this apparent "paradox" has its justification. This is evidenced not only by individual examples of external contacts and rich organizational activity, but above all by the character of Murko's work which has managed to bridge the intergenerational gaps between opposing types of scholarship and intellectual orientations, and which symbolically embodies the developmental stages of Czech, Slovenian, and European Slavic philology. Despite his methodological grounding in positivist assumptions, the researcher has stimulated the development of the younger generation of scholars, especially Frank Wollman, and positively influenced its direction. Like Murko, Wollman, despite generational and methodological differences between them, emerged in Czech literary studies at the turn of the 1920s and 1930s as an innovative scholar who completed the contemporary anti-positivist turn (in this aspect, he complemented and surpassed Murko), while his texts prepared the methodological transformation of Russian formalism and domestic structuralism. Although his membership of the Circle committed to the methods of structural aesthetics in accordance with its statutes, Wollman never permanently succumbed to this doctrine and remained receptive and open to a diversity of thought. It consisted above all in the view that literary history had to transcend a closed national horizon, that it had to be conceived "metonymically," that is, on a geographic-administrative principle as the specific structure of a certain international community established in a specific area. This principle was later used by modern comparative literature, especially in the work of D. Ďurišin, building on Wollman's legacy (Zelenka, "Concept" 16–17). Of Murko's methodological virtue of not closing himself off from new scientific impulses and inspiring his pupils, Wollman wrote admiringly of his model in a letter of 14 January 1937: "I am very glad that you, Professor, who could be called the father of the positivist school of Slavic studies, have come to this conviction. There will come ... younger ones who can already do it with more courage than we—girded by so much caution—could do" (Wollman, Letter V).

ARCHIVAL SOURCES

- Jakobson, Roman. Letter to Matija Murko. 3 Feb. 1931. Matija Murko, Korespondence (prijatá), Roman Jakobson (2, 1933), Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 2a.
- Murko, Matija. Letter to Frank Wollman. 3 Jan. 1937. Matija Murko, Korespondence (odeslaná), Frank Wollman (18, 1922–1951), Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 2b.
- Wollman, Frank. Letter to the editors of *Germanoslavica* and the presidium of the Slavic Institute. 13 Nov. 1936 (VI). Slovanský ústav, Fond, Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, MÚA AV ČR 25.
- Wollman, Frank. Letters to Matija Murko. 3 Dec. 1929 (I), 6 Oct. 1930 (II), 28 Oct. 1935 (III), 22 Dec. 1936 (IV), 14 Jan. 1937 (V). Matija Murko, Korespondence (prijatá), Frank Wollman (156, 1922–1951), Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 2a.

WORKS CITED

- Balžalorsky Antić, Varja. “Od primerjalnega jezikoslovja k primerjalni književnosti: Meillet, Murko, Jakobson.” *Primerjalna književnost*, vol. 48, no. 2, 2025, pp. 121–142.
- Bečka, Jiří. “Postoj M. Murka vůči nacistům v době okupace (příspěvek k dějinám slavistiky).” *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 115–122.
- Bittner, Konrad. *Deutsche und Tschechen: zur Geistesgeschichte des böhmischen Raumes*. Rudolf M. Rohrer, 1936.
- Čermák, Petr, et al., editors. *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*. Academia, 2012.
- Eichenbaum, Boris. *Melodika ruského liričeského stíchu*. OPOJAZ, 1922.
- Gašparíková, Viera. “Wollmanovská zberateľská akcia v rokoch 1928–1947.” *Slavia*, vol. 57, no. 4, 1988, pp. 354–364.
- Horák, Jiří. “Úvodem.” *Rozprawy z oboru slovanské filologie*, Matija Murko, edited by Jiří Horák, Slovanský ústav / Orbis, 1937, pp. v–xiv.
- Jakobson, Roman. “Nové možnosti užití srovnávací metody.” *I. sjezd slovanských filologů v Praze 1929: these a poznámky k diskusi (Sekce II)*, Slovanský ústav, 1929, pp. 4–7.
- Jakobson, Roman. “Usměrněné názory na staročeskou kulturu.” *Slovo a slovesnost*, vol. 2, no. 4, 1936, pp. 207–221.
- Jakobson, Roman. *Základy českého verše*. Odeon, 1926.
- Jakobson, Roman, and Petr Bogatyrev. “Slavjanskaja filologija v Rossii za gody 1914–1921.” *Slavia*, vol. 1, no. 1, 1922–1923, pp. 171–184, 457–469, 626–636.
- Koprda, Pavol. “Frank Wollman očami neslavistu.” *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru*, vol. 2, edited by Hana Hlôšková and Anna Zelenková, Ústav etnológie SAV, 2006, pp. 113–128.
- Krejčí, Karel. *Sociologie literatury*. Grada, 2008.
- Máchal, Jan. *Slovanské literatury*. Matice česká, 1922–1929. 3 vols.
- Masaryk, Tomáš Garrigue. *Světová revoluce: za války a ve válce, 1914–1918*. Čin / Orbis, 1925.
- Mukařovský, Jan. “Polákova *Vznešenost přírody*: pokus o rozbor a vývojové zařazení básnické struktury.” *Sborník filologický*, vol. 10, no. 1, 1934–1935, pp. 1–68.
- Murko, Matija. *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*. Graz, Styria, 1897.

- Murko, Matija. *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*. C. F. Amelang, 1908.
- Murko, Matija. "Řeč při zahájení I. sjezdu slovanských filologů 6. X. 1929 v Praze." *Slavia*, vol. 8, no. 4, 1929–1930, pp. 840–849.
- Rieger, Ladislav. "O poměru fenomenologie a strukturalismu." *Slovo a slovesnost*, vol. 8, no. 4, 1942, p. 222.
- Roubík, František. "Německé plány se slovanskými ústavy v Praze za okupace." *Slavia*, vol. 18, no. 4, 1947–1948, pp. 515–520.
- Tomaševskij, Boris V. *O stiche*. Priboj, 1929.
- Tomaševskij, Boris V. *Russkoe stichosloženie*. Academia, 1923.
- Vachek, Josef, editor. *U základů pražské jazykovědné školy*. Academia, 1970.
- Van Tieghem, Paul. *La littérature comparée*. Armand Colin, 1931.
- Wollman, Frank. *Dramatika slovanského jihu*. Slovanský ústav / Orbis, 1930.
- Wollman, Frank. *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1936.
- Wollman, Frank. "Literárněvědné metody v Bittnerově knize *Deutsche und Tschechen*." *Slovo a slovesnost*, vol. 2, no. 4, 1936, pp. 201–207.
- Wollman, Frank. "Murkova vědecká osobnost." *Slavia*, vol. 18, no. 1–2, 1947–1948, pp. 1–22.
- Wollman, Frank. "Njegošův deseterec." *Slavia*, vol. 9, no. 4, 1930–1931, pp. 737–791.
- Wollman, Frank. "Nové směry literární vědy a eidografická metoda." *I. sjezd slovanských filologů v Praze 1929. these a poznámky k diskusi (Sekce I)*, Slovanský ústav, 1929, unpaginated.
- Wollman, Frank. "Pražská škola komparatistů: pohled nazpět při pětadesátce prof. Murka." *Slovesná věda*, vol. 1, no. 1, 1947–1948, pp. 51–54.
- Wollman, Frank. "Problémy srovnávacího studia literatur slovanských a lidového podání slovanského, jeho cíle a metody." *I. sjezd slovanských filologů v Praze 1929: these a poznámky k diskusi (Sekce I)*, Slovanský ústav, 1929, unpaginated.
- Wollman, Frank. *Slovesnost Slovanů*. Vesmír, 1928.
- Wollman, Frank. *Uvedení do metodologie literárněvědné a do teorie literatury*. Typescript.
- Wollman, Slavomír. "Osobní vzpomínky na Matyáše Murka." *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 5–12.
- Zelenka, Miloš. "The Concept of World Literature in Czech and Slovak Comparative Literary Studies." *World Literature Studies*, vol. 14, no. 2, 2022, pp. 5–30.
- Zelenka, Miloš. "Matija Murko a česká literární komparatistika." *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 27–40.
- Zelenka, Miloš. »Le rôle de la slavistique française dans l'essor institutionnel et l'orientation intellectuelle de la slavistique tchèque après 1918 (André Mazon et Matija Murko dans les années 1920)." *Revue des études slaves*, vol. 91, no. 1–2, 2020, pp. 45–63.
- Zelenka, Miloš. "Roman Jakobson i slavističeskie issledovanija mežvojennyh let (po povodu diskussij o charaktere i granicach ponjatija 'slavjanskaja filologija')." *Slavjanovedenije*, vol. 33, no. 4, 1997, pp. 164–176.
- Zelenková, Anna. "Frank Wollman—dramatický text ako intencionálna danosť." *Theatralia*, vol. 24, no. 1, 2021, pp. 240–254.
- Zelenková, Anna. "Frank Wollman v kontextu strukturální teorie a terénních výzkumů slovesného folkloru (příspěvek k nálezu tzv. wollmanovského moravského sběru)." *Český lid*, vol. 104, no. 4, 2017, pp. 433–452.
- Zelenková, Anna. "Komparativistika in literarna zgodovina v korespondenci dveh slovanských filologov (Matija Murko in Frank Wollman)." *Primerjalna književnost*, vol. 35, no. 3, 2012, pp. 193–207.

Matija Murko in strukturalna estetika

Ključne besede: slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / strukturalna estetika / Praški lingvistični krožek / verzologija / južnoslovansko ljudsko pesništvo / Wollman, Frank

Povezava med pozitivistično usmerjenim Murkom in strukturalno estetiko se na prvi pogled zdi neprimerna in paradoksalna. A njegova neobjavljena korespondenca z njegovim učencem, priznanim češkim slavistom in komparativistom Frankom Wollmanom (1888–1969), razkriva preplet tematskih področij in disciplinarnih stičišč, ki so anticipirala strukturalno estetiko. Murko je kot urednik *Slavie* omogočil ključnim osebnostim češkega strukturalizma, da so v tej reviji objavljale še pred ustanovitvijo revije *Slovo a slovesnost* (npr. R. Jakobson, P. Bogatyrev idr.). Hkrati je kot glavni organizator prvega mednarodnega slavističnega kongresa v Pragi leta 1929 odobril tematsko sekcijo, v okviru katere so bile predstavljene teze Praškega lingvističnega krožka. V prvi številki revije *Slavia* (1922–1923) sta Jakobson in Bogatyrev objavila članek »Slavjanskaja filologija v Rossii za gody 1914–1921« (»Slavistika v Rusiji v letih 1914–1921«). Wollman, ki naj bi nasledil Murka na Katedri za južnoslovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Pragi, pa se je raziskovalno usmeril v verzologijo in stilistiko, o čemer priča njegov članek »Njogošuv deseterec« (»Njogošev deseterec«) o razvoju verznihi oblik v srbohrvaški poeziji (*Slavia* 1930–1931). Murko je svojega učenca spodbudil tudi k pisanju pionirskega dela *Slovesnost Slovanů* (*Književnost Slovanov*, 1928), ki se osredotoča na strukturalno zgodovino slovanskih književnosti kot zgodovino brezčasnihi oblik in struktur.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 81-116:821.163.4.09-1

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.08>

Reflections on the Czech Slavistics After the First World War: Matija Murko and Jan Máchal

Alenka Jensterle Doležal

Charles University, Faculty of Arts, Nám. Jana Palacha 2, 116 38 Prague 1, Czech Republic
<https://orcid.org/0000-0002-0777-5701>
alenka.dolezalova@ff.cuni.cz

*This article compares the positivist thought of two Czech professors of Slavic literature in the 1920s: the Slovenian Matija Murko (1861–1952) and the Czech Jan Hanuš Máchal (1855–1939). Comparative literary history, which in the Central European area focused on minor South Slavic literatures, was in its infancy at this time, and comparative literary historians primarily focused on surveying specific literary periods. The focus of this contribution is Murko's reflections on South Slavic literature in the period of the Reformation and Counter-Reformation in the book *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (1927). I compare his view and methods with a short chapter on the same period in the monumental monograph by Jan Máchal, *Slovanské literatury* (1922). In the study, I emphasize their comparative methods, interpreting influences, and marking literary currents in this period. Reflections on the literary movements in two national histories were linked to the development of language, and the scholars tried to present social and historical development of that time and place generally. I focus on their approaches to national and supranational literary history and on their interpretation of personalities and literary works in the literary movement.*

Keywords: comparative literature / Slovenian literary historians / Murko, Matija / Czech Slavic studies / Máchal, Jan Hanuš / South Slavic literatures / Reformation / Counter-Reformation

In the nineteenth century, Czech Slavic studies made incredible progress, beginning with Kollár's scholarly work emphasizing Slavic reciprocity.¹ Until the collapse of the Habsburg Empire, Czech culture and science were part of Habsburg culture and the Habsburg myth echoed in the scientific endeavors of the First Republic (the newly established

¹ The article was written as part of the Cooperatio Program provided by Charles University, titled "Literatura/Medievistika" ("Literature/Medieval studies").

Czecho-Slovak Republic). The idea of Slavic unity was reinforced in scholarship as well as elsewhere in society, and Prague for years also represented the cradle of Slavic reciprocity for other nations. In Central European space, scientific attempts were mixed with political ideas and ideological notions, such as the myth of a great Slavic unity. From the very beginning, the development of Czech Slavic studies and Czech comparative studies was linked to attempts to see individual Slavic literatures in the Slavic world as a single unit, which required particular methods and approaches. Research in that period also supported the pursuit for national identity, which had become so decisive for all the “Habsburgian” small nations, especially at the end of the Habsburg monarchy. The quest for Czech national identity at the beginning of the twentieth century was acutely present in the bilingual space of Czech culture, where there was a strong German community working alongside the Czech one. The development of the Czech national idea—which also reflected the subversive character and demands of small nations in the already partly uncontrollable, increasingly diverse Austro-Hungarian monarchy, with its many nations—was also strengthened by the idea of a supranational, Slavic cohesion.

In this paper, I will compare the positivist thought and scholarly work of two literary historians, professors of Slavic literatures at Charles University in Prague during the 1920s in the newly founded Czecho-Slovak Republic: the Slovenian Matija Murko (1861–1952) and the Czech Jan Hanuš Máchal (1855–1939). I will concentrate on Murko’s 1927 German monograph on South Slavic literature in the period of the Reformation and Counter-Reformation, *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (*The Significance of the Reformation and Counter-Reformation for the Spiritual Life of the South Slavs*). I will then compare Murko’s views and methods with a short chapter on the same period for Slovenians and Croats in the monumental 1922 book by Jan Máchal, *Slovanské literatury* (*Slavic Literatures*; 196–207). I will examine their analyses of national and supranational literary history, reflecting personalities and literary works. I will also look at their comparative methods, interpreting influences in the literary works and movements, and marking literary currents. The primary focus will be on Murko’s work, with Máchal’s work used as a contrasting example.

During his Prague period Matija Murko turned his attention to the South Slavic epic, through which he became internationally renowned, but as I will highlight, he also enriched German, Czech, and South Slavic studies by continuing his work in comparative literary and cultural history.

Context

Pascale Casanova points out that literary space is relatively dependent on political structures (Casanova 81), and—as previously noted—this was also true for the Central European space at the turn of the twentieth century. The study of minor Slavic literature in the Czech Republic was also politically colored: Prague, after all, was a city where Kollár's idea of Slavic reciprocity had been spread for decades, and literary historians were heavily influenced by the Romantic notions of the Slavs and the ideas initiated by Herder, who emphasized the essential link between nation and language. National identity was still connected to the national epic in the Romantic sense, which was also at the forefront of literary-historical interest. In this period, Czech comparative literary history (some of them focused on minor Slavic—that is, South Slavic!—literatures) was in its infancy, and literary historians focused primarily on the survey of literary periods. The research of literary history was related to the development of language, but above all to social and historical development.²

In the first half of the twentieth century, Slavic studies were well supported in Prague.³ Drago Bajt noted that at the turn of the century, the Prague Comparativist School,⁴ represented by J. Polivka, J. Máchal, V. Tille, and M. Murko, made a leap from philological criticism to positivist thematology and produced catalogues of materials, motifs, and genres, especially in folk and medieval literature; theoretically, it drew on Pypin, Veselovsky, Paris, Bedier, and Baldensperger (Bajt 41). During this period of Czech culture, enthusiastic Slavists with their enormous knowledge tried to become experts in the history

² In the old monarchy, the first seminar on Slavic philology was established in Prague in 1880 (led by Jan Gebauer)—six years earlier than its counterpart in Vienna (founded in 1886 under Vatroslav Jagić). Czech Slavic philology also developed at the German University of Prague, which operated alongside the Czech Faculty of Arts, where Slavic philology began to be cultivated as early as 1896 (Murko, “Ausbau”). At the turn of the twentieth century, Czech Slavic studies had already seen the emergence of independent national disciplines, especially Bohemian studies. These began to take shape at the University of Prague in the 1880s and were divided into literary studies and linguistics. However, such a profiled view of the specialization of disciplines and the division along national lines had not yet been applied to the sciences of South Slavic languages and literatures.

³ On the development of Czech and Slovak literary comparative studies in general, see Zelenka, “Češka in slovaška literarna komparativistika.”

⁴ Here Bajt adopts Frank Wollman's definition from 1947 (see Wollman, “Naše pojety”).

of all Slavic literature and they published monumental works in this field, for example, Lubor Niederle: *Slovanské starožitnosti* (*Slavic Antiquities*, 1900), Jan Máchal: *Slovanské literatury* (*Slavic Literatures*, 3 volumes, 1922–1929). Very characteristic are Frank Wollman's studies on South Slavic drama—three volumes on Serbo-Croatian, Slovenian,⁵ and Bulgarian drama (1924–1926) and *Dramatika slovanského jihu* (*Drama of the Slavic South*, 1930)—and *Slovesnost Slovanů* (*Literature of the Slavs*, 1928).⁶

According to Miloš Zelenka, labelling these Czech scholars as part of the positivist school is not entirely accurate. While they had a profound philological and cultural-historical orientation and a strong sense of systematization and critical classification of facts, they also produced numerous syntheses based on both extensive material research and detailed analytical interpretations. However, the thoughtful emphasis on a predominantly genetic understanding of the literary process and the static construction of its developmental schemes led to insufficient consideration of the methodological issues of the discipline—a certain reduction of the aesthetic specificity of the literary text, which, on the contrary, was at the forefront of the interest of literary structuralism (Zelenka, “Češka in slovaška literarna komparativistika” 2).

The Case of Jan Hanuš Máchal

Jan Hanuš Máchal was a Czech literary historian, ethnographer, ethnologist, folklorist, and prominent representative of Czech Slavic studies at the beginning of the twentieth century. From his initial research on Slavic mythology and the folk epic, he approached Czech literature from a comparative point of view, focusing mainly on the development of prose and drama in the nineteenth century. In the 1920s, he completed his work with a synthetic history of Slavic literature. In one of the chapters from the first book of his *Slovanské literatury*, published in 1922, he also dealt with the *Reformation and Counter-Reformation among the South Slavs, Slovenians and Croats* (Máchal 196–207).

In his comprehensive monograph, which his contemporaries called a “synchronic panorama” of Slavic literatures, Máchal treats individual

⁵ For a long time, his monograph on Slovenian drama was also the only one in this field.

⁶ In the nineteenth century, Czech scholars treated South Slavic literatures as a unified whole—for example, Pavel Josef Šafařík in his *Geschichte der südslawischen Literatur* (*History of South Slavic Literature*, 1864–1865).

national literatures with remarkable expertise, starting from the idea of a coherent Slavic unity. As a literary positivist, his primary interest is expected to lie in the study of influences. However, in the section on the “South Slavic Reformation and Counter-Reformation,” he redirects his attention to the diachrony of individual national literature, aiming to comprehend the literary histories of these two nations during the period under study. He concentrates on the emergence of key individuals and their significance within the literary and cultural movements, focusing on individual figures and their major works. In his examination of Protestantism, he begins with the history of Slovenian Protestant culture and continues with the Croatian Reformation. In doing so, he works systematically and with a positivist overview, first identifying the social and cultural situation that made the Reformation possible. He sketches only a glimpse of the contradictory period of the Slovenian Counter-Reformation. Similarly, he analyses the Reformation and Counter-Reformation among the Croats. He highlights the main literary works of the Counter-Reformation period, which the Jesuits are said to have spearheaded. In his overview, he draws on the available literature but mentions the sources only at the end. As a classic, informative overview of a positivist, it leaves no room for an in-depth study of the phenomenon.

Murko's monograph

In his Prague period, Murko continued research and themes already started in his earlier scholarly periods, when he had established his achievements in the academic community in Europe, and when he was active at several key universities in Central Europe, including those in Vienna, Graz, Leipzig, and finally Prague.⁷ His professional service included reorganizing the university curriculum for Slavic studies, editing the academic journal *Slavia*, presiding over the First International Congress of Slavic Philologists (1929), acting as the president of the Institute of Slavic Studies (from 1931), and promoting the field as a member of various academies and academic institutions around the world.⁸ Research-wise, he published a book about the Reformation and

⁷ Interest in him grew among Czechs and Slovenians at the turn of the twenty-first century, as reflected in the main collective monographs about him (see Zelenka, *Murková epocha*; Pospíšil and Zelenka; Jesenšek; Jesenšek and Stanonik). Studies in German-speaking regions also show a rise in interest (see Endler; Seehase).

⁸ Today, he is known in classical studies, comparative literature, folklore studies, literary studies, anthropology, theology, musicology, and even philosophy and archaeology (see Zabel, “What”).

Counter-Reformation in South Slavic lands and continued working on South Slavic oral poetry.

The Prague period was his most productive period, during which he established himself as a scholar in the field of Slavic studies (see Jensterle Doležal, *Avtor* 75–95, “Arheologija” and “Znanstveno delo”). He wrote mainly in German, the *lingua franca* of the Central European scholars of the former Habsburg area. What is striking in Murko’s scientific work is “the tolerance of ideas, the interdisciplinarity of research, the openness, and the interdisciplinary excesses” (Pospíšil and Zelenka 5).

His greatest enthusiasm, erudition, and originality in the Prague period are evident in his research on Serbian and Croatian epics. In dealing with these subjects, he developed new theoretical postulates in ethnology and folklore studies. In his research methodology, he saw folklore studies as an interdisciplinary field, connecting history, ethnology, and philology. He is still regarded as a pioneer in the study of oral literature. His work on the theory of oral poetry inspired the American scholars Milman Parry (1902–1935) and Albert Bates Lord (1912–1991) (see Zabel, “Matija Murko”). This theory remains valid today in the study of ancient and medieval epics, especially in Homeric studies.⁹

In contrast, we now turn to another area of his work from the Prague period: the literary history of the South Slavs. This area has been somewhat overlooked in both Slovenian and the broader Central European literary history of the twentieth century, when considering this scholar (Jensterle Doležal, “Znanstveno delo” 84–88).¹⁰

Murko’s engagement with South Slavic literature had a long tradition—that of a professor who started and worked in Austrian culture and the Habsburg area. While still a professor in Graz, he began to work on older South Slavic literatures. In 1908, he published a book in Leipzig titled *History of the Older South Slavic Literatures* (*History of the Older South Slavic Literatures*), in which he wrote about the work of Cyril and Methodius, covering the period from the Proto-Slavic period to the extension of Turkish rule in the Balkans. The book was the result of his lectures in Graz. In it, he emphasizes the close connection between South Slavic literary and cultural history, linguistics, and folk

⁹ During his Prague era, he continued his work on South Slavic oral poetry, undertaking five additional research trips. His research culminated in the lengthy two-volume publication *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932* (*In the Footsteps of the Serbo-Croatian Folk Epic: Travels in the Years 1930–1932*, 1951), which is still considered one of the most detailed studies of South Slavic oral poetry (see Zabel, “What”).

¹⁰ The Czechs published his selected works in 1937 and 1947, the Slovenians later in 1962. On his place in Slovenian literary history, see Slodnjak; Dolinar.

literature. He explores South Slavic literature in their interrelationships, emphasizing Russian and Western influences. According to Dietmar Endler, Murko draws on a wealth of experience from the methodology of positivist authors, Russian Slavic studies, and European comparative studies in this synthetic study. In the book, he also notes the interweaving of cultural models and, according to Josef Páta, emphasizes the visible dependence of the Yugoslav cultural world on the Byzantine one. He further characterizes the situation in more recent South Slavic literature in the study “Die südslawischen Literaturen” (“South Slavic Literatures”) published the same year.

In 1927, in the preface to his book *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, he wrote that in Graz he had begun to realize that the period of the South Slavic Reformation and Counter-Reformation had been underappreciated in both the German and Austrian scientific world and the Austrian Habsburg area.¹¹ His responsible attitude towards the research problem of South Slavic Protestantism and the Counter-Reformation is also expressed by the fact that during his work at the University of Leipzig in 1919, he visited all the towns in southern Germany where Slovenian and Croatian Protestants were active. He used material on this in his book (Murko, *Paměti* 160).

He published a study on the subject in Leipzig (*Über die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*, 1921) and in *Slavia* (“Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven,” 1925–1926). He also dealt with the topic of the Reformation and Counter-Reformation in his inaugural professorial lecture at Charles University, “O předchůdcích ilyristu: sjednocení Jihoslovanů” (“On the Predecessors of Illyrism: The Unification of the South Slavs,” 1920).¹² Later, he expanded his findings in the monograph (see Murko, *Bedeutung*).¹³

In the monograph, Murko describes literary development as a process, and he is interested in the movement and interplay of literary phenomena. His basis is historical thinking, within which he perceives

¹¹ “... zu wenig berücksichtigt und noch weniger richtig gewürdigt werden” (Murko, *Bedeutung* iii).

¹² The lecture was first published in the monthly *Nové Atheneum* in Prague in 1920 (see Murko, “O předchůdcích” and “O předhodních ilirizma”). As Murko points out in his memoirs, he also gave a lecture on the subject in Bratislava (Murko, *Paměti* 193). The manuscript is located in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague.

¹³ Only a part of *Die Bedeutung* was translated into Slovenian. The translation by Vilko Novak was published in Murko’s *Izbrano delo* (*Selected Works*) in 1962 (37–47).

literature in a broader cultural-historical context, always in flux, at the crossroads of mutual influences, in the refraction of different cultural models (Jensterle Doležal, “Znanstveno delo” 86). Jiří Horák emphasized that this is not a history of individual literatures but rather a “synthetic comparative study” (Horák 7). In this monograph, he explored literatures in their interconnections and in an interdisciplinary and cultural-scientific perspective. Here we can paraphrase Pascale Casanova that this represented Murko’s attempt to present the only true history of literature in a given space and time, a history of common revolts, upheavals, manifestos, discoveries of new forms and languages, and subversions of the literary order that gradually shaped South Slavic literature and the literary universe (Casanova 175).

In the book, as in his opening lecture, Murko also discusses the significance and role of various Church orders, especially the Jesuits and Franciscans, in the spread of South Slavic cultures. He emphasizes the importance of the Bosnian Franciscan Order in achieving “Serbo-Croatian linguistic unity” (Murko, *Bedeutung* 35–45).¹⁴

In 1947, the Slavist Frank Wollman described Murko’s emphasis on the importance of ecclesiastical lineages for the literary and cultural history of the Reformation and Counter-Reformation in this region as the greatest achievement of his monograph:

The mutual relationship of the Reformation and Counter-Reformation in the literary field of the Slavic Balkans had been explained by many before Murko, especially by Pavle Popović and Drag. Prochaska, who have shown the extraordinary importance of the Tridentine Counter-Reformation literary program. In contrast to the others, Murko has shown, in a broad and in-depth cultural-historical picture, how the Catholic traditions of the Church shaped certain segments of society, even under Turkish domination, and how these led to a single literary language: Serbo-Croatian. (Wollman, “Murkova vědecká osobnost” 11)¹⁵

Murko emphasizes in his study that the Balkan area was characterized by turbulent historical events that impacted the entirety of European

¹⁴ In the linguistics of Serbs and Croats nowadays the belief in a common language no longer exists. This persuasion was even strengthened after the Balkan wars in the 1990s.

¹⁵ In the original: “Vzájemný poměr reformace a protireformace na literárním poli slovanského Balkánu osvětlovali už mnozí před Murkem, tak zejména Pavle Popović a Drag. Prochaska ukázali už iniciativní význam tridentského literárního programu protireformačního. Murko však v širokém a do hloubky zasahujícím kulturně historickém obraze ukázal, jak církevní tradice katolické působily v určité společnosti, a to i v záboru tureckém, a jak vedly k jednotné spisovné řeči srbocharvátské” (11).

history. In his analysis, he depicts not just two national histories, but the Balkan of that time generally as a territory of different nations and religions, characterized by the richness and intertwining varied languages (Slovenian, Croatian, “Serbo-Croatian,” Latin, German, etc.) and different alphabets (Cyrillic, Latin, Glagolitic, etc.). It is in this space that Murko reveals the complexity and often contradictions of the Reformation and Counter-Reformations in the Balkans precisely in the interweaving of various phenomena and the convergence of various influences from the sixteenth to the eighteenth centuries. The coexistence of different cultural identities and languages reveals the varied political and religious events in the Balkans, and the description of Slovenian and Croatian Reformation and Counter-Reformation evolves into a depiction of cultural events across the entire Balkans. In doing so, he pays special attention to the key personalities who mainly influenced “the spiritual life” of the area, highlighting the meaning of translations and the existence of the publishing houses.

For him, the Balkans *a priori* means a common spiritual space. He describes national events that are becoming transnational, where ideas and texts travelled across imaginary and real borders. Thus, in the monograph, Murko deals not only with Slovenian and Croatian cultural history, but more broadly with the history of the entire region—also with the history of Bosnia and Herzegovina, Serbia, and Albania.

In presenting his insights, Murko reveals an impressive knowledge of South Slavic cultures—a knowledge of history, cultural history, and comparative literary history. In his analyses, he uses all available scholarly sources of the time. He does not blindly adopt them, he does not just quote them, but he is also in dialogue with the ideas and findings. In his thinking, he polemicalizes against literary historians from Slovenia, Croatia, the Czech Republic, and, above all, from the German-speaking world, with wit and erudition.¹⁶

When citing sources in detail, Murko is positivistically precise. As a former Habsburg scholar, he cites not only written sources, but also presents archival discoveries from Central Europe libraries in detail. All this is, in his case, accompanied by a special kind of collecting passion and memoir precision and consistency in labelling and structuring phenomena.

The book is a cultural-historical fresco, in which Murko is particularly concerned with the question of the founding of the “Serbo-Croatian”

¹⁶ In Chapter 4, he was assisted with the Slovenian material by France Kidrič and Fran Ramovš (Murko, *Bedeutung* iv).

language. He explains in particular detail the significance of the development of the Slovenian and “Serbo-Croatian” languages, which also stems from the fact that in the Prague period, Murko was primarily obliged to lecture on the history of languages, more than on the history of literature (Murko, *Paměti* 166). It was, according to Murko, precisely the developments during the Counter-Reformation and the formation of “Baroque Slavism” that led to the formation of the common “Serbo-Croatian” language. In this movement, he particularly highlights the figure of Juraj Križanić, who emerged from the Croatian Counter-Reformation of the seventeenth century.

In this book, he is also aware that the South Slavic space has been a crossroads and a meeting point of different influences. He pays particular attention to the German influence; for him, the Reformation also represents the culmination of German influence on the Slovenians (Murko, *Bedeutung* 127). In this book, as in his previous works, he strives to be a comparative literary historian, focusing on the question of the influence of Oriental, Western European, and Central European tendencies in the South Slavic literatures of the period. In particular, he points out the positive characteristics of the Counter-Reformation for the South Slavs, which was to be divisive only for the Slovenians, while for the others the movement was creative. The events and the situation in the Balkans led to the deprivation of the sharpness of the Counter-Reformation efforts among the South Slavs and to a greater assertion of their positive creations (119). In particular, the unified Serbo-Croatian language was created, as “the Counter-Reformation created the basis for the linguistic unification of Croats and Serbs in the 19th century” (24–59). It is in these ideas that Frank Wollman outlines the main advantage of the new findings: in his work, Murko reevaluates the negative perception of the Catholic Counter-Reformation and Baroque literature in the literary history of the South Slavs (Wollman, “Murkova vědecká osobnost” 11–12).

From today’s point of view, the monograph can also be observed critically. Vincenc Rajšp, for example, accused Murko’s views on the South Slavic Reformation and Counter-Reformation of a lack of connection with the German cultural milieu, a lack of reference to Luther’s Protestant developments in Germany. He finds this particularly unacceptable, since at the time Murko was lecturing in Leipzig. It was also the jubilee year of 1917, the year of the 400th anniversary of the German Reformation, the year of the charging of Luther’s 95 theses. Many monuments were unveiled, foundations for new churches were laid, many of Luther’s writings were published, etc. (Rajšp 148).

Murko does not even mention this in his memoirs. According to Rajšp, Murko also overlooked the importance of the Habsburg monarchy for the movement. The Slovenian and Croatian Reformation was part of the monarchical culture, and the Counter-Reformation triumphed in part due to the Habsburg rulers (147).

Since the publication of the monograph nearly 100 years ago, the discipline has continued to evolve, and some of the findings in Murko's study of both literatures have changed and been updated. For example, Alojz Jembrih points out that the Croat Antun Vramec did not belong to the Protestant circle, as Murko claimed (Jembrih 171).

In this book, Murko clearly defended the neo-Illyrian belief, which was strengthened during his Prague period (see Murko, "Myšlenka").¹⁷ He even used the myth of South Slavic reunification to defend the phenomena of his time. In his view, the Counter-Reformers were also the pioneers of the South Slavic political entity in the twentieth century. Frank Wollman had already warned in 1947 that Murko's efforts to trace the roots of Illyrianism had led him to overemphasize the importance of Trubar's South Slavic Bible Institute. Murko attributes the development of the so-called South Slavic program solely to the Counter-Reformation (Wollman, "Murkova vědecká osobnost" 11). The reception of Murko's book was prominent in the German and Czech spheres, but it also resonated in the South Slavic sphere.

Conclusion

In conclusion, we can first point out that the essential difference in the purpose and scope of the two reviews of scholarly works by the Slovenian Matija Murko and the Czech Jan Hanuš Máchal, which is also reflected in the choice of language and the "first" readership, is a reflection of the major historical changes in the Central European area. Although both scholars were active in the Czech Republic, Máchal primarily wrote in Czech for a Czech readership and, to some extent, for a broader Slavic audience. In contrast, Murko, as a former Austro-Hungarian scholar, wrote in German for German and Austrian scholars

¹⁷ During his Prague period, Murko, based on Kollár's Slavism, formulated the myth of South Slavic unity, or the neo-Illyrian idea; for him, the Illyrian movement represented the highest form of integration of Serbs and Croats in terms of value, since it achieved the goal of all efforts to unify the "South Slavic tribes." South Slavic unity was for him the unity of Slovenians, Serbs, Croats, and Bulgarians (Jensterle Doležal, "Znanstveno delo" 88).

and Slavists, while also addressing Czech, Slovenian, and other former German-oriented scholars from the Central European area. In his research on the literary-historical period, he developed his own methodology and view of literary-historical phenomena during a time when research on minor Slavic literatures was in its infancy.

The comparison between the two works can only be made conditionally: in Máchal's case, we are dealing with a brief, isolated excerpt from an extensive survey; in Murko's case, we have an in-depth monograph on the period. If we briefly characterize the two surveys, a metaphorical definition is unavoidable: Máchal's survey is a typical, focused, erudite overview of a segment of national history, covering all the main points of individual Slavic literary histories, Murko's monographic study, on the other hand, is more dynamic and complex, reflecting true imagination. He, too, is aware that literature emerges from a specific time and place and is interested not so much in biographies or literary achievements as in the complex picture of events and, above all, in influences. He provides a synchronic and diachronic view of literary historical developments at a certain time. Unlike Máchal, he also emphasizes dialogue with other comparative historians, considering the achievements of Slovenian, Croatian, German, and even Czech scholars, and he polemicizes with them. The monograph itself also reflects Murko's efforts to open up German Slavic studies to other Slavic studies, to link them as a common cultural place.

We can conclude by admiring the work of two Slavists who, with their idealism and ideology of Slavic reciprocity, published monumental scholarly monographs in the context of the inspiring and prosperous postwar Czecho-Slovak Republic, thus pushing the boundaries of scholarship in the study of Slavic literature.

Both Murko and Máchal reflect on the categories of the nation and the supranationalism in the literary sphere. Both started from the idea of Slavic reciprocity and the belief in Slavic and South Slavic coherence and thus in the existence of supranational units, which was also a political idea at the time. In comparison to Máchal, Murko's view was even more political, as he advocated neo-Illiryanism, an ahistorical romantic view of South Slavic reciprocity, which prevailed especially among Serbian and Croatian intellectuals from this South Slavic area after the establishment of the Kingdom of Serbs, Slovenians, and Croats. Today, some of their ideas, particularly the question of Slavic and South Slavic interconnectedness, seem like an artificial construct and an ideological product of a time that has lost its historical meaning. However, it was in the shadow of these ideas that both scholars wrote their great scientific

works, and it was these ideas that motivated their research. Both were highly influential in the comparative literary history of Central Europe in the 20th century, and their work has been carried forward by later generations of Czech, German, and South Slavic literary historians.

In summary—and unfortunately—Murko and Máchal are frequently cited in Slavic sources but rarely read, a common characteristic of so-called “semiperipheral” scholars and their work (see Zabel, “What”). Nevertheless, the story of these two comparative literary historians reveals the enthusiasm and idealism of two scholars who, in the postwar period, researched minor Slavic literatures, starting from the myth of Slavic cohesion and, in Murko’s case, from the myth of South Slavic unity. Both explored the role of small Slavic literatures and literary culture during the great changes following the pan-European phenomenon of the Reformation. Today’s relevance of their approach (especially Murko’s) can be seen not only in the exploration of Central European literatures but also in the beginnings of interculturalism and the theory of cultural memory. In both cases, their research remains a starting point for all researchers in this field and they encourage further reflection and study.

WORKS CITED

- Bajt, Drago. “Primerjalna književnost v vzhodnoevropskih socialističnih deželah.” *Primerjalna književnost*, vol. 12, no. 2, 1989, pp. 41–51.
- Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. Translated by M. B. DeBevoise, Harvard University Press, 2004.
- Dolinar, Darko. “Med slovansko filologijo in nacionalno literarno zgodovino: Matija Murko in slovenska literarna veda.” *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 13–26.
- Endler, Dietmar. “Matija Murko und die südslawischen Literaturen.” *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität Leipzig: Gesellschaftswissenschaftliche Reihe*, vol. 36, no. 1, 1987, pp. 29–34.
- Horák, Jiří. “Úvodem.” *Rozpravy z oboru slovanské filologie*, Matija Murko, edited by Jiří Horák, Slovanský ústav / Orbis, 1937, pp. v–xiv.
- Jembrih, Alojz. “Uz neke tvrdnje u Murkovej knjizi (1927) po početcima tiskanih kaj-kavskih knjiga u 16. stoljeću.” *Matija Murko: slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, edited by Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, pp. 168–197.
- Jensterle Doležal, Alenka. “Arheologija konteksta: Murkovo nastopno predavanje na Karlovi univerzi v Pragi (1920).” *Sto let slovenistike na Univerziteti Karlově v Praze: pedagogové a vědci ve stínu dějin*, edited by Alenka Jensterle Doležal et al., Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2014, pp. 56–68.
- Jensterle Doležal, Alenka. *Avtor, tekst, kontekst, komunikacija: poglavja iz slovenske moderne*. Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti FF UM, 2014.

- Jensterle Doležal, Alenka. "Znanstveno delo profesorja Matija Murka v praškem obdobju." *Matija Murko: slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, edited by Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, pp. 81–100.
- Jesenšek, Marko, editor. *Slovenski slavistični kongres, Nova Gorica 2001: Evropsko leto jezikov / Sodobna slovenska književnost / Matija Murko*. Slavistično društvo Slovenije, 2002.
- Jesenšek, Marko, and Marija Stanonik, editors. *Matija Murko: slovanski filolog v najširšem pomenu besede*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020.
- Máchal, Jan. *Slovanské literatury*. Zv. 1, Matice česká, 1922.
- Murko, Matija. "Der Ausbau der slavistischen Studien in der Tschechoslovakiei." *Prager Rundschau*, vol. 1, no. 4, 1931, pp. 332–348.
- Murko, Matija. "Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven." *Slavia*, vol. 4, no. 1, 1925–1926, pp. 499–522, 684–719; vol. 5, no. 1, 1926–1927, pp. 65–99, 277–302, 500–534, 718–744.
- Murko, Matija. *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven*. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1927.
- Murko, Matija. *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*. C. F. Amelang, 1908.
- Murko, Matija. *Izbrano delo*. Edited by Anton Slodnjak, Slovenska matica, 1962.
- Murko, Matija. "Myšlenka jihoslovanského sjednocení v minulosti." *Slovanský přehled*, vol. 19, 1927, pp. 1–12.
- Murko, Matija. "O předchůdcích ilyrismu: sjednocení Jihoslovánů." *Nové Atheneum*, vol. 2, no. 3, 1920–1921, pp. 97–109.
- Murko, Matija. "O předhodnikih ilirizma." Translated by Božidar Borko. *Izbrano delo*, Matija Murko, edited by Anton Slodnjak, Slovenska matica, 1962, pp. 63–75.
- Murko, Matija. *Paměti*. Fr. Borový, 1949.
- Murko, Matija. "Die südslawischen Literaturen." *Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen*, Adalbert Bezzenberger et al., B. G. Teubner, 1908, pp. 194–245. Die Kultur der Gegenwart 1/9.
- Murko, Matija. *Über die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistliche Leben der Südslaven*. Sächsischen Akademie zu Leipzig, 1921.
- Páta, Josef. *Prof. Dr. Matyáš Murko: k sedmdesátinám slovinského slavisty, spolutvůrce české slavistiky po světové válce*. Adolf Černý, 1931.
- Pospíšil, Ivo, and Miloš Zelenka, editors. *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Masarykova univerzita, 2005.
- Rajšp, Vincenc. "Matija Murko o reformaciji in protireformaciji pri južnih Slovanih." *Matija Murko: slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, edited by Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, pp. 145–152.
- Seehase, Ilse. "K znanstvenozgodovinskemu mestu Matija Murka." *Slavistična revija*, vol. 35, no. 3, 1987, 291–297.
- Slodnjak, Anton. "Uvod." *Izbrano delo*, Matija Murko, edited by Anton Slodnjak, Slovenska matica, 1962, pp. 5–12.
- Wollman, Frank. "Murkova vědecká osobnost." *Slavia*, vol. 18, no. 1–2, 1947–1948, pp. 1–22.
- Wollman, Frank. "Naše pojetí slovanské filologie a její dnešní úkoly." *Slavia*, vol. 18, no. 3, 1947–1948, pp. 249–264.
- Zabel, Blaž. "Matija Murko, predhodnik Milmana Parryja?" *Matija Murko: slovanski filolog v najširšem pomenu besede*, edited by Marko Jesenšek and Marija Stanonik, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2020, pp. 113–130.

- Zabel, Blaž. "What Is Semiperipheral Scholarship? A Case Study of Matija Murko (1861–1952) and His Reception in Oral Theory and Literary Studies." *History of Humanities*, vol. 10, no. 1, 2025, pp. 189–208.
- Zelenka, Miloš. "Češka in slovaška literarna komparativistika: stanje in dosežki (od Welleka in Wollmana k Đurišinu)." *Primerjalna književnost*, vol. 28, no. 2, 2005, pp. 1–15.
- Zelenka, Miloš, editor. *Murkova epoha slovanske filologie, special issue of Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003.

Razmišljanja o češki slavistiki po prvi svetovni vojni: Matija Murko in Jan Máchal

Ključne besede: primerjalna književnost / slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / češka slavistika / Máchal, Jan Hanuš / južnoslovanske književnosti / reformacija / protireformacija

Razprava primerja pozitivistično misel dveh čeških profesorjev slovanskih književnosti v dvajsetih letih 20. stoletja: Slovenca Matije Murka (1861–1952) in Čeha Jana Hanuša Máchala (1855–1939). Primerjalna literarna zgodovina, ki se je v tedanjem srednjeevropskem prostoru ukvarjala z manjšimi južnoslovanskimi književnostmi, je bila v tem času še v povojih, primerjalni literarni zgodovinarji pa so se osredinjali predvsem na preglede posameznih literarnih obdobj. V fokusu tega prispevka so Murkova razmišljanja o južnoslovanski književnosti v obdobju reformacije in protireformacije v knjigi *Die Bedeutung der Reformation und Gegenreformation für das geistige Leben der Südslaven* (*Pomen reformacije in protireformacije za duhovno življenje južnih Slovanov*, 1927). Njegov pogled in metode primerjam s kratkim poglavjem o istem obdobju v monumentalni monografiji Jana Máchala *Slovanské literatury* (*Slovanske književnosti*, 1922). V študiji poudarjam njune primerjalne metode, interpretacijo vplivov in označevanje literarnih tokov v obravnavanem obdobju. Znanstvenika povezujeta analize literarnih gibanj v dveh nacionalnih zgodovinah z razvojem jezika, oba pa predstavita tudi družbeni in zgodovinski razvoj časa in prostora na splošno. Osredotočam se tudi na njuno razumevanje nacionalne in nadnacionalne literarne zgodovine ter na njuno interpretacijo osebnosti in literarnih del v literarnem gibanju.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.163.4.09

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.09>

Voices From the Past: Musical Tradition of Bosnia and Herzegovina Through the Research of Matija Murko

Jasmina Talam, Irena Miholić

University of Sarajevo, Academy of Music, Josipa Stadlera 1/II, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

<https://orcid.org/0000-0003-0272-6043>

jasmina.talam@mas.unsa.ba

Institute of Ethnology and Folklore Research, Šubićeva 42, 10000 Zagreb, Croatia

<https://orcid.org/0009-0000-8527-2475>

irena@ief.hr

Matija Murko is one of the most significant foreign researchers of Bosnian folk music. In 1909, he conducted the first field research in Bosnia and Herzegovina. Since he was unable to obtain adequate recording equipment, Murko took notes in the field and kept detailed records of his observations. He received a grant from the Balkan Commission of the Royal Academy of Sciences in Vienna to study epic poetry in Croatia and Bosnia and Herzegovina during the summers of 1912 and 1913. In 1912, he made the first phonograph recordings in northwestern Bosnia. The following year, in 1913, he continued his research in Sarajevo and western Herzegovina. He had planned to extend his work into the summer of 1914, but the outbreak of World War I prevented him from doing so. Murko later returned to Bosnia and Herzegovina in 1930 and 1931. During a well-organized three-month research period, he traveled to eastern Bosnia and Sarajevo. Murko's recordings provide valuable insights into the performance of epic songs accompanied by the gusle and the two-stringed tambura, as well as sevdalinka songs performed with violin and saz accompaniment. This paper examines the significance of Murko's research in Bosnia and Herzegovina, his methodological approach, and the field materials he collected.

Keywords: Slovenian literary historians / Murko, Matija / ethnomusicology / musical tradition / folk songs / Bosnia and Herzegovina

Introduction

After four centuries under Ottoman rule (1463–1878), Bosnia and Herzegovina emerged as a “‘newly discovered’ territory on the map of Europe that needed to be explored, as well as ‘emancipated’—that is, brought closer to the currents of Western European culture at the end of the nineteenth century” (Šehović et al. 48).¹ The interest of foreign researchers in the folk music traditions of Bosnia and Herzegovina, particularly among scholars from countries that were part of the Austro-Hungarian Monarchy, intensified during this period. One of the most significant researchers was Matija Murko (Drstelja near Ptuj, 1861–Prague, 1952).² His interest in Bosnian-Herzegovinian epic poetry was influenced by earlier research and published collections of poems by Kosta Hörmann³ and Luka Marjanović,⁴ as well as numerous works of

¹ The article was partly developed within the framework of the project *Traditional Culture in the Digital Environment: Development of the Reference Center for Intangible Culture* (TKuDOR) funded by the European Union (Next Generation EU).

² Matija Murko completed his primary school education in Ptuj. In 1880, he enrolled in Germanic and Slavic studies at the University of Vienna. During his studies, he became interested in oral poetry, primarily influenced by Franc Miklošič. After earning his PhD in Germanic studies in 1886, he received a scholarship from the University of Vienna for postdoctoral studies in Russia. His two-year stay in Russia and collaboration with Wilhelm Radloff directed Murko and his research towards Bosnia and Herzegovina. From 1897 to 1902, Murko lectured on Slavic Philology at the University of Vienna, then at the University of Graz (1902–1917) and the University of Leipzig (1917–1920). From 1920 to 1931, he lectured at Charles University in Prague. He founded the Slavic Institute (Slovanský ústav) at that university and led it until 1941. In addition to a very successful academic career, Murko continued to return to the field, enthusiastically studying and researching epic folk songs.

³ Kosta Hörmann (Bjelovar, 1850–Vienna, 1921) is the founder of the National Museum of Bosnia and Herzegovina. He was the first editor of the Museum’s journal *Glasnik Zemaljskog muzeja* (1889) and edited it for full seventeen years. In 1879 he became the secretary of the National Government, and in 1882 the Government’s commissioner for the capital city of Sarajevo. In 1894, he was appointed as a permanent director of the National Museum. He published the collection of epic songs titled *Folk Songs of Mohammedans in Bosnia and Herzegovina* (2 vols., 1888–1889).

⁴ Luka Marjanović (Zavalje near Bihać, 1844–Zagreb, 1920) completed the study of law in Zagreb and doctoral degree in Vienna in 1872. He worked as a professor of Church Law at the Faculty of Law and State and then became its dean and rector. He gathered and published *Hrvatske narodne pjesme, što se pjevaju u gornjoj hrvatskoj Krajini i u turskoj Hrvatskoj* (*Croatian Folk Songs That Are Sung in the Upper Croatian Frontier and Turkish Croatia*, 1864). On the incentive of the Matrix Croatica (Matica hrvatska), he collected epic folk songs of Muslim singers and published them in the collection *Croatian Folk Songs* (vol. 3 and 4, 1898–1899).

Friedrich Krauss.⁵

From literary sources, I also studied the folk epic of the Bosnian Mohammedans, who are called Muslims, and in 1908, I delivered a lecture on this topic at the International Congress of Historians in Berlin. ... The topic aroused great interest, especially among Germanists and Romanists, and from England I received an inquiry from classical philologist G. Murray, where he might find something more on this subject. That interest provided me the initiative to further study folk epics, primarily Muslim (Mohammedan), and later also Christian epics in Bosnia and Herzegovina. (Murko, *Spomini* 140–141)

Based on literary sources about the folk epic tradition of Bosnian Muslims, Murko delivered a lecture at the International Congress of Historians in Berlin in 1908. At the beginning of 1909, he visited Bosanska Krajina (the Bosnian Frontier) and recorded singing accompanied by a two-stringed tambura. Three years later, he continued his field research in Bosnia and Herzegovina.

During his stay in Makarska in 1927, Murko embarked on a “trip to Ljubuški in Herzegovina and Imotski in Dalmatia” with the intention of visiting the “homeland” of the famous “Hasanaginica” ballad (Murko, *Spomini* 202). His most intensive period of research in Bosnia and Herzegovina took place between 1930 and 1932. Murko’s fieldwork focused on the origins and sources of epic poetry, the role of epics within the folk music tradition, and the locations where epic poetry was particularly popular—especially Muslim epics in relation to Christian epics. Nevertheless, he also devoted considerable attention to folk singers, the performance of epic songs, the instruments that accompanied them, and other forms of folk music. His years of research have significantly contributed to the understanding and scholarly interpretation of Bosnia and Herzegovina’s folk music traditions.

⁵ Friedrich Salomon Krauss, known also under pseudonym Suljo Serhatlija (Slavonska Požega, 1859–Vienna, 1938), studied Classical Philology (1877–1881) and gained a doctoral degree in 1882 at the University of Vienna. By order of the Anthropological Society from Vienna and with the support of the Austrian prince Rudolf, Krauss conducted extensive scientific field research in Bosnia and Herzegovina in the period from March 1884 until August 1885. Krauss published a large number of works that have a very significant ethnomusicological value (besides historical and ethnographic). One of the most significant books *Slavische Volksforschungen: Abhandlungen über Glauben, Gewohnheitsrechte, Sitten, Bräuche und die Guslarenlieder der Südslaven* (Slavic Folklore Studies: Treatises on Beliefs, Customary Laws, Manners, Traditions, and Guslar Songs of the South Slavs, 1908) is mostly dedicated to gusle players and songs accompanied by gusle musical instrument. His most important collections of songs are *Pandžić Huso and Pavečić Luka: The Song of Our Mohammedans* (1885), *Three Words of a Herzegovinian* (1885), and *Smailagić Meho: The Song of Our Mohammedans* (1886).

First field research

Based on available sources and written correspondence with Kosta Hörmann,⁶ it can be concluded that Murko had been planning his field research in Bosnia and Herzegovina for a long time. As a contributor to the journal *Wörter und Sachen*, Murko arrived in Bosnia and Herzegovina in 1909, with the aim of studying its “primitive culture” (Murko, *Spomini* 142). Although information about this trip is scarce, it appears that his field research plan closely followed that of Luka Marjanović’s earlier work. Murko intended to locate the same singers and determine whether there had been any changes in the performance of previously recorded songs. Marjanović had documented most of the information about singing accompanied by a two-stringed tambura, as well as details about the performers, in his book *Hrvatske narodne pjesme: Junačke pjesme (muhamedovske)* (*Croatian Folk Songs: Heroic Songs (Muhammadian)*, 1898). Between 1886 and 1889, he recorded the performances of some of the most renowned singers of the time, including Mehmed Kolak Kolaković, Ibro (Ibrahim) Karabegović, Salko Vojinković Pezić, Ibro Topić, Alija Prošić Babić, Ibro Dervišević, Bećir Islamović, Ibro Hrnjić, Omer Hukić, Ahmet Čaušević, Hasan Majetić, and Vele Ahmetović.

On this trip, I searched the mountains for the Muslim singer Bećir Islamović, one of the famous singers who collaborated on the release of Muslim songs by Matica hrvatska. I took him to a Muslim in Bihać, where I worked with him for a whole week and compared the singing of some epic songs, which were very different from the printed ones written down twenty years ago. The singer, who was not thinking about the song in the middle of his summer work, dryly and curtly described the action and people; but when I pointed this out to him, he went to the other extreme and extended the poems by using particularly rich poetic material. That is how I realized for the first time that the singer changes his songs quite a lot and to some extent creates them anew, depending on his mood, environment, and time available. (Murko, *Spomini* 142)

Bećir Islamović (b. Spahići near Bihać, 181?) came from a family in which the tradition of singing accompanied by the tambura was passed down from generation to generation. His father, who had learned to sing from the renowned Ćerim Čajić, was considered a “singer above singers” (Marjanović xxviii). However, Bećir’s father died young, and his mother remarried a landowner in Cazin. From the age of 12, Bećir lived

⁶ The first preserved letter from Kosta Hörmann to Matija Murko dates from 18 March 1903. Their written communication continued until the end of 1906. The letters are housed in the National and University Library of Slovenia in Ljubljana (see Hörmann).

with his paternal uncle, Islam Islamović, from whom he began to learn his first songs. In a conversation with Marjanović, Bećir noted that his father and uncle, as well as many other skilled singers, had learned songs from Ćerim Čajić and the last “singer captain,” Murat Beširević from Ostrošac. Some of these songs became part of Bećir’s own repertoire, which he learned from his uncle at home and from musician friends. Bećir knew 160 songs in total and performed 26 of them—amounting to over 20,000 verses—for Marjanović. Interestingly, Bećir first learned to play the šargija before mastering the two-stringed tambura. When performing epic songs on the šargija, he used only two strings.

When he already knew a few songs, he would take a šargija (a tambura with four strings), remove two strings, and start to sing. When the old singers heard him, they would compete among each other to sing in front of him, so that he could receive as many songs as possible from each of them. He was able to receive even the longest song in one take. When he heard it for the second time, he already knew it, as if he was reading them from a book. He says that even now he could learn every song, and even more easily when it is told to him more quickly, because he also likes to sing quickly. (Marjanović xxx)

Figure 1: Singer Bećir Islamović accompanied by the two-string tambura (Marjanović xxix).

After finishing the autumn agricultural chores, Bećir Islamović worked as a traveling musician. According to Marjanović, he performed throughout Krajina and as far as Bijeljina. He played in the homes of numerous prominent individuals in Prijedor, Banja Luka, Prnjavor, Modriča, Tešanj, and other towns, as well as in cafés, where “the café owners give him coffee, and the listeners waste their money” (Marjanović xxx). Marjanović recorded Islamović’s singing over a ten-year period (1888–1898). During their last meeting, he observed significant differences in the performance of the same song, particularly in the style of delivery and weaker diction. Twenty years later, Murko confirmed that noticeable variations in both the length and diction of songs performed by the same singers, including Bećir Islamović, were evident (V. Murko 113). Murko, and later Milman Parry, remarked that Islamović was a skilled performer. Murko’s assessment was based on recordings of Islamović’s singing, while Parry’s observations were informed by the performances of younger musicians who had learned from Islamović.

From his earliest research trips, Murko showed great interest in the folk musical instruments that accompanied the performance of epic songs.⁷ Unlike previous studies that primarily focused on the gusle, Murko was the first to document the two-stringed tambura, which was used predominantly in northwestern Bosnia. He concluded that Muslim singers performed with tambura accompaniment and that sometimes Orthodox and Catholics did the same (Murko, “Gusle” 684). He further noted that “with two tamburas, heroic songs are also sung by Orthodox singers in the vicinity of Bosanska Dubica and Derventa, and by Catholic singers around Derventa, Banja Luka (especially in Ivanjsko), and Jajce” (686). Murko’s research revealed that players of the two-stringed tambura varied in age, background, and occupation. Before him, Luka Marjanović had concluded in his own research that while most singers were illiterate, they were highly talented: “This can also be said for those who composed their first songs either based on experience, based on narration or tradition, or based on some written chronicle or history book, from which a literate person would read to them about a specific event, and they would then sing about it in a song” (Marjanović xxxvi).

Based on conversations with interviewees, Murko concluded that the career of a professional singer typically began between the ages of

⁷ He described his observations about folk musical instruments in the article “Gusle i tamburica sa dvije strune” (“Gusle and tambura with two strings,” 1924).

30 and 35 and was based on knowledge acquired through oral transmission. The learning process for singing accompanied by a two-stringed tambura or a gusle followed the same pattern. Singers would listen to performances for years, rehearsing the well-known repertoire on their own. They would learn existing songs, shape them in their own distinctive style, and also introduce new songs. Murko observed that a spoken song always contained fewer verses than one that was sung and accompanied by a musical instrument. In this way, he clearly defined the role of instrumental accompaniment in the performance of epic songs.

During his first field research, Murko did not collect an extensive amount of data. Nevertheless, his study was highly successful. By comparing his findings with Marjanović's records from two or three decades earlier, he was able to draw important conclusions about the structure and presentation of song texts, as well as the role of musical accompaniment.

First audio recordings

Based on available sources, it can be concluded that Murko's first field research was only the beginning of his systematic study of epic poetry. He established close relationships with singers and interviewees, which continued through written correspondence after his return to Vienna. Drawing on his previous experiences and contacts with the local population of Bosnian Krajina, he carefully prepared for further research.

Murko's preparations for his new research included collecting data on folk musicians from other parts of Bosnia and Herzegovina, initially through written communication with researchers who had previously studied folk music traditions and epic poetry. These included Ludvik Kuba, Kosta Hörmann, and Friedrich Krauss, as well as researchers of folk songs like Tomislav Maretić and Nikola Andrić. From the available archival materials, it can be concluded that Murko also contacted numerous local experts and educated individuals engaged in collecting folklore, such as Hamdija Kreševljaković and Mijo Žunić. To record epic songs, which had largely been transcribed until then,⁸ Murko studied the potential of different types of phonograph technology and the

⁸ The first sound recordings were made by Lithuanian linguist Eduard Wolter in 1908 for the Berliner Phonogramm-Archiv. Those were two recordings of gusle player Rizvan Kadrović and two recordings of folk singer Pero Dragoja. The oldest commercial recordings of Bosnian music were made by Franz Hampe in 1907 and 1908 for the Deutsche Grammophon company in Hannover.

field experiences of researchers Milan Rešetar and Paul Kretschmer, who had used phonographs in their fieldwork in 1901 (see Kunej et al.).

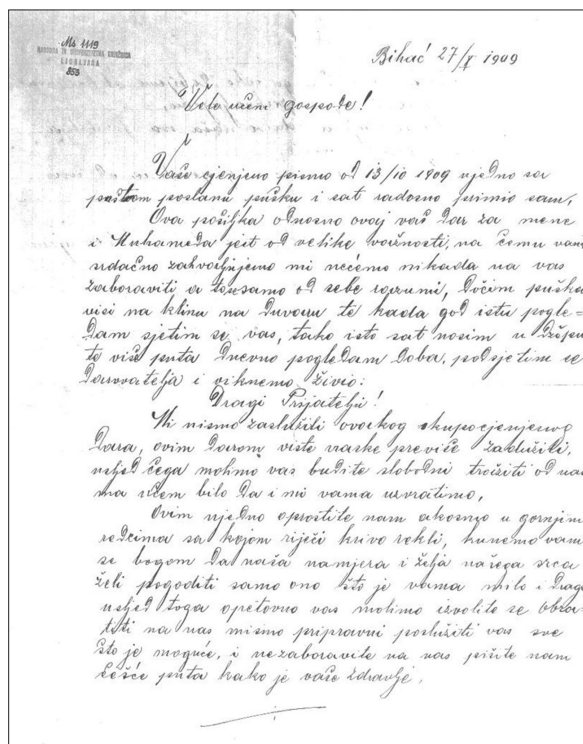

Figure 2: Letter from Jusuf Malkić to Matija Murko, Bihać, 27 October 1909.

Thanks to the recommendation from Croatian Slavist Vatroslav Jagić, Murko received a scholarship from the Balkan Commission of the Imperial Academy of Sciences in Vienna to study epic poetry in Croatia and Bosnia and Herzegovina during the summers of 1912 and 1913.⁹ He embarked on these journeys with a phonograph from the Phonogram Archive of the Academy of Sciences in Vienna. Murko's son Vladimir stated that during his second journey (1912) through northwestern Bosnia, and later his third journey (1913) through central Bosnia and Herzegovina, Murko traveled with the phonograph, realizing that even though the phonograph was bulky and technically imperfect at the time, it was still a valuable tool for researching and preserving

⁹ Murko planned to extend his research into the summer of 1914, but his brother Mihael Murko, a senior official in the National Government in Sarajevo, warned him not to travel because of the beginning of the World War I.

folk songs. According to Vladimir, the phonograph was transported in three trunks weighing 75 kg, so Murko could only travel by carriage, which limited the recording sessions to settlements near the main road (V. Murko 113).

Murko's research primarily focused on epic but also epic-lyrical songs. From 10 August to 2 September 1912, Murko made 46 recordings in northwestern Bosnia, including Cazin, Bosanska Krupa, Bihać, Kulen Vakuf, Bosanski Petrovac, Ključ, Sanski Most, and Prijedor. According to available records, 13 of these recordings were destroyed in 1945 during street fights in Vienna,¹⁰ and others were lost over time. The 17 preserved recordings contain 11 songs,¹¹ including three epic songs, three accompanied by a two-stringed tambura, four with a fiddle, and five lyrical songs—two accompanied by a saz, one by a violin, and two without instrumental accompaniment.¹² Murko presented the results of the research in his *Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913* (*Report on a Trip to Study Folk Epic in Bosnia and Herzegovina in 1913*, 1915). From 27 August to 18 September 1913, he traveled throughout much of Bosnia and Herzegovina. His journey included visits to Bosanski Novi, Bosanska Kostajnica, Bosanska Dubica, Grahovo, Bosanska Gradiška, Derventa, Mišince, and Doboј, before continuing through Posavina to the border with Serbia.

I also travelled to Teslić, Blatnica, Jelah, Tešanj, Maglaj, Žepče, Visoko, Kiseljak, Gromiljak, Ostružnica, Fojnica, Kreševo and Kraljevska Sutjeska. For a long time, I stayed in Sarajevo, where I made phonograph recordings in the surrounding places. Since it was not possible to go to the southeast, I went to Upper Herzegovina, what is today the district of Mostar: Konjic, Jablanica, Blagaj, Buna and Hodbina, Žovnice, Knežpolje and Široki Brijeg; Nevesinje, Odžak (headquarters of Ljubovići), Rilje, Fojnica, Gacko, Pustopolje, Stepen,

¹⁰ Court advisor Dr. August Loehr, immediately after World War II, informed Vladimir Murko that part of the recordings had been destroyed. "During my visit to the Phonogrammarchiv, I was very pleasantly surprised when its director Univ. Assoc. Dr. Walter Graf told me that the news about the failure of the recordings in question was indeed true, but he could still have shown me not only the metal plates on which all the original recordings were transferred on time, as well as my father's notes that related to individual recordings, therefore also various texts" (V. Murko 117).

¹¹ Some of the songs were recorded in sequels on two or three phonograms.

¹² In 2014, Phonogrammarchiv of the Austrian Academy of Sciences in Vienna and Institute of Musicology at the Academy of Music of the University of Sarajevo started the project *The Collection of Matija Murko (1912/13)* in which participated: Tamara Karača Beljak, Franz Lechleitner, Gerda Lechleitner, Jasmina Talam, and Johannes Spitzbart. As the result of the project the issue was published under the title *Series 16: Epic Folk Songs from Bosnia and Herzegovina: The Collection of Matija Murko (1912, 1913)*.

Plana, Bileća, Dobričevo, Miruše, Mosko, Jasen, Trebinje, Lastva, Duži, Ravno, Ljubinje, Stolac, Pileta, Počitelj, and Čapljina. On the way back, I picked up data in Dubrovnik and got information about the epic singing of the surrounding areas, which was strongly under the influence of Herzegovina. (Murko, *Bericht über eine Reise* 3)

The interviewees came from various regions, including Kraljeva Sutjeska, Mokri and Pazarić near Sarajevo, Gromiljak near Kiseljak, Trebinje, Kalinovik, and Mrežica near Foča, Gradeljina near Konjic, Prijedor, Kruševljani and Hodbina near Mostar, Radimlja near Stolac, Posušje, Crnač and Britvica near Široki Brijeg, Sopilja, Bratač, Rabina, and Zovi near Nevesinje.¹³ The 36 recordings contain 28 songs accompanied by gusle, one instrumental melody played on gusle, one conversation about the gusle player's life, two recordings of conversation in the local dialect, and four lyrical songs accompanied by violin.

In accordance with the practice of the Phonogram Archive, Murko prepared protocol forms and filled them in for each recording. The protocol consisted of three parts:

(1) *Phonographierten* ("phonographed"): In this section, the protocol number and information about the speaker were recorded (name, surname, gender, religious affiliation, age, occupation, place of birth, and residence).

(2) *Der Aufnahme* ("the recording"): This part included details about the recording itself, that is, date and place of recording, type of song, language, dialect, musical accompaniment, information about the musical instrument, method of recording, and the signature of the person recording.

(3) *Inhalt* ("contents"): This section contained the lyrics of the song. Since one phonograph cylinder could record a maximum of around twenty verses, most songs were only partially recorded.

¹³ In his research report, Murko stated that fans and connoisseurs of folk songs helped him find suitable singers and write down the lyrics: "[I]n Sarajevo, Jos. Milaković and L. Dvorniković, professors of Teacher Education, Hasan Hodžić and Stevan Marković, teachers from the same institution, Hamdija Kreševljaković and Jos. Šebečić, elementary school teacher, editorial staff of the official Sarajevo newspaper, especially the district director Ivan Miličević and editor Dmitrović, and finally Vejsil Ćurčić, an assistant at the The National Museum. In Mostar, the teaching staff of the grammar school provided me with special services: Mrs. Hadži, Muhamed Behlilović, Muhamed Dizdar, L. Jamnický, Dr. N. Krulj, L. Kurbanović, and Dr. A. Lovrić. The help in choosing the singers was provided by the parish priest Franjo Vrebac in Gromiljak (Fojnica district) and the Franciscan monastery in Kralj. Sutiska, municipal district office in Mostar, poet Aleksa Šantić in Mostar, and teacher Stevo Miladinović in Hodbina near Mostar" (Murko, *Bericht über phonographische Aufnahmen* 4).

For this reason, the protocol also included the remaining lyrics that the interviewee would later recite or sing. Some protocols also contained notes from prominent Bosnian and Herzegovinian ethnographers, such as Hamdija Kreševljaković, who would check the recorded text and clarify lesser-known words or Turkisms that had remained in the Bosnian language in their original or modified form.

[illegible]

Figure 3: Murko's protocol for the song "Vuk Jajčanin and Alija Đerzelez" (gusle player Rizvan Kadrović), Sarajevo, 30 August 1913.

During his research, Murko collected a wealth of information about the folk singers, their repertoire, the places and occasions on which epic songs were performed, and the songs' social functions. In addition to the data recorded in the protocols, Murko's written works provide significant insights into the lives of the narrators, their social status, and the way they organized and carried out their musical practice. The social status of musicians depended on the quality of their singing and playing, as well as their poetic creativity. Murko believed that the singers paid a great deal of attention to logical content. He also confirmed

Luka Marjanović's viewpoint that each song can be divided into three parts: an introduction, a main body, and a conclusion. "All the beauty of the song lies in the introduction, so the plot and denouement of the main act can be discerned from it. The ending is almost uniform in all songs" (Marjanović xxxviii). This method of presenting the song would evoke specific feelings in the listeners, which would then become the subject of conversation during the evening.

Considering that he recorded both the recited and sung texts of songs, Murko observed that the recited versions always had fewer verses than the sung ones. He concluded that "the singers did not learn the material by heart but re-created it each time thanks to their knowledge of the language and of folk verse; in other words, they were outstanding improvisers" (Talam, "Creation" 210). Throughout all his research, Murko also confirmed his earlier assumption that the way a song is performed and its duration depend on the mood of the singer, as well as the place and occasion of the performance. Through conversations with interviewees and singers, as well as participant observation, Murko concluded that epic songs were favored by people and were performed on various occasions and in different places:

People sing during long winter nights around the hearth and during gatherings (*sijelo, silo*) in the houses of well-to-do peasants, throughout the evenings, at the time of ritual and familial celebrations, and in general on all joyous occasions, especially weddings, which until recently lasted an entire week when they took place in the parents' household, and longer still when the bride was brought from a distance. ... One also sings publicly in the coffeehouses, principally among the Moslems, at the time of *zbori* (masters' assemblies or celebrations), [or] near the monasteries and churches, as at the markets. People would also often sing while traveling on horseback, mostly at night, but in this case without the *gusle*. Among Moslems in the north and northwest of Bosnia, there are singers who during winter spend entire months journeying from territory to territory; in the season of Ramadan certain villages and their coffeehouses engage these singers for all or a part of the thirty-day duration. The pashas and feudal lords summoned such singers for Ramadan and for other occasions in order to entertain themselves and their guests. ... In a word, the national epic poetry was and is—for the nobility, the middle class, and peasantry—what concerts, theaters, and other amusements are for us. (Murko, "Singers" 116)

Murko confirmed that the singing of epic songs without instrumental accompaniment or with the *gusle* is widespread, while singing with the two-string tambura is exclusively associated with a specific area. In contrast to the diverse repertoire of songs performed with the *gusle*, the two-string tambura was used exclusively to sing "*krajišnice*—Muslim

epic songs of the narrower Krajina region” (Rihtman 16), as well as songs about significant events in the life of the local community. Murko made a very interesting observation about the repertoire:

The epic *tamburica* is known everywhere, where the Krajina type of Muslim folk songs reaches and where it is spread by Krajina singers, who travel in the winter in the month of Ramadan throughout the whole of Posavina and all the way to Sarajevo. But the Krajina type gives way to the Herzegovinian type, especially in Sarajevo and in the Bosnia River valley, so the Krajina singers carry with them not only *tamburica*, but also *gusle* with one string, which are characteristic of the penetrating Herzegovinian type. (Murko, “Gusle” 685)

Based on this, it can be concluded that Murko established the existence of two types of epic poems: Herzegovinian type and Krajina type (Buturović 74), which can be further classified into the following categories:

(1) Krajina songs (*krajišnice*) in which singers would sing about the heroes of Krajina from the Ottoman period.

(2) Lika songs that were also sung in Bosnian Krajina, in which singers would sing about the battles of heroes from Lika.

(3) *Undjur*¹⁴ songs in which singers would sing about the events in Slavonia and Hungary.

(4) *Hajduk-uskok* songs in which singers would sing about *hajduci* warriors from the western border areas of the Ottoman Empire and, after the fall of Bosnia in 1463 and Herzegovina in 1482, about *uskoci* who fled from the Ottoman army.

(5) Herzegovinian-Montenegrin songs in which singers would sing about events related to the battle in Kosovo (pre-Kosovo and Kosovo cycle), as well as about heroes from Herzegovina and Montenegro (see Murko, *Tragom*).

In his works, Murko also pointed out the great popularity of singing epic songs, especially in Herzegovina. He stated that the principal of the Franciscan Grammar School in Široki Brijeg, Br. Didak Buntić, “arranged a real singing war” for him by gathering a large group of singers, and that there would have been more of them if it had not been for the bad weather (Murko, *Bericht über eine Reise* 8). Due to limited technical possibilities, Murko listened to the singing for three nights and made a selection of singers to record later. The district office

¹⁴ Murko explains that *Undjurovina* (*Undurovina*) is Hungary, and that he heard the interpretation from a singer that the area up to the Sava River is Bosnia, and across the Sava is *Undjurovina* (Murko, *Tragom* 1: 223).

in Nevesinje gathered an even larger number of singers, so Murko was able to choose the singers he considered exceptionally good.

Figure 4: A group of singers, Nevesinje, 1913 (Murko, *Spomini* 328).

During his research in 1912, Murko mentioned that lyrical-epic and epic-lyrical songs were sung accompanied by the šargija or saz. His later research showed that the local population in Brezovo Polje, Brčko, Tuzla, and Bijeljina mainly used the tambura¹⁵ to perform narrative forms. He noted that in the Tuzla region, “Muslim songs about old heroes are sung with the šargija in decasyllable, and also in eight-syllable verse, mostly about heroes from more recent history, such as ‘Pogibija Himzi bega’ [‘Death of Himzi Bey’] in the Serbian-Turkish war of 1876” (Murko, *Tragom* 1: 336).

Although his attention was primarily focused on the epic, Murko also showed interest in urban love songs, *sevdalinkas*. During his research in 1912, he recorded three songs: “Viče vila sa vrha Porima” (“A Fairy Shouts from Porim Mountain Top”) performed by the saz player Suljo Ramić from Prijedor, “Pošetala pembe Amša” (“Strolled Beautiful Amša”), and “Kad izgori šehar Sarajevo” (“When the Sarajevo City Burns Down”) performed by Jovo Ostojić Vidić from Prijedor, as well as the lyrical-epic poem “Pogibija Himzi-bega” (“Death of Himzi

¹⁵ In this context, tambura denotes šargija.

Bey”) sung with the accompaniment of the violin by Ale Kadić from Bosanska Krupa. In 1913, he recorded the *sevdalinka* “Kliče vila sa b’jela Porima” (“A Fairy Shouts from Porim Mountain Top”) performed by Maša Kužić from Mostar, and the ballad “Je li rano, je l’ sunce visoko” (“Is It Early, Is the Sun High) and “Sitna knjiga na žalosti” (“Small Book of Mourning”) sung with the accompaniment of the violin by Avdo Mehić from Mostar.

Murko’s field recordings from 1912 and 1913 represent the first scientific recordings on which one can hear different vocal and vocal-instrumental forms of the folk music practice of Bosnia and Herzegovina. From an ethnomusicological viewpoint, Murko’s recordings are extremely valuable because they capture a way of performing epic songs that has not been present in folk music practice for a long time. Literary theorists have noted that odd syllables attract attention in our dominant epic decasyllable. The ninth syllable attracts the accent even if it appears in the place of the second syllable of the three-syllable foot. In such cases, the accent shifts from the first to the second syllable. When two monosyllabic words are found next to each other, the stress falls on the first monosyllabic word, or, if there are two monosyllabic and two-syllable feet next to each other, the stress falls onto the monosyllabic one. However, this is not the case when monosyllabic and two-syllable feet appear at the end of a ten-meter verse. In this case, the monosyllabic is attached to the previous article, forming a four-syllable foot, and the two-syllable one becomes an independent article with the stress on the first syllable, which is, in fact, the ninth syllable of the decasyllable (see Maretić; Jakobson). This is why the singers connected the last, tenth syllable with the first syllable of the next verse.

The method of linking verses had already been known to earlier researchers (see Maretić). It is important to emphasize that their observations were largely based on written records of epic song texts. Only a few scholars pointed out that epic songs should be studied as melopoetic forms, and that it is essential to analyze both the meter of verse and the rhythm of melody simultaneously (see Zima). Murko was the first researcher to identify this specific form of melostrophic performance in *gusle* songs based on actual performances of epic songs and direct conversations with performers, as well as analysis of recorded material. Thus, Murko provided an audio recording as material evidence to support his theory. Although Bosnian-Herzegovinian ethnomusicologists of the older generation sometimes criticized Murko’s work, it can be concluded that this kind of research approach inspired numerous ethnomusicologists and literary theorists to conduct joint fieldwork

on epic songs as well as other traditional folk melopoetic forms (see Talam, “Razvoj”).

Murko wrote that his “studies on the folk epic of Bosnia and Herzegovina remained unfinished because of the war” (Murko, *Spomini* 151). He stated with regret that his information about the singers and the material upon which he based the “presentation of the folk epic on an important territory remained unused” (151). Murko concluded that his material was not sufficient for a larger work on epic and, in a certain way, implied the continuation of research in Bosnia and Herzegovina.

Research from 1930 to 1932

In his memoirs, Murko states that his “main scientific task in the year before my seventieth birthday and two years after it was a trip to study the Serbo-Croatian epic in those parts of Yugoslavia that I had not visited until then” (Murko, *Spomini* 228). Thanks to the scholarship he received from the Slavic Institute of Charles University in Prague, Murko carried out field research during the period from 1930 to 1932. Murko’s trip in 1930 lasted three and a half months. The journey began in northwestern Serbia and continued through eastern Bosnia. He conducted research in Zvornik, Bijeljina, Brezovo Polje near Brčko, Tuzla, Kladanj, Srebrenica, Bratunac, Vlasenica, Han Pijesak, and Sarajevo. During 1931, Murko traveled to south-eastern Bosnia: Višegrad, Rudo, Rogatica, Goražde, Foča, Ustikolina, Kalinovik, Trnovo, and Sarajevo. Murko stated that these trips “brought him an abundance of new, interesting, and detailed material” (Murko, *Spomini* 203). According to the list published in the second part of the study *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932* (*In the Footsteps of the Serbo-Croatian Folk Epic: Travels in the Years 1930–1932*, 1951), it can be concluded that Murko recorded a total of 349 cylinders, of which 208 were made during his travels in 1930, 96 in 1931, and 45 in 1932. Of these, 138 cylinders were preserved, and 45 cylinders were digitized, on which 38 epic songs, four lyrical songs, one humorous-agitational song, one instrumental introduction on gusle, and one toast were recorded (Murko, *Tragom* 2: 540–555). Murko stored the recorded material and other field materials in the Slavic Institute in Prague. From 1963, Murko’s son Vladimir tried to move the material to one of the Yugoslav scientific institutions (V. Murko 118–119).

His efforts were not in vain and, in 1966, the Yugoslav Academy of Sciences and Arts in Zagreb received Murko's legacy and stored it in its archives. The Zagreb-based Institute for Folk Art (today the Institute of Ethnology and Folklore Research), which was actively involved in the acquisition of the material, examined the legacy and found that, in addition to photographs, negatives, and travel notebooks (a total of twenty-two small eight-format travel notebooks), it also contained seven boxes full of wax cylinders (the total number of cylinders was 138) and a phonograph ("broken"). (Kunej et al. 40)

Figure 5: Murko's recordings from 1930–1931, Oriental collection, Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts (photo by Irena Miholić).

Unfortunately, only one recording from Bosnia has been preserved in Murko's collection, on which Ilija Četković sang the song "Poljem se vija oj zor delija" ("In the Field Walks Hajdar the Hero").¹⁶ Murko describes that on the way from Tuzla to Zvornik, he listened to the singing of the bus conductor Ilija Četković, who was originally from Podgorica (Montenegro). Četković sang "Bosnian Muslim sevdalinks and other love songs, including Montenegrin and Macedonian, and he wanted us to phonograph his singing" (Murko, *Tragom* 1: 110).

¹⁶ The wax cylinder is part of the legacy of Matija Murko housed at the Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts, while a digital copy of the recording is held by the Institute of Ethnology and Folklore Research in Zagreb (see Murko, Recording).

Figure 6: Ilija Četković, Kalesija, 30 May 1930
(photo by Vladimir Murko).

Although no sound recordings have been preserved, Murko left very significant information in his notebooks¹⁷ and the most extensive and significant study *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike*. Unlike his trips in 1909, when he was primarily looking for singers, whose singing had been previously recorded by Luka Marjanović, and in 1912–1913, when he mostly recorded the singing of established singers based on recommendations, on this trip he used every opportunity to find good singers. This is illustrated by the example of Ilija Četković. He recorded a large amount of data about interviewees, their ways of interpretation, their status, and role in society. Information about the contexts in which they practiced music is especially important. For the first time, Murko explains in detail the differences between coffee bars *a la turca*,

¹⁷ The material stored at the Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts includes, in addition to wax cylinders, 22 field notebooks. These notebooks contain notes written with an ordinary pencil during field research conducted in 1930 (7 notebooks), 1931 (8 notebooks) and 1932 (4 notebooks). There is also a notebook marked with the year 1927 and a notebook which contains a list of photos. The collection also includes many negatives on glass and a few photos but only some of them were labeled. The material has not yet been archived.

which were opened as a result of Ottoman influence, and the newer type *a la franca*, which appeared during the Austro-Hungarian administration (Talam and Paćuka 78). He focused considerable attention on the richness and variety of folk musical instruments, especially those used as accompaniment to the performance of epic songs and other narrative forms. In addition to the two-stringed tambura and gusle, Murko also mentions other chordophone instruments of the long-necked lute type, which are known in folk terminology under the common name of tambura. He explains that epic and epic-lyrical songs are performed accompanied by šargija, and urban love songs—*sevdalinkas*—by saz. Murko was the first to point out the singing of narrative songs of different content accompanied by the “thick” violin string.

Murko’s last trip brought a plenitude of extremely important data related to folk singers and players, shedding light on numerous musical forms and contexts in which they are performed, pointing to the folk sound aesthetics of certain regions of Bosnia and Herzegovina, and roughly establishing the spread of certain musical forms and the way they are performed.

Conclusion

Matija Murko’s many years of research provided a unique image of the soundscapes of almost all parts of Bosnia and Herzegovina. His approach to research, as well as the results he reached, often received negative criticism from scientists at the beginning of the last century and later. They believed that Matija Murko’s research did not bring any new knowledge about epic poetry and that he did not find new songs or exceptionally good singers who had been mentioned as such in the past (Čubelić 178). Regardless of all the criticisms, most of which cannot be considered objectively justified, Murko’s research brought a new perspective on the study of oral tradition. Murko experienced and described the tradition of singing epic songs with two-string tambura and gusle accompaniment, as well as the continuity of their performance, as a form of folk creativity that represents the spiritual expression of a specific time. He perceived the singers as exceptionally talented individuals capable of singing a loose and well-thought-out plot of the song. He admired the power of their memory, their creative ability, and the way they presented songs. While reaching the core and meaning of epic poems, he described them as a form of perfect artistic expression and often compared them to Greek epics. Murko concluded that the

singers of epic songs were members of all social strata, of different ages, education, and interests. Their ingenuity was reflected in the fact that they often added new verses to existing songs and created new ones according to established traditional patterns. Especially talented singers stood out, whose interpretations were based on knowledge acquired through oral tradition and many years of experience, as well as on the ability to create and improvise existing texts and melodies. Murko concluded that the singing of epic songs should be considered a productive, not only a reproductive art because the singers do not learn the songs by heart but shape them according to their singing abilities and knowledge (Murko, *Tragom* 1: 510). He also devoted considerable attention to lyrical songs. During his research in 1912 and 1913, he made scientific sound recordings of *sevdalinkas* accompanied by *saz* and violin. It should be added that this type of singing was recorded only by Gerhard Gesemann during the *Bosnienfahrt* research expedition in 1937. Given that this way of singing has not been encountered in folk music practice for a long time, Murko's recordings represent extremely significant evidence of an almost forgotten practice of folk music-making. It is interesting to mention the recording of the epic song "Knjigu piše srpski knjaže" ("A Serbian Prince Writes a Letter") performed by Ala Kadić from Bosanska Krupa (see Murko, Recording). This unique recording reveals that even epic songs are sung to even tunes, that is, in the manner of performing lyrical songs. Furthermore, Murko pointed to the performance of narrative forms accompanied by violin that were characteristic of rural practice. Playing a "thick string" means playing on the last G-string. The playing technique is very similar to the *gusle*-playing technique. The way, or the conception, of the performance of the song is almost the same as the performance of the *gusle* player.

We also see recognition of Murko's knowledge in the (available) letters he exchanged with researchers of similar interests. Nikola Andrić, the editor of six volumes of *Hrvatske narodne pjesme* (*Croatian Folk Songs*) published by Matica hrvatska in 1908, wrote to him for help with editing the collection and for advice on additional literature (see Andrić). Luka Marjanović, the collector whose traces Murko followed in his research, in a letter from 1914 shares with Murko information about undertaking the translation of the published verses into German, "so that the rest of the educated world (people) can learn about this unusual national treasure" (Marjanović, Letter). In the letter, he also asks for advice about the publisher, as well as describes in detail the difficulties surrounding the translation and the decision to add a glossary to the translation of the verses. It would be interesting to explore other correspondence that is hidden in

the archives and complete the picture of the life and communication of the researchers with each other, as well as their communication with the field at the beginning of the last century.

From all this, it can be concluded that the rich legacy of Matija Murko is immensely important for illuminating the musical image of Bosnia and Herzegovina as it once was, and thus for ethnomusicological, historiographical, and comparative research.

ARCHIVAL SOURCES

- Andrić, Nikola. Letters to Matija Murko. Matija Murko, Korespondenca, Nikola Andrić (12, 1890–1915 in b. d.), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.
- Hörmann, Kosta. Letters to Matija Murko. Matija Murko, Korespondenca, Kosta Hörmann (13, 1903–1918), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.
- Malkić, Jusuf. Letter to Matija Murko. 27 Oct. 1909. Matija Murko, Korespondenca, Jusuf Malkić (1, 1909), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.
- Marjanović, Luka. Letter to Matija Murko. 1914. Matija Murko, Korespondenca, Luka Marjanović (2, 1912–1914), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1392, VII.1.
- Murko, Matija. Personal fonds. Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.
- Murko, Matija. Protocol for the song “Vuk Jajčanin and Alija Đerzelez.” 30 Aug. 1913, Sarajevo. Phonogrammarchiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Ph 2140.
- Murko, Matija. Recording of the song “In the Field Walks Hajdar the Hero” performed by Ilija Četković. 30 May 1930, Kalesija. Pjesme iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske (1930–1932), Institut za etnologiju i folkloristiku, IEF mgf 231 / IEF CD 549, 5. Četković.
- Murko, Matija. Recording of the song “A Serbian Prince Writes a Letter” performed by Ala Kadić. 15 Aug. 1912, Bosanska Krupa. Phonogrammarchiv der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Ph 1718–1719.
- Murko, Vladimir. Photo of Ilija Četković. 30 May 1930, Kalesija. Matija Murko, Zbirka fotografij, Slovenski etnografski muzej, SEM F0041605.

WORKS CITED

- Buturović, Đenana. “Doprinos Matije Murka proučavanjima južnoslavenske epike.” *Traditiones*, vol. 28, no. 2, 1999, pp. 69–79.
- Čubelić, Tvrtko. “Matija Murko kao proučavač srpskohrvatskih narodnih epskih pjesama.” *Slovenski etnograf*, let. 14, 1961, pp. 171–182.
- Jakobson, Roman. “O strukturi stiha srpskohrvatskih narodnih epova.” Translated by Tomislav Bekić. *Lingvistika i poetika*, Roman Jakobson, edited by Milka Ivić, Nolit, 1966, pp. 146–156.

- Kunej, Drago, et al. "The Importance of Matija Murko's Research for Understanding the Musical Tradition of Bosnia and Herzegovina." *Traditiones*, vol. 49, no. 2, 2020, pp. 31–52.
- Maretić, Tomislav. *Metrika narodnih naših pjesama*. Dionička tiskara, 1907. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 168, 170.
- Marjanović, Luka, editor. *Hrvatske narodne pjesme*. Vol 3, *Junačke pjesme (muhamedovske)*, Zagreb, Matica hrvatska, 1898.
- Murko, Matija. *Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913*. Alfred Hölder, 1915. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien: Philosophisch-Historische Klasse 176/2.
- Murko, Matija. *Bericht über phonographische Aufnahmen epischer Volkslieder im mittleren Bosnien und in der Herzegowina im Sommer 1913*. Alfred Hölder, 1915. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien: Philosophisch-Historische Klasse 179/1 / Mitteilungen der Phonogramm-Archivs-Kommission 37.
- Murko, Matija. "Gusle i tamburica sa dvije strune." *Bulićev zbornik*, edited by Mihovil Abramić and Viktor Hoffiller, Tiskara Narodnih novina, 1924, pp. 683–687.
- Murko, Matija. "The Singers and Their Epic Songs." Translated by John Miles Foley. *Oral Tradition*, vol. 5, no. 1, 1990, pp. 107–130.
- Murko, Matija. *Spomini*. Slovenska matica, 1951.
- Murko, Matija. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951. 2 vols.
- Murko, Vladimir. "Sudbina literarne ostavštine i fonografskih snimaka srpskohrvatskih epskih pjesama Matije Murka." *Narodna umjetnost*, vol. 2, no. 1, 1963, pp. 107–137.
- Rihtman, Cvjetko. "Orijentalni uticaji u tradicionalnoj muzici Bosne i Hercegovine." *Narodno stvaralaštvo: Folklor*, vol. 21, no. 82–84, 1982, pp. 10–21.
- Šehović, Lana, et al. *Stories About Music in Bosnia and Herzegovina: Dedicated to Folke Rabe*. Translated by Kim Burton, Institute of Musicology, Academy of Music, University of Sarajevo / Svenskt visarkiv, Caprice Records, Swedish Performing Arts Agency, 2022.
- Talam, Jasmina. "Creation, Transmission and Performance: Guslars in Bosnia and Herzegovina." *Muzikološki zbornik*, vol. 51, no. 2, 2015, pp. 203–221.
- Talam, Jasmina. "Razvoj bosanskohercegovačke etnomuzikologije u okviru Instituta za proučavanje folkloru u Sarajevu." *Naučna misao u Bosni i Hercegovini: historijski razvoj do kraja XX stoljeća*, zv. 2, edited by Jasmin Branković, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2018, pp. 631–648.
- Talam, Jasmina, and Lana Pačuka. "Echoes of Forgotten Time: Professional Folk Musical Ensembles in Cafes of Bosnia and Herzegovina (1878–1918)." *Muzikološki zbornik*, vol. 54, no. 1, 2018, pp. 75–87.
- Zima, Luka. *Nacrtna metrika narodne obzirom na stihove drugih naroda a osobito Slovena*. Zagreb, Dionička tiskara, 1879. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 48, 49.

Glasovi iz preteklosti: glasbena tradicija Bosne in Hercegovine v raziskavah Matije Murka

Ključne besede: slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / etnomuzikologija / glasbeno izročilo / ljudske pesmi / Bosna in Hercegovina

Matija Murko je eden najpomembnejših tujih raziskovalcev bosanske ljudske glasbe. Leta 1909 je opravil svojo prvo terensko raziskavo v Bosni in Hercegovini. Ker mu ni uspelo dobiti primerne snemalne opreme, je delal terenske zapiske in natančno evidentiral svoja opažanja. Nato je dobil štipendijo Balkanske komisije Akademije znanosti na Dunaju, ki mu je omogočila, da je lahko v letih 1912 in 1913 med poletjem raziskoval ljudsko epsko poezijo na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Leta 1912 je v severozahodni Bosni naredil prve fonografske posnetke, naslednje leto pa je nadaljeval z raziskovanjem v Sarajevu in zahodni Hercegovini. Svoje delo je nameraval podaljšati do poletja 1914, vendar mu je to preprečil izbruh prve svetovne vojne. Pozneje, v letih 1930 in 1931, se je vrnil v Bosno in Hercegovino. V okviru dobro organiziranih trimesečnih raziskav je obiskal vzhodno Bosno in Sarajevo. Njegovi posnetki ponujajo dragocen vpogled v izvajanje ljudskih epskih pesmi ob spremljavi gusle in dvostrunske tamburice, pa tudi v izvajanje sevdalink ob spremljavi violine in saza. Članek obravnava pomen Murkovega raziskovanja v Bosni in Hercegovini, njegov metodološki pristop in zbrano terensko gradivo.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 398.8(497.15):82.091Murko M.

784.4(497.15):82.091Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.10>

Matija Murko's Research on the South Slavic Epic Tradition and Czechoslovakian Slavistics

Sylva Fischerová

Charles University, Faculty of Arts, Institute of Greek and Latin Studies, Nám. Jana Palacha 1/2, 116 38 Prague 1, Czech Republic
<https://orcid.org/0000-0001-9554-223X>
sylva.fischerova@ff.cuni.cz

*This paper, devoted to Matija Murko's research on the South Slavic epic tradition, focuses primarily on relationships and facts hitherto unknown or only partially known. These include, for example, the role of Gilbert Murray and the Berlin conference of 1908 as an important impulse for Murko's further research, the fate of the wax cylinders from Murko's trips in the 1930s, and the Czech typescript of his *Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930–1932* (published in 1951 in translation as *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932*). It also brings to light previously unpublished documents: the testimony of the diary of Murko's wife from their stay in Paris in 1928; the article from Borba, "Američki učenjak o jugoslavenkim narodnim pjesmama," which suggests that, probably toward the end of his life, Murko acknowledged that extensive research had been conducted by other explorers in the field of the South Slavic epic tradition in the Balkans as well. There is also the problematic testimony from the archives of the Czechoslovak secret police, introducing Roman Jakobson as having attended Murko's lectures after his arrival in Prague (as a part of Soviet mission) in 1920. The inspiring and amicable milieu of interwar Prague is also presented, as well as Murko's cooperation with major figures in Czech Slavistics. Just as important, however, is what did not happen—such as a meeting between Murko and Avdo Mededović in Bijelo Polje in 1924, or an unpublished book of Murko's works in English translation, planned by J. M. Foley.*

Keywords: comparative literature / oral tradition / South Slavic epic poetry / Murko, Matija / Czechoslovakian Slavistics

In this paper, I will focus on Matija Murko's research into the South Slavic epic tradition, beginning with his involvement in the *Das Volkslied in Österreich* project and concluding with his work *Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930–1932* (Croatian translation: *Tragom*

srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932 [*In the Footsteps of the Serbo-Croatian Folk Epic: Travels in the Years 1930–1932*], 1951; hereafter cited as *Cesty*), particularly in connection with the work of major figures in Czechoslovak Slavistics at the time.¹

Das Volkslied in Österreich

During his tenure at the University of Graz, which began in 1902, Matija Murko² became involved in the extensive project *Das Volkslied in Österreich* (*The Folksong in Austria*), initiated at the beginning of the twentieth century by Universal-Edition L. L. C. of Vienna and later financed and organized by the Austrian Ministry of Culture and Education. The head of the Ministry at the time was Wilhelm August Ritter von Hartel, a classical philologist and professor at the University of Vienna (1839–1907), who served as head of the Ministerium für Kultus und Unterricht from 1900 to 1905. Being of Moravian origin, von Hartel was sympathetic to a project of this kind.³ In 1902, he issued a resolution to all governorships, recommending the initiative to educational authorities, particularly teachers' institutes, music schools, music societies, and individual collectors, with a call to gather folk songs (Murko, "Veliká sbírka" 138). Murko initially served on the Slovenian committee under the leadership of Karel Štrekelj, acting as his deputy.⁴ After Štrekelj's death in 1912, Murko became head of the committee. This monumental—and ultimately unfinished—project of a fading monarchy is described in detail by Murko in his study, first published in Slovenian and later in Czech translation as "Veliká sbírka slovinských lidových písní s nápěvy" ("A Large Collection of Slovenian Folk Songs with Melodies").

¹ This article further develops my previous research (see Fischerová, "*Habent sua fata*" and "Matija Murko").

² Murko mentions the beginnings of his interest in folk poetry already during his gymnasium studies in Ptuj (Serbian songs by Vuk Karadžić), as well as later interest in Russian *byliny* during his stay in Russia, etc. He also greatly appreciates the work of his predecessor Luka Marjanović (Murko, *Cesty* 1).

³ It is worth noting that von Hartel was one of those who—together with Vatroslav Jagić and Richard Heinzel—proposed the creation of the Vienna Phonogrammarchiv, which a few years later was of great help to Murko and his fieldwork on the South Slavic epic tradition (Wünsch 246).

⁴ The Slovenian working committee had sixty-two members, divided into eight collecting divisions according to the areas where the Slovenian population lived. Each collecting committee had its field workers—collectors, for whom Karel Štrekelj wrote the basic principles of collecting and a questionnaire (Doležal 24).

There were, naturally, many collaborators (among whom Murko particularly praises Franc Kramar), but it was not until 1913 that a phonograph was acquired for the project. In the end, the collection included more than 11,000 songs—specifically, 11,159 *napjeva* (Murko, “Veliká sbírka” 174). However, the outbreak of war and the subsequent collapse of the monarchy changed the situation. Murko reports that the *napjeva* are stored in the Ethnographic Museum in Ljubljana. He also notes that “among the successor states, the Czechoslovak Republic is the best organized” (153), praising both the establishment of the Státní ústav pro lidovou píseň (State Institute for Folk Song) and the fact that the results of the work of the Czech and Moravian committees were published after the war. He repeatedly highlights the contributions of Otakar Hostinský and Leoš Janáček, who were central to the work of the Czech (Hostinský) and Moravian (Janáček) committees.⁵ Leoš Janáček also resolved the debate regarding the format of the books to be published: he proposed two editions, one in the language of the respective nation, and another that included a German translation, an introduction, indexes, and explanatory notes (Doležán 27). It was only in the second half of the twentieth century that the Slovenian Matica began publishing the series *Slovenske ljudske pesmi* (*Slovenian Folk Songs*), which continues to be published today under the auspices of the Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU (Institute of Music and National History of the Slovenian Academy of Sciences and Arts; see Doležán 31).

After many decades, the Austrian portion of the project (i.e., the songs sung mostly in German on Austrian territory) began to be published in Austria over the course of the past thirty years, under the title *Corpus Musicae Popularis Austriacae* (COMP). The first volume, *Volksmusik in Niederösterreich, St. Pölten und Umgebung*, appeared in 1992, followed by *Steyerische Tänze* (1993), *Geistliche Lieder aus der Weinviertler Singtradition* (1994), and others. These include *Spricanje*:

⁵ The project *Das Volkslied in Österreich, Lidová píseň v Rakousku* (in the Czech lands since 1905) constitutes a key event for the study of folk songs in Bohemia, Moravia, and Silesia. From this year on (when an order was given for the foundation of work committees) began the systematic and organized collecting, publishing and scientific analyzing of folk songs, instrumental music and dances, of the Czechs as well as the Germans. At the same time began the history of the institution that through a gradual transformation came to the current Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences (Státní ústav pro lidovou píseň since 1919). In the period of 1905–1918, many thousands of items were collected and the phonographic recordings made. The sound recordings were digitalized in the last decades, treated with modern technologies and published (see Hostinský; Tyllner).

das Totenabschiedslied der Kroaten im Burgenland (1999), *Sprüche, Spiele und Lieder der Kinder* (2004) and *Sonderband: das Volkslied in Österreich (Neudruck des Probebandes aus 1918)* (2004).⁶

Among those who participated in the project was the Czech folklorist and artist Ludvík Kuba, a man of many talents—a painter and a well-trained musician—who conducted research on Serbo-Croatian territory (as well as in other regions) at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century. Kuba was a close friend of Murko; they met in Vienna in 1892 and remained friends for many years (Kuba, *Zaschlá paleta* 231). Murko referred to him as “the best expert on Slavic folk song” (Murko, *Cesty* 11–12). Their mutual correspondence is archived by the Literární archiv Památníku národního písemnictví (Literary Archive of the Museum of Czech Literature) in Prague. Kuba was also in contact with Štrekelj, but in the end he published the musical notations of the Slovenian songs he had collected as part of his own monumental project *Slovanstvo ve svých zpěvech* (*The Slavs in Their Songs*), which was printed between 1884 and 1928 (see also Kuba, *Pjesme*).⁷ Some of these notations were not published until the 1950s, when the first volumes of Milman Parry’s and Albert B. Lord’s research on South Slavic epic songs appeared, with the late Béla Bartók serving as editor of the musical portion. Bartók praised Kuba’s work highly for its thoroughness and precision.⁸

Berlin conference, Wörter und Sachen, and Academy of Sciences in Vienna

However, Murko’s engagement in the *Volkslied in Österreich* project—as a supervisor, not as a field worker—marked only the beginning of his research. In 1906, he wrote an extensive review for the *Archiv für*

⁶ For more information on the project, see Österreichische Volksliedwerk.

⁷ Kuba also published the songs he had collected from Czechoslovakia, Lusatia, Ukraine, Russia, Belorussia, and Poland in the original languages and in Czech translation. The first volume of his book *Cesty za slovanskou písní, 1885–1929* (*Journeys to Slavic Song, 1885–1929*), which has a similar title to that of Murko, was published by the Slavic Institute, under the auspices of Murko in 1933. Two years later, a volume devoted to the Slavic South was published, again by the Slavic Institute.

⁸ Kuba’s work, according to Bartók, “towers high above that of Kuhač [his predecessor], and his contribution of approx. 1,400 melodies to the stock ... is indeed invaluable, in spite of some idiosyncrasies in his notation. He has a keen sense of observation for certain very characteristic phenomena which almost entirely escaped the attention of Kuhač (line or syllable interruption, ‘swallowing’ the last syllable of a line)” (qtd. in Parry, *Serbo-Croatian Folk Songs* 26; see also Stanislav).

slavische Philologie titled “Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur” (“Serbo-Croatian Folk Poetry in German Literature”), which, as Murko later reflected in his memoirs, was

of fundamental importance because it shows what opinions I had formed about Serbo-Croatian national poetry from literary sources before my travels in search of South Slavic national poetry. From literary sources I also studied the national poetry of the Bosnian Mohammedans, who call themselves Muslims, and gave a lecture on it at the International Historical Congress in Berlin in 1908. The lecture attracted a lot of attention, especially from Germanists and Romanists, and I received an enquiry from the classical philologist G. Murray from England, asking where he could read more on the subject. This interest gave me the impulse to further study national epics, first Muslim (Mohammedan) and then Christian in Bosnia and Herzegovina. (Murko, *Paměti* 134)⁹

The “classical philologist G. Murray,” who expressed such keen interest in the subject, could only have been Gilbert Murray (1866–1957), the prominent British classical scholar who served as Regius Professor at Oxford from 1908 to 1936. A leading intellectual figure in the first half of the twentieth century, Murray was also active in public life; a friend of George Bernard Shaw, he became one of the founders of the League of Nations, and an authority in his field.¹⁰ Thus, the Berlin conference emerges as the first decisive moment for Murko's further studies on South Slavic folk songs.¹¹

Not long afterward, Murko began his research trips. In 1909, while collaborating with the journal *Wörter und Sachen*, he travelled to Bosnia and Herzegovina, where he met and interviewed the Muslim singer Bečir Islamović—one of the well-known performers whose songs were included in the folk song edition published by Matica hrvatska. Murko worked with him for a week, and it was during this time that he first observed how the singer would modify and, to some extent, recreate his songs depending on his mood, environment, and the moment in which he performed (Murko, *Paměti* 136).¹² However, as Murko himself admits,

⁹ Unless stated otherwise, all translations are by the author.

¹⁰ E. R. Dodds always remembered Murray's lessons on the *Bacchae* as the most stimulating intellectual experience in his student days at Oxford (qtd. in Scalera McClintock). Murray's editions of Euripides' tragedies are still in use. For more about Murray, see Stray.

¹¹ The conference contribution later appeared as “Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner” (“The Folk Epic of the Bosnian Muslims”) in *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*.

¹² For more on Murko's early trips to the Balkans, see Talam and Miholić in this issue.

I did not commit myself to the systematic study of the national epic until two years later, when I unsuccessfully applied for support from the Ministry of Cult and Education for a trip to Russia to study the manuscripts of the *Tales of the Seven Sages* that had been discovered in the meantime. I turned to the Balkan Commission of the Vienna Academy [Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien], which only sent linguists from among the Slavists to study Serbo-Croatian and Bulgarian languages. My request that representatives of other scientific disciplines should also receive travel support was granted, and so, at the suggestion or at least with the consent of V. Jagić, I was the first to receive such support for the study of Serbo-Croatian epic. In 1912, I travelled through some parts of Croatia, north-western and central Bosnia, and the adjacent parts of northern Dalmatia. I was unable to travel to eastern Bosnia in 1913, as cholera had appeared there. So I went to Herzegovina, where I sought out as many Muslim, Catholic and Orthodox singers as I could, and listened to their singing, but in addition I also learned many things from them and from the audience about the singers themselves and about what, when, where and how they sing, how they change old songs and how they create new ones, especially in Herzegovina and Montenegro, where epic life is still preserved in the borderlands. A very important question was also how epic songs disappear. (136–137)

The results of these research trips—Murko's *Berichte* for the Academy and its Phonogrammarchiv (four in total: two from 1913 and two from 1915)—stand as examples of meticulous fieldwork, though not without their limitations. Murko employed a parlograph of German manufacture, along with a dictaphone that recorded onto wax discs. The operation of this equipment was later described by Milman Parry, who, after conducting his own experiments with it, ultimately found the machine unsatisfactory:

The singing, which itself brings out the vowels and obscures the consonants, was completely drowned out by the sound of the gusle. It was only when I had an electrical phonographic apparatus with a device for cutting down the low frequencies of the vowels and of the gusle and a high-pitched microphone which could be placed near the singer's mouth and directed away from the head of the gusle that I was able to get transcribable recordings. (qtd. in Lord, "General Introduction" 7)

Murko was fully aware of the limitations of his technical equipment, a point he repeatedly emphasized in his reports to the Academy of Sciences in Vienna. The Academy had provided him with the phonographic apparatus, along with a set of instructions outlining how the recording process should be conducted. First, the text of the song was to be written down prior to recording; then the apparatus was to be tested; only after these steps was the actual recording to take place

(Murko, *Poésie* 16–17). In his report, Murko explicitly laments the inadequacy of the equipment for his purposes:

[O]n a disc one could record from 20 to 30 decasyllabic lines at most. But since a song, its poem and accompaniment by a primitive musical instrument (tambura ... or ... gusle) also demand time and space, for one song with a scope of about 1,000 lines one would then need at least 50 discs but in most cases even more. (Murko, “Bericht über phonographische Aufnahmen epischer” 1–2)

Thus, Murko adds, recording a single long epic song would have required all 350 discs that the Phonogrammarchiv—the first institution of its kind in Europe—had at its disposal for all of its expeditions!¹³ Nevertheless, Murko endeavored, within these constraints, to proceed as effectively as possible. He chose to record various versions of the opening lines of the same song performed by the same singer (typically ranging from 30 to 40 lines), in order to trace changes and variations. He also focused on different versions sung by various performers, including women singers. All of this led him to the conclusion that a true singer is an improviser, continuously re-creating the song anew from the traditional material.

In my view, however, the recordings themselves were not at the very center of Murko's interest. The primary goal—*le but essentiel* of his undertaking, as he would later write in his French monograph—was to understand how national epic poetry lives: who its singers are, to whom, how, and when they perform; whether new songs still arise; and why folk epic disappears and dies (Murko, *Poésie* 8). For these reasons, he also created a rich photographic archive, documenting individual singers, musical instruments, and other details of what he repeatedly referred to as *la vie épique*—the epic life. At that time, life in certain regions of Bosnia and Herzegovina and elsewhere was indeed quite particular, marked by blood feuds and constant danger. The third and final part of his *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle* (*Epic Folk Poetry in Yugoslavia at the Beginning of the Twentieth Century*), titled “La vie épique” (“The Epic Life”), is devoted to exploring this complex and often perilous world (52ff.). I believe this ethnographic and human-centered approach deeply influenced Milman Parry and the way he conducted his “conversations” (*pričanja*) with the

¹³ At that time, the activities of the Phonogrammarchiv and its radius were quite extensive—it included (apart from Europe) New Guinea, India, the African Kalahari, Morocco, the Caucasus, Nubia, Greenland, etc. The collection *Varia* was also specific: it included voices of animals, children, and eunuchs (Graf 24–25).

singers, which are included in the volume *Serbocroatian Heroic Songs* and serve as a first-class testimony to the lived experience of this epic tradition and its practitioners.

Unsurprisingly, Murko's *Berichte*—his reports on these research trips—attracted well-deserved attention, as contemporary responses clearly show.¹⁴ In his 1916 review, the leading Czech Slavist Jiří Horák wrote that Murko's sober and well-supported accounts disqualify many prevailing assumptions, overturn fixed opinions (which were often based solely on printed versions of the songs), and offer a wealth of new information about the content and form of the national epic and its singers. According to Horák, these reports “open a new epoch in the research of the South-Slavic epic” (Horák 354).

Murko in Prague and in Paris; research trips in 1924, 1927, 1930–1932

Murko was able to return to fieldwork only after the war, when he moved to Prague and became the first professor of South Slavic languages at the Faculty of Arts, Charles University. He was also a co-founder of the Slavonic Institute and of the journal *Slavia*, a publication he initiated following the closure of the *Archiv für slavische Philologie* (Zelenka, “Matija Murko” 37).

In the 1920s, Murko undertook two research trips to the Balkans. His 1924 journey was particularly adventurous, especially in the Novopazarski sandžak (the Sanjak of Novi Pazar). As he recounts in his memoirs, he received considerable attention from military and other official circles during the trip. According to his own words, had he known in advance what awaited him—due to the post-war turmoil and, above all, the lingering effects of blood feuds—he would not have undertaken the journey at all (Murko, *Paměti* 187). It is also worth noting that he received no financial support for this expedition.¹⁵

During this trip, Murko also visited Bijelo Polje, the village where, a few years later, Parry and Lord would discover their most celebrated

¹⁴ The first report in 1913 attracted the most attention (five responses in all), but new responses followed each time in journals, such as *Listy filologické*, *Časopis pro moderní filologii*, *Národopisný věstník československý*, *Časopis vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci*, and *Lubljanski zvon* (see Bečka and Zelenková 127–128).

¹⁵ As Vladimir Murko, who accompanied his father on this trip (as a high school graduate), points out, his father had to learn to ride a horse at the age of 63, although he could not forget the domestic mare that almost trampled him to death in his youth (V. Murko, “Vzpomínky” 467).

singer—"our Yugoslav Homer," Avdo Međedović. A peasant farmer of about sixty, Međedović was capable of singing much longer and more stylistically refined songs than any other singer. In Bijelo Polje, Murko especially recalled the 86-year-old Hasan Ferizović, who, despite an invitation from the regional governor, refused to come to him, so Murko had to visit him at home (Murko, *Paměti* 190). As Murko frequently pointed out, the search for singers in the localities was always difficult. It required the cooperation of local residents, including the gendarmerie, and was often unsuccessful—even when the singers, as was later discovered, were living in the very same village. According to Vladimir Murko, it was particularly difficult to locate Mohammedan (i.e., Muslim) singers, likely due to their mistrust of the new Serbian and later Yugoslav authorities in regions that had been ruled by the Turks until 1912 (V. Murko, "Vzpomínky" 468). Hence, Murko and Avdo never met. What might have happened if they had met remains a matter of pure speculation (see Murko, *Cesty* 40–43).

In 1927, Murko visited Herzegovina and Dalmatia, continuing his stay in Makarska (see Doležán 52–53). These journeys provided him with valuable material for his subsequent works and lectures.

In 1928, another decisive moment occurred when Murko delivered a series of lectures at the Sorbonne, dedicated to South Slavic epic poetry and his fieldwork. Milman Parry, who was completing his doctorate at the Sorbonne,¹⁶ saw the poster for Murko's lectures, as he later recalled, but at the time he could recognize in them "no great meaning for myself. However, Professor Murko, doubtless due to some remark of M. Meillet, was present at my *soutenance* and at that time M. Meillet as a member of my jury pointed out with his usual ease and clarity this failing in my two books. It was the writings of Professor Murko more than those of any other which in the following years led me to the study of oral poetry in itself and to the heroic poems of the South Slavs" (Parry, *Making* 439).¹⁷

Among the preserved materials in Murko's estate at the Literary Archive of the Museum of Czech Literature, as described by Helena Mikulová, is a diary from Murko's stay in Paris in May 1928—the date

¹⁶ The thesis was published as *L'épithète traditionnelle dans Homère: essai sur un problème du style homérique*.

¹⁷ Let us add that Meillet himself had compiled a dictionary of Serbo-Croatian and for several years directed the *Revue des études slaves* (Vet 268); of great importance was also his study devoted to the Indo-European origin of the Greek meters discussing, among other topics, the formulaic nature of Homeric verse (see Meillet; Fischerová, "Habent sua fata" 78–79).

of the Sorbonne lectures (Mikulová 196). In fact, the diary is written by his wife, Jela Murko, in Slovenian. It includes accounts of visits to the Louvre and the Jardin du Luxembourg, meetings with Meillet, and a short note on Murko's lecture "L'état actuel de la poésie nationale yougoslave" ("The Current State of Yugoslav Folk Poetry"): "[Matija] received great applause." In the following sentence, she mentions that a gramophone recording of the singer Tanasije Vučić was played during the lecture. The lectures were later published as *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*.

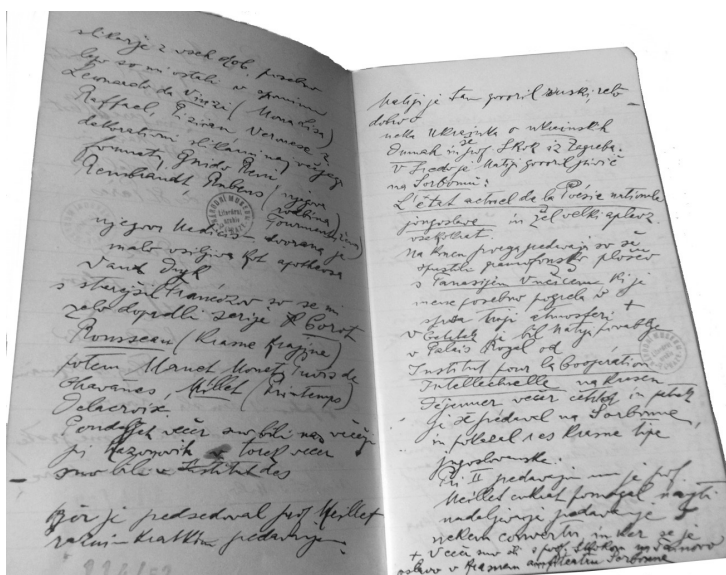

Figure 1: Jela Murko's diary from Paris, Matija Murko Fonds,
Literary Archive of the Museum of Czech Literature.

As for Murko's expeditions to the Balkans in the early 1930s (1930, 1931, 1932), I consider them of great importance. Upon closer examination, one might say that Murko and Parry almost switched places—both travelling through some of the same regions. For instance, the singer Salih Ugljanin was recorded by both researchers. Murko documented Ugljanin's performance of "Dojčić kapetan iz Sinja oteo ljubu Mujovu" in both Serbian and Albanian, and Ugljanin's bilingualism made him a subject of particular interest (Murko, *Tragom* 1: 93–94). Thus, although Murko has often been referred to as Parry's "forerunner" (as noted by Kweku A. Garbrah), in some respects they were closer to co-runners!

Both Murko and Parry strove to secure the best available recording equipment. Murko first contacted the Vienna Archive and the phonetic laboratory in Prague, and in April 1930, he travelled to Germany to visit the Phonogrammarchiv in Berlin and the Telefunkenstation in Potsdam. That same year, he acquired two old Edison phonographs, which he considered the only truly portable devices. With two phonographs at his disposal and his own sons, Vladimir and Stanislav, taking turns as assistants (he was seventy!), Murko was finally able to record longer songs, something that had not previously been possible. Nevertheless, he still preferred recording only the beginnings of songs, with some exceptions (2: 533ff.; see also Murko, “Zpráva r. 1930,” “Zpráva r. 1931,” and “Zpráva r. 1932”).

It is worth noting that during the 1930 trip, Murko was accompanied—at least for a time—by Frank Wollman, who was then working on his study of Njegoš's *deseterec* (Murko, *Paměti* 203). This arrangement was not coincidental. Murko, nearing retirement, needed to find a suitable successor to lead the Department of South Slavic Languages and Literatures, and Frank Wollman, then a professor at the universities of Bratislava and Brno, appeared to be a promising candidate. However, objections were raised, particularly because Wollman had not published any work on the South Slavic languages. Murko himself drew attention to this shortcoming, and this was the reason Wollman accompanied him that summer. Eventually, Wollman completed his study on Njegoš, which Murko then passed to Roman Jakobson for review—and the response was favorable (203–204).¹⁸

Speaking of Roman Jakobson: his Czechoslovak “period”—arguably foundational for his entire academic career—began in July 1920, when he arrived in Prague as part of the Soviet Red Cross mission. He subsequently worked for the Soviet embassy, while also studying at the German University in Prague, where he earned his doctorate in 1930 with the thesis *Über den Versbau der serbokroatischen Volksepen* (*On the Verse Structure of Serbo-Croatian Folk Epics*; see Kučera 872; Burda). In 1926, he co-founded the Cercle linguistique de Prague, the Prague Linguistic Circle. As Henry Kučera notes, “the post-war influx of new literary and cultural trends from both the West and the East allowed many new ideas to flourish freely in the Czech capital. All this was an ideal milieu for one of Jakobson's cosmopolitanism and intellectual scope” (Kučera 872).

¹⁸ For more details about Murko and Wollman, see Zelenka, “Matija Murko and Structural Aesthetics” in this issue.

By sheer coincidence, I came across a curious and unexpected document in the archives of the Czechoslovak Secret Police (StB, State Security). In 1957, many years after fleeing Czechoslovakia in 1939 to escape Nazism—first finding refuge in Scandinavia and then in the United States—Jakobson visited Czechoslovakia again. His stay was closely monitored by the secret police, who (wrongly) suspected him of being an American agent. The resulting surveillance files, compiled under the operation codenamed “Akce BOR” (“Action BOR”), are now preserved in the archives.

Jakobson visited Czechoslovakia twice that year: once in January–February and again in the autumn. According to Robert Dittmann, it remains unclear who exactly initiated the operation, and the surveillance did not begin until roughly ten days after Jakobson’s arrival in late January (Dittmann, “Jakobsonova” 22). On 4 February, Jakobson reportedly met Jiří Weil,¹⁹ probably during a visit to the Jewish Museum (36). As for the anonymous testimony preserved in the files, claiming that “in the autumn of 1920, at the lectures of Prof. Dr. M. Murko (a Slovenian who was the mayor of the University of Helsinki), a certain Jakobson Roman, who did not yet speak Czech properly and used Russian in his conversations with Prof. Murko,²⁰ sat in the first rows of seats” (Akce BOR)—its reliability is debatable. Like many documents of this kind, it should be handled with caution. After all, it is just as credible as the claim that Murko “was the mayor of the University of Helsinki.”

¹⁹ Jiří Weil was a Czech writer of Jewish origin, author of the first testimony (in the form of a novel) about the political processes in the Soviet Russia in the 1930s *Moskva–hranice* (*Moscow–The Border*; the book was translated into German, Italian, Dutch, Russian, Hungarian), of a testimony about the life of Jews in the Protectorate *Böhmen und Mähren Život s hvězdou* (*A Life with a Star*; translated into German, English, French, Polish, Dutch, Italian, Swedish, Catalan), and other works. He was one of the few who managed to fake his own death, then hide and survive.

²⁰ Murko himself recalls that his lectures were attended by many Russians at that time, probably because he could converse with them in Russian (Murko, *Paměti* 167).

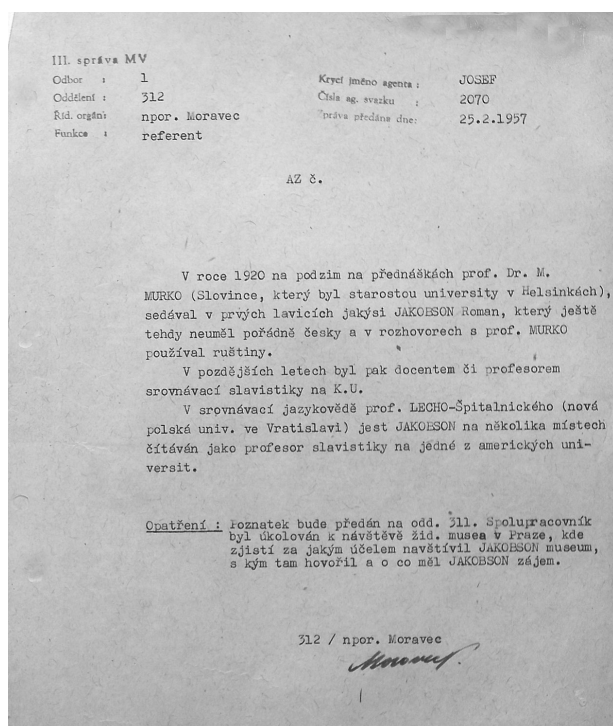

Figure 2: Akce BOR, surveillance file, State Security Service Central Office Fonds, Security Services Archive.

What follows, is the reaction of (probably) Jiří Weil, then an employee of the Jewish Museum: “Yes, Jakobson was here, he certainly couldn’t have attended Murko’s lectures with you in the autumn of 1920, age would agree, perhaps he’s hiding it. He stopped here to talk to Muneles, he is preparing a work on Czech words in early medieval Hebrew writings, a matter of far-reaching importance, etc.” (Akce BOR).²¹

In any case, whether or not Jakobson attended Murko’s lectures in the autumn of 1920, it is clear that the two were later in contact in Prague. A few pieces of their correspondence are preserved in Murko’s estate as well as in the archive of the journal *Slavia*, housed in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature (Mikulová 192; Zelenka, “Matija Murko” 36). Such a connection was, of course, only natural: they shared common interests, including Slavic (folk) poetry, orality, and the mechanisms underpinning oral traditions. Jakobson and Petr Bogatyrev had already contributed, in 1922, to the first issue

²¹ For more information on Akce BOR, see Vévoda; Dittmann, “Příjezd.”

of the newly founded *Slavia* with a survey on Slavic philology in contemporary Russia (see Jakobson and Bogatyrev).

Another joint work by the duo appeared in 1929: the article “Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens” (“Folklore as a Special Form of Creativity”). This piece deserves closer attention, both for its theoretical significance and for the responses it provoked, which are revealing of the intellectual climate of the time. In the article, Bogatyrev and Jakobson apply the Saussurean distinction between *langue* and *parole* to folklore. Oral performances, rooted in an inherited tradition, are understood as a kind of *langue*, a collective system, whereas the poet—operating within the literary paradigm—produces individually distinct instances of *parole*. The nature of oral literature, they argue, is fundamentally different from that of written literature; and for that reason, our approach to oral texts must be thoroughly reconsidered. “So werden die gewohnten Vorstellungen egozentrisch auch ins Gebiet der Folklore projiziert,” they assert—pointing to the persistent projection of individualistic literary values onto collective oral traditions (Jakobson, *Slavic Epic Studies* 5). How groundbreaking these ideas were at the time is perhaps best illustrated by the review published in 1929 by the prominent Czech Slavist Jiří Polívka. At the close of his brief and cautious commentary, he clings to a “traditional” stance, maintaining that the essential difference between oral and written literature lies simply in the anonymity of the former: that we do not know the author’s name (Polívka 281).²²

According to Murko, Jakobson, along with Gerhard Gesemann and Gustav Becking, both professors at the German University in Prague,²³ listened to his phonograms from the 1930 trip a year later, as part of their work on the metrics of South Slavic folk poetry. All of them were acquainted primarily on the diction of Tanasije Vučić, the renowned singer whom Gesemann had brought to Prague—and later to Berlin—from Montenegro.²⁴

²² Lord, however, years later in his *The Singer of Tales* rejected the distinction proposed by Bogatyrev and Jakobson and argued that in the case of oral epic performance, “we have something that is neither *langue* nor *parole*, but some third form”—or, as he proposes, inspired by Lévi-Strauss, that it is both *langue* and *parole* at the same time (Lord, *Singer* 279–280n7).

²³ Gerhard Gesemann (1888–1948) was a German Slavist and folklorist, with an interest in the culture of the South Slavs, who also made phonographic recordings of Bosnian music. Gustav Becking (1894–1945), a respected German musicologist, highly appreciated Murko’s work, as is clear from his correspondence with Erich von Hornbostel. In one of his letters, he writes (about Murko): “The old man is extraordinary” (qtd. in Kunej et al. 39n13).

²⁴ It is also worth noting that Vučić was received by President Masaryk, an encounter which would later inspire one of Vučić’s songs (Murko, *Cesty* 200).

Murko's magnum opus

Murko had intended to begin work on a major book devoted to his final research trips focused on the South Slavic epic soon after retiring from his position at Charles University in 1931. However, his plans were interrupted when he was asked by his colleagues to assume the role of chair of the Slavonic Institute. In his memoirs, he reflects on this moment:

This offer went against all my intentions, because I wanted to use the last years of my life to complete my various works and especially to write a great work on the Serbo-Croatian national epic. These reasons did not help me, however, and Prof. Niederle [his predecessor as head of the institute] exclaimed in a haughty voice: "The presidency of the Slavonic Institute is a post that is not to be refused." (Murko, *Paměti* 208)

On 31 May 1932, Murko was officially appointed head of the Institute—a role that would keep him fully engaged for several years. With the arrival of the Nazis, the position of the Slavonic Institute grew precarious. Following a controversy with Wilhelm Saure, the rector of the German University in Prague, Murko eventually resigned from his post. This conflict is well documented in a letter Murko wrote to Saure on 3 March 1941, discovered years later in Jiří Horák's estate and published in a special issue of *Slavia* dedicated to Murko (see Bečka, "Postoj"). Only then did Murko finally have the "time enough" to devote himself fully to completing his magnum opus. Nearly eighty years old, he was no longer able to write the work by hand and dictated most of the typescript. This text—undoubtedly the most valuable part of his estate held in the Czech Republic—is preserved in the Literary Archive of the Museum of Czech Literature in Prague (actually in Litoměřice, where the archives are located).

Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930–1932 is a typescript with partial pagination (chapters are individually numbered). The diplomatic transcript runs to roughly 700 standard pages; it contains numerous additions and marginal insertions, but it remains legible throughout.

The first five chapters of *Cesty* were written by Murko himself and edited by Dr. Jan Svoboda, secretary of the Slavonic Institute. However, as Murko notes in his memoirs: "I have already dictated the introductory summary of the fifth chapter to the editor Rudolf Lužák, as well as the largest part of the book. The full text was checked by Prof. Rudolf Havel from the Dictionary of the Czech Language, who made only minor changes" (Murko, *Paměti* 228). During the war,

Murko's German colleague Gerhard Gesemann considered publishing a German translation of *Cesty*—there was even a Ukrainian translator working on it—but Murko objected. The book should be published in Czech, he explained, because the research trips had been sponsored by Czech institutions; and, he added, “Czech literature has room for a work like this” (237).

Despite this, the book never appeared in its original Czech version. This was likely due to the political situation following the Communist coup d'état of 1948, after which the Slavonic Institute lost its publishing rights, and Yugoslavia became a kind of ideological enemy (S. Wollman, “Osobní vzpomínky” 10). Probably for these reasons, Murko decided to publish a Croatian translation instead—prepared by his daughter Jelka Arneri together with Ljudevit Jonke—which eventually appeared in Zagreb in 1951. The second volume of the Croatian edition includes a complete inventory of the phonograms recorded by Murko and his sons during the 1930s (a total of 349; see Murko, *Tragom* 2: 540–555), accompanied by rich photographic documentation.

The fate of these phonograms is a mysterious and compelling story deserving closer attention. The earliest recordings, made for the Vienna Phonogrammarchiv, have a clearer trajectory: they number 82 in total (see V. Murko, “Sudbina” 115) and were incorporated into the archive, with some galvanized and now available on CD (see Lechleitner and Liebl).²⁵

The recordings from Murko's 1930s fieldwork, however, had a more complicated history. According to Murko, during the war a selection of these cylinders was sent from Prague to Berlin for galvanization. He writes: “In Berlin, the Russian Igor Arbatsky promised that he had the tools for galvanizing, so Prof. Gesemann sent him 50 cylinders of my choice and his own, but the material was burned in the air raids on Berlin. But there were still nearly 200 cylinders left to be studied” (Murko, *Paměti* 232).²⁶

The fate of these remaining 200 cylinders became tightly intertwined with that of the Slavonic Institute itself. In 1943, by decree of the Reich Protector, the Institute's assets were transferred to the

²⁵ In the course of the Second World War, Murko's original wax discs were destroyed (together with all other recordings housed by the archive), but the metal copies (nickel-plated copper negatives) and the related protocol documents survived (Kunej et al. 37; see also Ziegler, *Wachsylinder* and “List.”)

²⁶ According to Vladimir Murko, the total number of the cylinders was 53 and they were destroyed during a street fight in 1945 (V. Murko, “Sudbina” 118). Arbatsky is designated by him as *Tontechniker* and Russian émigré.

Reinhard Heydrich Foundation. The Institute was forced to vacate its headquarters in the Lobkowicz Palace on Vlašská Street in Lesser Town; its holdings were redistributed across several locations—the St. Thomas Monastery in Lesser Town, the building that now houses the French Embassy, and the Nostitz Palace (Bečka, “Slovanský ústav v letech” 362). The Lobkowicz Palace had been requisitioned by K. H. Frank to serve as an *Offiziersheim*, or officers’ quarters for the German military. Ultimately, the Heydrich Foundation proved largely inactive after 1944 due to the departure of its scientific personnel to the front. As a result, the assets of the Institute were left intact—aside from a loan of 120,000 CZK taken at the end of the war, which was later returned to the Institute (362).

After the war, the Slavonic Institute faced an uncertain and ultimately bleak future. A return to its original home in the Lobkowicz Palace was not possible, so the Institute was provisionally relocated to part of the Česká spořitelna building on Národní třída. Following the Communist takeover in 1948, the Institute was forced to change its legal status—from a public association to a state-controlled institution—and lost its independent publishing rights. Some personnel cleansing followed. In 1952, the Institute was incorporated into the newly established Czechoslovak Academy of Sciences, formed along Soviet model, and had to vacate its offices on Národní třída. It was moved into an apartment building on Valentinská Street, where it would remain until its dissolution. This relocation was carried out with great urgency to make way for the Presidium of the new Academy. As a result, much of the Institute’s inventory was mishandled, damaged, or destroyed. An official complaint submitted by the Institute described the situation vividly:

A crystal chandelier was found in a rubbish dump in the building’s yard at Národní, which the department had purchased before the war for more than 30,000 CZK. The chandelier had been stored in the attic without blemish and was now found completely smashed and destroyed. It had apparently been thrown down from the second floor by a rope or even dropped. The books were lowered down the rope in buckets, having been trodden on before. It was only after the intervention of the university library representative ... that the books were handled more carefully. (qtd. in Míšková 163)²⁷

Slavomír Wollman, son of Murko’s esteemed colleague Frank Wollman, later recalled an episode from around that time, most likely before the Institute’s move to Valentinská Street in 1952:

²⁷ The Institute’s complaint to the Presidium of the Czechoslovak Academy of Sciences was submitted on 26 October 1952 (Bečka, “Slovanský ústav a pokusy” 416).

When Murko's book *Tragom* arrived ... in then hostile Prague, we remembered its author and his collecting activities over a cup of coffee with Josef Bečka, Bohumila Zástěrová, and Bohumil Rejzek, who had worked at the Institute continuously since 1930, first as an attendant, later as a versatile technical officer with the title of curator. It was sometime in the second quarter of 1952. When it came to the sound recordings, Rejzek fished out of his bottomless cupboards a dilapidated box containing about two dozen dusty, partly broken or deformed cylinders, mostly undescribed, and said that this was all that was left. It looked pitiful, but still we immediately wondered what could be done about it. (S. Wollman, "Osobní vzpomínky" 10–11)

Coincidentally, Wollman's wife, who was on the phone with him at the very moment of this discovery, worked in the music department of Czechoslovak Radio, where a collection of historical recordings was being built up at the time. The department had access to state-of-the-art equipment and skilled sound engineers. Wollman selected the best-preserved cylinders and brought them to the radio. Nevertheless, the judgment of time was relentless: after twenty years of fluctuating storage conditions, the cylinders contained no audible material that could offer hope of future restoration. Wollman later conveyed this disappointing result to Vladimir Murko in response to his written inquiry (S. Wollman, "Osobní vzpomínky" 10–11).

The story seems curious and somewhat implausible—how could the outcome of several extensive research trips be reduced to merely twenty cylinders, even acknowledging that some were lost during the war in Berlin? Fortunately, Vladimir Murko was not one to give up easily. In his article on the fate of his father's estate, he recounts his persistent efforts to contact members of the Institute and to have the remaining cylinders transferred to Yugoslavia for proper preservation. He notes that the cylinders were brought to the Institute's "new premises" in 1955; while there, some were allegedly destroyed in a fire. (As the Institute did not acquire any new premises in 1955, this probably refers to the earlier 1952 move from Národní třída to Valentinská Street, although no mention of a fire appears in available studies or archival documents.) Vladimir Murko also records the closure of the Slavonic Institute in 1963. This information is accurate: the Institute underwent a radical reorganization that year, which effectively meant its liquidation, with deeply unfortunate consequences.²⁸

²⁸ Historians and Byzantologists from the Slavonic Institute were transferred to the Institute of the History of European Socialist Countries (Ústav dějin evropských socialistických zemí), experts in philological and literary disciplines were incorporated into the newly formed Institute of Languages and Literatures (Ústav jazyků a literatur),

In the end, Vladimir Murko's efforts were successful—an outcome that, given the circumstances, borders on the miraculous. In 1966, the Yugoslav Academy of Sciences succeeded in acquiring the surviving cylinders. Of the original 138, 129 had not been completely destroyed and were galvanized; today, they are preserved in Zagreb (Kunej et al. 40).

Yet a question remains: where were the recordings stored in the intervening years—between the closure of the Slavonic Institute in 1963 and their eventual transfer to Yugoslavia in 1966? Were they housed at the Institute of the History of European Socialist Countries, or perhaps at the newly established Institute of Languages and Literatures? These institutions appear to be the most likely custodians, but no definitive answer has emerged. The mystery thus remains unsolvable on the basis of the available archival evidence.²⁹

At the top of the typescript of *Cesty* held at the Literary Archive of the Museum of Czech Literature, one finds a typed transcription of a newspaper article from *Borba* (23 February 1951) entitled “Američki učenjak o jugoslavenskim narodnim pjesmama” (“American Scholar on Yugoslav Folk Songs”). The article reports on Lord's lecture at the Institut za lijepu umjetnost (Institute of Fine Arts), mentioning his fifteen years of research and the fact that a collection of approximately 15,500 different songs (*raznih napjeva*) of Yugoslav folk tradition is now housed at Harvard. Parry is also named. On the reverse side of the sheet, there is the beginning of a letter dated 5 May 1951, written in Zagreb on a typewriter—either by Murko himself or by someone close to him.³⁰ Murko passed away the following year, so it is reasonable to conclude that he and Lord never met in person.

while archaeologists and ethnographers were transferred to their respective academic institutes. Further reorganizations took place in the following years, resulting in a profound decline in Slavic studies. For more details, see Bečka, “Slovanský ústav v letech”; S. Wollman, “Osudy.”

²⁹ However, the recordings are not the only remaining part of Murko's research. There are still Murko's notes and diaries from his research trips, which form a part of the estate, deposited for the most part in Zagreb or Ljubljana (see Talam and Miholić). Of the highest importance are the words of “A. Lord”—as he is quoted in the text—mentioned by Murko's son Vladimir in his short sketch about his and his father's joint travels in search of the South Slavic epic. According to Lord, Murko's diaries and especially his remarks, made, however, with the very special stenographic technique, the so-called Gabelsberger's system, ought to be published because they offer first-class evidence of the whole topic (V. Murko, “Vzpomínky” 465).

³⁰ As Josef Matl witnessed, the last letters he had received from Murko in September and December 1948 and in August 1949 were not written by Murko (Matl 230).

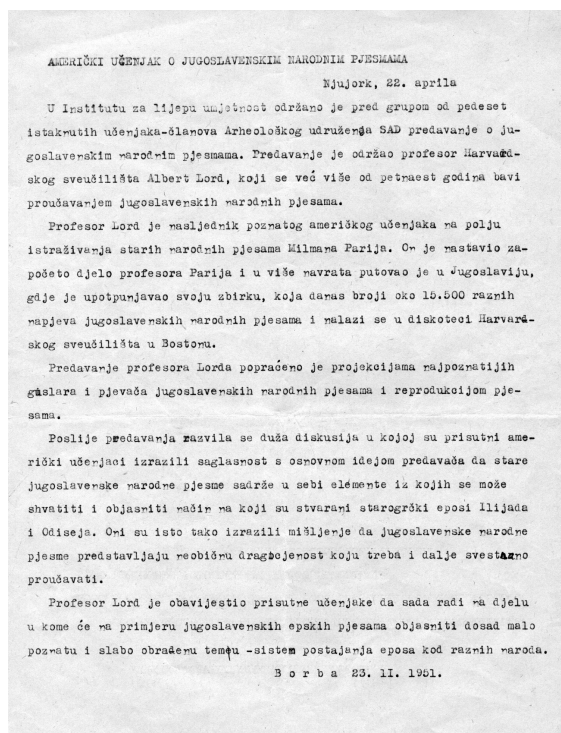

Figure 3: Transcription of the article “Američki učenjak o jugoslavenskim narodnim pjesmama,” Matija Murko Fonds, Literary Archive of the Museum of Czech Literature.

Tucked beneath the *Borba* transcript is a letter dated 2 June 1942, which concerns the circulation of four copies of the typescript of *Cesty*, then still a work in progress. The letter outlines where each copy should be deposited: one at the Slavonic Institute, one with Professor Gesemann, another with Professor Horák, and the last to remain in the possession of the author. Regarding the work’s development, Murko explains that he is adding two chapters—“Phonographing” and “Illustrations”—to the already completed sections, noting their particular importance. The chapters still to be written include: “Form and Performance of National Epic Songs”; “Geography and History in National Songs”; “Cultural History in National Songs” (possibly to be merged with the previous); “The Birth of National Songs”; and “The Decline of National Songs.” These themes, as Murko explains, had already been addressed in part in earlier chapters and were developed further in his study “Nouvelles observations sur l’état actuel de la poésie populaire épique en Yougoslavie” (“New Observations on the Current State of Epic Folk Poetry in Yugoslavia”) and in his

preface to K. Viskovatý's *Pogłosy historji polskiej v epice jugostowiańskiej* (*Echoes of Polish History in the Yugoslav Epic*). As both the Czech original and the Croatian translation show, Murko succeeded in completing these remaining chapters in the years that followed.

The good news is that the Czech typescript of *Cesty* has already been transcribed into electronic form. Once a careful editorial review is completed, the book is set to be published by the Publishing House of the Faculty of Arts, Charles University—the very institution where Matija Murko spent the final years of his long and distinguished university career.

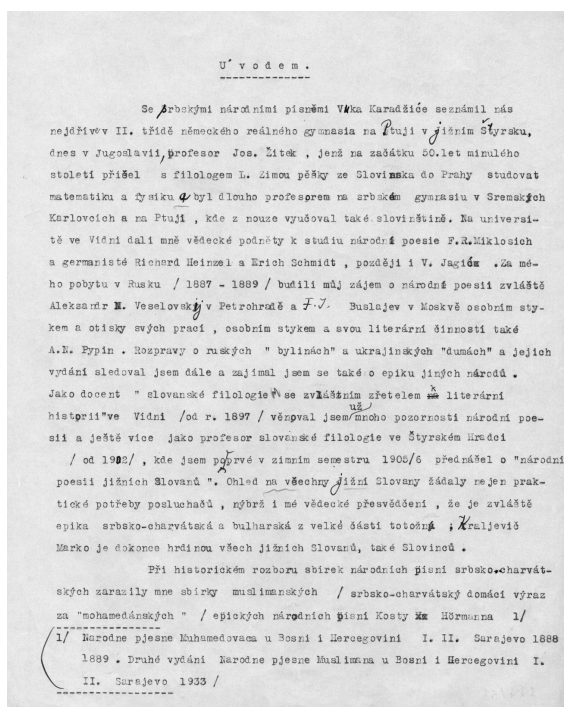

Figure 4: First page of the typescript of *Cesty*, Matija Murko Fonds, Literary Archive of the Museum of Czech Literature.

Postscriptum: Foley's intended work

Let us end with a curious bibliographic footnote. In the bibliography of his 1988 book *The Theory of Oral Composition: History and Methodology*, John M. Foley—an authority in the field of comparative oral tradition—lists as the final item among his own works a publication dated a year in the future: “1989. *Matija Murko and South Slavic Oral Epic*

Tradition: A Translation of His Major Writings with Commentary. Irvine, California: Charles Schlacks” (139).

Unfortunately, this work never appeared. Perhaps Foley changed his mind or eventually reconsidered the feasibility of the project. I do not know any further details.³¹ Still, speaking for myself, I agree with his idea that such a volume—a carefully curated selection of Murko’s most important studies on the South Slavic oral epic tradition, translated into English from the many languages in which he wrote (German, French, Slovenian, Czech)—SHOULD be published.³² Not only as a long-overdue tribute to Matija Murko, but also as an invaluable resource offering scholars, students, and readers of many backgrounds the opportunity to learn more about this unique cultural tradition, and about the unique way in which it has been explored.

ARCHIVAL SOURCES

Akce BOR. Surveillance file. Ústředna Státní bezpečnosti, Archiv bezpečnostních složek, ABS, f. 305 ÚStB, arch. č. 305-739-4.

Murko, Matija. *Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930–1932*. Matija Murko, Rukopisy (vlastní), Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147, 3a.

Murko, Matija. Personal fonds. Literární archiv Památníku národního písemnictví, LA PNP 1147.

WORKS CITED

Bečka, Jiří. “Postoj M. Murka vůči nacistům v době okupace (příspěvek k dějinám slavistiky).” *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 115–122.

Bečka, Jiří. “Slovanský ústav a pokusy o likvidaci slavistiky.” *Slavia*, vol. 64, no. 4, 1995, pp. 357–369.

Bečka, Jiří. “Slovanský ústav v letech 1922–1963.” *Slavia*, vol. 68, no. 3–4, 1999, pp. 401–420.

Bečka, Jiří, and Anna Zelenková. “Výběrová bibliografie Matiji Murka.” *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 123–168.

Bogatyrev, Petr, and Roman Jakobson. “Die *Folklore* als eine besondere Form des Schaffens.” *Donum Natalicium Schrijnen*, edited by St. W. J. Teeuwen, Dekker en Van de Vegt, 1929, pp. 900–913.

Burda, Milan, editor. *Prague entre l’Est et l’Ouest: l’émigration russe en Tchécoslovaquie, 1920–1938*. L’Harmattan, 2001.

³¹ For more on Foley’s translation of Murko, see Zabel in this issue.

³² Aaron Tate complained that “unfortunately, the majority of Murko’s publications, including his classic two-volume study from 1951, *Tragom*, have not been translated into English” (Tate 333).

- Dittmann, Robert. "Jakobsonova první poválečná návštěva Československa roku 1957 ve světle archivů StB." *Bohemica Olomucensia*, vol. 9, no. 2, 2017, pp. 8–54.
- Dittmann, Robert. "Příjezd do ČSR mu nebude napříště povolen": Jakobsonova druhá poválečná návštěva Československa v roce 1957 ve světle archivů StB." *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, vol. 18, 2020, pp. 93–154.
- Doležal, Libor. *Matija Murko a jeho výzkumy lidových písní jižních Slovanů*. 2007. Masarykova univerzita, MA thesis.
- Fischerová, Sylva. "*Habent sua fata inventiones*: The Role of Czechoslovakian Slavistics in the Forming of the Parry-Lord Oral-Formulaic Theory." *Roman O. Jakobson: A Work in Progress*, edited by Tomáš Kubiček and Andrew Lass, Palacký University, 2014, pp. 77–101.
- Fischerová, Sylva. "Matija Murko, Roman Jakobson in Parry-Lordova teorija ustnega pesništva." *Clothes*, vol. 1, no. 1, 2019, pp. 23–53.
- Foley, John Miles. *The Theory of Oral Composition: History and Methodology*. Indiana University Press, 1988.
- Garbrah, Kweku A. "The Forerunners of Milman Parry: I. Matthias Murko on South-Slavic Popular Epic." *Canadian Review of Comparative Literature*, vol. 27, no. 1–2, 2000, pp. 274–306.
- Graf, Walter. "Aus der Geschichte des Phonogrammarchivs der Österreichischen Akademie der Wissenschaften." *Bulletin phonographique*, vol. 6, 1964, pp. 9–39.
- Horák, Jiří. Review of *Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913* and *Bericht über phonographische Aufnahmen epischer Volkslieder im mittleren Bosnien und in der Herzegowina im Sommer 1913*, by Matija Murko. *Listy filologické*, vol. 43, 1916, pp. 352–354.
- Hostinský, Otakar. "Lidová píseň v Rakousku." *Český lid*, vol. 16, no. 4, 1907, pp. 161–164.
- Jakobson, Roman. *Slavic Epic Studies. Selected Writings*, vol. 4, Roman Jakobson, Mouton, 1966.
- Jakobson, Roman. "Über den Versbau der serbokroatischen Volksepen." *Archives néerlandaises de phonétique expérimentale*, vol. 8–9, 1933, pp. 44–53.
- Jakobson, Roman, and Petr Bogatyrev. "Slavjanskaja filologija v Rossii za gody 1914–1921." *Slavia*, vol. 1, no. 1, 1922–1923, pp. 171–184, 457–469, 626–636.
- Kuba, Ludvík. *Cesty za slovanskou písní, 1885–1929*. Vol. 1, *Slovanský západ a východ*, Slovanský ústav, 1933.
- Kuba, Ludvík. *Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine*. Edited by Cvjetko Rihtman, 2nd ed., Svjetlost, 1984. Originally published in *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, vol. 18–22, 1906–1910.
- Kuba, Ludvík. *Slovanstvo ve svých zpěvech*. 1884–1928.
- Kuba, Ludvík. *Zaschlá paleta: paměti*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.
- Kučera, Henry. "Roman Jakobson." *Language*, vol. 59, no. 4, 1983, pp. 871–883.
- Kunej, Drago, et al. "The Importance of Matija Murko's Research for Understanding the Musical Tradition of Bosnia and Herzegovina." *Traditiones*, vol. 49, no. 2, 2020, pp. 31–52.
- Lechleitner, Gerda, and Christian Liebl, editors. *Epic Folk Songs from Bosnia and Herzegovina: The Collection of Matija Murko (1912, 1913)*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2017. Gesamtausgabe der Historischen Bestände 1899–1950 16 / Tondokumente aus dem Phonogrammarchiv 40.
- Lord, Albert B. "General Introduction." *Serbocroatian Heroic Songs*, vol. 1, *Novi Pazar*, Milman Parry, edited and translated by Albert B. Lord, Harvard University Press / Serbian Academy of Sciences, 1954, pp. 3–20.

- Lord, Albert B. *The Singer of Tales*. Edited by Stephen Mitchell and Gregory Nagy, 2nd ed., Harvard University Press, 2000.
- Matl, Josef. "Zum 100. Geburtstag Matthias Murkos: Matthias Murkos Leistung und Bedeutung für die Südostforschung." *Südost-Forschungen*, vol. 20, 1961, pp. 225–244.
- Meillet, Antoine. *Les origines indo-européennes des mètres grecs*. Presses universitaires de France, 1923.
- Mikulová, Helena. "Matija Murko a sbírky Památníku národního písemnictví." *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*, edited by Ivo Pospíšil and Miloš Zelenka, Masarykova univerzita, 2005, pp. 188–197.
- Míšková, Alena. "Slovanský ústav v ČSAV v letech 1952–63 (od reorganizace k likvidaci)." *Slavia*, vol. 62, no. 2, 1993, pp. 157–174.
- Murko, Matija. *Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner*. Alfred Hölder, 1913. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien: Philosophisch-Historische Klasse 173/3.
- Murko, Matija. *Bericht über eine Reise zum Studium der Volksepik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913*. Alfred Hölder, 1915. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien: Philosophisch-Historische Klasse 176/2.
- Murko, Matija. *Bericht über phonographische Aufnahmen epischer, meist mohammedanischer Volkslieder im nordwestlichen Bosnien im Sommer 1912*. Alfred Hölder, 1913. Berichte der Phonogramm-Archivs-Kommission 30.
- Murko, Matija. *Bericht über phonographische Aufnahmen epischer Volkslieder im mittleren Bosnien und in der Herzegowina im Sommer 1913*. Alfred Hölder, 1915. Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien: Philosophisch-Historische Klasse 179/1 / Mitteilungen der Phonogramm-Archivs-Kommission 37.
- Murko, Matija. "Nouvelles observations sur l'état actuel de la poésie épique en Yougoslavie." *Revue des études slaves*, vol. 13, no. 1–2, 1933, pp. 16–50.
- Murko, Matija. *Paměti*. Fr. Borový, 1949.
- Murko, Matija. *La poésie populaire épique en Yougoslavie au début du XXe siècle*. L'Institut d'études slaves, 1929.
- Murko, Matija. "Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur." *Archiv für slavische Philologie*, vol. 28, 1906, pp. 351–385.
- Murko, Matija. *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1951. 2 vols.
- Murko, Matija. "Veliká sbírka slovinských lidových písní s nápěvy." *Rozpravy z oboru slovanského národopisu*, Matija Murko, edited by Jiří Horák, Orbis, 1947, pp. 135–187.
- Murko, Matija. "Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner." *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, vol. 19, 1909, pp. 13–30.
- Murko, Matija. "Zpráva prof. M. Murka o vědecké cestě po Jugoslavii r. 1930." *Ročenka Slovanského ústavu 1930*, vol. 3, 1931, pp. 103–104.
- Murko, Matija. "Zpráva prof. M. Murka o vědecké cestě po Jugoslavii r. 1931." *Ročenka Slovanského ústavu 1931*, vol. 4, 1932, pp. 107–110.
- Murko, Matija. "Zpráva prof. M. Murka o vědecké cestě po Jugoslavii r. 1932." *Ročenka Slovanského ústavu 1932–1934*, vol. 5–7, 1935, pp. 148.
- Murko, Vladimir. "Sudbina literarne ostavštine i fonografskih snimaka srpskohrvatskih epskih pjesama Matije Murka." *Narodna umjetnost*, vol. 2, no. 1, 1963, pp. 107–137.

- Murko, Vladimír. "Vzpomínky na cesty Matyáše Murka za jihoslovanskou epikou." *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám*, edited by Artur Závodský, Státní pedagogické nakladatelství, 1958, pp. 464–473.
- Österreichische Volksliedwerk. "*Corpus Musicae Popularis Austriacae* (COMPAP). *Volksmusik (er)leben*, <https://volksliedwerk.at/corpus-musicae-popularis-austriacae-compap/>. Accessed 9 June 2025.
- Parry, Milman. *L'épithète traditionnelle dans Homère: essai sur un problème du style homérique*. Les Belles Lettres, 1928.
- Parry, Milman. *The Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Edited by Adam Parry, Clarendon Press, 1971.
- Parry, Milman. *Serbo-Croatian Folk Songs*. Edited by Albert B. Lord and Béla Bartók, Columbia University Press, 1951.
- Parry, Milman. *Serbocroatian Heroic Songs*. Vol. 1, *Novi Pazar*, edited and translated by Albert B. Lord, Harvard University Press / Serbian Academy of Sciences, 1954.
- Polívka, Jiří. Review of "Die Folklore als eine besondere Form des Schaffens," by Petr Bogatyrev and Roman Jakobson. *Národopisný věstník československý*, vol. 22, 1929, pp. 279–281.
- Scalera McClintock, Giuliana. Review of *Gilbert Murray Reassessed: Hellenism, Theatre, and International Politics*, by Christopher Stray (editor). *Bryn Mawr Classical Review*, 10 Mar. 2009, <https://bmc.brynmawr.edu/2009/2009.03.10/>.
- Stanislav, Josef. *Ludvík Kuba: zakladatel slovanské hudební folkloristiky*. Panton, 1963.
- Stray, Christopher, editor. *Gilbert Murray Reassessed: Hellenism, Theatre, and International Politics*. Oxford University Press, 2007.
- Talam, Jasmina, and Irena Miholić. "Voices from the Past: Musical Tradition of Bosnia and Herzegovina Through the Research of Matija Murko." *Primerjalna književnost*, vol. 48, no. 2, 2025, pp. 179–201.
- Tate, Aaron Phillip. "Matija Murko, Wilhelm Radloff, and Oral Epic Studies." *Oral Tradition*, vol. 26, no. 2, 2011, pp. 329–352.
- Tyllner, Lubomír. "Z historie Etnologického ústavu Akademie věd České republiky: sběratelský podnik 'Lidová píseň v Rakousku' v letech 1905–1918." *Český lid*, vol. 92, no. 2, 2005, pp. 113–127.
- Vet, Thérèse de. "Parry in Paris: Structuralism, Historical Linguistics, and the Oral Theory." *Classical Antiquity*, vol. 24, no. 2, 2005, pp. 257–284.
- Vévoda, Rudolf. "Muž, který byl nepohodlný aneb od agenta III. Internacion. ly k agentovi FBI /I. část/." *Středn. Evropa*, vol. 12, no. 64, 1996, pp. 65–75.
- Vévoda, Rudolf. "Muž, který byl nepohodlný aneb od agenta III. internacionály k agentovi FBI /II. závěrečná část/." *Střední Evropa*, vol. 12, no. 65, 1996, pp. 88–100.
- Wollman, Frank. "Njegošův deseterec." *Slavia*, vol. 9, no. 4, 1930–1931, pp. 737–791.
- Wollman, Slavomír. "Osobní vzpomínky na Matyáše Murka." *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 5–12.
- Wollman, Slavomír. "Osudy Slovanského ústavu od jeho zrušení v roce 1963 do současnosti." *Slavia*, vol. 68, no. 3–4, 1999, pp. 421–426.
- Wünsch, Walther. "Matthias Murko und die Prager Südosteuropa-Forschung." *Südost-Forschungen*, vol. 20, 1961, pp. 245–247.
- Zabel, Blaž. "Matija Murko in ameriška komparativistika." *Primerjalna književnost*, vol. 48, no. 2, 2025, pp. 25–41.
- Zelenka, Miloš. "Matija Murko a česká literární komparatistika." *Slavia*, vol. 72, no. 1, 2003, pp. 27–40.
- Zelenka, Miloš. "Matija Murko and Structural Aesthetics." *Primerjalna književnost*, vol. 48, no. 2, 2025, pp. 143–162.

Ziegler, Susanne. "List of the Berlin Phonogramm-Archiv's Cylinder Collections." *The Berlin Phonogramm-Archive 1900–2000: Collections of Traditional Music of the World*, edited by Artur Simon, Verlag für Wissenschaft und Bildung, 2000, pp. 228–238.
Ziegler, Susanne. *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs*. Staatliche Museen zu Berlin, 2006.

Murkove raziskave južnoslovanske epike in češkoslovaška slavistika

Ključne besede: primerjalna književnost / teorija ustnosti / južnoslovanska ustna epika / ljudsko slovstvo / Murko, Matija / češkoslovaška slavistika

Prispevek se posveča Murkovim raziskavam južnoslovanskega ljudskega slovstva, pri čemer se osredotoča zlasti na doslej slabo znane ali celo neznane povezave in dejstva. Mednje denimo sodijo vloga Gilberta Murrayja in berlinske konference leta 1908 kot pomembne spodbude za Murkovo nadaljnje raziskovanje ter usoda voščenih valjev z njegovih potovanj v tridesetih letih in češkega tipkopisa njegovega dela *Cesty za národní epikou srbsko-charvátskou v letech 1930–32*, ki je bil leta 1951 preveden in objavljen pod naslovom *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike. Putovanja u godinama 1930–1932 (Po sledih srbohrvaške ljudske epike)*. Poleg tega prispevek predstavi doslej neobjavljeno gradivo: pričevanje iz dnevnika Murkove žene o njenem bivanju v Parizu leta 1928 in članek iz *Borbe* z naslovom »Američki učenjak o jugoslavenskim narodnim pjesmama« (»Ameriški učenjak o jugoslovanskih ljudskih pesmih«), ki nakazuje, da je Murko proti koncu svojega življenja priznaval, da so tudi drugi raziskovalci opravili obsežno raziskovalno delo na področju južnoslovanskega ljudskega slovstva. Ob tem članek obravnava problematičen dokument iz arhivov češkoslovaške tajne policije, ki navaja, da se je Roman Jakobson po prihodu v Prago leta 1920 udeležil Murkovih predavanj. Predstavljeno je tudi navdihujoče in prijateljsko praško okolje v obdobju med obema vojnama ter Murkovo sodelovanje z osrednjimi osebnostmi češke slavistike. Prav tako pomembno pa je tisto, kar se ni zgodilo – denimo srečanje med Murkom in Avdom Međedovićem v Bijelem Polju leta 1924 ali neobjavljena knjiga Murkovih del v angleškem prevodu, ki jo je načrtoval J. M. Foley.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 821.163.4.09-1:82.091Murko M.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.11>

Matija Murko o prvih raziskavah in recepciji indijske mitološke, literarne in jezikovne dediščine pri slovanskih narodih

Nina Petek

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo, Aškerčeva cesta 2, 1000 Ljubljana
<https://orcid.org/0000-0001-5628-2893>
nina.petek@ff.uni-lj.si

Prispevek v prvem delu oriše Murkovo razumevanje pomena narodopisja, v nadaljevanju pa se osredotoči predvsem na njegove raziskave slovenske ljudske pesmi in v njej prisotne tuje motivike, s posebnim poudarkom na genezi slovenskega ljudskega izročila o Indiji na osnovi analize različic pesmi o sv. Tomažu v Indiji, kar je predstavil v članku »Indija slovenskih narodnih pesmi« (1940). Poleg slovenskega ljudskega, zlasti pesniškega izročila in vplivov tujih literatur na slovensko književnost pa so Murka, med drugim zavoljo njegovega študija primerjalne slovnice indoevropskih jezikov in sanskrita na Dunaju, zanimale tudi raziskave s področja začetkov proučevanja indijske kulture in sanskrita v slovanskem prostoru. Tako je v drugem delu prispevka na začetku podan kratek oris recepcije indijske kulturne in duhovne dediščine v Evropi 19. stoletja, kar je vplivalo tudi na raziskave v slovanskem prostoru. Nadalje so na osnovi Murkovega prispevka »Prvi uspoređivači sanskrita sa slovenskim jezicima« (1897) zgoščeno predstavljena njegova dognanja o slovanskih intelektualcih, ki so raziskovali bogato indijsko dediščino, pri čemer Murko izpostavi tehtnost in prelomnost nekaterih študij – kljub njihovem »romantičnemu« ozadju, ki je čestokrat privedlo do nekritičnih in površinskih obravnav tujih kultur – tako za začetke formiranja indologije kot znanstvene discipline v slovanskem prostoru kot tudi za preiskovanje izvora Slovanov in krepitev narodne zavesti.

Ključne besede: slovenski literarni zgodovinarji / Murko, Matija / narodopisje / slovenske ljudske pesmi / tematologija / Indija / duhovna dediščina / literarna recepcija

Murko o pomenu narodopisja in slovenskih ljudskih pesmi

Medtem ko sta na prizorišču evropske literarne dediščine k razcvetu zanimanja za ljudske pesmi prispevala zlasti Johann Gottfried Herder in Johann Wolfgang von Goethe, je v slovenskem prostoru za to zaslužen Matija Murko.¹ Takole je v svoji študiji o zgodovini slovenske folkloristike zapisala Marija Stanonik: »Srečno naključje je hotelo, da se je na koncu ustvarjalne poti Murko spet zamislil nad zgodovino slovenske besedne umetnosti in vedo, ki se z njo ukvarja« (Stanonik, »Matija Murko« 42). Murko je namreč prepoznal veliko vrednost bogatega ljudskega izročila in je posledično gojil prepričanje, »da bi morala slovenska literarna zgodovina razen literaturi več pozornosti posvečati slovstveni folklori, še posebno zaradi specifičnosti naše srednjeveške zgodovine« (42). V svojem večplastnem raziskovalnem delu, še posebno pa v zadnjem obdobju ustvarjanja, se je bolj poglobljeno posvečal študijam o slovenskih ljudskih pesmih, zanimanje za katere je sicer negoval že na začetku znanstvene poti. Pripisoval jim je veliko vrednost, a ne zgolj v okvirih slovenske književnosti, temveč jih je razumel, kot je mogoče razbrati iz njegovih študij, tudi kot nekakšno večplastno identitetno tkivo naroda. Pri tem se je naslanjal na Rousseaujev poziv, naj se človeštvo vrne k naravi – torej k svojim koreninam –, ki osvetljuje in hkrati osmišlja raznolike vidike identitete določene nacije (Murko, »Velika zbirka« 5). »Vpričo prenapetega čiščenja omike in razuma je Rousseaujev klic: Vrnimo se k naravi! blagodejno deloval na evropskega razumnika in v njegovo kulturno obzorje so prišli tudi nižji sloji prebivalstva, t. i. 'divjaki'« (Stanonik, »Matija Murko« 45). Murko je Rousseaujev poziv torej povezoval z vznikom zanimanja za prvobitne narode in s procesom nastajanja narodopisja, vključujoč ljudsko pesništvo, ki je nagovarjalo tudi nižje sloje prebivalstva. Ugotavlja, da so Slovani nabrali več narodopisnega gradiva kot mnogi drugi evropski narodi, najverjetneje zavrlo tega, ker so bili deležni množičnega potujčevanja in jim je vračanje k izvornemu predstavljal nekakšen način negovanja lastne identitete.

Pri tem pa je Murko izpostavil, da tovrstno gradivo na Slovenskem ni bilo deležno resnejših znanstvenih obravnav. Zapisal je, da »ima naš narod na križišču raznih kultur kakor svojo slikarsko in glasbeno umetnost, tudi svojo starejšo književnost, ustvarjeno tekom stoletij in

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Na poti k zgodovini primerjalne književnosti v luči globalizacije: Matija Murko in njegovi mednarodni sodelavci* (J6-4620), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

ohranjeno v narodnem pesništvu in drugi ustni literaturi, ki je še premalo zbrana in izdana« (Murko, »Indija« 26). Slovenski pisatelji in pesniki so sicer silno cenili narodno pesništvo, ga je pa zanemarjala slovenska znanost (26–27). Tako je Murko poudarjal, da je ljudsko literarno izročilo pomemben predmet literarne zgodovine: »To vse spada v literarno historijo, ki se mora ozirati na ustno in pisano književnost, kar pa se pri nas še premalo upošteva; ustno ohranjena književnost ima pri nas še posebno važnost, ker nam je večkrat ohranila motive srednjeveške književnosti, katere mi nismo imeli« (Murko, »Zgodovinski podatki« 303). V okvirih tovrstnih raziskav kot posebne omembe vreden primer navaja nemško zbirko, ki jo je leta 1935 začel izdajati Nemški arhiv ljudskih pesmi (Deutsches Volksliedarchiv) pod vodstvom nemškega folklorista in filologa Johna Meierja, v kateri so zbrane tudi balade, ob katerih so navedene slovenske različice kočevskih in drugih balad. Murko je pri omenjeni zbirki, ki jo je opredelil kot neizmerno zaslužno in veliko delo, med drugim občudoval tudi kompleksen in dodelan znanstveni aparat, na kakršnega sicer »pri nas še ni misliti« (Murko, »Indija« 27), je pa izdajo označil kot primer dobre vzpodbude in navdih za tovrstna prizadevanja na Slovenskem. Kljub odsotnosti obsežnejših raziskav slovenskega ljudskega pesništva pa Murko omeni pomembno opravljeno zbirateljsko delo na tem področju, pri čemer poleg zbirateljev ljudskega gradiva, kot so bili Žiga Zois, Valentin Vodnik, čebeličarji in Stanko Vraz, izpostavi monumentalno zbirko Karla Štreklja *Slovenske narodne pesmi*, ki je med letoma 1895 in 1923 v štirih knjigah izšla pri Slovenski matici; označi jo celo za najboljšo slovansko znanstveno zbirko narodnih pesmi (Murko, »Velika zbirka« 5–6). Veliko vrednost omenjenega dela je prepoznal tudi v tem, da je Štrekelj, po zgledu Vraza in v duhu svoje muzikalne izobrazbe, pri posameznih pesmih napisal tudi načrte melodij. Pesmi so namreč pri ljudeh živele z melodijami, te pa lahko med drugim služijo tudi kot »dokaz umetniškega duha našega naroda« (Murko, »Indija« 27). Zasluge za začetek snovanja znanstvenih študij na temo slovenskega ljudskega izročila pa je Murko pripisal Ivanu Grafenauerju, ki je v svojih razpravah v publikacijah *Slovenski jezik* in *Dom in svet* pokazal, kako motivi in spomini v slovenskih ljudskih pesmih segajo celo do 12. in 13. stoletja (26). Poleg tega je Murko v svojih primerjalnih razpravah, zlasti v članku »Indija slovenskih narodnih pesmi« (1940), sledil Grafenauerjevi kulturnozgodovinski metodi (Stanonik, »Ivan Grafenauer« 5).

Murko se je s slovenskim ljudskim pesniškim izročilom začel intenzivneje ukvarjati od leta 1905 dalje, ko je postal član in po smrti prvega predsednika Karla Štreklja leta 1912 tudi drugi (in zadnji) predsednik

Slovenskega delovnega odbora, v okviru katerega so zbirali gradiva za delo *Narodna pesem v Avstriji*, ki je izšlo leta 1905 (Murko, »Velika zbirka« 6–7). V Murkovi razpravi »Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami« (1929), ki je plod znanja, nabranega v času njegovega predsednikovanja Odboru, je podal natančen pregled zbirk ljudskih pesmi na Slovenskem, osredotočal pa se je na vrsto gradiva, motive, postopke zbiranja in načine izdaje.² Kot je razvidno iz nagovorov svojim terenskim sodelavcem, ga je zanimal celoten spekter dediščine ljudskih pesmi, ki presega zgolj literarne vidike; pomembno je raziskati, kako »narodna pesem živi [...]«. Opisujejo se naj plesi, šege in navade, pri katerih se pesmi pojejo. Sploh naj skupaj hodita muzik in etnograf« (Murko, »Velika zbirka« 31). »Novost, ki jo je Murko vpeljal v raziskovanje in zapisovanje slovstvene folklore, je namreč prizadevanje, da se epske pesmi ohranijo v taki obliki, kot so jih pevci podali v svojem okolju« (Stanonik, »Matija Murko« 53). Pri tem je poleg znanstvenikov s področja literarnih ved izpostavljal tudi pomembnost drugih znanstvenih profilov, kot so omenjeni muzikologi in etnografi, hkrati pa je v proces zbiranja treba vključiti tudi »duhovnike, učitelje, dijake in druge omikance, ki živijo med ljudstvom«, saj lahko skupaj zberejo marsikaj, »kar bo koristilo znanosti in spoznavanju našega naroda« (Murko, »Frjanovo« 208–209). Tako je Murko s svojim pristopom iz ožje sfere literarne stroke segel tudi na področje drugih ved, poleg tega pa velja poudariti, da je »dal slovenskemu narodopisju odločilnih pobud« (Ramovš) in da folkloristika nikoli poprej ni bila »deležna tolikšne pojmovne širine in tudi ne tako pozitivnega predznaka« (Stanonik, »Matija Murko« 49).

Bližina daljav: Murko o tujih motivih v slovenskem ljudskem pesništvu s posebnim ozirom na izročilo, vezano na podobe Indije

Murku so se v korpusu slovenskega ljudskega pesniškega izročila zdeli še posebno intrigantni sledovi tujih literatur. Že v več svojih predavanjih je pogosto omenjal, da so se v slovenskem ljudskem izročilu, tako poeziji kot tudi prozi, ohranili sledovi mnogih tujih motivov, kar bi slovenska literarna veda vsekakor morala upoštevati, saj je slednje pomenljiv dokaz, da Slovenci »nismo brez pesniškega blaga starejših časov«

² Skliceval se je zlasti na gradivo, hranjeno v Slovenskem etnografskem muzeju (akti, tiskovine, zapisniki sej Odbora, predsedniški protokol, predsedniška poročila za ministrstvo, poročila posameznih odbornikov itd.) (Murko, »Velika zbirka« 7).

(Murko, »Indija« 20). Pri tem omenja pomembnost raziskav, ki se osredotočajo na literarne izmenjave med različnimi kulturami: »Kaj nam dé, ako izvemo, da nam marsičesa ni stvaril mitičen 'slovanskih duh'. Vsa novodobna kultura je večstoletno delo vseh narodov [...]. Kaj je kdo v njo prinesel in kako je ono, kar je od drugih sprejel, ipak po svoje preuredil. V tem oziru ima pa vsak narod svoj značaj, poleg telesnih posebnosti tudi svoje duševne, ki so odvisne od njegovih zemljepisnih, verskih in zgodovinskih razmer« (Murko, »Narodopisna razstava« 81). Pri tem je Murko kot ključno opredelil primerjalno metodo, ki med drugim temelji tudi na proučitvi virov in sami rekonstrukciji poti, po katerih so določeni motivi dospeli v obzorja posamezne literarne tradicije, hkrati pa so ga zanimale tudi specifične predelave motivov v določenem kulturno-literarnem okolju: »Ali zasluga pisateljev ostane, kako so sprejeto snov po svoje umetniški oblikovali« (Murko, »Indija« 26).

Do Slovencev, še posebno tistih, živečih ob mejah, je tuje literarno gradivo dospelo prek ustnega izročila, razni motivi pa so od naroda do naroda romali tudi prek rokopisov in knjig, pri čemer Murko dopušča možnost, da je marsikaj od »teh slovenskih posebnosti« prevzeto iz katere od sosednjih literatur, tj. nemške in italijanske (Murko, »Indija« 26). Glede izvora tuje motivike v slovenskih ljudskih pesmih izpostavi Sveto pismo. V Stari zavezi in Novi zavezi je namreč mnogo oseb, ki so burile ljudsko domišljijo, predvsem Marija in Jezus, ki sta v slovenskih ljudskih pesmih tudi največkrat opevana (22). Pobožno gradivo, ki je v prvih stoletjih našega štetja nastajalo v raznih jezikih, je privedlo do nastanka številnih apokrifnih knjig, ki so pri vzhodnih Slovanih (ogrskih Rusih) nastajale še v 19. stoletju, medtem ko so bile na Zahodu že predmet kritičnih pretresov (22; gl. tudi Murko, *Geschichte* 87–95). Mnogo svetniških legend gotovo temelji na stari apokrifni literaturi, ki so jo vzhodni Slovani, tj. Rusi, Ukrajinci in Belorusi, prevzeli od južnih Slovanov in jo prevajali, medtem ko se pri zahodnih Slovanih ta ni toliko prevajala, ampak so apokrife večinoma brali v latinščini, pa tudi v nemškem in italijanskem jeziku (22–23). Pogosta snov so tudi apokrifna dejanja apostolov; Murko pri tem navaja legendo o Tomaževem apostolstvu v Indiji, ki je črpana iz gnostičnih aktov, nastalih v Siriji v tretjem stoletju (23).

Že v razpravi »Zgodovinski podatki o slovenskih narodnih pesmih« (1937) Murko omenja »Pesem o deveti deželi«, tj. Indiji. Tej pesmi, zlasti pa različicam pesmi o sv. Tomažu, ki ni želel v Indijo, se posveti tri leta pozneje v prej omenjenem članku »Indija slovenskih narodnih pesmi«, v katerem je raziskoval predvsem motiviko, vezano na predstave o Indiji. »Indija je domovina mnogih pravljic, pripovedk in povesti«

(Murko, »Indija« 24), ki so s svojim literarnim bogastvom prevzele tudi Evropo, pri čemer je Murko premišljal o poteh, po katerih je tovrstno gradivo prispelo do Slovencev. Vse, kar so na slovenskem podeželju do 19. stoletja vedeli o Indiji, je bilo večinoma vezano na staro apokrifno literaturo, poleg nje pa Murko omenja tudi druge vire o »čudih vzhoda« (24), ki so Evropo dosegli prek pohodov Aleksandra Velikega, ki je v Indijo došel leta 327 pr. n. št. O tem so se južni Slovani seznanili prek Psevdokalistenovega romana *Aleksandrova dejanja* (gr. *Praxeis Alexandrou*), najprej prevedenega v Bolgariji, zatem pa na srbohrvaškem ozemlju, v katerem Aleksander Veliki nastopa kot krščanski vitez. Pri tem Murko omeni tudi roman *Barlam in Jozafat*,³ ki je »po sodbi K. Krumbacherja 'najsлавnejši in najboljši duhovni roman srednjega veka'«, deli *Stefanit in Ihnilat*⁴ in *Kalila wa-Dimna*⁵ pa sta indijske pripovedke širili po vsem svetu (24; gl. tudi Murko, *Geschichte* 95–97). Največjo slavo Indije so po Murku na Zahod prinesle križarske vojne. Krščanski vitezi in vojščaki so spoznavali drugačen, zanimiv svet, o čudežni sveti deželi in njenih krajih so slišali razne nenavadne pripovedi, v katerih so v težkih časih našli uteho. Veliko so izvedeli tudi o zaščitniku krščanstva v Indiji, presbyterju Janezu (lat. Presbyter Ioannes), nestorijancu, ki naj bi v 12. stoletju med drugim živel v Indiji. Njegovo slavo je v svet ponesla *Epistola presbyterja Janeza* (lat. *Epistola Presbyteri Johannis*), ohranjena v številnih rokopisih in redakcijah od 12. stoletja dalje. Ta mitični duhovnik-kralj je denimo bizantinskemu cesarju Emanuelu in tudi zahodnim vladarjem pisal pisma, v katerih je opisoval čudesa Indije. Tako so pričevanja o presbyterju Janezu prešla tudi v zahodne kronike – najprej jih omenja Otto Freisinski leta 1145 – in s tem je *Epistola* postala glavni vir za poznavanje Indije na Zahodu v srednjem veku, tudi za predelave v narodnih jezikih, posebno v nemških pesmih in povestih, prešla pa je tudi k Slovanom (24–25).

³ Zgodba o Barlamu in Jozafatu je pokristjanjena različica zgodbe o utemeljitelju budizma Siddharthi Gautami Buddhi (skrt. Siddhārtha Gautama Buddha), ki temelji na sanskrtskih biografskih delih o Buddhi. Arabska različica zgodbe, naslovljena *Kitāb Bilawhar wa-Būdāsaf*, je iz Bagdada dosegla bližnjevzhodne krščanske kroge, zatem pa je prešla tudi v Evropo.

⁴ Grška in ruska različica sanskrtske zbirke živalskih zgodb *Pañcatantra*.

⁵ Zbirka živalskih zgodb v arabščini, ki temelji na predlogi sanskrtskega dela *Pañcatantra*. Murko je poznal tako latinski prevod *Directorium humanae vitae* kot tudi hrvaškega, ki je naslovljen *Indijski mudroznanac* (Murko, »Indija« 24). Za slovensko občinstvo je delo na podlagi nemškega prevoda pripravil Fran Bradač (*Pančatantra. Indijske basni in pravljice*, 1959). Več o prvih slovenskih prevodih iz indijskih jezikov gl. Repanšek in Petek.

In kakšna je bila Indija prezbiterja Janeza? Tam so živeli čudoviti ljudje, pa psoglavci z enim očesom in šestimi rokami, razne zveri in ptice; dežela je bila preprejena z bujnim rastjem in mogočnimi rekami, v njej je bilo mogoče najti številne drage kamne, na primer živordeči rubin, ki se ponoči sveti, podnevi pa je kakor zlato. Posebno prelesten je bil tudi Janezov dvor, grajen iz safirov (Murko, »Indija« 25). Te izjemne dragocenosti Indije, omenjene tudi v delih, ki so opisovale življenje Aleksandra Velikega, pa v slovenskih ljudskih pesmih ni mogoče zaslediti. Naši pesniki in pevci so si namreč ustvarili svojo Indijo, precej drugačno od tiste v svetopisemskih apokrifih, romanih o Aleksandru in *Epistoli* prezbiterja Janeza. Murko navaja zgovoren razlog za to – ta Indija je bila namreč svet, popolnoma tuj slovenskemu kmetu, marsičesa tudi ni razumel: »Kaj so bile mar krasne palače našemu kmetu, ko niti gradov svojih plemičev ni rad gledal, kaj bi naj počel z raznim dragim kamenjem in z drugimi neznanimi rečmi?« (25). Pri tem Murko citira zadnjo kitico stare indijske pesmi v nemščini, ki jo je navedel iz dela nemškega indologa Helmutha von Glasenappa *Die Literaturen Indiens von ihren Anfängen bis zur Gegenwart* (1929): »Tujega se ne ceni, pa naj bo še tako dragoceno, / kajti česar človek ne pozna, ne bo spoštoval. // Divjaki gredo mimo najlepšega dragulja, / ki leži ob poti, in iščejo rdeče jagode« (25).⁶ A slovenski človek, tako Murko, vendarle ni bil tako skromen, da bi se zadovoljil zgolj z rdečimi jagodami. Slovenski pesniki, pesnice, pevci in pevke so imeli višje cilje in so si želeli opevati dobrine, a bolj domače. Večinoma so bili med pesniki ljudje iz vrst »preprostega naroda«, tj. muzikanti, vinski bratje, vaganti (potujoči študenti), organisti, duhovniki in drugi izobraženci, ki so pesmi predajali v duhu svojega ljudstva, z besedo, ki je nagovarjala ljudi, zahtevnejšo literaturo pa so posredovali v obliki pripovedi in pridig (26). Tako so v najbolj znani slovenski ljudski pesmi o Indiji, ki ji je tudi Murko posvetil dovršen del razprave »Indija slovenskih narodnih pesmi«, pesniki apostole postavili na polje, gore, vinske gorice, vodovja – z izjemo sv. Tomaža, ki je, kljub začetnemu obotavljanju, pristal v Indiji.

Murko kot možne vire za različice pesmi o sv. Tomažu, najstarejši slovenski ljudski pesmi, ki govori o Indiji, nastali v 12. stoletju,⁷ navaja

⁶ Murko je pesem navedel v nemščini: »Das Fremde schätzt man nicht, so wertvoll es mag sein, / Denn was der Mensch nicht kennt, das wird er auch nicht ehren. // Die Wilden gehen vorbei am schönsten Edelstein, / Wenn er am Wege liegt, und suchen rote Beeren« (25).

⁷ Zmago Šmitek navaja, da je pesem verjetno nastala v kakšnem slovenskem samostanu (v cistercijskem, kartuzijanskem ali benediktinskem, ki so se formirali v 12.

apokrifne pripovedi in dodaja, da se slovensko ustno izročilo vsebinsko razlikuje od svetopisemskih apokrifov ter drugih virov o Indiji, ki jih je poznala srednjeveška Evropa (Murko, »Indija« 26). Ivan Grafenauer kot vir pesmi o sv. Tomažu navaja pripovedi iz časa križarskih vojn (Grafenauer, *Slovensko slovstvo* 46), Zmago Šmitek, ki se je v svojem raziskovalnem delu ukvarjal z vplivi tujih narodov na različne vidike slovenske kulture in mitološko izročilo ter se pri tem opiral na Murkove raziskave, pa opisuje zahodne (latinske) in vzhodne (južnoslovanske oziroma bizantinsko-grške) vplive. Zgodba o Tomaževem misijonarjenju v Indiji je bila znana v četrtem stoletju v grški in sirijski književnosti (Šmitek, *Mitološko izročilo* 245), njegova dejavnost v Indiji pa nikoli ni bila dokončno potrjena. Pesem po zgradbi (dialog med »učiteljem« in »učencem«, tj. Jezusom in apostolom Tomažem) in tematiki nekoliko spominja na srednjeveške splošne enciklopedije, ni pa mogoče najti nobenega vira, ki bi ga lahko opredelili kot neposredno predlogo za slovensko ljudsko pesem (250). Šmitek zaključí, da je pesem sad sinteze antičnih virov, do sklepa, da je idejna zasnova grško-rimska književnost o Indiji, pa je prišel tudi Matija Majar - Ziljski. Ta je namreč primerjal grško-rimska poročila o deželi s slovensko ljudsko pesmijo o Tomaževem odhodu v Indijo (247; gl. tudi Majar 44–45). V grško-rimskih virih so izpričane številne motivne sorodnosti, ki prevladujejo tudi v pesmi o sv. Tomažu, na primer o tem, da v čudežni deželi nikoli ne dežuje ali sneži, a imajo kljub temu vselej dovolj vode, poleg tega pa so podobni tudi opisi preobilja raznega živeža. Majar je v slovenski pesmi prepoznal tudi nostalgichen spomin na pradavno zlato dobo, ki naj bi ga predniki Slovanov prinesli iz Indije (261).⁸

V svoji kratki in večplastni študiji je Murko tematsko in motivno analiziral različice pesmi o sv. Tomažu in Indiji, nepoznani čudežni deželi, izhajal pa je iz Štrekljeve zbirke *Slovenske narodne pesmi*. Besedilo pesmi je slovensko, kar pomeni, da je bila namenjena ljudstvu, hkrati pa odslikava tudi recepcijo daljne dežele, ki je bila močno zaznamovana tudi z elementi iz poznanega, domačega okolja. Kot navaja Šmitek, je vrednost pesmi tudi v zanimivem geografsko-kulturnem obzorju in

ali 13. stoletju), kjer jo je zapisal kak izobražen menih, zgledujoč se po srednjeveških enciklopedijah in kompilaciji antičnih virov o Indiji (Šmitek, *Mitološko izročilo* 261). Pri določanju datacije pesmi velja omeniti, da je v njej mogoče prepoznati delno rimano nibelunško kitico (250), ki po Grafenauerju sega v 12. stoletje (Grafenauer, »Najvažnejše ritmične oblike« 303–304).

⁸ Pri tem se je Majar opiral na teorijo o prihodu Slovanov iz Indije; ideje o selitvah Slovanov zaradi prenaseljenosti dežele so danes seveda nesprejemljive zaradi pomanjkanja trdnih dokazov.

dognani estetski formi, seveda pa se »ne bi ohranila brez dojemljivosti občinstva za tovrstno snov« (Šmitek, *Mitološko izročilo* 262). Tematika pesmi je namreč silno privlačna, saj opisuje daljno in nepoznano čudežno deželo Indijo, prepleteno z motivi, vzetimi iz domačega, podeželskega okolja, kar je bilo slovenskim ljudem blizu.

Pripovedne pesmi v prvem sklopu *Slovenskih narodnih pesmi* (št. 571–576),⁹ ki jih je Štrekelj naslovil »Jezus postavi sv. Tomaža v Indijo«, upovedujejo isto izhodiščno situacijo, tj. da je Jezus postavil svoje »jogre« na štiri kraje, denimo na ravno polje, na visoko goro, na globoke vode in na vinske gorice (brez omembe konkretnih krajev), le sv. Tomaža »je postavil v globoko Indijo« (Štrekelj [pesem št. 576] 553). Sami izhodiščni situaciji sledi zaplet – Tomaž ne želi v Indijo, brani se odhoda v neznani svet, Jezus pa ga tolaži in mu predstavi čudovito podobo dežele, kjer se cedita med in mleko (vino). Murko se je v svoji študiji oprl predvsem na prvo različico pesmi (št. 571), ki je nastala na Kranjskem, v kateri je opevano blagostanje, pridobljeno brez kakršnegakoli garanja, kar je bilo delavnemu slovenskemu kmetu sicer tuje, a ga je kljub temu nagovarjalo:

Na svet' ni lepš dežele, / Ko dežela Indija: / Nikoli ne kopajo, / Ino tud ne orjejo, / Pa vsako leto trikrat žanjejo. // Na svet' ni lepš' dežele, / Ko dežela Indija: / N'kol toča ne pobije, / Tud nikoli dež ne gre; / Pa vendar vsako jutro / Zadost' frišne rose. // Če lih notri ne najdeš / Nobenga znaniga, / Pa tudi notri ne najdeš / Niker hudobniga serca: / K' se duša od telesa loči, / Gre prec v sveto nebo. // Jezus in Marija / Ga vsim dodel tako! (Štrekelj [pesem št. 571] 549–550)

V pesmi je predstavljena idealizirana podoba Indije kot najlepše in v vseh ozirih najsijajnejše dežele na svetu, kjer nič ne delajo, a se vse postori samo od sebe, hkrati pa je bila predstavljena kot dežela preobila dobrin, ki si jih želi tudi slovenski kmet. Tako se je na slovenskem podeželju pojavila podoba Indije Koromandije,¹⁰ ideal čudežne devete dežele, ki pa ima hkrati tudi »značaj socialno-utopične legende« (Šmitek, *Klic* 23). Predstavljena je bila kot kraj blagostanja, a ne zgolj zaradi naklonjenega podnebja, ampak tudi zaradi značaja ljudi, ki so

⁹ Pesmi iz prvega sklopa so nastale v različnih slovenskih pokrajinah, tj. na Kranjskem, Koroškem (Rož), Štajerskem (Fram), v Beli krajini (Draščiči) in na Gorenjskem (Motnik) (Štrekelj 549–553).

¹⁰ Ime čudovite utopične dežele izhaja iz poimenovanja po Koromandelski obali na vzhodu Indije, kjer naj bi Tomaž širil krščanstvo (Šmitek, *Klic* 24), zavoljo česar naj bi bil tam tudi umorjen (njegov domnevni grob je v Madrasu) (Šmitek, *Mitološko izročilo* 251).

sicer tujci, a z dobrim srcem, brez kanca hudobije. Na koncu različic pesmi je Indija označena kot dežela, kjer gredo umrle duše neposredno v nebesa, to pa je uokvirjeno s krščansko simboliko, prežeto z duhom pobožnih legend (Murko, »Indija« 20), s čimer so pesniki oddaljeno deželo približali slovenskemu ljudstvu. V sami pesmi pa se kažejo tudi globlji vidiki vrednotenja Indije, ki jih je narekovala predvsem grško-rimska recepcija dežele. V času Aleksandrovega pohoda v Indijo je dežela veljala za kraj zakladov in čudes, medtem ko sta se v obdobju krize rimske kulture od prvega stoletja našega štetja dalje uveljavila dva trenda opisovanja Indije, tj. poganski pristop, ki je temeljil na starih podatkih o Indiji, in zgodnjekrščanski z globljim, duhovnim razumevanjem dežele (Šmitek, *Mitološko izročilo* 248), pri čemer so se pojavile številne analogije med indijskimi religijami in krščanstvom, kar se kaže tudi v zadnjem delu zapisane pesmi. Pri tem velja omeniti, da je krščanski pravzaprav le zunanji okvir pesmi, vsebina pa je po svojem izvoru antična. Kar se tiče samih opisov dežele, je, kot je bilo rečeno že pri omembi Majarjeve interpretacije, mogoče najti mnogo sorodnosti med slovensko pesmijo in opisi Grkov, denimo Megastena, Eratostena in Strabona, na primer da v Indiji ni snega in dežja, ampak je zemlja kljub temu rodovitna. Megasten, denimo, je pisal tudi o značaju Indijcev, tj. da so preprosti in silno pošteni (249; gl. tudi Karttunen).

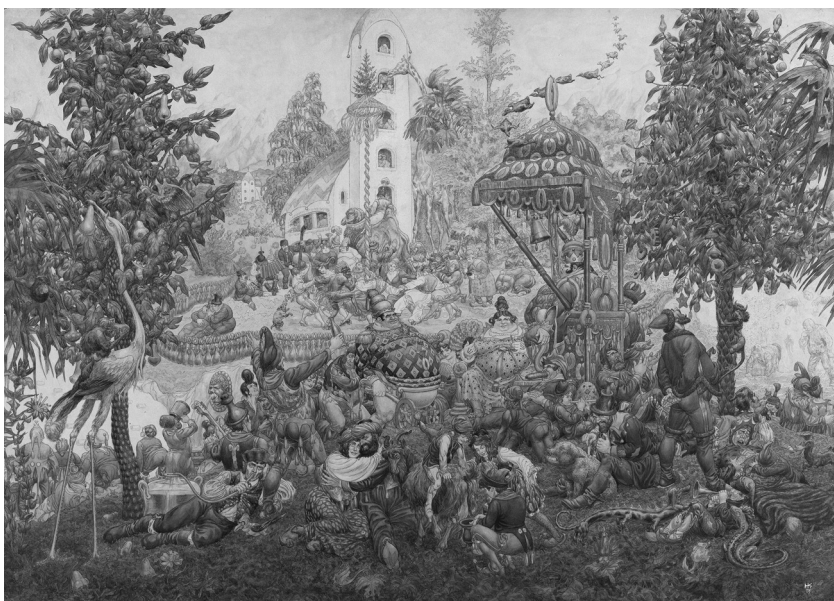
Pesmim, v katerih je Indija opisana kot dežela, kjer ne kopljejo in ne orjejo, pa kljub temu vsako leto dvakrat ali trikrat žanjejo, kot dežela, kjer ni dežja, snega in toče, ampak je kljub temu dovolj vode, v Štrekljevi zbirki sledita pesmi št. 575 in št. 576, ki sta nastali v Rožu na Koroškem. Ti Murko uvrsti v posebno skupino, tj. med pesmi »vinskih bratcev« (Murko, »Indija« 20), saj je Indija v njiju predstavljena kot vinorodna dežela radostnih ljudi, kjer se poleg vseh drugih sladkosti cedi tudi vino. Poziv »Le pijmo bratri vince, / Najmo da voda stoji. / Voda je trodovična, / Vince pa trod mori« (Štrekelj [pesem št. 575] 553) je bil v duhu slovenskega kmeta veseljaka. Prav takšni, a brez legendarnih primesi, sta tudi pesmi iz naslednjega sklopa (št. 577 in št. 578), ki ju Štrekelj naslovi »Deveta dežela – Indija« (554–555), nastali pa sta v Ziljski dolini na Koroškem (št. 577) in na Krasu (št. 578). Indija je v ziljski različici opisana kot srečna dežela, kjer ni ne dežja ne snega, a je kljub temu vselej obilo rose in pšenica dobro obrodi, hkrati pa fantazijska krajina dobi tudi podobo brezskrbne dežele preobila pijače in jedače. V različici s Krasa je Indija predstavljena zgolj kot kraj »kulinaričnega izobilja« (Šmitek, *Mitološko izročilo* 251): »Indija komandija! / V žlici kašo kuhajo, / Se sirom hiše belijo, / S pogačo jih pokrijejo, / In skuto jih orajhajo« (Štrekelj [pesem št. 578] 555). To podobo Indije Murko

opredeli za bolj pravljичno, vse te posebnosti pa so bile slovenskemu kmetu tako prijetne, da so prešle tudi v druge pesmi posvetnega značaja, ki pojejo o sladkem vincu, obilnih pečenkah, klobasah in vinskih sodč-kih na rogovih pečenega vola (Murko, »Indija« 26). Šmitek zapiše, da je ta pesem tisti čas na Krasu veljala za otroško in spominja na inačico nemškega pesnika Hansa Sachsja iz sredine 16. stoletja, ki govori o tem, da se je bilo treba v deželo izobilja prebiti skozi debel zid kaše (Šmitek, *Mitološko izročilo* 255), s tem pa so želeli otroke prepričati, da so použili velikokrat neljubo jim hrano.

Slika 1: Hinko Smrekar, *Deveta dežela (Indija Koromandija)*, 1917, Narodna galerija, Ljubljana, NG S 922, fotografija Janko Dermastja, ©Narodna galerija, Ljubljana.¹¹

¹¹ Podobe blagostanja Indije iz pesmi o sv. Tomažu in iz pripovednega slovstva so svoje mesto našle tudi v slovenski umetnosti, denimo pri Murkovem sodobniku, slikarju Hinku Smrekarju, kar je značilno zlasti za prvo umetnino, medtem ko sta na drugi poleg preobilja upodobljena tudi razno indijsko rastje in nenavaden živalski svet. Tovrstne podobe so ljudem služile tudi kot uteha, hipna možnost iluzornega pobega v drug svet, kjer je vse dobro.

Slika 2: Hinko Smrekar, *Indija Koromandija (Deveta dežela)*, 1919, Narodna galerija, Ljubljana, NG G 931, fotografija Janko Dermastja, ©Narodna galerija, Ljubljana.

Naslednji sklop dveh pesmi (št. 579 in št. 580), ki ju Štrekelj naslovi »Sveti Tomaž in smrt«, sestoji iz dveh različic s Cerknega na Goriškem, kjer je opis Tomaža, ki v Indiji nabija sod, ko do njega nenadoma pristopi smrt. Ta si želi piti vinca, Tomaž pa jo zapre v sod. V zadnji pesmi iz sklopa pesmi o Tomažu (št. 581) »Sveti Tomaž umrje« iz Frama je opisana apostolova smrt, sama Indija pa se ne omenja, ampak gre zlasti za krščansko idejno ozadje o odhodu duše v nebesa.

Murko v svojem prispevku na kratko omeni tudi vplive ljudskih pesmi na poezijo slovenskih pesnikov. Navede pesem Otona Župančiča »O Indiji Koromandiji«, ki je izšla v *Pisanicah* (1900), in jo opredeli kot poetično podobo Indije za otroke (Murko, »Indija« 22). Pesem sicer lahko beremo kot otroško, morda pa je Murko kljub temu spregledal zakrito tematiko smrti – a brez grenkobnega podtona –, namreč Župančičevega deda, ki je »odpotoval« v Indijo, deželo preobilja, v pesmi opisano kot raj oziroma nebesa: »Tja v Indijo, tja v Koromandijo / pa dedek naš lani odšel je [...]. // In čakali smo ga in čakali, / a zdaj ga več nihče ne čaka; / gotovo tam cvička dolenjskega je, / gotovo je mnogo tobaka!« (Župančič 46). Šmitek denimo omeni tudi pesem Frana Levstika »Kako je v Korotani«, ki je za Velikolaščane predstavljala podobo »narobe sveta«

(Šmitek, *Mitološko izročilo* 256).¹² Daljna dežela čudes (lat. *mirabilia mundi*), »raj postopačev in dobrih jedcev ter narobe svet in dežela absurdov« (260), pa kaže na popolnoma drugačno recepcijo Indije od tiste iz 12. stoletja. Evropa je v 13. in 14. stoletju Indijo spoznavala prek potopisov Marca Pola, Odorika iz Pordenona in Mandevillovih domišljijjskih zgodb, uveljavila pa se je tudi podoba Indije kot domovine divjakov in nevernikov (250) ali celo kot groteskno-komičnega »narobe sveta« (253); hiše iz mesa in potoki vina so postali karikatura neke izkrivljene realnosti, opuščale so se zgodovinske podrobnosti, ki so jih zamenjale stereotipne podobe, kar pa je kulminiralo celo v mit o »prekleti Indiji« (250), ki je dosegel tudi Srbe in Hrvate in v katerem se zrcali negativen, sovražen in nezaupljiv odnos do tujcev in Vzhoda, kar je med drugim gotovo posledica zamejenosti zgolj na svoje lastno okolje, hkrati pa tudi verske indoktrinacije. S to fazo recepcije Indije se Murko sicer ni ukvarjal, ampak se je osredotočal predvsem na tisto v 12. stoletju, je pa po vzoru Grafenauerjeve kulturnozgodovinske metode vsekakor zastavil pomembne temelje za večplastno proučevanje tako domače kot tudi tuje motivike v slovenskem ljudskem izročilu.

Od raziskav slovenskega ljudskega izročila z motivi Indije do študij o recepciji Indije v 19. stoletju in začetkov formiranja indologije kot znanstvene discipline v slovanskem prostoru

Murka so poleg slovenskega ljudskega pesniškega izročila z motiviko Indije zanimali tudi začetki oblikovanja indologije kot znanstvene discipline, zlasti na ozadju raziskav sanskrta, s katerim se je podrobneje seznanil v času svojega študija na Dunaju. Poleg osrednjih predmetov

¹² Šmitek v svojih študijah navaja tudi prozno izročilo z motiviko Indije, sorodno pesmim v Štrekljevi zbirki, med drugim koroške pripovedi Matije Majarja, ki je Indijo opisoval kot vrlo, rodovitno in srečno deželo, po kateri se sprehaja pečen vol, ki ima v ledjih zapičen nož in med rogovi nosi sodček sladkega vina (Šmitek, *Klic* 24), kar nakazuje na to, da si lahko vsak odreže kos mesa in se okrepča z vinom – Indija je namreč dežela preobilja, kjer ni pomanjkanja in je za vse dovolj dobrin. Med drugim Šmitek navaja tudi koroško pripovedko o Indiji Koromandiji, ki jo je v zbirki *Koroške pripovedke* objavil Vinko Möderndorfer (Šmitek, *Mitološko izročilo* 254–255). Möderndorfer je v besedilo dodal še ziljsko različico pesmi o Indiji. Ta pripovedka se navezuje na italijansko ljudsko izročilo iz 14. stoletja, ki ga najdemo tudi v Boccaccievem *Dekameronu* (8.3), natančneje v podobi hriba iz naribanega parmezana, na vrhu katerega se v kotlu piščančje juhe kuhajo makaroni in ravioli ter se kotalijo po bregu navzdol (256). Tovrstne podobe Indije so za ljudi predstavljale tudi uteho, tj. možnost hipnega pobega od težkih časov.

germanistike in slavistike je obiskoval tudi predavanja Georga Bühlerja o sanskrtu in Friedricha Müllerja o primerjalni slovnici indoevropskih jezikov, s čimer je dobil vpogled v jezikoslovne povezave med indoevropskimi jeziki (gl. Kramberger in Samide). O sanskrtu, njegovih vzporednicah s slovanskimi jeziki in recepciji indijske literarne dediščine v slovanskem prostoru, na katero je bistveno vplivala recepcija Indije v Evropi, Murko razpravlja v članku »Prvi uspoređivači sanskrita sa slovenskim jezicima« (»Prve primerjave sanskrita s slovanskimi jeziki«, 1897), pred opisom njegovih dognanj pa stoji kratek oris recepcije indijske kulture in sanskrske književnosti v Evropi v 19. stoletju, kar služi kot idejno ozadje Murkove razprave.

Indijska duhovna dediščina, vključno z bogato literarno in jezikovno tradicijo, je bila postavljena v povsem nov, tj. zahodni kontekst in njegovo intelektualno okolje s prvim prevodom temeljnega filozofsko-religijskega dela *Bhagavadgita* (skrt. *Bhagavadgītā*), ki ga je leta 1785 pripravil angleški orientalist Charles Wilkins in velja za prvo besedilo, prevedeno v katerikoli jezik neposredno iz sanskrita. V začetku 19. stoletja, natančneje dobri dve desetletji po prvem prevodu *Bhagavadgite* v angleščino, je bila Evropa zaznamovana z burnim političnim in družbenim dogajanjem, v katerem najbolj izstopata francoska revolucija leta 1789 ter nagla urbanizacija in industrializacija. *Bhagavadgita* je imela v tem vihravem času preobratov in sprememb prav poseben status – prevzela je vlogo nekakšne romantične oaze sredi nebrzdanega in neusmiljenega toka sveta, pomenila je obrat h kultivaciji čustev, intuiciji, kontemplaciji in iskanju globljega smisla življenja. Evropski intelektualci so se v teh negotovih časih zavedeli primanjkljaja stanovitnega bivanjskega temelja, kar je spremljala obsesivna potreba po novi mitologiji, ki bi povrnila tisto, kar je Zahod že davno izgubil, tj. dialog s prvinskim (Herling 125). S tovrstnim iskateljstvom se je začel oblikovati t. i. romantični mit o Indiji, izgubljenem zakladu in nado mestku za evropsko razočaranje, ki je s svojo bogato dediščino postala centralno zanimanje kulturne in duhovne preнове Zahoda (Petek 82). *Bhagavadgita* je tako v Evropi obveljala za kompendij celotnega spektra brezčasne indijske modrosti, hkrati z njo pa je tudi celotna indijska kultura kot utelešenje duhovnih idealov človeštva prevzela pomembno mesto v tem romantičnem vračanju. Podobe eksotične daljne dežele in njenih modrosti so tako Zahod navdajale z upanjem, kar je hkrati predstavljalo tudi osnovo za začetek formiranja indologije na začetku 20. let 19. stoletja, za kar sta zaslužna August Wilhelm von Schlegel¹³

¹³ Schlegel je leta 1818 postal prvi profesor sanskrita v Nemčiji. Zaposlil se je na Univerzi v Bonnu.

in Henry Thomas Colebrooke. Ko je bil »mit o Indiji« oplemeniten z *logosom*, se je zgodil prehod od romantične »indomanije« k indološki disciplini (Herling 31).

Indija je bila s prvim prevodom *Bhagavadgite* največ zanimanja deležna pri Nemcih in ameriških transcendentalistih, ki so na deželo gledali v precej idealizirani luči. Prvi nemški intelektualec, ki je začel kazati zanimanje za Indijo, je bil Immanuel Kant, in sicer v času svojega poučevanja geografije v Königsbergu leta 1756. K romantičnim podobam Indije je bistveno prispeval Johann Gottfried von Herder z delom *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, ki je izšlo istega leta kot Wilkinsonov prevod. Besedilo je bilo osnova, na kateri je gradil svojo romantično predstavo o Indiji, ki pa je postala nekakšen model za druge, večinoma nemške avtorje. Zanimanje Nemcev za Indijo je dodatno poglobil prevod *Bhagavadgite* iz sanskerta v latinščino, ki ga je leta 1825 pripravil August Wilhelm von Schlegel. Prevod je odlikaval njegove romantične nazore, ki so skupaj s Herderjevimi vplivali na druge nemške intelektualce. Istega leta, ko je izšel Schleglov prevod *Bhagavadgite*, je Alexander von Humboldt na berlinski akademiji znanosti izvedel znamenito predavanje o *Bhagavadgiti* z naslovom »Über die unter dem Namen Bhagavad-Gītā bekannte Episode des Mahābhārata«. Pesnitev je bral z očmi romantika, a je v njej prepoznal tudi globok moralni nauk, soroden Kantovi ideji o dolžnosti in kategoričnem imperativu. Slednje bi lahko opredelili kot prvi vznik razsvetljenskega trenutka sredi cvetočega nemškega romanticizma, a Humbolt je kljub temu še vedno ostajal v njegovih mejah. Schleglova romantična recepcija Indije je močno zaznamovala tudi njegovega mlajšega brata Friedricha von Schlegla. Leta 1808 je izdal knjigo *Über die Sprache und Weisheit der Indier*, ki je bila ena od najpomembnejših referenc slovenskih intelektualcev, ko so se soočali s pionirskimi preiskavami nepoznanih svetov Indije.

Friedrich Schlegel je *Bhagavadgito* razumel kot bistveno panteistično besedilo, prav tako tudi hinduizem v celoti, slednje pa je postalo nekakšna smernica za recepcijo indijske filozofske, religijske in literarne krajine. Kot osrednji element indijske duhovne dediščine je opredelil mit, ki je postal jedro v romantični hermenevtiki in osnova za vzpostavitev modela zahodne interpretacije, ki pa je temeljila tudi na številnih stereotipnih podobah o Indiji, med katerimi so bile nekatere precej odklonilne. Georg Wilhelm Friedrich Hegel je bil denimo kritičen do nauka *Bhagavadgite* o umiku iz sveta, v čemer je videl zgolj pasivno potopljenost v vrhovni absolut (skrt. *brahman*) (Petek 82). Pozneje mu je sledila skupina raziskovalcev, ki je indijsko filozofsko-religijsko misel

in celotno indijsko civilizacijo dojemala kot nižjerazredno v primerjavi z zahodno civilizacijo in krščanstvom. Pri tem pa je zanimivo, da je Hegel v obdobju svojega poznega ustvarjanja spremenil odnos do indijskih tradicij. V svojih spisih o *Bhagavadgiti* iz leta 1826, ki jih je naslovil *Über die unter dem Namen Bhagavad-Gītā bekannte Episode des Mahābhārata von Wilhelm von Humboldt*, je navedel, da moramo opustiti površinske interpretacije o indijski religiji in njeni vsebini, ki deloma izvirajo iz aplikacije vrhovnih kategorij zahodne kulture in filozofije (82). Vzporedno z orisanim romantičnim iskateljstvom pa so nastajale tudi številne raziskave s področja indijskega jezikoslovja, tesno povezanega z raznimi segmenti duhovne tradicije dežele. Zahodne raziskovalce je močno navduševal sanskrt, ki je, s Schleglovimi besedami, vrhovni religijski in filozofski jezik (Herling 133).

Tudi slovanske intelektualne kroge je na začetku 19. stoletja zaznamoval izjemen porast zanimanja za Indijo, začeli so nastajati prvi prevodi, veliko pozornosti pa je bil deležen sanskrt kot sveti jezik, ki je na Zahodu obveljal za pramati vseh jezikov. Po vzoru nemških so tudi slovanski intelektuali raziskovanje sanskrta sprva zamejili na iskanje besednih sorodnosti. Murko kot temeljni vir, ki je imel nesluten vpliv na velik vznik zanimanja za Indijo pri slovanskih narodih, navaja »epohalno delo Friedricha Schlegla« *Über die Sprache und Weisheit der Indier*. Omenja Schleglovo pojmovanje sanskrta kot plemenitega jezika ter njegovo iskanje gramatičnih in besednih sorodnosti med sanskrtom in slovanskimi jeziki, pri čemer je slovanske intelektualce navdušila zlasti njegova navedba 43 analogij slovanskih besed s sanskrtom (Murko, »Prvi uspoređivači« 104).

Med Slovani, ki so bistveno vplivali na začetek snovanja znanstvenih raziskav indijske književnosti in jezikov v slovanskih deželah, Murko izpostavlja Poljaka Walentyja Skorochóda Majewskega, arhivarja Kraljevine Poljske, in njegovo delo *O Sławianach i ich pobratymcach*, ki je izšlo leta 1816 v Varšavi, pri čemer, tako Murko, naslov dela ne da slutiti, da je tako rekoč v celoti posvečeno sanskrtu in indijski književnosti (Murko, »Prvi uspoređivači« 104). Murko je prizadevanja Majewskega izjemno cenil; opredelil ga je kot tistega, ki mu »pripada slava prvega slovanskega sanskrtista« (107), saj je s svojim delom osnoval trdne temelje za nadaljnje znanstvene raziskave jezikovnih in literarnih svetov Indije. Majewski namreč ni ostajal zgolj pri površinskem nizanju sorodnih besed, temveč je pripravil sanskrtsko gramatiko, pri čemer se je opiral na delo Johanna Philippa Wesdina Bartolomeja, avstrijskega misijonarja in orientalista hrvaških korenin. Majewski je prevedel celo dve knjigi epa *Ramajana* (skrt. *Rāmāyaṇa*) s seznamom

sanskrtskih besed za pomoč pri branju. Poleg tega je leta 1830 prevedel tudi delo *Brahmavajvartapurana* (skrt. *Brahmavaivartapurāṇa*) z dodatnim latinskim prevodom Adolphusa Fridericusa Stenzlerja (108).

Delo Majewskega je bilo zaznamovano tudi z izjemno strastjo v iskanju primerjav med indijskimi in slovanskimi bogovi, verovanji in navadami. Poleg tega pa ga je neutrudno iskanje virov – priskrbel si je vsa dela o jezikih Indijcev in Perzijcev, med drugim tudi razprave azijskega društva v Kalkuti, recenzijo Schleglovega dela *Über die Sprache und Weisheit der Indier* in Bartolomejevo sanskrtsko gramatiko – naposled napeljalo tudi na teorijo o »izvoru Slovanov na Gangesu« (Murko, »Prvi usporedivači« 108), ki jo je, kot že omenjeno, zagovarjal tudi Matija Majar - Ziljski. Majewski je med letoma 1813 in 1815 izvedel številna predavanja o sanskrtu in indijski književnosti, katerih temeljna rdeča nit je bila ideja o izvoru Indijcev in Slovanov iz skupnega plemena. V želji, da dokaže indijsko poreklo Slovanov, je žrtvoval vse svoje imetje, njegove študije pa so prispevale k intenzivnejšemu proučevanju slovanske identitete in narodnosti, še posebno pri Poljakihi.¹⁴ Kot zapiše Murko, to ni presenetljivo, saj so Poljaki po izgubi države idealizirali svojo zgodovino in preteklost naroda ter se opirali na romantično podobo plemenitega pranasrda Slovanov (105).

Murko v študiji dodaja, da iz del Majewskega kljub tehtnosti njegovih raziskav veje značilna narava recepcije Indije, prisotna v takratni Evropi, tj. da je »v romantičnem duhu želel ustvariti sliko temne slovanske starodavnosti in prastare slovanske narodne kulture« (Murko, »Prvi usporedivači« 105), predvsem na osnovi jezikovnih sorodnosti, kar pa ne zmanjša vrednosti in prelomnosti njegovih raziskav; Murko ga ne opredeli le za prvega Poljaka, ampak celo za prvega Slovana, ki je »za svoje namere obseg svojih študij razširil na najoddaljenejše narode« (105–106). Kljub izjemni naklonjenosti delu Majewskega pa Murko omenja tudi manko tehtnejših argumentov in dokazov za teze, ki jih je v svojih delih navajal Poljak, v prvi vrsti zato, ker se je omejeval večinoma na navedbe Schlegla in drugih Nemcev (111). Bolj precizne dokaze za primerjave sanskrta s češkim, poljskim in srbskim jezikom Murko pripisuje Antonu Jungmannu, praškemu profesorju veterine, ki se je poleg svoje zdravniške stroke ukvarjal tudi z lingvistiko in mitološkimi študijami, sanskrt pa je opredelil kot mati jezikov v Perziji in

¹⁴ Raziskave Majewskega so vplivale tudi na intelektualce v Pragi, nekatere njegove teorije pa so bile deležne tudi negativnega odziva. Močno kritičen do Majewskega je bil zlasti Josef Dobrovský, ki je izničil njegove teze o skupnem poreklu Slovanov in Indijcev. A Dobrovsky, tako Murko, »ni imel nobenega smisla za romantiko« (Murko, »Prvi usporedivači« 106).

Evropi (110). Na koncu prispevka omeni še Franca Miklošiča, ki so ga zanimala vzporednice med sanskrtom in slovanskimi jeziki, in Hrvata Antuna Mihanovića, ki je izdal 200 sorodnih sanskrtskih in slovanskih besed (112–113); Mihanović je kot pravi romantik med drugim razpravljal tudi o prazgodovini slovanskega naroda. Kot temelj za romantično recepcijo Indije pa Murko omenja delo pesnika Jána Kollárja, ki je Indijo razumel kot »staro mati Slovanov«, ukvarjal pa se je predvsem z iskanjem vzporednic v indijski in slovanski mitologiji, kar je predstavljalo vrhunec romantične recepcije Indije pri Slovanih (114). Njegova dela so bila prežeta z domišljijo in romantiko, pri čemer pa Murko ponovno opozarja na nekritično obravnavo indijskega porekla Slovanov (115).

Murko v svojem prispevku tako posreduje temeljni pregled zanimanja slovanskih narodov za indijsko duhovno in literarno dediščino, pri čemer izpostavi romantično ozadje večine raziskav, kar je čestokrat privedlo do nekritičnih obravnav indijske kulture in hkrati s tem slovanskega porekla. Iz njegovih analiz veje tudi misel o izjemnem doprinosu tovrstnih prizadevanj, ki so prispevala k postopnemu oblikovanju objektivnih študij o Indiji ter njenih literarnih in jezik(osl)ovnih svetovih. Za konec velja omeniti še to, da Murko v svojem članku sicer ne omenja začetnika slovenske indologije Karola Glaserja, a je bil s procesom njegovega snovanja resnih indoloških študij izjemno dobro seznanjen, kar je razvidno iz številnih pisem, ki sta si jih izmenjala. Glaser, ki je iz indologije doktoriral na Dunaju, je Murka redno obveščal o podrobnostih svojih indoloških raziskav, pa tudi o njegovemu delu takrat precej nenaklonjenemu znanstvenemu okolju (Pacheiner Klander 9). »Da jaz sleparim z indologijo, mi je rekel prof. Jesenko v Trstu,« je leta 1913 zapisal Glaser v enem od pisem Murku. A kljub nevzpodbudnim okoliščinam je opravil izjemno veliko delo: objavil je prve prevode staroindijskih literarnih del iz izvirnika ter ožje občinstvo seznanjal z različnimi vidiki indijske kulture in z orientalistiko kot znanstveno disciplino (97), kar je vsekakor primerljivo s prizadevanji drugih evropskih intelektualcev, ki so novemu gradivu, ki je usvajalo Zahod, tlakovali pot v znanost in njene raznolike discipline.

VIRI

Glaser, Karol. Pismo Matiji Murku. 25. 5. 1913: Matija Murko, Korespondenca, Karol Glaser (24, 1884–1913), Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka, Ms 1119, I.

LITERATURA

- Grafenauer, Ivan. »Najvažnejše ritmične oblike v zgodovini slovenske narodne pesmi«. *Etnolog*, let. 16, 1943, str. 43–60.
- Grafenauer, Ivan. *Slovensko slovstvo na Koroškem. Živ člen vseslovenskega slovstva*. Državna založba Slovenije, 1946.
- Herling, Bradley L. *The German Gita. Hermeneutics and Discipline in the German Reception of Indian Thought, 1778–1831*. Routledge, 2006.
- Karttunen, Klaus. *India in Early Greek Literature*. Finnish Oriental Society, 1989.
- Kramberger, Petra, in Irena Samide. »Matija Murko in dunajska germanistika«. *Primerjalna književnost*, let. 48, št. 2, 2025, str. 43–65.
- Majar, Matija. »O sljedah Praslavjan«. *Slavjan*, let. 1, št. 3, 1873, str. 41–45.
- Murko, Matija. »Frjanovo«. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 1, št. 1, 1904, str. 208–210.
- Murko, Matija. *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen*. C. F. Amelang, 1908.
- Murko, Matija. »Indija slovenskih narodnih pesmi«. *Slovenski jezik*, let. 3, 1940, str. 20–27.
- Murko, Matija. »Narodopisna razstava češkoslovska v Pragi I. 1895«. *Letopis Slovenske matice za leto 1896*, ur. Anton Bartel, Ljubljana, Slovenska matica, 1896, str. 75–137.
- Murko, Matija. »Prvi usporedivači sanskrita sa slovenskim jezicima«. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga CXXXII*, Zagreb, Dionička tiskara, 1897, str. 103–115.
- Murko, Matija. »Velika zbirka slovenskih narodnih pesmi z melodijami«. *Etnolog*, let. 3, 1929, str. 5–54.
- Murko, Matija. »Zgodovinski podatki o slovenskih narodnih pesmih«. *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 32, št. 1–4, 1937, str. 300–307.
- Pacheiner Klander, Vlasta. *Karol Glaser. Prvi slovenski doktor sanskerta*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017.
- Petek, Nina. *Bhagavadgita. Onstran vezi, tostran svobode*. Pivec, 2021.
- Ramovš, Fran. »Matiju Murku ob devetdesetletnici (iz Letopisa SAZU 1952)«. *SAZU*, <https://www.sazu.si/clani/matija-murko>. Dostop 9. 6. 2025.
- Repanšek, Luka, in Nina Petek. »Literarnoprevodne izmenjave z indijskimi jeziki«. *Zgodovina slovenskega literarnega prevoda II. Slovenska literatura v dialogu s tujino*, ur. Nike Kocijančič Pokorn et al., Založba Univerze v Ljubljani / Cankarjeva založba, 2023, str. 717–729.
- Stanonik, Marija. »Ivan Grafenauer – raziskovalec slovstvene folklorne in prvi predstojnik ISN SAZU«. *Slovstvena folkloristika*, let. 10, št. 1, 2011, str. 2–6.
- Stanonik, Marija. »Matija Murko (1861–1952): na razpotjih slovanske filologije«. *Folkloristični portreti iz 20. stoletja. Do konstituiranja slovenske slovstvene folkloristike*, Marija Stanonik, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013, str. 35–85.
- Šmitek, Zmago. *Klic daljnih svetov. Slovenci in neevropske kulture*. Borec, 1986.
- Šmitek, Zmago. *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti*. Študentska založba, 2004.
- Štrekelj, Karel, ur. *Slovenske narodne pesmi*. Zv. 1, Ljubljana, Slovenska matica, 1895–1898.
- Župančič, Oton. *Pisanice. Pesmi za mladino*. L. Schwentner, 1900.

Matija Murko on the First Research and Reception of Indian Mythological, Literary, and Linguistic Heritage by Slavic Nations

Keywords: Slovenian literary historians / Murko, Matija / ethnography / Slovenian folk songs / thematology / India / spiritual heritage / literary reception

The first part of this paper outlines Matija Murko's understanding of the importance of ethnography, and the following section focuses in particular on his research into Slovenian folk songs and the foreign motifs present in them, with a special emphasis on the genesis of the Slovenian folk tradition with motifs of India, based on an analysis of the versions of the poem of St. Thomas (Thomas the Apostle) in India, which he presented in his paper "Indija slovenskih narodnih pesmi" ("The India of Slovenian Folk Songs"). In addition to the Slovenian folk tradition, especially the poetic, and the influence of foreign literatures on Slovenian literature, Murko was also interested in research into the beginnings of the study of Indian culture and Sanskrit in the Slavic area, as he studied comparative grammar of Indo-European languages and Sanskrit in Vienna. Thus, the second part of the paper begins with a brief outline of the reception of Indian cultural and spiritual heritage in nineteenth-century Europe, which also influenced research in the Slavic area. Then, on the basis of Murko's paper "Prvi uspoređivači sanskrita sa slovenskim jezicima" ("The First Sanskrit Parallels with Slavic Languages"), his findings on Slavic intellectuals who investigated the rich Indian heritage are presented in a concise manner, highlighting the validity and groundbreaking nature of some of the research—despite its "romantic" background, which often led to uncritical and superficial treatments of foreign cultures—both for the beginnings of the formation of Indology as a scientific discipline in the Slavic area and for the investigation of the origins of the Slavs and the strengthening of national consciousness.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091Murko M.:398.8(497.4)

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i2.12>

NAVODILA ZA AVTORJE

Primerjalna književnost objavlja izvirne razprave s področij primerjalne književnosti, literarne teorije, metodologije literarne vede, literarne estetike in drugih strok, ki obravnavajo literaturo in njene kontekste. Zaželeni so tudi meddisciplinarni pristopi. Revija objavlja prispevke v slovenščini ali angleščini, izjemoma tudi v drugih jezikih. Vsi članki so recenzirani.

Prispevke pošiljajte na naslov: marijan.dovic@zrc-sazu.si.

Razprave, urejene v programu Word, naj **ne presegajo 50.000 znakov** (vključno s presledki, sinopsisom, ključnimi besedami, z opombami, bibliografijo in daljšim povzetkom). Besedilo naj bo v pisavi Times New Roman, 12 pik, enojni razmik. Drugi prispevki – poročila, recenzije ipd. – lahko obsegajo največ 20.000 znakov (vključno s presledki).

Naslovu razprave naj sledijo **ime in priimek, institucija, poštni naslov, država, ORCID iD in e-naslov** avtorja oziroma avtorice.

Razprave imajo slovenski **povzetek** (1.000–1.500 znakov) in **ključne besede** (5–8), oboje naj bo v *kurzivi* tik pred besedilom razprave. **Angleški prevod** povzetka (preveden naj bo tudi naslov razprave) in ključnih besed je postavljen na konec besedila (za bibliografijo).

Glavni tekst je obojestransko poravnan; lahko je razčlenjen na poglavja s podnaslovi (brez številčenja). Med odstavkoma ni prazne vrstice, prva beseda v novem odstavku pa je umaknjena v desno za 0,5 cm (razen na začetkih poglavij, za citati in za ilustracijami).

Sprotne opombe so oštevilčene tekoče (arabske številke so levostično za besedo ali ločilom). Količina in obseg posameznih opomb naj bosta smiselno omejena. Bibliografskih referenc ne navajamo v opombah, temveč v kazalkah v sobesedilu neposredno za citatom oziroma povzetkom bibliografske enote.

Kazalka, ki sledi citatu ali povzetku, v okroglih oklepajih prinaša avtorjev priimek in številko citirane ali povzete strani: (Juvan 42). Kadar avtorja citata navedemo že v sobesedilu, v oklepaju na koncu citata zapišemo samo številko citirane ali povzete strani (42). Če v članku navajamo več enot istega avtorja, vsako enoto po citatu oziroma povzetku v kazalki označimo s skrajšanim naslovom: (Juvan, *Literary* 42).

Citati v besedilu so označeni z dvojnimi narekovaji (» in «), citati v citatih pa z enojnimi (‘ in ’); izpusti iz citatov in prilagoditve so označeni z oglatimi oklepaji. Daljši citati (štiri vrstice ali več) so izloženi v samostojne odstavke brez narekovajev; celoten citat je zamaknjen desno za 0,5 cm, njegova velikost je 10 pik (namesto 12), nad in pod njim pa je prazna vrstica. Vir citata je označen v oklepaju na koncu citata.

Ilustracije (slike, zemljevidi, tabele) so priložene v ločenih datotekah z minimalno resolucijo 300 dpi. Objavljene so v črno-beli tehniki. Položaj ilustracije naj bo označen v glavnem tekstu (Slika 1: [Podnapis 1]). Avtorji morajo urediti tudi avtorske pravice, če je to potrebno.

V **bibliografiji** na koncu članka so podatki izpisani po standardih MLA:

– članki v periodičnih publikacijah:

Kos, Janko. »Novi pogledi na tipologijo pripovedovalca«. *Primerjalna književnost*, let. 21, št. 1, 1998, str. 1–20.

– monografije:

Juvan, Marko. *Literary Studies in Reconstruction. An Introduction to Literature*. Peter Lang, 2011.

* Mesto izdaje se pred založnikom navaja zgolj, če je bila knjiga izdana pred letom 1900, če ima založnik sedež v večih državah, ali če založnik ni splošno znan.

– zborniki:

Leerssen, Joep, in Ann Rigney, ur. *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe*. Palgrave Macmillan, 2014.

– poglavja v zbornikih:

Novak, Boris A. »Odmevi trubadurskega kulta ljubezni pri Prešernu«. *France Prešeren – kultura – Evropa*, ur. Jože Faganel in Darko Dolinar, Založba ZRC, 2002, str. 15–47.

– članek v spletni reviji:

Terian, Andrei. »National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867–1947«. CLCWeb: Comparative Literature and Culture, let. 15, št. 5, 2013, <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2344>. Dostop 21. 5. 2015.

– drugi spletni viri:

McGann, Jerome. »The Rationale of HyperText«. <http://www2.iath.virginia.edu/public/jjm2f/rationale.html>. Dostop 24. 9. 2015.

Za vse ostale primere glej *MLA Handbook*, deveta izdaja.

GUIDELINES FOR AUTHORS

Primerjalna književnost (Comparative Literature) publishes original articles in comparative literature, literary theory, literary methodology, literary aesthetics, and other fields devoted to literature and its contexts. Multidisciplinary approaches are also welcome. The journal publishes articles in either Slovenian or (American) English, and occasionally also in other languages. All published papers are peer-reviewed.

Articles should be submitted via e-mail: marijan.dovic@zrc-sazu.si.

Articles should be written in Word for Windows, Times New Roman 12, single-spaced, and **not longer than 50,000 characters** (including spaces, abstract, keywords, and bibliography).

The full title of the paper is followed by the author's **name, institution, address, country, ORCID iD, and e-mail address**.

Articles must have an **abstract** (1,000–1,500 characters, in *italics*) and **keywords** (five to eight), both set directly before the main text.

The **main text** has full justified alignment (straight left and right margins) and may be divided into sections with unnumbered subheadings. There are no blank lines between paragraphs. Each paragraph begins with a first-line indent of 0.5 cm (except at the beginning of a section, after a block quotation, or after a figure).

Footnotes are numbered (Arabic numerals follow a word or a punctuation directly, without spacing). They should be used to a limited extent. Footnotes do not contain bibliographical references because all bibliographical references are given in the text directly after a citation or a mention of a given bibliographical unit.

Each **bibliographical reference** is composed of parentheses containing the author's surname and the number of the page cited: (Juvan 42). If the author is already mentioned in the accompanying text, the parenthetical reference contains only the page number (42). If the article refers to more than one text by a given author, each reference includes a shortened version of the cited text: (Juvan, *Literary* 42).

Quotations within the text are in double quotation marks (“ and ”); quotations within quotations are in single quotation marks (‘ and ’). Omissions are marked with ellipses (. . .) with no brackets, and adaptations are in square brackets ([and]). Block quotations (four lines or longer) have a left and right indent of 0.5 cm, are set in Times New Roman 10 (not 12), and are preceded and followed by a blank line.

Illustrations (images, maps, tables, etc.) should be provided in separate files at a minimum resolution of 300 dpi. They are published in black and white. The preferred positioning of illustrations is marked in the main text (Figure 1: [Caption 1]).

The bibliography at the end of the article follows the MLA style guide:

– Journal articles:

Kos, Janko. “Novi pogledi na tipologijo pripovedovalca.” *Primerjalna književnost*, vol. 21, no. 1, 1998, pp. 1–20.

– Books:

Juvan, Marko. *Literary Studies in Reconstruction: An Introduction to Literature*. Peter Lang, 2011.

* The City of Publication should be given before the Publisher only if the book was published before 1900, if the publisher has offices in more than one country, or if the publisher is generally unknown.

– Edited volumes:

Leerssen, Joep, and Ann Rigney, editors. *Commemorating Writers in Nineteenth-Century Europe*. Palgrave Macmillan, 2014.

– Chapters in edited volumes:

Novak, Boris A. “Odmevi trubadurskega kulta ljubezni pri Prešernu.” *France Prešeren—kultura—Evropa*, edited by Jože Faganel and Darko Dolinar, Založba ZRC, 2002, pp. 15–47.

– Articles in e-journals:

Terian, Andrei. “National Literature, World Literatures, and Universality in Romanian Cultural Criticism 1867–1947.” *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*, vol. 15, no. 5, 2013, <https://doi.org/10.7771/1481-4374.2344>. Accessed 21 May 2015.

– Other digital sources:

McGann, Jerome. “The Rationale of HyperText.” <http://www2.iath.virginia.edu/public/jjm2f/rationale.html>. Accessed 24 Sept. 2015.

For issues not covered here, please refer to the *MLA Handbook*, 9th ed.

PRIMERJALNA KNJIŽEVNOST
Comparative literature, Ljubljana

ISSN (tiskana izdaja/printed edition): 0351-1189
ISSN (spletna izdaja/online edition): 2591-1805
ISBN 978-961-93774-9-9

PKn (Ljubljana) 48.2 (2025)

Izdaja Slovensko društvo za primerjalno književnost
Published by the Slovenian Comparative Literature Association

https://ojs.zrc-sazu.si/primerjalna_knjizevnost/index

Glavni in odgovorni urednik *Editor:* Marijan Dovič
Področni urednik *Associate Editor:* Blaž Zabel
Tehnični urednik *Technical Editor:* Janž Snoj
Recenzenta *Reviewers:* Krištof Jacek Kozak, Ivana Zajc
Uredniški odbor *Editorial Board:*

Jernej Habjan, Marko Juvan, Alenka Koron, Vanesa Matajč, Darja Pavlič, Vid Snoj,
Alen Širca, Blaž Zabel

Uredniški svet *Advisory Board:*

Ziva Ben-Porat (Tel Aviv), Vladimir Biti (Dunaj/*Wien*), Lucia Boldrini, Zoran Milutinović,
Katia Pizzi, Galin Tihanov (London), Janko Kos, Aleksander Skaza, Jola Škulj, Neva
Šlibar, Tomo Virk (Ljubljana), César Domínguez (Santiago de Compostela), Péter Hajdu
(Budimpešta/*Budapest*), Jón Karl Helgason (Reykjavík), Bart Keunen (Gent), Sowon
Park (Santa Barbara), Ivan Verč (Trst/*Trieste*), Peter V. Zima (Celovec/*Klagenfurt*)

© avtorji © *Authors*

PKn izhaja trikrat na leto. *PKn is published three times a year.*

Prispevke in naročila pošiljajte na naslov *Send manuscripts and orders to:*
Revija Primerjalna književnost, Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia.

Letna naročnina: 30,00 €, za študente in dijake 15,00 €.

Cena posamezne številke: 15,00 €.

Annual subscription (outside Slovenia): € 50,00.

Naklada *Copies:* 350.

PKn je vključena v *PKn is indexed/abstracted in:*

Arts & Humanities Citation Index, Bibliographie d'histoire littéraire française,
CNKI, Current Contents / A&H, Digitalna knjižnica Slovenije (dLib), DOAJ,
ERIH, IBZ and IBR, EBSCO, MLA Directory of Periodicals,
MLA International Bibliography, ProQuest, Scopus.

Oblikovanje *Design:* Narvika Bovcon

Stavek in prelom *Typesetting:* Alenka Maček

Tisk *Printed by:* Cicero, Begunje, d.o.o.

Oddano v tisk 10. julij 2025. *Sent to print on 10 July 2025.*

